

Bergen op den Zoom

Beleghert op den 18 Julij 1622,

E N D E

Ontleghert den 3 Octobris
des selven Iaers;

**Volgens de beschrijvinge gedaen by de drie Pre-
dikanten van de Gemeynthe Christi aldaer.**

Ioel 2. vers. 18.

De Heere heeft gheyvert om sijn lant, ende heeft
sich erbarmt over sijn volck.

TOT MIDDELBURGH,

Ghedrukt by Hans vander Hellen, vooz Rombout
van Hamerste, Boeck-vercooper tot Bergen op den
Zoom. ANNO MDCXXIII.

Met Oetroy.

Bergen op den Zoom
Beleghert op den 18 Julij 1622,
ende
Ontleghert den 3 Octobris
Des selven Jaers

Volgens de beschrijvinge gedaen by de drie
Predicanten van de Gemeynte Christi aldaer.

Joel 2. Vers 18

De Heere heeft gheyvert om sijn lant,
ende heeft sich erbarmt over sijn volck.

Tot Middelburgh
Ghedrukt by Hans van der Hellen, voor Rombout van Hamerste,
Boeck-vercooper tot Bergen op de Zoom,
ANNO MDCXXIII
Met Octroy

Opmerkingen vooraf

Dit boek werd omwille van de toegankelijkheid omgezet in een modern lettertype; de tekst is zoveel mogelijk gelijk gehouden aan het origineel.

Verwijzingen die in het origineel de marge staan zijn hier verplaatst naar een voetnoot op zoveel mogelijk dezelfde plaats.

Kalenderdata vermeld in de marge werd hier in de tekst gevoegd.

Voor de orientatie van de lezer zijn (wellicht onnodig) op geattendeerd dat de versterking van de stad in 1622 een geheel ander aanzien had dan 100 jaren later, toen de vesting door Menno van Coehoorn opnieuw werd ontworpen. Zie voor de situatie in 1622 ['Merck toch hoe sterck](#), afb 25 en [kaarten](#) op het West Brabants Archief.

Extract uyt het Octroy.

De Staten van Zeelandt, wesende by de Hoog. Mog. Heeren Staten Generael versocht kennisse te nemen van seker Boeck, gheintituleert *Berghen op den Zoom belegert den 18 Julij, ende ontlegert den 3 otobris 1622*, ende ghestelt by MS. *Lamberts de Rijcke, Nathan Vay, ende Iob du Rieu*, hebbende deselve geoctroyeert, eñ octroyeren by desen, 't voorsz Boeck in Druck uyt te geven. Ordonnerende een yder, dien dit aen-gaen mach, sich desen conform te reguleren, sonder den Impretranten daer inne te doen eenich belet, ofte hinder ter contrarien. Aldus gedaen int Hof van Zeelandt tot Middelburgh den XIIIJ. Septembris 1623.

Onder stont

Ter ordonnantie vande Staten vanZeelandt

Was onderteckent

J. BOREEL.

Aende Hooge, Doorluchtighe, ende Mogende Heeren, mijn Heeren de Staten Generael , mijn Heere den Prince van Oraengien, ende mijn Heeren van den Rade van State, souveraine Heeren der vereenichde Nederlanden.

UCAS den Evangelist verhaelt in zijne Evangelische Historie, dat (wanneer de Heere Christus dede zijnen Conincklicken intocht in de Stad van Jerusalem ¹⁾ de gantsche menichte zijner discipulen uytter maten seer verblijt zijnde, Got met luyder stemmen begonde te loven ende te prijsen, over alle de crachtighe daden die sy hadden ghesien; ende dat de Pharisëen sulcx hoorende bersteden van spijt in hare herten, ende vreesende dat al haren luyster soude verduystert ende t' eenemael wech ghenomen werdē door den glants van dese Sonne der gerechticheyt, versochten van Christo Jesu, dat hy sijne discipulen daer over soude bestraffen, ende doen stil swijghen, doch dat hy ter contrarie haer daer over berispende, uyt-berst in dese woorden: *Indien des swijghen, soo sullen de steenen roepen*; woorden voorwaer van grooten gewichte ende grootelicx tot onsen propooste dienende; want waer salmen of in

¹ Lucas 19: 37

geheel Christen-rijck een eerlick man, of in dese vereenichde Provintien eenich getrouwe Patriot connen vinden, die niet en moet bekennen dat hy geduerende de hitte ende den brant van dese oorloge ghesien ende gelijk met handen heeft connen tasten de wondere ende crachtighe daden onses Cods, haer openbarende niet alleene int bewaren van de selve Provintien int ghemeen, maer oock selfs in de geduerige bescherminge ende heerlicke verlossinghe van onse Stadt *Bergen-op-Zoom* int bysonder? *Hebben wy niet met onse ooren ghehoort, ende en hebben onse vaders ons niet vertelt wat de Heere ghedaen heeft tot haren tijden, ende van outs herwaerts?*²⁾ Wien can onbekent zijn hoe dien vermaerden Veldt-oversten den *Prince van Parma* genootsaect is geweest sijn machtich Heyr-leger op te breken, ende dese Stade te verlaten in den jare 1588? Wie en weet oock niet dat onsen vyant in den jare 1605 dese Stade tot twee verscheyden reysen in een maent tijts meynde te verrasschen ende te overrompelen, ende alreede tot binnen in hare poorten was ghecomen, van waer hy mannelick is verdreven, ende oock ten deele met steenen verjaecht geweest; 'tGene hem soo seer in de crop is blijven steken, dat selve de twaelf-jarige Trefues³⁾ dit niet heeft connen doen verteeren; sijn mage was van dese fauce noch soo vervult, dat hy niet en conde rusten voor ende al-eer hy daer van mocht hebbē sijn revengie, het coste dan wattet coste; ende daeromme heeft hy geresolveert dese Stadt, daer hy soo menichmael was gheaffronteert, op het heftichste aen te tasten;

² Psalm 44: 2

³ Twaalfjarig Bestand

wy hebben hem daer voor sien comen op den 18 Julij 1622 voorledē, met extraordinarisse bravaden, dragende in sijn herte van binnen eenen hoochmoet, ende in sijne handen van buyten alle de macht die de Coninck van Hispanien in dese landen wiste by een te sleypen ende te rapen: Maer gelijk *de vermetentheydt gaet voor den val, ende den hoochmoet voor het verderf*⁴⁾, also hebben wy oock met onse oogen gesien, dat hy met eenē vreesselicken schrick, ende schrickelicke vreesse bevangen zijnde, gedrongen is geweest subijtelick de Stadt te verlaten, ende met een stillen Trommel daer van te trecken, ende te loopen eer hy wiert ghejaecht; sijn trots herte is daer door gebroken, sijn reputatie verloren, de couragie van sijne machtighe Legers vervallen, sijne schatten uyt-geput, uytgenomen alleen 'tghene hy in sijne quartieren tot buyt van onse Crijgs-lieden ende van de belegerde heeft achter-gelaten. *'Dit is een wonder-werck voor onsen oogen*⁵⁾, jae selfs voor de ooghen van de geheele weerelt; *sulcx is geschiet door de Heere Zebaoth, de welcke wonderlick is in raedt, treffelick in beschicken van middelen, ende heerlick int uyt-voeren van den selven*⁶⁾, *die wonderlicke ende seldsame dingen doet, die de wijsheyt der wijzen te niete maeckt*⁷⁾, *ende het verstant der cloecken verblinde, die de wijse vangt in hare listicheyt, ende stortet der verkeerden raedt, dat sy des daechs loopen in de duysternisse, ende tasten in der middach ghelijck als in der nacht; de de hooveerdige verstroyt in harer herten gedach-*

⁴ Pro. 16:18

⁵ Psalm 118: 23

⁶ Esa 28:29; Esa 29: 14

⁷ Job 5

ten ⁸⁾, *die den machtigen van den throon af set, ende de nederige verheft, die hem eenen rinck in sijnen neuse heeft ghelegt, ende een gebit in sijnen mont* ⁹⁾, *ende door den selven wech weder heeft thuys gedreven, daer door hy was gecomen: De Heere heeft groote dingen gedaen, ende wy zijnder in verheucht geweest.*

Wien is dit onbekent? wie is soo verstoect dat hy daer door niet en soude beweecht werden in sijn herte? *wie en sal niet een fijn lied singhen? wie en sal uyt de volheyt van sijn herte niet spreken?* ¹⁰⁾ ende wie isser onder ons die hem selven niet schuldich ende verplicht en vint, sijn tonge, hant, ende penne te laten gebruycken, om de geheele weerelt, ende de na-comelingen dese wonderlicke dingen, ende groote daden van den grooten God te openbaren ende te vercondighen? Soude men de mont moeten sluyten, ende stil swijghen, om de grillighe ooren van de Pharisëen van dese onse tijden niet te doen tuyten, ende om hare quaet-willige ende afgunstighe herten niet te ontstellen? Gewisselicken *in dien de menschen swijgen*, soo sullen de steenen van onse straten, de daecken, de mueren, ende de poeten van onse huysen, de, vallen ende de poorten van onse Stadt, selfs oock de bosschen, bergen ende valleyen die de selve Stadt omcingelen, voor ons, ja selfs teghens ons, roepen ende uyt-schreeuwen, ende sullen ons veroordeelen als onweerdighe ende ondanckbare verachters van soo groote ende heerlicke weldaden. Ende aenghesien de ondanckbaerheyt, weende in

⁸ Lucas 1

⁹ Esa 37: 29

¹⁰ Psalm 45; Mattheus 12

haer selven eene vervloecte ende onverdragelicke sonde, behoorde insonderheyt gebannen te zijn uytte herten van die gene die arbeyden om anderen de danckbaerheyt in te predicken; soo hebben wy (gevoelende ons selven daer toe in alle manieren verplicht, ende daerenboven gedreven zijnde door eenen yver tot de eere Gods, den bouw van sijne Kercke, ende door de liefde die wy draghen tot ons lieve Vader-landt, als oock door de eerbiedinghe die wy *uwe Hooghe, Doorluchtighe, ende Edele Mog.* schuldich zijn als Voester-heeren van de selve Kercke, ende Vaders van het selve Lant, besorgt zijnde met eenen voor de posteriteyt) niet hebben connen naer-laten by geschrifte te stellen de gedenck-weerdichste dingen die soo in de Stad, als daer buyten, ende ontrent de selve zijn geschiet geduerende dese heftighe ende bloedighe belegeringhe; daer nae alleene trachtende, dat de selve na hare waerheyt ende sekerheyt mochten werden uyt-ghedruckt, ofte immers ende ten minsten na hare weerdicheyt mochten werden in-ghedruckt in de herten van alle oprechte lief-hebbers van eere ende van de deucht, tot eene eerlicke, heerlicke, ende eeuwige gedachtenisse; ende dit dies te meer om dat wy daer toe dickwils vriendelick zijn gebeden, ernstelick vermaent, ende met crachtige redenen beweecht door verscheyden eerlicke lieden ende aensienelicke personen, yverende voor de Kercke ende voor het Vader-lant, versoeckende dat wy, die (geduerende de geheele belegeringe in de Stadt zijnde) soo veel remarcable dinghen hebben ghesien, gehoort, ende sonder twijffel gheannoteert, niet en souden toelaten dat de selve wierden onderdruckt ende begraven: Dese

ende dier-gelijcke ernstige ende aendringende begeerten van so vele Heeren ende goede vrienden hebben ons eyndelick-afgedrongen ten dienste van't gemeene, 'tgene wy andersins tot ons eygen ende particulier gebruyck alleen hadden gemeeynt te bewaren: Ende de selve redenen die ons hebben beweecht de handt aen dit werck te slaen, hebben ons oock beweecht 't selve *uwe Hooge, Doorluchtige, ende Edele Mog.* toe te eygenen; want ghelijckerwijs ons voornemen is in dit schrift ten toone te stellen voor de oogē van alle de weerelt de wonder-daden onses Gods, *die hem selven niet en heeft onbetuyght gelaten* ¹¹), bewijsende sijne weldaden aen dese Stadt over soo vele jaren, ende insonderheyt in dese laetste belegeringhe; alsoo is oock onsen eenighen ende hertelicken wensch, dat dit selve schrift voor aen ende int begin mach aen-wijzen het respect ende de eerbiedinghe die wy *uwe Hooghe, Doorluchtige, ende Edele Mog.* toe-draghen als hooge ende souveraine Overicheden van de vereenichde Provintien, den welcken wy dien volgens kennen ende bekennen allerhande danckbaerheyt schuldich te zijn alle de daghen onses levens. Wy offeren dan *uwe Hooghe Doorluchtige, ende Edele Mog.* alhier de vruchten van de ghenade onses Gods, die den eenighen oorspronck is van alles goets, de vruchten van *uwe Hooge, Doorluchtige, ende Edele Mog.* weldaden, ende de vruchten van onsen schuldighen plicht; want tis door Gods ghenade dat wy *uwe Hooge, Doorluchtige, ende Edele Mog.* souveraine Overheden hebben over ons ghestelt; het, is door *uwe Hooghe, Doorluchtige, ende Edele Mog.*

¹¹ Actor. 14:17

weldaet dat wy soo geluckelick werden geregeert, soo mannelick beschermt, ende soo wonderbaerlick verlost: Tis de schuldige plicht van alle ingesetenen deser landen int gemeen, Gode daer van de eere te geven, ende *uwe Hooge, Doorluchtige, ende Edele Mog.* daer van te dancken, haer dragende als goede ondersaten ende getrouwe Patriotten tot dē uyttersten adem van haer leven; tis int bysonder onse schuldige plicht een yeghelick daer toe te vermanen ende den wech te wijsen met woorden ende, wercken ¹²), als patroon en ende voorganghers in den padt der gherechticheyt, heylicheyt, ende godsalicheyt: Die is het oogemerck van al onsen arbeyt in dit geschrift, het welcke wy int licht brengende *uwe Hooge, Doorluchtige, ende Edele Mog.* oordeel onderwerpen, niet anders wenschende dan dat het de selve aenghenaem mach zijn: Indien wy ten aensien van eenige quaetwillighe *Egyptenaers* van onse tijden, *die van natueren de Herders haten* ¹³), *te vergheefs ghearbeyt, ende onse crachten vruchtelooslick hebben gebroken, soo evenwel onse saecke des Heeren sake* ¹⁴), *ende ons ampt is onses Gods;* ende ghelijck God de Heere dien wy toe-comen is *Alpha ende Omega* ¹⁵), het begin ende het eynde, alsoo is hy niet alleene het begin, maer oock het eynde van dit ons werk; ende tis ons genoeg dat wy't met een goede confidentie hem tot sijnes naems eere op-dragen, ghelijck het oock in toe-comende tijden ons ghenoech sal zijn teghen de blame van de lasteraers dat wy bevinden het selve *uwe Hooge,*

¹² 1. Timotheus 4

¹³ Genesis 46: 34

¹⁴ Esa 43

¹⁵ Apoc. 1

Doorluchtige, ende Edele Mog. dien wy het hebben op-gheoffert,
ende door de selve alle oprechte Christenen, liefhebbers des
Vader-lands, ende van onse goede sake, aenghenaem ende
behaeghelick te zijn.

‘t Welck wy vertrouwende, sullen zijn ende altijd blijven

Uwe Hooge Doorluchtige, ende Edele Mog.

Ootmoedige ende getrouwe Dienaers

Lambertus de Rijcke

Nathan Vay

Job du Rieu

*Trouw-hertighe vermaninghe aan de belegherde Stad van
Bergen-op-Zoom, tot op-merckinge van haar ouwe, ende
ghetroue kloeckmoedigheyd*

Manhaftigh *Berg- op-Zoom*, die meer-mael hebt voor desen
Den vyant sijn onmacht, end' uwe macht bewesen,
Doet aan uw oud gemoed, dewijl een nieuw geweld
U in een weegh-schaal heeft van schand of eer gestelt.
Dewijl Velasco trots met soo veel Spaansche benden
End' 'thuys van Oostenrijck haar tegens u gaan wenden,
Om met u vaste Stad, end' hoogh-getogen vest
Te wesen Zeelands plaagh, end' Hollands rechte pest
De grond-steen van uw hoop, end' van uw moedigh vechten
En sal niet zijn uw wal, uw wapens, noch uw knechten,
Maar Zebaoth alleen, die als een opper-held
Hem legert in uw Stad, end' voor u vecht int veld.
Vertrouwt op sijnen arm, die Spinolam kan breken,
Die met een hand gedraey verstellen kan sijn streken,
Al stormt hy op uw Stad, al schiet hy heftigh aan,
Noch moet ghy onbeweecht in moed, end' hope staan.
Soo dickwils hy noch is ghekomen aan uw wallen
Soo dickwils hebt ghy hem end' sijnen trots doen vallen,
Schoon wat hy heeft ghedaan, end' wat hy nu noch doet,
En heeft noch op dees uyr ghewonnen niet een voet.
Ghy hebt den Parma kloeck, end' daer by sterck van machtē,
Wel eertijts voor uw Stad en poorten derven wachten,
Ghy hebt den selfden Prins sien wijcken van u af,

Wanneer het Land met u haar tot den Heere gaf.
God scherpte doe 't verstand van s'Vader-lands beraders,
God sterckte doe de hand van s'Lands ghetrouwe Vaders,
Hy bracht den jonghen Vorst ghewlligh in den brand,
De Baxen had hy doe als blixem in sijn hand.
Hoe deed' ghy doe de macht van uwe vyand dalen!
Ghy brack hem sijn gheweld, end' luyster van sijn stralen,
Wiens stralen van te voor schoon schenen int gesicht
En hebben na dien tijd by kans niet meer gelicht.
Noch leeft deselve God, sijn ooghen altijd waken,
Wanneer sijn volck benouwt met bidden hem ghenaken,
Sijn rechter-hand is hoogh, is machtigh, end' is sterck,
End' kan de vyand selfs besluyten in sijn perck.
Het is hem licht om doen, als hy 't maar wil ghebieden
Soo moet het op een swanck, ja tegen schijn gheschieden,
Maar soo u dan de Heer noch dus besloten houd,
En weest noch in uw dienst, noch in uw doen verflouwt.
Laat u Oostende sijn een spieghel voor uw ooghen
Om haar standvastigheyd te volghen met gedooghen,
Wanneer sy jaren langh den vyand had ghequelt
Soo gaf sy hem alleen een om-ghedolven veld.
Niet dat ick ben beducht dat hy u sal vertreden,
Neen, anders is mijn hoop, end' die gegrond op reden,
Maar dat ghy met een moed, gelijk Oostende placht,
Een uyt-komst met geduld in Godes segen wacht.
Maurits die eertijds heeft 't beginsel sijner dueghden Ghetoot
aan uwe Stad, end' u verlost met vrueghden,

Volmachtigh in verstand, vol-togen in sijn moed
Sal bieden u de hand, end' wijcken niet een voet.
De Baxen zijn gheweest, doch and're vrome Helden
Zijn binnen u ghestelt, te veel om al te melden.
Hier siet ghy onder u Ryhoven, end' den Man
Die eertijds d'Albanois, end' sijnen trots verwan,
Wiens Overste beleyd, end' moedigheyd wy mercken
End' binnen in de Stad, end' buyten in de Wercken,
Daar legert hem een held, daar op de vyand loert,
Dien Fama met sijn eer op haren waghen voert.
Hier lagh de Hinderson, die nu met al sijn gaven
Leyd als een moedich held int graf van eer begraven
Daar Morgan nu met eer sijn trouwe plaats beslaat,
Omcingelt om end' om met menigh braaf Soldaat.
De Staten van het Land die zijn met vaster trouwen
Verbonden onder een om uwe Stad te houwen,
De Leeuw die onversaaghd half uyt het Water rijst,
Met die den Thuyn bewaart, u al sijn hulp bewijst,
End 't gansche Land te faam, end' willen soo volherden,
Ghewilligh om voor u noch meer belast te werden,
De liefde van Gods Huys, end' onse Vrye staat
Ons hoogher dan ons goed, ja dan ons leven gaat.
Die Prince die door 't sweerd, end' onbekende weggen,
Koomt door des vyands land als een Romeyn gesleghen,
Die dickwils heeft betoont te zijn een *Man* in't veld,
Die bied u nu sijn hulp, met noch een dapper Held,
Een Vorst die overal, end' al sijns levens daghen,

De teeckens aan sijn lijf van liefd' tot u sal draghen,
Al is sijn slincker-erm verloren voor het Land,
Noch leeft sijn moedigh here, end' sijne rechter-hand.
Ist dan noch niet genoegh, soo sullen oock de Steden
Die liggen achter u op de Frontieren treden,
Ja zijn nu al bereed om op de staande voet
Te trecken voor het Land, end' tegens 't Spaans gebroed.
Tis waar, 'tzijn anders niet als middelen van menschen,
Maar dese mach men oock wel tot sijn hulpe wenschen,
Tis waar, noch peerd, noch man zijn in haar selven yet,
Maar gaat in Godes naam, end' soo op 't middel fier.
Ghy Borgers schept dan moed, end' laat niet dat geschonden
Sou worden uwe eer van al die Spaansche honden,
't Verderven van uw huys, van mueren, of van dack
Zijn schaden die men weer kan bet'ren met ghemack.
Soldaten kloeck end' trouw, die trouwheyd hebt gesworen
Aan 'Land, end' uwen Prins van Keyzers stam geboren,
Treed uwen vyand toe, end' daar ghy set uw voet
Laat vallen daer uw ziel, of blijft daar staan met moed.
Ghy Overste van't volck, laat steeds in uwe sinnen
De oorlooghs-eere staan, end' denckt alhier te winnen
Alsulcken eer, end' naam die nimmermeer door haat,
Of langheyd van den tijd, of ouderdom vergaet.
Ons vryheyd is te dier, ghelijck sy is verkreghen
Soo is sy noch in 't bloed, end' op het sweerd geleghen,
't Waar schande voor ons Land, end' 't Nederlandsche bloed
Te laten onbewaart dat dier-ghekochte goed.

Ons ouders zijn geweest, end' dat sy in haar jaren
Ons hebben op-gericht, sou sy dat niet bewaren?
Soo moesten wy maer guyts, end'vuyle bastaars zijn,
Verdroncken aan de Hoer, end' in haar tuymel-wijn.
Tis beter voor ons al voor 't Vader-land te sterven,
Dan onder 't Spaansche jock als slaven te bederven,
Tis beter niet te zijn, dan onder 't Spaansch ghebied
Te suchten, end' te doen wat u een Spaanjard hiet.
Tyrannich is sijn hert, ghy hoeft het niet te vraghen
Den verden Indiaan, uw vader sal't gewaghen,
Op datmen oock hier van niet zijn soud' onbewust
Zijn vele na de doot op hare pen gherust.
Ick keer my weer tot u, wie weet of ghy, ö Berghen,
Ghelijck ghy *Parmam* deed, nu *Genuam* sult terghen?
Dat geef u onse God, end door u 't gansche Land,
Dat wy in eere staan, end' sy gelijk in schand.
Uw hulp, uw toeverlaat, uw hoop, uw veld-heer krachtigh, Uw
opper-wacht, uw heyl sal wesen God almachtigh,
Wilt tot hem in den gheest, end' in der waarheyd gaan,
Soo sal hy by u zijn, end' onsen vyand slaan.
Dewijl de vyand schiet, end' met zijn ys're ballen
Bevecht uw' aarden-werck, end' hoogh ghesteghen wallen,
Soo sullen wy, die hier zijn buyten uwe wal,
God bidden om uw' heyl, end' om des vyands val.

A. Hofferus

Het origineel bevat hierna enige latijnse verzen; deze zijn vanwege de verminderde belangstelling (en leesbaarheid) achteraan geplaatst.

1.Cap. Verghelijkinghe vanden Coninck van Assyrien met den Coninck van Spaengien.

Propositie van Peckius

Daer en wert in dese onse daghen niet gheseght noch oock ghedaen / 't gene niet en is gheseyt / ende gedaen geweest van te vooren / daerom en connen die / dewelcke voor-ghenomen hebben te beschrijven eenighe Historien van onse tijden / niet beter doen als hare ooghen slaen op de oude ende vermaerde Historien van voorleden tijden. Want alhoewel daer gheheel andere personen spreecken ende doen / soo salmen even-wel bevinden dat het in alle manieren zijn de selve woorden die nu werden ghesproken / ende de selve daden die nu werden gedaen; ende men sal sien dat dese onse eeuwe naer het patroon van de eerste gheformeert / ende gefatsoeneert / ofte ymmers dat de laetste op het tafereel vande eerste levendich aff-gheschildert is.

Den Coninck Assur van God de Heere ghesonden zijnde alleenelijck om te wesen de Roede van zijnen toorn ende den Stock sijner grimmicheyt; comt voor de Stadt van Jerusalem ¹⁶⁾ / opgeblasen / ende geswollen door den wint van sijnen hoochmoet uyt-spouwende sijne lasterlicke bravaden tegen den Almachtighen / ende teghen zijn volck / ende naer dat hy alles gherooft ende gheplundert hadde / ende het werck des Heeren op den Berg Zion ende te Jerusalem volbracht / en schaemt hem

¹⁶⁾ Jesai 10

niet / het hoeft op te steecken / hem zelven te verheffen ende met eene extraordinare vermetentheydt te segghen: Ick hebbet door cracht mijner handen uytgherichtet ende door mijne wijsheyt / want ick ben cloeck / offerende alsoo sijn eyghen nette, ende zijn garen roockende, om dat daer door zijn deel soo vet, ende sijne spijsse soo overvloedich was gheworden. ¹⁷⁾ Maer God de Heere zijn volck nu ghenoegh ghecastijt hebbende ¹⁸⁾ / dreyght terstont desen Assur / ende seght dat hy wil te huyssoecken de vrucht zijnes hooghmoets / ende de heerlickheyt zijner hooveerdigher ooghen / daer by voegende dese woorden / die sonderlinghe remarcabel zijn: Dewijle ghy dan teghen my woedet / ende stoutelick herwaerts voor mijne ooghen ghecomen zijt / soo wil ick u eenen rinck inden neuse legghen / ende een ghebit in uwen monde / ende wil u des weeghs weder te huys brenghen dien ghy herwaerts ghecomen zijt: De Heere Zebaoth sal eenen geessel over u verwecken ghelijck als inder slachtinge Midian op den Rotsteen Oreb / ende sal zijnen staf die hy aende Zee ghebruyckte / op-heffen / ghelijck als in Egypten; Eyndelinghe seght de Heere / Ick wil u eenen geest geven laten dat ghy een geruchte hooren sult ¹⁹⁾ / ende weder in u lant trecken / ende wil u door het sweert vellen in uwen lande. Dese dinghen wierden den Prophete Esaiæ gheopenbaert / den Coninck Hiskiæ ende het volck Gods aenghedient / ende daer nae van lidt tot lidt vervult.

¹⁷ Habac. 1

¹⁸ Esa. 37

¹⁹ Reg.19.

Int veerthiende Jaer des Coninck Hiskiaë treckt Senacherib den Coninck van Assyrien op teghen alle de vaste Steden Juda ende wintse ²⁰⁾ / Hiskiaë vernemende dat hy alles verwoestede / ende vreesende dat het oock also zoude moghen gaen mette Conincklicke Stadt van Jerusalem / sent tot hem / presenterende alles op te brenghen waer mede hy hem soude willen belasten / met conditie dat hy te rugge soude keeren / ende van daer vertrecken: De Coninc van Assyrien neemt zulcx aen / ende eyscht van Hiskia drie hondert centener zilvers / ende dertich centener gouts ²¹⁾ / Hiskia gaff derhalven alle het zilver dat inden huuse des Heeren / ende oock onder de schatten van t'Palley des Coninckx wiert ghevonden / brack tot dien eynde de deuren aenden Tempel des Heeren / ende de goude platen die hy selfs daer over hadde laten trecken / ende gaf het den Coninck van Assyrien.

Desen meyneedighen Heyden alle die over-groote contributien ontfanghen hebbende / en past niet altoos op het accoort tusschen hen-lieden ghemaect / breeckt zijne beloften / ende comt met al zijne macht voor dese Hooft-stadt van Judea de Stadt des grooten Coninckx / ende des grooten Gods / de heylighe wooninghe des Alderhoogsten / ende dat met soo grooten trotsheyt / halsterricheyt / dertelheyt / overlast / ende lasteringhe / dat hy hem niet en ontsiet het volck Gods te verachten ende uyt te daghen / jae selfs den Heere de God

²⁰⁾ Esa 36.1

²¹⁾ 2 Reg 18

Israels / die tusschen de Cherubijnen is gheseten, ende die alleene de Heer ende Meester is van alle Coninckrijcken der weerelt ²²);
Dese Stadt / dese heylighe Stadt braveert hy met eene sonderlinghe vermaeckinghe / hy gaet al trippelende / steeckt de cop om hoogh inde lucht / ende het fenijn van zijn herte uytbraeckende / beroemt hem selven van zijne menichvuldighe conquesten / hy beroemt hem oock dat hy met zijne hant de Coninckrijcken heeft ghegrepen / dat hy de palen van vele volckeren heeft wech-ghenomen / dat hy al haer costelijcxte heeft ontvoert / ende ghelijck als een gheweldige de inwoonders der aerden gheworpen dat zijne handt de volckeren heeft ghevonden als een voghel-nest / dat hy alle landen tsamen gheraepst heeft / ghelijck als men eyeren op raepst die verloren zijn / daer niemand een veder en verroert / ofte den beck op-sperret ofte t'zisset ²³):

Hy spot mette Inwoonders van Jerusalem / ende seght dat hyse twee duysent peerden sal gheven / indien zy soo vele mannen hebben om op te sitten ²⁴) / hy dreyght haer dat hy't hen soo banghe sal maecken / dat zy haer eyghen dreck sullen eten / ende haer water drincken / hy soeckt het volck van den Coninck afvallich te maecken / segghende / en luystert naer Hiskia niet / want aldus spreeckt den Coninck van Assyrien / maeckt met my een goet appointement / ende comt tot my uyt / soo sal elck man van zijnen Wijnstock / ende Vijghe-boom eten / ende uyt

²² Reg. 15.

²³ Esa. 10 ; de bek openspert of sist.

²⁴ 2.Reg.18.

zijn Fonteyne drincken / daer by voeghende meer andere
schoone beloften / ende om hen-lieden daer toe te bewegen /
vervolght hy zijn hoogh ende vermeten propoost / segghende en
geeft uwen Coninck Hiskia gheen ghehoor / als hy u sal willen
wijs maecken / dat u de heere sal helpen / berst daer-en-boven
uyt in dese woorden vraegsghewijse ghestelt / ende seyt /
Hebben oock de Coninghen der Heydenen een yegelick zijn lant
verlost van der handt des Conincx van Assyrien: Waer is eenen
God / onder alle Goden der landen / die haer lant van mijne hant
heeft verlost: om te moghen segghen dat de Heere Jerusalem van
mijne hant zoude verlossen?

Eyndelick om de mate van zijne lasteringhe te vervullen / roept
hy met luyder stemme (meynende de Inwoonders van Jerusalem
daer door te intimideren ²⁵) / ende eenen schrick aen te jaghen)
*Laet u uwen God niet bedrieghen, daer ghy u op verlaet, ende
sprecket, Jerusalem en sal niet inde handen des Conincx van
Assyrien vallen: Siet ghy hebt ghehoort wat de Coninghen van
Assyrien hebben gedaen allen landen, deselve teenemael
verbannende? ende soudet ghy evenwel verlost werden?* ²⁶)

Dit schrickelick dreyghement van dien verschrickelicken Assyrier /
maeckte den Coninck Hiskia uyttermaten zeer bedroeft / ende
ontstelde hem zoo / dat hy terstont zijne kleederen scheurt /
eenen sack aen-treect / ende gaet in het huys des Heeren /
segghende dit is de dach des noots, des scheldens, ende
lasterens, de kinderen zijn gecomen tot aende geboorte, ende

²⁵ In drukwerk stond: nitimideren

²⁶ Reg.19.

daer en is gheen cracht om te baren. hy leyt de brieven van Rabsake open voor den Heere ende bidt hem aen / versouckende alle hulpe ende bystant: De Heere sent tot hem zijnen Prophete Jesaiam / om hem aen te segghen dat zijn ghebedt was verhoort / ende doet hem daer-en boven dese toe-segginghe / dat niet alleene de Stadt soude verlost / maer dat oock sijnen Vyant zoude werden te schande ghemaect; Ende God de Heere en liet oock niet toe dat hy inde Stadt quam / noch eenen pijl daer inne schieten / veel minder eenen wal daeromme maken soude / want in die selve nacht / voer de Engel des Heeren uyt / ende sloegh inden Leger des Coninckx van Assyrien / hondert vijf-entachtentich duysendt mannen / alsoo dattet des morghensvroegh allenthalven lach vol enckele doode lichamen:

Senacherib dit siende breeckt op ende keert wederomme met schande naer Ninive daer hy wel meynde bewaert te zijn / maer de waecke des Heeren jaeghde hem nae / want alsoo hy ghegaen was inden Tempel van zijnen God Nisor / om te bidden / wert hy van zijne Sonen Adramelech ende Sarezzer omgebracht metten sweerde / dewelcke daer na vloden int lant Ararot / ende zijn Sone Assar-haddon / wert Coninck in zijne plaetse: daeromme seght seer wel tot desen propooste de Conincklike Prophete David: *De goddeloose trecken haer sweert uyt, ende spannen hare boghen, om te vellen den ellendighen ende armen, ende om de vrome te slachten, doch haer sweert sal in haer eyghen herte gaen, ende haren boghe sal verbreecken. Ick hebbe ghesien eenen godloosen die was stoutmoedich, breyde hem uyt, ende groende*

gelijck een Lauwer-boom, maer als men daer voorby ginck, siet soo was hy wech, ick vraeghde nae hem, doch hy en was nergens te vinden ²⁷).

Tis schrickelick te vallen inde handen des Levendighen Gods ²⁸), de welcke wijs is, ende machtich; wien heeftet oyt wel gheluckt die sich tegens hem heeft dorven canten? ²⁹)

Soudemen (om dit exempel te accommoderen tot onsen propooste) wel een eenich mensche connen vinden in gheheel Christenrijck / de welcke maer een weynich verstants ende oordeels hebbende / niet en sal moeten bekennen (soo hy anders wil spreken met conscientie) dat alle t'ghene hier te voren is verhaelt / zeer wel past op den Coninck van Spaengien / ende dattet inder waerheyte is eene levendige beschrijvinghe / ende natuerlicke af-beeldinghe van alle zijne actien / als die overlanghe jaren ghetracht heeft / ende noch sonder op-houden arbeyt / hijghende ghelijck naer zijnen adem / ende dat hem de lendenen craecken om eens totte Monarchie te comen / ende hem selven te maken tot een Vorst over den gantschen Aerdtbodem?

Ons voor nemen en is gheensints alhier te gaen beschrijven alle de barbarische wreedtheden / ende onmenschelicke tyrannien die hy ghebruyckt heeft int overweldighen / soo vande Oost als vande West-Indien / ende die hy noch ghebruyckt int

²⁷ Psal.37.

²⁸ Hebr.10

²⁹ Job 9

onderdrucken / ende vande selve in zijne clauwen te behouden;
wy en sullen oock niet spreken van t'ghene hy ghepleecht heeft
in een groot deel van Christenrijck / ende insonderheydt in dese
Seventhien Provintien / dewelcke hy t'sedert het invoeren van
zijne grouwelicke ende vervloecte Inquisitie heeft ghedrongen
eene bloedighe Oorloghe aen te gaen / om de vryheydt van hare
conscientien ende Privilegien door de wapenen te mainteneren /
ende te behouden totter tijt toe dat hy bynae teynden ghebracht
zijnde / ende het ghenouchsaem met hem uyt was / raedtsaem
heeft ghevonden voor eenen tijdt het Leeuwen-vel uyt te
schudden / ende hem met het vossen-vel te bekleeden /
practiserende eenen twaelf-jarighen Treves³⁰⁾ / om
ondertusschen zijnen adem te herscheppen / zijne schat-
cameren te versien / zijne finantien op eenen goeden voet te
brenghen / ende alsoo zijnen staet te versekeren / soeckende
middeler-tijt onsen gheheelen staet te brenghen in combustie:
Dit alle te samen en willen wy niet eens aenroeren / want zulcx is
ghenoehsaem aenden dach ende int licht ghebracht / door
verscheyden treffelicke / ervarene ende vermaerde mannen /
Lieden van scientie / ende van conscientie / ende sulcke eene
beschrijvinghe soude ons te verre doen afwijcken van het
teghenwoordich voornemen.

Sullen daeromme alleen spreken van t'ghene eenighe jaren
herwaerts is geschiet: alle de weerelt heeft connen sien ende
ghelijck met handen tasten / dat den Coninck van Spaengien de

³⁰⁾ Trêve; wapenstilstand. Hier : [Twaalfjarig bestand](#)

gheseyde Treves hier in dese Nederlanden / heeft ghesmeedt ende ghebrouwen / om listelick in zijn net te slepen / ende tot hem te trecken een groot deel van Duytslant / gebruyckende tot dien eynde alderhande loose treken / bedriegheryen ende trouweloosheden / eene cramerye / die hem zijnen winckel ordinairlick suppediteert ³¹⁾ / daer by voeghende oock alle ghewelt / extorsien / ende tyrannien / die hy ghewent was elders te pleghen ende int werck te stellen.

Soo haest en is den Hertoch van Gulick ende van Cleve niet overleden / of hy neemt een pretert ³²⁾ om die landen de oorloghe aen te doen / ende de selve dienvolgens te besitten; Ende op dat zulcx te beter soude moghen succederen, hebben zijne helsche trawanten door de handen van eenen vervloecten *Ravailjack* doen massacreren ende schandelick vermoorden den Coninck van Franckrijck Hendrick de vierde van dien Name / gheintituleert *de Grootte*, dewelcke bescherm Heer van die Landen was / brenghende daer mede gheheel Franckrijck in disordre / om alsoo uyt te putten dien schoonen spaerpot / die den Coninck Ho. ende Loffelicker ghedachten hadde wech-gheleyt / ende bewaert.

De keyser Mathias overleden zijnde / stelt hy Oostenrijck / Bohemen / Silesien / ende Moravien gheheel in roere / om aldaer eenen anderen naer zijn goetduncken te installeren. Ende siende dat de keur-Vorst Frederick, wettelick totte Croone van

³¹ verschaft

³² Neemt/heeft de prententie

Bohemen was gheroepen / wil hy den selven te keere gaen / hem opt lijf vallen / ende hem zelve daer over wreecken / even off hem zijn Coninckrijcke van Castilien ware ontnomen gheweest / condemnerende daeromme door den mont des keyzers Ferdinandi zijnen Pals ³³) te vier ende te sweerde / ende om dit te executeren / sent hy den Marquis Spinolam als Generael van zijnen Legher / vergheleschapt mettet krijghsvolck vande Erts-Hertoghen / wel versien van ghelt ende alderhande munitien van Oorloghe: Desen selven Marquis wert in Duytslant soo ontsien / dat hem alles succedeert nae wensch / neemt de steden ende fortressen inne / al of het voghel-nesten waren / ende eyeren die verlaten zijn / sonder dat yemandt een vinne derf roeren / ofte hem ter were stellen. De natuerlicke trotsmoedicheyt van Genua la superba, doet hem zeer vermetelick segghen / *Aut nunc aut nunquam*, dat is: Off nu off nimmermeer. Dit is het begin van alle de desolatie / ende jammeren / die daer op zijn ghevolght / soo dat het verwoeste ende troosteloose Duytslant onder de voeten van hare vyanden ghetreden zijnde / wel mach uyt-roepen: Dit is de dach der droefheyt ende ellende.

De Treves ³⁴) gaet ondertusschen op crucken / loopt ten eynde / ende comt zeer na by haren onderganck: Sijn meester die niet en heeft ghewilt dat de Treves sonder hem soude zijn gheboren / en wil oock niet datse sonder hem zoude sterven ofte werden

³³ De Palz ; gebeid in Duitsland

³⁴ Trêve (fr); bestand. Bedoeld is hier het [twaalfjarig bestand](#) (1609-1621)

begraven / hebbende daeromme / Duytslant soo vele hem moghelick was / verwoest, keert hy wederom door t' bevel van zijnen Coninck met een hoop volcx naer dese Nederlanden / om de oorloghe te hervatten tegen de Vereenichde Provintien.

Ondertusschen sent ons desen Assyrier toe een Rabbi van zijnen Raedt / den Cancelier *Peckius*, met eene menichte van zeer schoone ende soete woorden / (*Sijne lippen sijn soet als honichseem, ende zijne kele glatter dan olie* ³⁵) gebruyckende vele blauwe bloemkens om ons als een deel kinderen daer mede te paeyen: Sijne Propositie die hy dede inde Vergaderinghe van de Ed. Ho. Mog. Heeren Staten Generael / den 23 Mey / 1621 is ghelijck een pille van eenen Ervarenen Medecijn / schoon vergult / ende daer geen suyker aen ghespaert en is hy spreeckt vande beclagelicke veranderinghe / die het expireren vande Trefues / ons gemeen Vaderlant sal aenbrenghe / hy ghelaet hem als of hy niet sonder schrick en conde dencken op de preparaten van oorloghe / soo wel van d'eene als van d'andere zijde / hy proclameert / ende extendeert gheweldich de mededoogentheyte van hare Hoocheden / de welcke niet sonder groot medelijden (so hy seyde) en conden aenschouwen de extreme ende droevige inconvenientē / de welcke over dese Landen door sulcke eene veranderinghe soudē comen te vallen; hy derf oock wel seggen / dat sy seer sorghvuldich ende neerstich waren / om te bedencken / ende wel rijpelicke te overweghe door wat middelen sulcx by tijts soude connen voorkomen / ende daer inne werden

³⁵ Profeten .5.3

voorsien; wijst mede aen hare ghenegentheden tot den Vrede / haren goeden yver ende affectie tottet ghemeyne besten / verclarende dat sy int maken van de Trefues / geen ander voornemen hebben gehad / dan om den brandt van de Oorloghe / die sy in dese Landen hebben ghevonden / daer door eens ende voor alle tijdt uyt te blusschen: Ende tot een preuve ende vast bewijs van dese hare goede intentie / brengt Hy voor den dach / 't gene geduerende de Trefues van haer is gheschiet / ende wil ons wijs maken dat alle hare handelinghen soo redelick ende soo billick zijn / dat wy geen oorsake en hebben haer in toe comende tijden eenichsins te mistrouwen / maer veel eer te ghelooven / dat alle haer voornemen soude strecken tot voor deel van dese Nederlanden int ghemeen.

Dit zijn seer schoone dingen / seer condich by een gebracht / tenen seer lieffelicken sanck om de onwetende in slaep te singhen ende te bedriegen / hy laet hem voorstaen / dat hy met dit sijn discours de ooren van sijne toe-hoorders soo heeft betoovert / datse terstont daer op sullen Amen segghen / ende uyt-roepen: *Een stemme Godes, ende niet des menschen!* ³⁶⁾ ende van haer eerste ghevoelen wijckende / met eenen sullen afstandt doen van hare Souveraineteyt / even als off het wel-varen van dese Nederlanden daer in soude bestaen / dat alle de deelen der selver in een lichaem onder een hoofd souden werden ghebracht; ende om hem selven beter te verclaren / soeckt hy

³⁶⁾ Acto. 12.

staende te houden / ende te beweiren / dat (om te geraken tot eene vreedsame eendracht / eendrachtighe vrede / ende gelucksalige gherusticheyt / daer inne dese Landen zijn geweest voor de troublen van onse tijden / jae om oock veel gheruster / ende meer versekert te zijn als oyt te vooren) daer gheen beter noch bequamer middel en can werden ghevonden / als haer te laten bewegen tot eenich accoort / om haren natuerlicken Prince te erkennen / *Hy meyntse alreede met vele woorden over-redet, ende ghecreghen te hebben met sijnen glatten monde* ³⁷).

Maer soo verre ist van daer dat dit sijn oordeel voor goet soude werden aengenomen / dat ter contrarien den 25 Marty de Ed. Ho.Mo.Heeren Staten Generael / volgende hare gewoonelicke cloeckmoedicheyt / dese ghedane Propositie / die nergkens toe en streckte dan om een vuyl ey uyt te broeyen / veroordeelen / ende hem sijn sententie by gheschrifte geven / verclarende / dat dese Provintien geen grooter / noch swaerder ongeluck en can over-comen / als het wederkeeren onder het jock / ende onder de onverdraeghelicke tyrannie van den Coninck van Spaengien: *Eenen boom hoe hy meer omhelst ende omvat wert van het clim, hoe hy naerder syn doot is:*

Ende schoonghenomen de gedachtenisse van soo menigerleye Spaensche wel-ge-experimenteerde wreetheden eenichsins ware uyt-gebluscht / soo soude alleen de bloedighe Tragedie van Duytslandt / de selve genoechaem wederom aen-steken ende ververschen; want alle Princen ende Potentaten spieghelen haer

³⁷ Prov. 7.

selven ghemeynelick aen't exempel van hare na-bueren / gelijk men hem selven siet in den oogappel van eenen anderen diemen aenschouwt / ende *hy spieghelt hem sachte, die hem spieghelt aen eenen anderen.*

Niet teghenstaende alle de lieffelicke protestatien die desen Rabbi dede van de vriendelickheyt / liefde / ende goet-willicheyt van zijne Princen / sprekende van de selve als oftse tot gheenen dingen meer en waren genegen / als tot het wel-varen van desen Staet / ende niet liever en saghen als eene vruchtbare resolutie / door de welcke alle bloet-storten / alle excessive Impositien / lasten / ende andere ellendicheden / mette welcke desen selven Staet soo langen tijt is ghedruckt ende belast gheweest / teenemael mochten verhindert / gheweirt / ende wegh genomen worden: Niet tegenstaende oock alle de versekeringen die hy doet van de goet-willicheyt / sinceriteyt / ende oprechticheydt die hare Hoocheden altijt hebben gehad in hooge recommandatie / ende die sy hebben doen blijcken door de punctuele ende Religieuse onderhoudinghe van alle hare handelinghen ende beloften; verclaren daer teghen de Ed. Ho. Mo. Heeren Staten Generael / datse tot noch toe hebben gemainteneert / ende door des Heeren gratie oock in toecomende tijden dencken te mainteneren / Religienselicken / ende totten laetsten druppel van haer bloet / de Souveraineteyt van de gheunieerde Provintien / de welcke ongetwijffelt ende buyten alle dispuyt is / tegens alle de gene die de selve eenichsins souden willen in twijfel trecken / houdende hen

selven met Cato in Utica onverwinnelick / soo lange sy meer rechts sullen hebben als Cæsar.

Ende naer datse hem alsoo dit mom-aensicht af-ghestreken / ende ontbloot hadden van alle zijne pretexten ende schoone deck-mantels / en ontsien sy haer oock niet zijn persoon te condemneren ³⁸⁾ / ende te verclaren niet alleene hem / maer oock alle andere inhabil ³⁹⁾ die de Souveraineteyt van dese vereenichde Nederlanden eenichsins souden willen trecken in dispuyt / als geaprobeert zijnde by de grootte monarchen / Coningen / Potentaten / ende Republijcken van de gheheele weerelt / jae oock by den Coninck van Spaengien ende hare hoocheden selve: die niet alleen dese vereenichde Provintien daer voor erkent / maer oock onder hare signatuere voor alle de weerelt hebben bekent ende verclaert voor vrye Landen / op de welke sy niets en hadden te pretenderen.

Wie isser op den geheelen aerdtbodem / die niet en siet / ende gelijk met handen can tasten / dat alle dese Courtoisyen niet anders en zijn als scherp-snijdende messen / ende dat zijne solemnele protestatien / ende liberale beloften / anders niet en zijn als den bedrieghelicken sanck van de Crocodijl / ende vermakelicke melodye van de Hyene / de welke de stemme van de menschen na-contrefeyt / om de herders daer nae te verslinden; hy doet in somma hier gelijk de Been-hackers

³⁸ veroordelen

³⁹ Middelnederlandsch handwoordenboek (1932):

a) Inabel, -habel, bnw. Door en door bekwaam; als bijw., op meesterlijke wijze
b) Inabel, -habel, bnw. Onbekwaam, ongeschikt, hetz. als onabel; fra. "inhabile"

ghewent zijn te doen / die de Ossen troetelen als syse willen
slachten; *Hy is wijs ende wel bedacht, die het vleyen ende streelen
van den Leeuw niet en achtet; eene gevoeyerde vrede, is erger als
een openbaer oorloghe, want sy meesten deel in wreetheyt de
alderbloedichste krijgh te boven gaet.*

2.Cap. Aenslaghen op Casant, assistencie gesonden, wercken in Casant ghemaect.

De Trefues ³⁴⁾ dan uyt zijnde / proclameert de Oorloge haer selven / de Coninck van Spaengien tast dese Landen aen met vier en sweert / volgens den in hout van zijne oude Placcaten voor den Trefues tegens ons ge-emanent ⁴⁰⁾; om dies wille dat sy vrye ende Souveraine Landen zijnde haer onder zijne slavernie niet en willen brengen: Onse ooren tuyten van dese zijne furieuse dreyghementen / men spreeckt niet dan van Oorloge / ende van een Legher te brengen in Vlaenderen / een in Brabant / een int Lant van Cleve / een in Gelderlant / ende een in Vrieslant; men snorckt / men dondert / ende men blaest niet dan stercke winden van indignatie / ende van een bloedige wrake; hy roemt dat hy / ghelijck eene groote water-vloet / t'seffens sal in-loopen vele van onse principaelste Frontier-steden / dat hy het alles sal verbreken ende verwoesten / ende dat hy in somma in corten tijt hem selven sal logeren int hertgien ⁴¹⁾ van Hollant / ende alle de Bataviers / als zijne slaven / sal vervoeren tot op de bergen van Grenade / ende tot in de mijnen van Peru / *Maer die verder wil springen als sijnen stock lanck is, valt gemeynelick in de sloot, ende die veel schickt, veel mist.*

De Marquis Spinola slaet zijnen Legher ontrent Wesel; Graef Hendrick van den Berge treckt met zijne Troupen na Gulick; die

⁴⁰ uitgegeeven, uitkomen, uitvloeyen

⁴¹ hartje

van Vlaenderen hebben int lant van Waes eenen Legher ghereet / onder het commandement van Don Inigo de Borgia, Gouverneur van't Casteel van Antwerpen / om te vallen int Eylant van Casant ⁴²): De Marquis Spinola had Oostende als eenen doorn ghetrocken uytte voet van de selve Provintie / Don Inigo wil uyt-trecken de nagel van Sluys / daer mede de Prince van Oraengien hare zijde hadde door-slaghen:

Dit Heyr-legher te Eeckelo ghecomen zijnde / deylt hem selven in twee troupen / d'eene hem wendende nae Reygersvliet / ende d'andere nae St. Cathelijne / om alsoo in eenen nacht / ende ghelijck met eenen sprong in Casant te springhen / ende het Eylandt te vermeesteren, hy moeder in zijn / 't cost wat het cost / met lief of met leet; ende om dit sijn exploit ⁴³) wel te versekeren / gaet hy te water ende te lande / ende dat soo wel aen de Oost als aen de West-zijde / hy maect groote ghereetschap / versamelt vele wagens om derthien Ponten, ende veertich Schaloupen ⁴⁴) te voeren nae Reygersvliet / met vijf ofte ses duysent mannen / ende ettelicke stucken Geschuts; ende dit alles marcheert onder het ghebiedt van Monsieur de la Fontaine, Gouverneur van de stadt Damme / ende om-liggende Forten. De Geestelicke (die ghewoon zijn veel tot de Oorloghe te raden / maer weynich daer toe te geven) en willen oock geensins in ghebreke blijven om dit meester-stuck te helpen uytvoeren / daerom comt den Bisschop van Brugge selve met hem te Velde /

⁴² Cadzand

⁴³ Verrichting, onderneming

⁴⁴ Chaloupe (Fr): sloep, roeiboort, reddingsboot

ende hout ernstelick aen om over de Reviere in Casant te passeren.

De Heere Philips van Haultain Gouverneur der Stede ende Castele van Sluys / Lieutenant van Prince Hendrick Frederick van Nassauw over de quartieren van Vlaenderen / wetende van ure tot ure wat de Vyandt dede / waerschouwt daer van in aller haest de Ed. Ho. Mo. Heeren Staten Generael / ende den Prince van Oraengien, sendt oock zijne boden naer de Staten van Zeelandt / als de naest-gelegene / om de selve van alles te versien / dat tot hare defensie soude van noode zijn; onderentusschen de stadt van Sluys / Aerdenborgh / ende de Forten daer ontrent wel voorsien / ende met eenen ordre gestelt hebbende dat eenighe Schepen van Oorloghe uyt Zeelant souden comen / om de Riviere te bewaren / treckt hy selfs in persoon nae Casant / met eenich volck uyt zijne Garnisoenen / sendende een deel van deselve nae De Zee-cant / recht tegen over Reygersvliet / ende treckende mette reste naer Oost-burgh / om Don Inigo het hooft te bieden / altijd besich zijnde by nachte ende by daghe / van't eene quartier int ander gaende ende comende.

Terwijljen dat dese assistentie / soo te water als te lande bereydt wert / verthoont de Heere des hemels ende der aerden zijne gunste aen die van Vlaenderen / *want hy die het boven welft met water, die op de wolcken vaert als eenen waghen, ende gaet op de vederen des wints* ⁴⁵); die den nevel op-treckt van het eynde

⁴⁵ Psalm 104

der aerden, die den blixem in regen verandert⁴⁶), desen grooten God zijnen reghen vijf ofte ses daghen overvloedelick uytghestort hebbende / continueert noch int openen van de vensteren des hemels / insulcker voegen / dat de waghens van den Vyant / met alle hare gereetschap in stucken breken / ende int slijck blijven steken.

Don Inigo gheensins twijffelende / of die troupen van de westzijde en waren op de bestemde plaetse de Riviere al gepasseert / ende wel over-gecomen / vertreckt van Eeckeloo met vijf ofte ses duysent mannen / des nachts tusschen den XI^{en} ende XII^{en} Septemb. 1621 / ende marcheert naer Casant / meynende tusschen IJsendijck ende St. Cathelijne door het Verdroncken landt / op een leegh water⁴⁷) / te passeren ontrent Oostburgh / ende geseyde Fort van St. Cathelijne int voorby gaen te veroveren / om zijne retraitte te versekeren: De Heere van Haultain met zijn weynich volck bewaert de advenuen ontrent het verdroncken landt / *God die het licht maect, ende de duysternisse scheyt, die de duysternisse voor den sijnen maect tot licht⁴⁸*), laet onverwacht soo grooten licht schijnen int midden van de dicke ende extraordinaire duysternisse des nachts / geduerende ruym een quartier van een ure / ofte meer / dat de nacht schijnt in den dach verandert te wesen / alsoo dat verscheyden hare brieven conden lesen sonder hulpe van eenich ander licht: Dit hemelsch teecken gheeft de onse couragie / ende

⁴⁶ Jeremias 10

⁴⁷ Bij laag tij, eb.

⁴⁸ Esa.45.

doet den Vyant (die hem selven aen allen canten soo ontdeekt siet / als of het schoon dach ware gheweest) verflouwen. De Spaengiaert vint hem selven ghesteuyt ⁴⁹⁾ ende ghearresteert door eene arme steenen Redoute / staende op den dijck / beset met thien ofte twaelf brave Soldaten / die haer lustich ter weire stellen / alsoo dat (het kruyt ende loot haer eer begevende als hare courragie) sy int laetste genootsaect zijn haer met steenen te defenderen / ende eyndelick door vier ende roock ghematteert zijnde ⁵⁰⁾ / haer selven over te gheven / onder belofte van quartier / ende goet appointement. Don Inigo nu siende dat hy zijn volck / tijt / ende middelen voor soo cleynen nest te vergeefs / ende sonder yet wes ⁵¹⁾ uyt te rechten / hadde verloren / ghewaerschouwt zijnde daer benefens door zijne Guiden / dat op den dijck van Oostburgh eenige troupen op zijne comste pasten / ende datter een groot ghetal van schepen waren by een versamelt int Casenbrootsche gat / gheeft den moedt verloren / draeyt het hoofd / ende keert wederom naer Eeckeloo / alwaer hy eenige dagen blijft liggen / het verdroncken lant ende de Schorren doet ondersoecken ende de Geulen peylen / om te vernemen / of het niet moghelick en ware die met macht ende menichte van rijs te vullen / ende alsoo eenen bequamen wegh te banen om met zijn Legher ende Canon daer over te comen in Casant.

⁴⁹⁾ gestuit

⁵⁰⁾ Machteloos, afgemat/verzwakt zijn

⁵¹⁾ iets wezenlijks

Maer bevindende dat sulcx niet doenlick en was / treckt zijne troupen nae Reygersvliet / ende half of wel heel moedeloos zijnde / begint te knorren ende te preutelen / om dat hy siet dat zijnen aenslagh soo haest misluckt is als voor-genomen; ende op zijne tanden knerssende teghens dien die hem den Oorloge aendede / beyde met water ende met soo miraculeusen licht / spouwt om hoog nae den hemel / ende roept in zijne tale / *Dios est Lutherano* ⁵²), weynich denckende op zijn Pater noster / 'tgene hy geduerichlick droegh in zijne handen.

De Heeren Staten van Zeelant ondertusschen verwitticht zijnde van des Vyants ooghe-merck / senden dadelick Oorlooghs-schepen / om haer te letten op de Riviere / ende daer beneffens een goet ghetal Boots-gesellen / omhet Gheschut te volghen; doen oock den selven nacht van Vlissinghen naer Breskens twee Compagnien met Schaloupen over-setten / ende ontbieden in aller haest meer volcx uyt de naest-gelegene Garnisoenen, het welke sy alle na Vlaenderen senden: Op dien selven tijdt comt uytter zee (van zijne reyse keerende) de Heer Willem van Haultain, Admirael van Zeelant / soo haest en was hy niet aen lant / ende de anckers over boort gheworpen / of daer en werden datelick eenighe Schepen nae de Riviere van Sluys ghecommandeert / om het Eylandt van Casant te bewaren; de heer Admirael volght corts daer naer in persoon.

⁵² God is Luthers

De Prince van Oraengien nae weynich daghen van alle dese dingen wel zijnde geïnformeert / sendt tot den Heere van Haultain Gouverneur van Sluys / Capiteyn Paull Grenu met X Compagnien om het Eylant van Casandt te bewaren / ende om de selve verder te employeren daer sulcx de noot soude vereyschen / ende daer hy 't selve sal goet vinden / ende tot dienst van den Lande te behooren; soo dat Vlaenderen in corten tijt te water met een redelick getal van Oorloghschepen / ende te lande met eenen schoonen hoop volcx seer wel was versien ende beset.

De Vyant hout hem selven by Reyghersvliet / staet daer zijn Legher / ende maect zijne Trencheen om daer te logeren / blijft daer den geheelen winter / graeft een Vaert om daer door in het Swint ⁵³) / de Reviere van Sluys / eñ door de selve te comen in Zee; ende om dese Vaert wel te versekeren / maect hy de Forten van Isabella, St.Cerese, ende St. Anne, mitsgaders eenige cleyne Redoutgiens binnen 's lants / sonder yet meer te attenteren op eenige plaetse daer ontrent gelegen. Het quartier van Vlaenderen nu redelick wel met Soldaten beset zijnde / stelt het Lant ordre / om niet alleen de stadt van Sluys / ende de om-liggheende plaetsen te verstercken / maer doet oock maken in Casant twee Royale fortē / met magnifijcke Retrenchementē / recht tegē over het Leger van den Vyant / committerende daer toe uyt den Raet van State de Heeren

⁵³ Het Zwin

Schagen ende Berck, ende uyt Zeelandt de E. Heeren Huysens
ende vander Hooge; het Canon speelt ondertusschen / soo van
d'eene als van d'andere zijde / om den voort-ganck van de
wercken te beletten.

.....

3. Cap. Resolutie om Bergen-op-Zoom aen te tasten

De Lente / jae selfs de Somer / eenen bequamen tijdt om wat uyt te rechten / begint aen te comen; de Spaengiaert evenwel gheen voordeel siende / attenteert niet meer in Vlaenderen / maer scheidt daer van / latende de sorge / ende de bescherminghe van al dese schoone Conquesten in handen van Mons. de la Fontaine; Resolveert niet te min / als eene *de los grandos de Spaengie*, zijne couragie ende hoochmoet te thoonen in die Provintie / uytte welcke hy te vooren was gescheyden / om dese schoone feyten te exploicteren; het Tonneel daer op hy zijne cloeckmoedicheyt meynt te doen blijcken / is het hooge / drooghe / ende zandighe landt ontrent Bergen op den Zoom, comt daeromme naer Brabant / om hem by den Marquis Spinola te voeghen / ende met het Legher van zijnen Coninck te marcheren naer dese Stadt / hem selven wijs maeckende dat hy de fauten in Vlaenderen begaen / daer volcomelick soude repareren.

Ende gelijk de Geestelicke mette Vier leden van Vlaenderen by hare Hoocheden / ende die van haren Rade / instantelick hebben aen-ghehouden dat een Legher mochte ghebracht werden in Vlaenderen / om de Stadt van Sluys met alle 't ghene daer aen dependeert / te veroveren / ende onder haer geweld te brengen / ende de Provintie daer door t'eenemael te suyveren; alsoo hebben oock de Staten van Brabant haer uytterste beste ghedaen / om te impetreren ⁵⁴⁾ dat de selve resolutie mochte

⁵⁴⁾ Om te verkrijgen

werden genomen / in hare Provintie / ten aensien van de Steden van Breda ende Bergen op den Zoom / van de welcke sy groote schade leden / ende sonder op-houden wierden gequelt; insonderheyt stack haer in de crop ⁵⁵)/ het affront 't gene sy hadden ontfanghen door Prince Hendrick Frederick van Nassauw gheboren Prince van Oraengien / de welcke hem selven in de maent van Mey ontrent Sinxen ⁵⁶) verthoonde tot dicht onder de Stadts-poorten van Bruyssel / voor de oogen ende in het aengesichte van d'Infante ende den Marquis Spinola, doende 't geheele Lant beven / Madril in Spaengien verschricken / ende den Coninck selve omme-sien.

Den brant van dit vier was qualick uyt-ghebluscht / off daer wiert goet gevonden ende ghearresteert / de Stadt van Bergen ernstelick aen te tasten / ende tot dien eynde noch geld noch goet te sparen: Van dien tijdt aen / en hoorde men anders geene geruchten dan dese / de belegeringe van Bergen was in den mondt van die van Vlaenderen ende Brabant gelijk verstorven; de tonghe / ende de penne van een ychelick / was als een Trompet die steeckt / ende als een Trommel die alarm slaet; de dreygementen waer mede men ons meynde te verschricken / groeyen / ende verheffen haer van ure tot ure / van oogenblick tot oogenblick / even ghelijck de verhevene ende opgheswollene baren van de rasende ende ongestuymighe zee; men maect dat dit gheluyt / ende dese clanc door-breeckt tot int midden van de

⁵⁵ Zat hem dwars

⁵⁶ Pinksteren

Provincie van Hollant / om quansuys ⁵⁷⁾ den Prince van Oraengien af te trecken met zijnen Leger van den Rhijn / ende door dien middel te krijghen een vrye passagie nae Vrieslant / ende in die Provincie te vallen / ofte ten minsten om de Stadt van Bergen de welcke van haer ordinaris Garnisoen eenichsins ontbloot was / tseffens te overvallen.

Alle de weerelt was soo betoovert door een extraordinaris groot ghevoelen van desen Marquis / die nu de vreemde wateren hadde uyt-ghedroncken ⁵⁸⁾, die met sijne voet-solen hadde verdrooght de wateren van de Fortresses van Duytslant / datse de Stadt van Bergen hielden genoegh voor verloren / indien hy maer en resolveerde ⁵⁹⁾ de selve te belegghen / daer en was / naer haer oordeel / geen ding soo seker; sy dachten dat de ghene die daer in woonden / soudent mat ⁶⁰⁾ werden, hen vreesen ende schamen moeten, ende werden als het gras op den velde, ende als het groen cruyt tot hoy op de daecken, dat verdorret eer het rijp is; soo spraken onse vyanden; hare trotsheyt maectese verwaent / ende de mantel der moetwilligher onbillickheydt bedecktese; sy lieten hen voor-staen dat dese Stadt soo lichtelick was te veroveren / als te belegghen / ende om verre te schieten / als te beschieten; want selfs in den aen-vangh van de belegginge (triumpherende voor de victorie) was ghelijck een artijckel des gheloofs in hare herten in-ghedrukt / ende als een spreucke in haren mont verstorven / dat Spinola buyten alle twijffel mette

⁵⁷⁾ Kwansuis, quasi

⁵⁸⁾ 1 Reg.19. 24

⁵⁹⁾ besloot

⁶⁰⁾ (schaak)mat, klem gezet

Stadt soude door-gaen / om dat hy noyt yet en heeft begonnen
off hy en heeftet volbracht / ende het hem tot noch toe alle tijdt
wel gheluckt was:

13 Juli

Onse ooren scheurden by nae door het stadighe ghedruys van
desen donder; ende hier siet men dat de mensche ghemeynelick
veel schickt, maer dat het de Heere is die't alles beschickt: De
ghewoonelicke trotsicheyt van onsen vyandt / die noch deure
noch venster aen-siet / ende nerghens op en past / doet hem
eenen toorn van Babel in sijn herte timmeren / ende den cop
moedelick in de lucht steken / hy verhooveerdicht hem selven /
ende werdt uytter-maten moetwillich / siende dat de Fortuyne /
die hy aen-bidt hem wat schijnt toe te lacchen; maer die hem op
ydelheydt verlaet / sal bedrogen worden / ende ydelheydt sal
zijn loon zijn.

4. Cap. Vertreck van het Voet-volck uyt Bergen, wachten van de Burgherye.

Ende alsoo den Prince van Oraengien nu was op-ghetrocken met zijnen Leger na Rees int lant van Cleef / heeft hy uyt desen onsen Garnisoene door patente by hem ontboden seven Compagnien / de welcke des woensdaechs wesende den 13 Julij 1622 zijn t'schepe gegaen / ende teghens den avont van 't hooft af-ghesteken / sulcx datter maer drie Compagnien en bleven in de stadt / behalven de Cavaillerye / ende twee op de Forten; hebbende ondertusschen zijn gemelte Excellentie ordre gestelt / omme ons metten eersten noch drie andere Compagnien toe te senden / inde plaetse van de ghene die alreede waren vertrocken.

Soo haest en waren de gheseyde Compagnien niet van lant / ende uyt het ghesichte / ofte de gheruchten van onse belegeringe (door 't geheele lant gespreyt / ende oock tot onsen ooren ghecomen zijnde) continueren / ende werden van ure tot ure versterckt: Alle de ghene die van d'andere zijde comen / versekeren ons dat den Marquis Spinola (ghedreven zijnde door den voorspoedigen wint van zijne Palsische victorien / ende op gheenen storm noch onweder passende) ons sal aen-tasten / ende dat hy ghereedtschap maect om dese Stadt in weynige dagen t'over-vallen ende te veroveren.

13 Juli

Wert daerom by den Heer Gouverneur ende de heeren van de magistraet goedt ghevonden / ordre te stellen op de wachten: De aenslagen werden te niete gedaen, daer geenen raet by en is, waer daerenteghen vele raet-ghevers zijn, daer bestaense: Ende wiert gheresolveert de geheele Burgerye te doen comen in wapenen / om de Stadts wallen te bewaren: Dit commandement ghegeven zijnde / en gaeter geenen tijt verloren / een yder slaet de handen aen't werck / maeckt zijn wapenen veirdich / ende stelt hem in posture om tegens dien Avont op te trecken / daer en is niemant die weyghert / niet een die yet daer teghen seydt / niemand die t'onvreden is / ofte daer tegens murmureert; den yver tot den Gods-dienst / de liefde tot het Vader-lant / tot hare vrouwen ende kinderen mitsgaders oock tot haer eygen leven ende goederen drijfse eendrachtelick tot haren schuldigen plicht: *Alle de leden in het lichaem van een ghetrouwe Gemeynthe, onder de gehoorsaemheyt van hare Overicheyt wel vereenicht zijnde, behouden de gheheele Republijcke, oneens zijnde daerenteghens ende gedeylt, verderven deselve.*

't Is een heerlicke sake / ende een lust om aen te schouwen / dat een Burgherye de wallen van hare Stadt met hare blinckende wapenen besettet even gelijk eene dichte hegge die daer rontsom is geplantet ende datse nacht op nacht besich zijnde gheen en laten vallen in hare oogen / ende soo ghewillichlick sonder eenich weersten ende tegenheyt in dese slavernie continueren / tot datter een volcomen reinforcement van Garnisoen is aen gecomen / men sagh op geen ruste noch op

gemack / als maer het Lant ghedient / de Stadt buyten perijckel ghestelt / ende uytte clauwen van de Makelaers van Madril⁶¹) mochte werden gehouden; Ende dit was dies te nootsakelicker / om dat onse Haven mits het vermaken van eenen steenen beir / toe ghedamt was / van welcken dam de Vyant hen selven / tot zijn groot voor deel / hadde mogen meester maken / om daer door eenen bequamen ende gemakkelicken toe-ganck te krijgen tot de stadt.

14, 15, 16 Juli

Onderentusschen comt den 14. wesende Donderdach van Steenbergen de Compagnie van Capiteyn Melis, die zijn Excellentie voor desen Garnisoene hadde gedestineert⁶²) / ende daer op krijght de Heer Gouverneur mette andere drie Ritmeesters zijn patent / om op-waerts naer het Legher te vertrecken / de welke oock datelick ghereetschap⁶³) beginnen te maken om haer op de reyse te begeven; Doch aengesien de voorseyde tijdinghen meer ende meer continueerden / ende men nu sekerlick begonde te vernemen dat de Vyant van meyninghe was onse Stadt te belegheren / soo hebben de E. Heeren van de Magistraet hare Gedeputeerde gesonden totten Heere van Ryhoven, hem biddende ende versoeckende / hy wilde (indient moghelick ware) by haer blijven / ende de Cavallerye in haer Garnisoen laten / aengesien den uyttersten noodt die voor onse

⁶¹ Mogelijk bedoeld als 'de vertegenwoordigers van Madrid', maar 'Madril' kan ook een benaming zijn van het kwade.

⁶² Bestemd.

⁶³ Voorbereidingen.

poorten was / sulckx vereyschte; waer op zijne Ed. voor
antwoorde gaf / dat hy als een ghetrouw dienaer van het Lant /
ende van zijn Excellentie, niet en conde naer-laten (om hem
selven niet te vergrijpen) zijn patent te volghen / belovende niet
te min by tijds weder te sullen keeren / soo hy onder wege yet
naerders van des Vyants aencomste quame te vernemen.

5. Cap. De Ruyterye treckt nae Breda, ende comt den selven dagh wederom

16 Juli

Ende heeft alsoo des Saterdaeghs smerghens vroegh / wesende den 16 Julij / de Trompet doen steken / ende mette drie andere Ritmeesters op-geseten zijnde / marcheert hy mette vier Compagnien nae Breda / om de Cavallerye van dat Garnisoen / naer zijn ghewoonte / mede te nemen; Drie ofte vier uren naer zijn vertreck comt in poste ghereden een van onse Ruyters / die te vooren was uyt-gesonden om na de ghelegentheyte des Vyants in Brabant te vernemen / brengende voor sekere tijdinghe aen den Commandeur Capiteyn Bruce, ende aen de Heeren van de magistraet / dat hy alreede was aen't marcheren / ende op den wegh / om nae Bergen te comen / ende dat hy de troupe selve hadde gesien; ende niet tegenstaende hy door het snel ende lang duerich rijden seer vermoeyt was / is evenwel soo door den Commandeur / als door de Heeren van de magistraet / bewillicht om wederom op te sitten / onse Ruyterye nae te rennen / ende den Heer Gouverneur daer van te verwittigen / de welcke hem gehoort / ende de sake mette andere Ritmeesters ghecommuniqueert hebbende / noch niet gheraden vint weder te keeren / sonder ordre van zijne Excellentie, want in ghewichtighe saken en moet men niet lichtveerdelick veranderen. Resolveren daeromme voort te marcheren / ende gecomen zijnde aen ghene zijde van Sprundel / ontmoet haer (in zijn Caroché sittende) de Heere Justinus van Nassauw, Gouverneur van Breda / geaccompagneert van de drie andere Ritmeesters /

de welcke waren ghedestineert om metten Heere van Ryhoven naer het Legher te gaen / expresselicken ende alleenelick uytghereden zijnde om hem ten vollen te versekeren / dat den vyant alreede op den wech naer Bergen was / hem radende / ende wel instantelicken aen-houdende dat hy doch mette Cavallerie soude weder-keeren / midts presentatie / ende daer toe oock belofte / om zulcx by den Prince van Oraengien te verantwoorden.

De heere van Ryhoven mette andere Ritmeesters overleyt hebbende 't ghene hem tot hier toe was aen-ghedient / ende wel rijpelic overwegende de propositie / mitsgaders ooc de presentatie vanden Heere van Nassouw, resolveert sijnen raedt te volghen / een wijs, ende verstandich man wijckt van sijn eyghen ghevoelen om de reden plaetse te gheven; ende ghelijck de voorsichticheyt twee aenghesichten heeft / vande welcke't eene dient om ons tottet goede te vorderen / ende 't ander om het quade van ons aff te schuyven ⁶⁴) / alsoo oock zy-lieden / haer aenghesicht tot noch toe ghehadt hebbende na't Legher tot het ghemeene beste / keeren 't selve datelick / om te verdrijven een algemeyn quaet / daer mede het Vaderlant wiert ghedreyght; in 't eene ende 't andere wert het lant even ghetrouwelick / ende profijtelick gedient; draeyen daeromme / sonder langher uytstel / het hooft naer den wegh van Bergen / om weder te comen in haer Garnisoen / ende wiert voor uyt gesonden Sr. Roelandt van Osch, Lieutenant van den Ritmeester vander Wel, met eenige andere wel-beredene Ruyters / om van

⁶⁴ Julius 17

haer weder-keeren den Commandeur ende Magistraet te
verwittighen / het welcke veroorsaecte eene groote blyschap in
de herten van de gantsche Burgherye.

0650-0650-0650-0650-0650-0650-0650-0650-0650-0650

6. Cap. Ghedeputeerde naer Hollant ende Zeelant; order op den ougst; vlucht van de Lantsluyden; de Wachten bestelt.

Den selven avondt spade ⁶⁵⁾ wiert met advijs van de Crijgs-raet noch gecommiteert by de E.Heeren van de Magistraet de Heer Secretaris Bazijn, om te reysen naer Zeelant / ende de Ed. Mo. Heeren Staten van die Provintie / onsen hoogen ende uyttersten noot (die te grooter was / om dat wy van ons ordinaris Crijgsvolck waren ontbloot) serieuselick te remonstreren / ende dien volghens van de selve te impetreren eenige versterckinge van Garnisoen / ende so vele by lant als haer mogelick was; de welke oock daeghs daer aen op den 17. wesende Sondach hem op de reyse begevende / ende nu al gecomen zijnde ontrent Yersiken in Zuyt-bevelant / door het groote tempeest ende schrickelick onweder de haven niet en conde gecrijgen / maer ghedwonghen wiert te keeren naer het landt van Tholen / ende Stryenham aen te doen; ende hoe-wel hy om zijne hooghnoedighe reyse te vorderen / ten selven dage noch een preuve nam met een ander Schip / wiert hy niet sonder gevaer van schipbreucke / door den extraordinarissen wint wederom gedreven naer de selve haven daer hy uyt gecomen was / ende wiert alsoo ghedwonghen zijne reyse te staken tot 's maendaeghs daer aen volgende.

18 Juli

Is ondertusschen by de E.Heeren van de magistraet op dien selven Sondach oock gecommiteert Mr. Johan Anthonij de Rouck

⁶⁵ Spade: Laat in den avond zijnde, op een laat uur van den dag plaats hebbende.

Wethouder / om in aller diligentie te reysen naer 's Gravenhaghe in Hollant / ende den voor noemden onsen hooghen noot oock te kennen te gheven aen de Ho. Mo. Heeren Staten Generael / ende den selven aen te wijsen die dicke ende swarte wolcke de welcke over ons hoofd hanghende scheen te willen bersten / ende haer selven geweldichlick uyt-storten; hy gaet te schepe tusschen 10 ende 11 uren / ende comt met seer groote voorspoet dien selven avondt in Den Haghe / daer hy des anderen daechs / wesende den 18 / zijne propositie doet in de vergaderinghe van de Ho.Mo. Heeren Staten Generael / ende krijght niet alleen voor antwoorde / dat hare Ho.Mo. oock de selve advertentie hadden van den Prince van Oraengien, maer datse oock datelick souden ordre stellen / om Crijgsvolck toe te senden / aen zijn Excellentie, ende oock aen de Heeren Staten van Zeelandt schrijven / ende op alles dat tot onse bescherminghe dienstich was / wel rijpeliclyc letten; gaven oock terstont patenten aen eenige van de naestgelegene Compagnien / ende onder anderen aen eene van Rotterdam / die noch des selven daechs t' schepe ging / ende nae Bergen quam.

Middeler tijt gaf den Heer van Ryhoven, onsen Gouverneur / consent aen eenen yeghelicken / om met wagens / karren / ende peirden / in te halen ende te sleypen alle het hoy / coren / ende ander ghewas rontsom de Stadt te velde staende om het selve den Vyandt / die het andersins soude moghen voor hem selven ghebruycken / te ontrecken; dien geheelen ende oock den volghenden dach / siet men de menschen ghelijck eenen hoop mieren loopen ende draven uytte poorten van de Stadt / ende

wederomme daer in comen geladen met dien subijten ende onverwachten ougst; het gheheel lande rontsom sucht over de comste van den Vyandt / ende roept uyt met Moab: Nu sal desen hoop op-knaghen wat rontsom ons is, ghelijck een osse het gras op den velde op-knaget.

Dit arme volck is op de bergen verstroyt, ende niemant en versameltse; men hoort niet anders als een gheschrey ontrent onse poorten, ende huylen ontrent onse Stadt, en een groot jammer op de cleyne Bergen ⁶⁶); hare goederen werden ten roove, ende hare huysen tot een woestijne; sy hebben huysen gebouwt, ende bewoonense niet, sy hebben wijn-berghen gheplantet, ende en drincken van den wijn niet; des Heeren grooten dach is na by, ende snellet hem gantsch seere: Desen dagh des Heeren en is niet anders dan een geschrey; die in benautheyt zyn roepen met aller macht, Daer zyn die sterckemannen: Desen dach is een dach der grimmicheydt, een dach der droeffnisse, eenen dach des angst, eenen dach des onweders ende onstuymicheyts, eenen dach der duysternisse ende donckerheyt, eenen dach der wolcken ende des nevels, eenen dach der Basuynen ende Trompetten; teghen de vaste Steden ende hooge Bergen: Ick wil den lieden bange maken, datse rontsom gaen sullen als de blinde, haer bloet sal vergoten worden als ware het stof, ende haer lijf als ware het dreck, haer zilver ende gout en sallen niet connen verlossen aen den daghe des toorns des Heeren, haer gantsche lant sal door het vier sijnes yvers verteirt worden, want hy sal dies in corte een eynde maken

⁶⁶ Num. 22

met alle die in den lande wonen; daerom en derven sy 't geclap van de sweepen niet verwachten, nochte het bolderen van de raders, nochte het trippelen van de peirden, nochte het hollen ende rollen van de waghens, noch het draven van de Ruyters peirden, noch de blinckende sweirden, ende de glinsterende spiessen, nochte de menichte des Crijgsvolcx, dat naer hem toe comt.

Een yder begeeft hem op de vlucht / verlaet huys ende hof / ende berghet van zijn goet in de Steden soo veel hy can: O, wat een deerlick ende droevich spectacel isset / de Landtslieden te sien als eene dicke wolcke van byen / die van hare korven afghedwaelt zijnde / niet en weten waer neerslaen / om hare vrouwen / kinderen / huysraet / peirden / ossen / koeyen / schapenwagens / ploeghen / ende andere ghereetschap / te behouden voor het verderf / dat hen op de hielen volghet: Wel ten rechten mach Brabandt metten Prophete ⁶⁷⁾ uyt-roepen / *Mijn buyck, mijn buyck ! hoe is my soo wee? mijn herte slaet my in den lijve, het binnenste van mijn herte, mijn herte rommelt, ick en can niet swijgen, want mijn ziele ghy hebt gehoort der basuynen geluyt, ende een velt-slachtinge; het eene moortgheschrey roept het andere, want alle het landt wert verheeret, haestelick werden mijne hutten ende mijne tenten verstoort; hoe langhe sal ick doch de baniere sien, ende der basuynen geluyt hooren?*

⁶⁷⁾ Jerem. 4

18 Juli

Ontrent den avondt comt aen te schepe een deel van de Compagnie van Capiteyn Ames uytte Stadt van Breda / de welcke mede van zijn Excellentie voor ons was ghedestineert / de reste door het quaet weder noch op 't water zijnde; ende men vernam doen sekerlick dat de Vyandt met zijn gantsche Legher stont in de strate van Calmpthout / ende van daer vast begonde te marcheren mette meeste troupen nae de Steenen Camer ⁶⁸/ ende soo voort nae Westelaer ende naer Wouwe.

De Heeren van de Crijghs-raedt daeromme vergadert zijnde / ende op alles rijpelic lettende / resolveerden dat voor dien aenstaenden nacht van yder Compagnie in de Stadt liggende / souden gecommandeert worden om te trecken int Hoorn-werck buyten de Bos-poorte twintich mannen / elck gheleyt door eenen Sergeant / over de welcke commandeerde voor dien selven nacht Capiteyn Bruys, geassisteert met zijnen Vendrich / ende metten Lieutenant van Capiteyn Pluchardt, mits dat Capiteyn Bruys ende den gheseyden Lieutenant met hondert mannen souden blijven int Hoornwerck / ende de Vendrich met 26 mannen / ende eenen Sergeant in de halve Mane naerder de Stadt ghelegen op de cant van de Gracht / daer op d'andere by noot haer retraitte souden nemen; Ordonneert daerenboven dat tot beter defensie van het Poort-fort / daer souden blijven de 49 mannen van Capiteyn Ammeroy daer toe ghedestineert / mits dat daer by wierden gedaen van yder Compagnie uytte Stadt vier mannen /

⁶⁸ Dit toponiem tot nog toe niet gevonden tussen Kalmthout en Westelaer.

maeckende tsamen 20 / over de welcke soude commanderen de Vendrich van gheseyde Capiteyn Ammeroy van Haerlem; Vont oock de Crijgs-raet gheraden / dat tot bewaringe van de Schepen van yder Compagnie uytte Stadt souden werden ghecommandeert twee mannen met eenen Corporael / om te waken int Redoutgiē ⁶⁹⁾ van plancken gemaect aen de noort-zijde van de haven: Ondertusschen wiert van elcke Compagnie Cavaillerye ghecommandeert een esquadre / om hem teghens eene sekere ure in den nacht te laten vinden op hare allarm- plaetse / ende daer te verblijven tot den dach / verwachtende de ordre die haer van den Heere Gouverneur door haren Capiteyn soude werden gegheven; de andere Ruyters / de wacht niet hebbende / wiert belast hare peirden teghens den 12 uren in den selven nacht ghesadelt ende ghereet te houden / ende selfs in persoon by huys te blijven / om by occasie van allarm strax ⁷⁰⁾ op te sitten / ende hem te vervoegen een yeghelick op zijn ghewoonelicke loop-plaetse; werden noch daerenboven alle andere Soldaten / de wacht niet hebbende / ghecommandeert hen selven teghens 11 uren ghewapent te laten vinden / elck voor zijn Vendrichs logement: In somma / het geheele lichaem van desen Garnisoene gelijk door ciment vast gemetst / ende aen een ghewrocht ten dienste van den Lande / was als een uyrwerck ingeduerige actie: Daer en is niet prijsselicker in een mensche / dan dat hy nimmermeer sonder werck is / altijd voort-gaende sonder stille staen / knoepende zijn tweede werck

⁶⁹ Redoute: veldwerk, versterking (hier dus: kleine redoute)

⁷⁰ Direct.

aen het eerste / ende het derde aen het tweede / ende hem selven daer in onderhoudende / even ghelijck een Wijngaert wert onderhouden / ende in zijne postuere blijft door nieuwe stellinghe / ende door nieuwe latten / ende ghelijck een vier gevoet wert door nieuwe stoffe / ende gestadich stoocken.

7. Cap. Basin vercrijcht assistentie in Zeelandt, de ghelegentheyt vande Stadt, overgaen van Steenberghen.

18 Juli

E Heer Secretaris Basijn, zijne aenghevangene reyse vorderende s'maendaeghs den 18. Julij / ende de selve nemende door Zuyt-Beverlant (vercrijcht int passeren van ter Goes) een deel vande Compagnie van Capiteyn Nicolai, ende arriveert des selven daeghs tot middelburgh / tsavonts ontrent den 10. uren: de Heeren gecommiteerde Raden van zijne reyse yet ghehoort ende hem tot diep inden avont ghewacht hebbende / waren ghescheyden ende naer huys ghegaen, doch alsoo haest als sy van zijne aen-comste waren verwitticht / comense datelick wederomme by een / om hem audientie te verleen; ende wel onderricht zijnde van't ghene in dese quartieren passeerde / apprehenderende oock met ernst het ghevaer dat ons over het Hoofd hing / resolveren op staende voet ons toe te senden acht Compagnien / soo uyt Zeelandt als uyt Vlaenderen / ende wierden noch dien selven nacht de patenten door hare loopende boden aen de Capiteynen gesonden ⁷¹).

Op dien selven Maendach 's morgens ontrent ten thien uren begonde sich de Vyant soo te peird als te voet te verthoonen / aen alle canten op de Heye die daer leydt tusschen Wouw ende tusschen de Stadt, ende de wegen hier en daer vast op te graven,

⁷¹ Julius 18

eenighe plaetsen met aerde op te werpen ende te verhoogen / om de aen-comsten te beletten: Den allarm ende den schrick daer op volghende / treffen te samen / ende ghelijck met eenen slagh / beyde de ooren / ende het herte van sommighe vrouwen / de welcke daerom met hare kinderen ende wat huysraet vertrecken / eenighe naer Hollant / eenighe naer Zeelandt / vreesende voor de desolatie diemen gemeenelick siet in de belegerde Steden / ende boven al haer selven in-beeldende dat de Stadt seer haest t'eenemaal soudt besloten zijn; doch zijn daer naer / geduerende de belegeringhe / jae oock in het heetste van de selve / meesten-deel weder gekeert / ende binnen gebleven / aenschouwende het goet succes /'t welck God door zijne barmherticheyt van dage te dage verleende int beschermen van onse wercken; ende 't gene inden beginne vele lieden versloegh / dat selve verstercktete daer naer: Daer en valt niet soo swaer als het begin, ende niet soo crachtich als de gewoonte, wanneerse in eene tweede natuere is verandert.

Die dingen die int begin aldermoeyelicxt zijn / vallen licht / ende gemakkelick door gewoonte: De Slaven schreyen gemeynelick alsse eerst gebracht werden op de Galeyen / maer eer drie maenden om zijn / singen zy: Die de zee niet ghewent en zijn / werden bleeck soo haest het ancker maer en begint op gewonden te werden / al isset oock geheel stil weder; de Boots-gesellen daerentegen lacchen / selve midden in het tempeest. Ten moet daeromme niemant vreemt duncken / veel minder moet hem yemant ergeren aen den schrick / daer mede de herten van sommighe vrouwen / ende oock van eenighe mannen /

zijn bevanghen gheweest int eerste aen-comen van den Vyant; want behalve dat het eens yders professie niet en is onder de wapenen / ende onder de suckelinge van de Oorloge te verkeeren / soo sal een yegelick (die maer met ernst wil ondersoecken den staet van dese Stadt in de geboorte / ende in het eerste begin van hare belegeringhe / soo onvoorsien / ende ontbloomt zijnde van alle nootsaekelickheden / ende spreken soo hy in consciencie ghevoelt) moeten bekennen / dat naer alle menschelicke apparentie / daer meer als oorsaecke ende stoffe ghenoech is gheweest om te vreesen / sal oock moeten bekennen / dat God de Heere door zijne genade de saken in beteren staet heeft behouden / als men hadde connen hopen / jae hy sal moeten seggen / dat op dien dach claerlick heeft geschenen de onbedrieghelicke bescherminge des Alderhoochsten / bevrijdende de Stadt miraculeuselick van soo vreeselicken perijckel ende gevaerlickheyt / ghelijck dit breeder sal blijcken uyt den aen-vanck / voort-ganck / ende uyt-ganck van dese belegeringe.

Overlegt eens hare kintsheydt / ende ghy sult bevinden dat de Stadt was ghelijck een mensche eerst uyt moeders lijve ghecomen / die wel de natuere heeft / ende den naem draeght van een mensche / maer noch reden heeft noch kennisse / noch yet om hem selven te onderhouden noch te behouden / wachtende alleene op de handen van hare naestgelegene Voester-moeders / Hollant ende Zeelant / op datse niet subijtelick en versmoore noch en versmachte: In dese hare

kintscheydt begintse naer weynighe dagen te groeyen / door de veirdige bystant die haer van alle canten wert ghedaen / terwijlen hare wercken werden gemaect en vermaect; ende als sy ghelijck in de wiege liggende noch wert gevoet / ismen vast besich om haer wel te cleeden / ende hare cleederen werden soo haest moghelick is / op-ghemaect.

Op-climmende voorts tot hare jonckheydt ende jeucht neemtse toe in sterckte des lichaems ende des herten / sy begint te reken en uyt te streckē de vinnen van hare bloeyende ende jeuchdighe wackerheydt / zijnde niet eenen dagh / jae selfs niet een ure sonder exercitie ende wercken. In haren mannelicken ouderdom ontdekken / verbeteren / ende heelen haer selven allengskens de feylen ende ghebreken; sy wert aen alle canten met goede ordre soo wel versien / dat waer men het lichaem aen-tast / het daer van gheene / off immers weynich schade lijdet; van binnen wert ordre ghestelt door goede regieringe / op datter geene quade humeuren en werden verweckt die het lichaem ende de ziele soudē schadelick zijn; Van buyten wertse tot hare versekeringe voorsien / met seer schoone Fortificatien / vele munitien van Oorloge / ende goede wachten / op dat haer de Vyant geensints en crencke / daer en ontbreekt noch macht noch middelen / veel min eenighe cloeckheydt / eere / respect ende ghetrouwicheyt aen het Lant / voor het welcke alles onverbrekelicken bewaert ende behouden wert; in somma t'ghene de Wijse-man seyt tot de deughdelicke Vrouwe / mach t'Vaderlant wel segghen tot dese Belegerde: Vele dochters

hebben haer cloeckelick ghedraghen, doch ghy overtreftse alle ⁷²).

Want soo haest hem de Vyandt maer van verre op de Heyde en begint te verthoonen (niet teghenstaende de disproportie ende onghelijckheyte tusschen dit kleyne Garnisoen / ende een gheheel Legher) soo rijden eenighe van onse Curasiers hem teghen op de advenuen / ende houden hem een tijt lanck staen al schermutserende: Tis vele zijnen Vyant wel te kennen / ende hem ontdeckt te hebben / afghemeten / ende van hoeft totte voeten doorsien / en is gheen kleyn voordeel. Eene andere partye / neemt vijf van des Vyants Soldaten te voet ghevanghen / ende brengense binnen voor den Gouverneur / die de selve wel ge-examineert hebbende / volcomen kennisse krijght van 't gene in haren Legher omme gingh.

Onder andere dinghen verstaet hy / dat de meeste partye gheleydt zijnde van Don Louijs de Velasco, haren cours neemt nae Steenbergen / waer voor hy noch van dien selven avont sijn Canon plantede / eenighe schoten daer op doende / ghelijck wy van onse wallen conden sien: Den Commandeur Capiteyn Borrewater met zijne Compagnie / mitsgaders eene van Capiteyn Cooren daer binnen zijnde / ende gheen Canon hebbende om op des Vyants te antwoorden / weiren hen selven mannelicken den geheelen nacht met menichte van Musquetaden ⁷³)/ doende haer uytterste beste / ende soo vele als eerlicke Soldaten soudent

⁷² Prov. 31

⁷³ Schoten met het musket.

moghen ofte connen doen / tot datse siende daer geenen middel te zijn om het Stedeken langer te houden / een goet accoort maken / ende uyttrecken met hare volle wapenen / vliegende Vendelen / brandende Lonten / ende met alle hare bagagie / daer toe hen oock een competent getal van wagens wiert vergunt / om te marcheren nae Breda; den Vendrich van den Commandeur wiert int stormen op de plaetse doot geschoten; de Canonschoten daer op ghedaen / waren ontrent de tseventich; ende trock daer in van den Vyant om te commanderen / een Capiteyn met namen Blanckgeruael, met drie Compagnien Bourgoignons: De Borgers bespraecken oock tamelicke conditien / want haer wiert vergunt een half jaer om van hare saecken te disponeren / ende naer de expiratie van dien tijt (soo 't haer goet dochte) te vertrecken / alhoewel daer van niet vele wiert ghehouden.

Alsoo wiert Steenberghen veroverd; ende hier van maecte men binnen Antwerpen / binnen Bruyssel / ende oock in Spaeynen selve soo veel wercx / ende sulck eene triumphie / als oftse ene Stadt van Prage / ofte eene van onse principale Frontueren van Brabant hadden ghewonnen / ende alst al omme comt / en haddense niet met allen / immers niet anders als een plaetse die gheensins bastant en is om eenich ghewelt uyt te staen.

8.Cap. Aen-comste van den Vyant, devoir van onse Overicheden, elf Compagnien van sijn Excellentie gesonden, de voorsienicheydt Gods, eenicheyde onder allen.

18 Juli

Des selven Maendaeghs (om weder te keeren tot het gene daer van wy zijn getreden) sagen wy van onse hooghe wallen comen marcheren / Paulo Bajoni Maestro del Campo, met ontrent ses ofte seven duysent mannen soo te peerde als te voete / over de huyberchsche Heye / om Hem selven te logeren achter den Raeybergh niet verre van de stadt ghelegghen / eenighe van onse Ruyters schermutseren lange met haer / ende van de Bos-poorte wierden eenighe schoten met Canon daer onder gedaen / onder andere eene de welcke maeckte gheweldige ruym-strate ⁷⁴). De Heeren van de magistraet daer op vergaderende / vonden goet daer van te verwittigen sijn Excellentie, de Heeren Raden van Staten / ende oock de Staten van Zeelant / als de naest-gelegene / ende hebben hare boden dadelick af ghesonden met brieven / om niet alleen te becomen versterckinge van Garnisoen / maer oock provisie van allerhande soorte van munitien / tot defensie van de Stadt noodich; ende van doen af begonden onse Mineurs te wercken / ende verscheyden Sortien te maken door de wallen.

De Crijgs-raedt wederomme ordre stellende op den aenstaenden nacht / vint goedt dat Capiteyn Bernard Pluchardt ende Capiteyn

⁷⁴ Dat veroorzaakte een geweldige opruiming (onder de vijand).

la Sale geassisteert mette Vendricts vanden voornoemden Pluchardt, ende Capiteyn Cornelis Laureynssen, sullen besetten het groote hoorn-werck buyten de Bospoorte met 200 mannen / daer toe yder Capiteyn in de Stadt liggende / soude commanderen 34 mannen; de Lieutenant van Capiteyn Ames, treckt met 50 mannen in de gheseyde Half Mane op het Contrescharp van de Stadt ghelegen / waer toe hem wierden ghegeven uyt yder Compagnie acht mannen / wierden daer beneffens ghesonden in de cleyne Redoute aen de noort-zijde van de haven 20 mannen / onder het beleyt van eenen Corporael / in den Beckaf ⁷⁵⁾ seshien mannen / ende in het Corps de Garde op de Brugge van de Water-poorte twaelve:

Desen nacht commandeerde int Noort-fort Capiteyn Bruce met zijnen Lieutenant / ende den Vendrich van Capiteyn Ammeroy met 150 mannen / daer toe van yder Compagnie in de Stadt liggende wierden ghesubministreert ⁷⁶⁾ 17 mannen / ende van het Zuytfort de gedestineerde 49 / maeckende te samen twee hondert twee-en-vijftich mannen.

Op desen selven Maendach ('t gene geheel memorabel is) commandeert de Prince van Orangien uyt zijn Legher ontrent Rees / den Heere van Famars Colonnell / met elf Compagnien / om herwaerts te comen; ende om dit vertreck te faciliteren / ende alle uyt-stel wegh te nemen ende te verhinderen / dede zijne ghemelte Excellentie maken eenen loosen allarm in dat quartier van zijnen Leger / ofte daer ontrent / daer dese

⁷⁵⁾ Beckaf, bastion bij de haveningang.

⁷⁶⁾ Letterlijk: voortgebracht; hier: geleverd.

Compagnien logeerden / ende de Schepen bereyden om datelick daer in te treden / *Veel spreken en gelt niet, soo wanneer het meer mette daet als met woorden te doen is*; Pompejus eñ Hannibal zijn mispresen geweest / om datse de occasie niet in tijts by 't hayr en grepē: *Daermen lange besich is met toe-rusten, daer gaet d'occasie verloren, ter wijle men hem selven gereet maeckt*: De Schepen dan soo haest met Crijgs-volck gevult / als toe-gherust zijnde / steken af met geheel contrarie wint ⁷⁷) / maer begint de selve corts daer nae soo te blasen uytten noort-oosten / datse des anderen daechs 's avonts ontrent den thien uren laghen voor de Stadt van Tholen / ghelijck hier nae breeder sal werden geseyt op zijne behoorlicke ordre ende plaetse: Het is by nae ongeloovelick / dat in soo weynich uren desen hoop volcx / sulcken langhen wegh heeft af geleyt.

Daerom moeten wy hier een weynich stille staen / want wie soude dit so connen passeren sonder zijne oogen te slaen / ende wat te blijven speculeren op dit uytnemende Tafereel / in het welcke de wonderlicke crachten ende vruchten van Godes voorsienicheyt soo levendich zijn af-geschildert / ende uytghedrukt? Dan waer comt sulck eene haestighe veranderinghe / dat de wint soo snellick van het westen tot het oosten schiet? Ten is noch Cæsar, noch zijne Fortuyne / maer het is dien grooten Geest / jae dien Vader der Geesten die alle de raders van het groote uyr-werck des weerelts beweeght / ende nae zijnen wille doet om-draeyen / die altijd besich is / ende altijd doende tot zijns

⁷⁷ tegenwind

naems eeren; *Die op de wolcken vaert, als op een waghē* ⁷⁸),
ende gaet op de vederen des wints, die sijne Enghelen maeckt tot
winden, ende sijne Dienaers tot vier-vlammen; die de Elementen
in zijnen dienst heeft / ende het goede ende quade tot zijne
dienst-bodē de uyt-deelder van onse eere / en wel-varen / de
eenige Planete van de ebbe ende vloet van onsen voor-spoet /
die / als wy het minst hopen / onse vyanden bedecktelicken staet
/ de selve vast besettet / eñ alle hare galle in slijm verandert; Hy
ist / hy ist / die desen wint uyt sijne heymelicke plaetsen doet
voort-comen ⁷⁹), *ende hem belast tot aen d'andere zijde van de*
weerelt te vlieghe: Ende om wiens wille? ende tot wat eynde?
Om dit secours ende dese assistentie in aller haest te drijven nae
die plaetse / die hy wil bevrijden tegens de handen harer
vyanden; *Soo God met ons is, wie sal tegen ons zijn? De Heere*
onse God is een God aller Goden ⁸⁰), *ende een Heere aller Heeren,*
een groot God, machtich ende verschrickelick ⁸¹), *hy metet de*
wateren met der vuyst, ende vatet den hemel metter spannen,
ende begrijpt met eenen dryelinck de aerde, ende weeght de
berghen met een gewichte, ende de heuvelen met een waghe, hy
sit boven den cloot der aerden, ende die daer op wonen zijn als
sprinckhanen; hoe geluckich is dat volck diens de Heere een God is
⁸²).

⁷⁸ Psalm 104.

⁷⁹ Psalm 135.

⁸⁰ Rom.8.

⁸¹ Esai.40.

⁸² Psalm 33.

Comt herwaerts ghy curieuse geesten / die alle tijt snackt om wat seldsaems / ende wat nieuws te weten / hier sult ghy meer als ghenoech stoffe vinden / om uwe oogen ende ooren te versadigen / ende om uwe onversadelicke lusten te boeten; comt herrewaerts / ende siet aen de wercken Gods / die soo wonderlick is met zijn doen onder de menschen kinderen; aenbidt met verwonderinge / met ernst / ende met alle nedericheydt / de wijsheydt / macht / ende goetheydt die de Heere rontsom ons laet schijnen.

Laet ons dese snare noch een-mael toetsen / ende een toon leeger ⁸³⁾ stellen / om de slechte ende eenvoudige te onderwijzen / wie en siet niet dat de herten van onse Overicheden zijn in de handen des Heeren ⁸⁴⁾ / die can raden ende uyt-voeren, die het verstant ende de macht heeft / door wien de Coninghen regeren / ende de Raets-heeren het recht setten / door wien de vorsten heerschen / ende alle Regenten op aerden; hy / segg' ick / die onder hen resideert ende presideert door zijnen gheest / die een gheest is van wijsheydt / verstant / raet / macht / ende eendrachticheyt: De eendracht is het fundament van den Staet / de billickheydt / ordre / voorsichticheyt / ende sorghvuldicheyt / is ghelijck het ciment van den selven. Op desen 18 Julij en zijn niet alleene doende alle die in dese Stadt zijn / arbeydende om haer selven te conserveren / maer selfs de Ho.Mo. Heeren Staten Generael / ende de Heeren Raden van Staten in 's Graven-hage in Hollant / de Prince van Oraengien in

⁸³ lager

⁸⁴ Prov.21.

zijn Leger by Cleef int lant van Cleef ende de Ed.Mo. Heeren Staten van Zeelant binnen Middelburgh: dese alle soo verre ende soo wijdt van den anderen ghelegen ende verscheyden zijnde / ende van malcanderen niet wetende / zijn nochtans met eene saecke even besich ende becommert / ende sonder malcanderen te sien ofte te hooren / communicerense hare alder-secreetste gedachten ende intentien / door eene onderlinge ingevinge van ziele / wille / ende genegentheyt / vereenicht ende gevoet in de Unie door den heyligen bandt der Religie / ende door den Eedt die sy God ende 't Vader-land hebben ghedaen; soo datmen van dese menichte met rechte wel mach seggen / dat sy maer een herte, ende een ziele zyn ⁸⁵).

De mensche en heeft maer een lichaem / ende in dat lichaem maer eene ziele; wy en hebben maer een Vader-landt / waer van de goede regeringe de ziele is; soo haest het lichaem wert aengetast / zijn alle de deelē ende faculteyten der ziele datelick op de beene / daer en is geene die af-wijct / geene die haer absenteert / maer het comt haer alle te hulpe / ende brengt by al wat het heeft tot behoudenis van't selve lichaem; also gaet het ooc met eenen wel gestelden en vereenichden Staet; daer en leutert nochte en waggelt niet / ofte ten wert terstont vast gemaect; daer en struyckelt niet / ofte tē wert weder opgerichtet; de ziele der goeder regeringhe / die alles het leven gheeft / voorsiet ooc in alles en gelijk sy over al uyt-gespreyt is also en verroert hem niet / het zy int midden / ofte in de

⁸⁵ Actor. 4.

uytterste deelen des lichaems / ofte sy en brengt daer toe alsoo haest de hant als de ghedachte / sonder van hare plaetse te veranderen: Dit lichaem van ons Vader-lant wert hier aen-getast in een van zijne uytterste deelen / de ziele / niet teghenstaende sy ten aensien van hare souveraine faculteyten / ende crachten / verre van hier is / ghevoelt dit alsoo haest als wy / ende daeromme op staende voet hare zenuwen stijvende ontbintse de leden van hare cracht / spreyt ende steeckt hare armen uyt / tot defensie ⁸⁶) / ende bewaringhe van dien vingher diemen wil rucken uyt haer lichaem: hoe heerlicken saecke isset de Vaders van ons Vaderlant / sulcken Sorge te sien dragen over t'gheheele lichaem / datter niet eene vande leden versuymt en wert / ô wonderlicke symmetrie ende eenparicheyt ! ô vriendelicke sympathie ende beweginghe! dewelcke daer is tusschen het geheele lichaem / ende alle de deelen van t' selve / onder de welke de minste aenghetast zijnde / de meeste zulcx datelick ghevoelen.

⁸⁶ Julius 19

9. Cap. Wedercomste van Bazijn, uytval van 60 Peerden, order op de wacht.

19 Juli

Ende om den draet van onse Historie wederomme op te nemen ende te vervolghen / den 19. wesende Dijnsendach s'morghens vroegh / arriveerde een deel vande Compagnie van Capiteyn Nicolai by den Heer Secretaris Bazijn binnen de Stadt van ter Goes / en passant geobtineert ⁸⁷⁾ / het welcke corts daer naer wederom is vertrocken naer het Landt van ter Tholen / arriveert oock ten zelven daghe ontrent den middach (van ter Vere afghevaren zijnde) de Heer Secretaris voor noemt met seer goede spoet / doende rapport van zijne Commissie / ende zijn hem op de hielen ghevolght twee Zeeusche Compagnien / ende daer benefens eene van Rotterdam.

De Heer van Ryhoven onsen Gouverneur (wel geïnformeert zijnde vande gheleghentheynt des Vyants int Zuytquartier / ende het daer voor houdende datmen eene bequame atrappe soude connen fabriceren) comt ten zelven daghe tusschen vier ende vijf uren na den middach in persoon met ontrent 60 Peerden uyt de Woutsche Poorte / elck Ruyter zijn Peert by den toom leydende al stillekens achter het contrescherp van des Stadts Vesten ⁸⁸⁾ / tot inde Gracht van t'grootte hoorn-werck buyten de Bos-poorte / daer hy Sr. de Preaux Cornet vanden Ritmeester Mons. du Metz

⁸⁷ verkregen

⁸⁸ Julius 19

gheeft d'avant-garde met de juyste helft vande ghenoomde Peerden / ende Sr. Hendrick van Osch Lieutenant vanden Heere van Brouchum d'arrier-garde / mette andere helft vande selve Peerden / Commanderende daer beneffens 15 Muskettiers om dese troupe van achteren te volgen / de Ruyters op-gheseten zijnde / rijden met een volle carriere door eene diepe strate tot ontrent een plaetse gheenaemt den Ball ⁸⁹) / daer Monsieur van Osch met zijne troupe stil staet achter eenen Bergh die haer ghenoech bedeckte / om de retraitte van Monsieur de Preaux te favoriseren indien hy wierde gerepousseert ende te rugge ghedreven / latende de geseyde Muskettiers ontrent een booghschoot van daer achter eenighe heuveltjens / op dat beyde de troupen Cavallerye / indient noot ware door hare muskettaden / ende zy van t'grootte Hoorn-werck / t'ghene over dat geheele Quartier commandeert / souden werden gesecondeert / ende de Vyandt te beter zoude werden staende ghehouden / ende afghesmeert / indien hy eenen notabelen uytval soo te Voet als te Peerde hadde willen doen.

Monsieur de Preaux loopt met zijne troupe / ende fonsseert het Corps de garde Peerden vanden Vyandt die de wacht hielden voor haer Retrenchement / met sulcke eene snelheyt / datse ghelijck door eenen blixem verschrickt / bedwelmt / ende verbaest zijnde / ghenoech te doen hadden om haer zelve te salveren ⁹⁰) / te loopen / ende te springhen naer het Quartier /

⁸⁹ De Bal, een boerderij aan het begin (stadszijde) van de (huidige) Balschebaan. De Balschebaan (toe Bal strate) liep verder tot Klavervelde (zie [kaart WBA KM192D](#))

⁹⁰ In veiligheid te brengen

eer datse conden maecken eenich allarm / ofte dencken op haer devuoir ⁹¹) / *want selden vintmen groote assureantie inden arm, ende int oordeel van die ghene, welckers ooghen op eenen bot bedwelmt, ende die ghelijck door eenen snellen blixem verslaghen zijn.*

Monsieur van Osch, bemerckende dit goed succes van zijnen Compaignon / valt oock met zijne troupe slincx ende rechts int quartier van den Vyant / daer wiert een van onse Ruyters met een pijcke gesteken int dicke van zijn been / ende een peirt ghequetst / daer teghens namen sy (om den Chirurgijn te betalen) twee schoone Trompetten / voerende in hare Banderollen de wapens van den Prince van Espinoy, ende seven Peirden / diese met haer brachten tot in de Stadt.

De Crijgs-raedt terstont daer aen vergaderende / ende tegens den aengaenden nacht ordre stellende tot bewaringhe van de Stadt ende hare Forten / sendt Capiteyn Ogle met de Vendrichs van Capiteyn Ames ende Broucqsaux int voor-ghenoemde groote Hoorn-werck met twee hondert ende vijftich mannen / nemende daer toe uyt yder Compagnie van de Stadt 36 mannen / den Lieutenant van Capiteyn Ogle gaet met 50 in de halve Mane achter het selve werck / treckende seven mannen uyt yder Compagnie; in den Beck-af logeert desen nacht de Vendrich van Capiteyn Nicolai mette halve Compagnie; de cleyne Redoute aen de Noort-zijde van de Haven wert bewaert van een Corporael met 20 mannen / uyt elcke Compagnie drie; int Corps de garde

⁹¹ Taak, plicht.

op de Brugge van de Water-poorte waken 14 mannen / oock onder het beleyt van eenen Corporael; int Noortfort commandeerde doen Capiteyn Broucqsaux, zijnde vergheselschap met zijnen Sergeant ende den Vendrich van Capiteyn Ammeroy met 150 mannen; Capiteyn Ammeroy op 't Zuyt-fort commanderende / sendt daer toe 49 mannen / den Vice Admirael van Zeelant Marinis Hollaers 70 / ende yder Compagnie in de Stadt liggende 5; inde halve Mane / aen de Noort zijde / tusschen de Steenberghe'sche poorte ende de haven / gaet den Sergeant van Capiteyn Piron, met 16 mannen van de selve Compagnie; in de halve-mane voor den Oraengie-punt / de Sergeant van Capiteyn Bernardt Pluchardt met 16 mannen / van yder Compagnie twee.

10. Cap. Aen-comste van den Colonnell Famars, weder-comste van Rouck, comste van den Raets Heer Campen

19 Juli

Des selven avonts ontrent ten thien uren / comt de Heere van Famars mette geseyde elf Compagnien tot voor de Stadt van Tholen, ende door het Canael (daer hy een weynich stille was) passerende / arriveert noch in de midder-nacht aen't hooft van Bergen / alwaer hy zijn volck mettet criecken van den dage aen lant settende / marcheert langs den haven-dijck tot in de Stadt / daer hy met groote eerbiedinghe / soo van de Burgers / als vande Soldaten (die hare Musketten eenige reyse losten tot een teecken van blyschap) wiert wellecom geheeten ende ontfangen. Arriveert mede met hem / uyt 's Graven-hage comende / Mr. Johan Anthonij de Rouck Wet-houder / doende ten selven dage rapport van zijne besoinges aen de E. Heeren van de Magistraet / van de welcke hy was uyt-gesonden: Ende ghelijck de Ho. Mo. Heeren Staten Generael becommert zijn gheweest / om ons van Crijgs-volck / ende van een suffisant Garnisoen te versorgen; alsoo hebbense oock van dien tijt aen / ende voorts geduerende de belegeringe / sorge gedraghen / dattet ons noch aen Cruyt / noch aen Loot / noch aen eenigerhande andere munitien van oorloge noyt en heeft gebroken / openende alle dage hare magazijnē / en ons toe-sendende Cruyt / Loot / kogels / Lonten / Canons / Affuyten met alle hare toe-behoorten Schuppen / Spaeyen / Houweelen / Pijcken / Cordewagens / Rijs / Delen / Sparren / Balcken / Palisaden van allerley soorten / Hamers /

Bijlen Hou-messen / Nagels / Ysere Pinnen / Manden /
Cardousen / Grenaden / Item Rogge / Haver / Geerste / Hoy /
Stroo; ende in somma alles wes tot onse defensie / ende
afbreucke vanden Vyant van nooden was.

De waerheyt van dese sake begonde terstont te blijcken / ende
sich te verthoonen door de aen-comste van d'Heer Jacob Campe,
Raedt ordinaris in de ghecommitteerde heeren Raden van de Ed.
Mo. Heeren Staten van Zeelandt / de welcke met hem brengt elf
Compagnien Infanterye / soo uyt Vlaenderen / als uyt andere
quartieren van Zeelandt / met Viersakers ⁹²⁾ gheheelick
ghemonteert / ende eene groote quantiteyt van koghels / Cruyde
/ Lonten / Schoppen / Spaeyen / Pijcken / Houweelen / etc. Ende
dese zijne commissie uyt-gevoerthebbende / keert wederom
naer Zeelandt op den 23 Julij / omde Ed. Mo. Heeren Staten van
de selve Provintie pertinentelick te informeren van 't ghene soo
in als buyten onse Stadt passeerde: Hier door wiert seer
ghevoedet / ende groeyde uytter-maten de hope van de
inwoonders deser Stadt / de welcke nu alreede begonden te sien
dat soo vele treffelicke personen midden uyt den schoot van
ons lieve Vaderlant / becommert waren om ons te assisteren
ende te helpen: Dese onse hope was vry wat anders als eenen
droom / als eenen schijn, als eenen wint / als eenen bloeyenden
boom die geen vruchten draeght / ende als de appelen die op
den poel van Sodoma wassen / ende niet anders hebben dan de
uytterlicke gedaente van appelen, de hope die gheen ander

⁹²⁾ Verm: brandbommen

steunsel en heeft als den vleeschelicken arm / mach alsoo seer
wel werden af-gheschildert; maer wy zijn Christenen / onsen
ancker en is niet geworpen op den loosen grondt van dese
veranderlicke weerelt; O neen / tis al wat anders: Maer gelijk
Galenus den Prince der Medicijnen in seer periculeuse sieckten /
ende daer weynich hope was van opcomen ende ghesenen /
ordonneerde een seker medicament / het welck hy noemde
Manus Dei; alsoo rusten wy oock in onsen uyttersten noot op den
ancker van onse hope gevestet op de handen van onsen God /
die verwonden ende verbinden / die slaen ende heelen.

11. Cap. Resolutie nopende den Gods-dienst, de Magistraet schrijft aen den Raet van State, een Boomgaert af-gehouden, de Wachten bestelt.

20 Juli

Ende aengesien het rechte middel om dese onse hope te
versekeren ende vast te setten / is het woort daer door God de
Heere tot ons spreeckt / ende het ghebedt daer door wy tot hem
spreken; daeromme heeft de kercken-raet (siende dat de Stadt
nu formelick was beleghert / ende dat onse souveraine
Overicheden vast besich / ende seer becommert waren / om de
selve met allerley uytterlicke middelen te beschermen) goet
gevonden / oock de geestelicke wapenen by der hant te nemen /
het welcke zijn de oeffeningen van Gods salicheyt ende
Godsdiensticheyt: De nootsakelickheyt vereyschte nu / dat
Moses op den bergh clomme / om te spreken met den Heere
door zijne gebeden / ende dat hy de antwoorde van den grooten
God gehoort hebbende / becleedt wierde met eenen hemelschen
glans / als met een cleedt / ende dat aen allen canten mochten
ghesien werden de stralen van wijsheyt / gerechticheyt /
voorsichticheyt / ende cloeckmoedicheyt; men moet den keyser
geven't gene hem toe-comt / maer ondertusschen moetmen
geensins vergheten Gode het zijne te gheven.
Tot desen eynde dan vint de ghenoomde vergaderinghe goedt /
te deputeren hare drie Predicanten / om int Collegie van de
E.Heeren van de Magistraet te verschijnen / ende desen noot
aldaer te verthoonen / verclarende dat sy van haren 't wegen /

door de hulpe des Heeren / gheresolveert waren alle dage te Prediken / ende neffens hare vermaninghen te voeghen solemnele ⁹³) ghebeden / naer dat de ghelegentheyte des tijts / ende de voor-vallen de saken soudē vereyschen:

Dese propositie was van seer goeden reucke / ende smaecte de E. Heeren wel / approberen daeromme de selve / ende nemen de presentatie aen / ende wiert op staende voet beraemt eene bequame ure tot dese heylige exercitie ende dagelicksche oeffeninghe / de welcke continueerden ende bleven duerende tot het ontset / ende de verlossinghe van de Stadt: Het is nootsakelick dat de Groote gouverneren onder het commandement ende ghebiet des Heeren / ende dat de Wet Gods heersche over het volck: *God voor alles, ende alles naer het Vader-landt*: Soo langhe de Arcke haer verthoonde over het Hoofd van het heyr-leger Jsraels / ende soo lange als sy eerden den God ende Heere van de Arcke / en was het volck noyt eenen dach sonder victorie ende triumphē.

Daer is eene wonderlicke harmonie ende over-een-stemminge tusschen de kercke / ende tusschen den Staet; Mose bidt voor Josua / ende Josua strijdt voor Mose: Sonder desen yver tot den Gods-dienst / en soude nimmermeer den keyser Constantinus van de kercke van Constantinopel zijn vereert gheweest met desen glorieusen name van een Apostel onder de Coninghen; sonder desen selven yver en soudē beyde de Theodosij ⁹⁴) noyt gheacht zijn gheweest voor de twee vaste pilaren van de

⁹³ Gewoonlijke, plechtige

⁹⁴ 'Theologen'

Christenheyt: Wel te rechte hebben dan de E. Heeren van de magistraet / voeghende hare handen by die van de kercke / dese propositie soo haest ghearresteert als sy was voor-gestelt / *want in materie van Gods diensten moetmen geen dinck meer schouwen, als dilay ende uyt-stel.*

20 Juli

De selve Heeren van de magistraet / resumerende hare Politijcke handelingen / resolveren wederomme ende iterativelick te schrijven aen de Ed. Mo. Heeren Raden van Staten / dat hare Ed.mo. ghelieve met den eersten ordre te stellen op allerhande munitien van Oorloghe / ende andere nootsakelickheden / insonderheydt op de provisie van penningen / de welcke vereyscht wierden tot het avanceren ende op-maken van de wercken; ende dat oock door hare autoriteyt mochten gesloten werden alle de havens / passagien / ende advenuen van het plattelant rontsom onse Stadt gelegen / als van Rosendael / Ouden-bosch / Prince-lant / Heene / de Leur / Ossendrecht / Woensdrecht / Sant-vliet / etc.

Eyndelick dat het hare Ed. Mo. oock gheliefde te letten op het cleyne fort ghelegen aen de Noort-zijde vande Haven, 't gene teenemaal gedevaliseert ⁹⁵)/ ende op vele plaetsen bloot was / ten eynde het selve soude mogen weder op-gemaect / ende in defentie werden ghebracht.

⁹⁵ Leeggeroofd, vervallen

Op desen selven dach wiert door commandement van den Heere Gouverneur geraseert ⁹⁶⁾ ende ter aerden geslechtet eenen Boomgaert staende buyten de Bos-poorte / de Welcke de Vyant andersins hadde moghen in nemen tot zijn voordeel ende groote advantagie; ende wierden de gene die daer aen werckten gefavoriseert van de Cavallerye / die tot dien eynde in de wapenen was / om alle verhinderingen van den Vyant te beletten.

Dat ghedaen zijnde / vergadert de Crijghs-raedt / ende (ordre stellende op de wachten van den aen-staenden nacht) sendt op het groote Fort gheleghen aen de Zuyt-zijde van de Haven twee Compagnien / ende op het Noort-fort ⁹⁷⁾ aen de andere zijde van de selve haven eene / wel verstaende soo de selve groot ende sterck ware / andersins ende by faute van dien ⁹⁸⁾ ordonneertse die van't groote Fort om daer te senden 30 mannen; de Houten Redoute gelegen aen de Noort-zijde van de haven / mitsgaders oock het Corps de garde staende op de Brugge van de Waterpoorte wiert bewaert met een halve Compagnie, het Beck-af met een heele; van gelijcken wiert ghedestineert eene Compagnie om te bewaren de Half Mane gelegen buyten de Stadt tusschen de Steenberghsche poorte / ende de haven naer het westen / eene andere Compagnie wiert geordonneert te trecken in de halve Mane gelegen naer het oosten voor het Bolwerck genaemt de Bagijne-punt: Men d'ander zijde van de Stadt trocken vier

⁹⁶⁾ Vernield, gesloopt

⁹⁷⁾ Het Zuidfort is de huidige Waterschans, daar tegenover lag aan de andere zijde van de vaarroute het noordfort.

⁹⁸⁾ (ter voorkoming) In geval van falen van het noordfort.

Compagnien van ons ordinaris Garnisoen int groote Hoorn-werck buyten de Bos-poorte / ende wiert voor de retraitte gelogeert een halve Compagnie in de halve mane ghelegen op de cant van de Stadts-vesten aldaer / ende een halve Compagnie trock in de halve mane voor de Oraengie-punt; wiert mede op dese selve tijt geresolveert den aenstaenden nacht te waken in een out ende vervallen Fort ofte Redoute / gheuoemt kijck-inde-pot / gelegen ontrent de waater-cant naer het zuyden: De vier Compagnien voornoemt die daer trocken in het groote Hoornwerck heeten den Vyant wellecom met eene lustighe Salue van Musquettaden / daer mede te verstaen gevende datse geresolveert waren die plaetse te bewaren / ende datse de selve met goede devotie soudent verwachten; dit was even ghelijck de stemme van den Herault in de Olympische spelen / de welcke ghewoon was te seggen tegens de gene die quamen om haer te beproeven / Indien ghy lieden het herte niet en hebt om te treden in sulcken braven strijde, soo keert weder, gaet te rugge, ende comt niet om het feest te bederven.

Desen nacht van den Vyant gepasseert zijnde / sonder hem eenichsins te roeren / begint den Donderdach aen te comen ende door te breken / wesende den 21 van de Maent Julius.

12. Cap. Comste van den Colonnell Henderson, Kijck inde-pot gherepareert, order op de Stadts Accijsen, eerste Baterye van den Vyant.

21 Juli

Ende alsoo onse Haven / die langen tijt hadde ghestopt gheweest / nu geopent was door occasie van de belegeringhe / comt den Colonnell Sir Robbert Henderson met seer goede spoet van boven uyt het Leger / brengende tot binnen in onse Stadt 14 Compagnien soo Engelschen als Schotten / ende wiert hy met seer groote eere ende blyschap van alle de inwoonders gegroet ende ontfangen.

Desen dach begonde men te repareren het Fort van kijck-inde-pot / onder het faveur beyde van Cavallerye ende Infanterye / de welcke lange tijdt mette Vyant (die te Burghvliet lagh) schermutseerden / de selve stuyteden / ende eyndelick drongen haer te retireren.

Ende alsoo de Ho.Mo.Heeren Staten Generael hadden doen publiceren ende uyt-roepen vry Legher te Bergen op den Zoom / quam terstont van alle canten een seer groot getal van Soetelaers / mer hare Schepen gheladen met wijn / bier / broot / ende allerhande soorte van Vivres; waerom de E. Heeren van de Magistraet doen comioceren ⁹⁹⁾ het corpus van haren Raet / om ghesamender handt te delibereren / ende dien volgens te

⁹⁹ (verm) bijeenroepen

resolveren op den besten middel van de conservatie van de Stadts middelen ende Accijsen / ende hebben tot sulcken eynde uyt hare vergaderinghe ghedeputeert den Heere van Brouchem haren Drossart / ende den eersten Burghemeester Doctor Pascalius Turcq, om van dese materie te handelen mettē Heere Gouverneur / Colonnels / Capiteynen inden Crijgs-raet / ten eynde het incomen van de Stadt soo vele mogelick is mochte werden gemainteneert: De gesejde ghedeputeerde Heeren krijghen niet alleene audientie / maer nae dat hare propositie wel rijpelick ende ernstelick was ge-examineert / is eyndelick besloten / gheconsenteert / ende toeghestaen / dat alle Tappers ende Bier-vercoopers soo buyten / als binnen de Stadt / ende oock een yder ingeseten / gheduerende de belegeringhe soudē betalen voor elcke Tonne XX stuyvers / op dat door desen middel het inne-comen van de Stadt ('t gene nu insonderheyt wiert gerequireert) vruchtbaer soude werden gemaect:

Ende hier siet men eene prijsselicke correspondentie / ende soete harmonie tusschen dese twee Collegien / sittende aen het roer van onse Republijcke; de eene ende de andere dachten sonder twijffel op de goede lesse de welcke den Patriarch Joseph gaf aen zijne broeders / als sy van hem scheidende wederkeerden naer haren ouden Vader / seggende / *En twistet niet op den wege. Want daer gheen partijdschap en is, daer werden alle de deelen des lichaems van den Staet gheconserveert ende bewaert.* Alle de deelen te samen ghevoeght maken 't geheele / daerenteghen van den anderen ghescheyden zijnde / breken ende vernielen 't selve: *Ghedeyltheyt der gemoederen*

werckt gemeynlick vyantschap, ende die en wert niet bevredicht / noch wech-genomen / dan door de ruine ende den onder-ganck van d'een of d'ander parthie; Een yeghelick Coninckrijcke dat tegen hem selven gedeylt is, wort verwoest. ¹⁰⁰⁾

De Vyant (om zijnen tijt niet te passeren met stil liggen) begint op desen dach te maken zijn eerste Bateriae op eenen Bergh / bedeckt door een cleyne Bosschagie / ghelegen aen de Noort-zijde van de Stadt / ontrent de Noort-geest / plantende daer op zijn Canon / ende van daer schietende na de uyt ende in-varende Schepen; Ende namen van doen af de Heeren vande Crijgs-raedt oculaire inspectie / om de hooghten van de noort-zijde in te nemen / ende daer op eenighe advantagieuse wercken te doen maecken / tot defensie van de Stadt; ende arriverē (geduerende dese besoignes) acht Compagnien Infanterye uyt de quartieren van Vlaenderen.

¹⁰⁰ Matth.12

13. Cap. De wachten werden beset,

Henderson ende Famars loten om hare quartieren.

21 Juli

Ende om voortaan bequamelick ende ordentlick te letten op de wachten van desen Garnisoene / authoriseert den Heere Gouverneur / ende de andere Heeren vanden Crijgs-rade / den outsten Capiteyn van yeder Natie inde Stadt sijnde / neffens Jaques Heckart, Sergeant Major van het ordinaire Garnisoen / om hen-selven ghesamenderhant wel ende pertinentelick te informeren op het getal / soo vande Compagnien als oock vande mannen daer onder sorterende / om het selve ghesien ende rapport daer van ghehoort hebbende / dienvolghens te ordonneren als na behooren; Sent ondertusschen de gheseyde Crijgs-raet voor den aenstaenden nacht eene Compagnie om het Noort-fort te bewaren / vier Compagnien in het groote Hoorn-werck buyten de Bos-poorte / eene inde halve mane achter het selve werck / twee int Fort kijck-inde-pot / eene inde halve Mane ghelegen voor den Oraengien-Punt / eene om te bewaren den Beck-af mette Poorte / aen d'andere zijde vande Stadt / wierden ghesonden vier Compagnien na de halve Mane gheleghen tusschen de Steenberghe-poorte ende de haven / die nae het Ravelijn tusschen de Bagijne-Punt ende de Steenberghe-poorte / latende vier Compagnien inde Stadt om daer de wacht te houden. Wiert mede in dese selve Vergaderinghe gheauthoriseert Ms. Heyndrick Meyneker Capiteyn vande Canoniers / om alle de Bateryen soo binnen als buyten de Stadt

rontsom te visiteren / reformeren / sincken ende veranderen /
zulcx hy ten meesten dienste van de Stadt ende bequaemste
vinden sal.

Ende aenghesien de Vyant hem selven principalick hadde
gecampeert / ende ghelogeert in twee Quartieren / het eene int
Zuyden ende het andere int Noorden plantende / vonden de
Heeren Colonnels Sir Robert Henderson, ende de Heere van
Famars goet / ende het dochte hen gheraden het lot te werpen
om te verwachten welck van dese twee haer ten deele soude
vallen / ende viel op Colonnell Henderson het Zuyt-quartier / sich
uytstreckende vande Woutsche Poorte af tot aen Kijck-inde-pot /
daer van hy terstont begonde te nemen de posesie / treckende
in het selve mette Engelsche ende oock de Schotse Natie;
Het Noort-quartier daerenteghen viel op den Heere van Famars,
ende dat streckte vande haven tot aende Woutsche Poorte /
alwaer hy hem selven ginck logeren met sijne Compagnien Walen
/ vergeselschapt zijnde niet alleene mette Nederlantsche troupen
/ sorterende onder het Regiment vanden Heere van Loockeren,
maer oock met eenighe Compagnien Franchoyzen /
ghecommandeert door Capiteyn La Case, eerste Capiteyn van
t'Regiment van Mons. de Chastillon, met dese conditie nochtans
dat de troupen van Colonnell Henderson souden werden
versterckt door eenighe Nederlantsche Compagnien ten aensien
vande groote ende de breedte van zijn Quartier / begrijpende
mede Kijck-inde-pot metten appendentien ende dependentien
van dien.

Ende van dien tijdt aen zijn de wachten gheordonneert naer de discretie ende het wel-gevallen van de twee Colonnels / een yeder in zijn Quartier absolutelick commanderende / ende daeromme sullen wy desen aengaende niet meer particulariseren / ten ware dan sake dat de noot eenighe veranderinghe mede brachte; hoe het gaet / daer en gheschiedt niet dat onbehoorlick is / niemandt wijckt van zijn devoirs / yeghelick is ghelijck een swane / dewelcke singt tot datse sterft / ende ghelijck een honich-bye die nimmermeer en can veranderen in eenen leuyen hommel ¹⁰¹); elck doet zijn beste sonder eenighe confusie / ende daer en is niemandt die niet en weet / dat tghene hem verobligeert ¹⁰²) ende verbint aenden dienst van't Lant) / moet gaen ende passeren voor alle andere natuerlicke ende civile verbintenissen / ende dat het particulier voor het ghemeen moet wijcken.

¹⁰¹ Een luie hommel.

¹⁰² Verbindt, verplicht

14. Cap.Grooten uyt-val, de uyt-comste ende vrucht van dien.

21 Juli

De Vyant hadde in zijn eerste aen-comste geweldich ligghen piaseren ende braveren ¹⁰³) met zijne Vaendels op de Bergen / doende even gelijk de Scherm-meesters / de welcke (om te thoonen hare dexteriteyt ¹⁰⁴) ende gauwicheyt) eer sy treden tot het principael combat / ghemeynelick draeyen ende swaeyen / ende hare armen laten drijven door de lucht: hy meynde misschen ¹⁰⁵) dat de schaduwe van zijne Vendels onse Soldaten de coortse hadde aen-gejaecht; hoe-wel het cleyne tijt-verdrijf dat onse Ruyters hem hadden geschoncken op den 19 / genoechsamen getuygenisse gaf van hare goede dispositie / veirdicheydt / ende couragie / die sy soo wel hadden seer en kennen / dat van dien tijt af haer herte soo kout scheen te wesen als een ijs / ende geweldich bevrozen / want hy hielt zijn volck ghelijck een deel Schild-padden ende arme Slecken binnen hare schelpen / achter de borst-weiringe van de hooghe bergen; soo haest alsse haer selven bloot gaven / ende maer het hoofd en thoonden / ofte de handen ende voeten een weynich uyt-staken / wierdense terstont aen-getast / ende creghen hier een stoot / ende daer een douw / eer sy het wisten / ende daer voor sy haer niet en hoeden.

¹⁰³ Als een pijs gedragen en de branie uitgehangen

¹⁰⁴ behendigheit, ghezwindheit.

¹⁰⁵ Sec; moet zijn misschien

22 Juli

Maer ten is niet genoeg de Vyant te houden gesloten in zijn kot / bevanghen met vreesse ende verschrickinghe / men moet oock proeven / ende int werck stellen alle 't gene de practijcke ende de cloeckheyte van den Oorloogh eenichsins mede brengt ende toe-laet: De vierighe moedicheyde van een peirt dat tot strijden ghewent is / vergaet door al te lange op stal te staen: Wat hevet te bedieden / ende wat wint men daer mede datmen zijne borstelen om hoogh ende te berghe set / ende datmen zijn tanden ende zijn clauwen alleen van verre laet aenschouwen: Agesilaus (om den krijgh te voeren buyten Griecken-lant) ging den Coninck van Persen selve aen-tasten / ende maeckte hem meester van alle zijne rijckdommen ende wellusten / daer inne hy hem selven wentelde ende badede in zijne hooge paleysen van Egbatane en van Suse / te wege brengende dat hy so gemakelic in zijn stoel sittende de Griecken voortaan niet meer conde bestrijden: Scipio ging regel-recht nae Carthago / om aldaer uyt te bluschen den brant van oorloge die Hannibal in Italien hadde aen-gesteken: Agathocles begaf hem nae Asien / om te genesen het quaet dat van haer in zijn lant was ghebracht: Ende Hannibal seyde teghens den Coninck Antiochus, dat den eenigen middel om de oorloge te voeren teghens de Romeynen / was / alle de macht te brengen in haer lant / ende Italien te winnen door Italien: Het soude al te grooten schande zijn voor desen Garnisoene / te laten logeren in vrede ende op zijn gemack / eenen vyant soo nae by de Stadt / sonder hem lustich ende ter degghen aen te tasten.

Daerom isset dat de heer Gouverneur / Colonnellen / Ritmeesters / Capiteynen / ende andere hoofd-Officieren (lettende op de brandende hitte ende genereuse couragie van desen Garnisoene (climmende tot het ghetal van 49 uytghelesene Compagnien van allerhande natien) resolveren / en als uyt de borste goet vinden den Vyandt te gaen besoecken aende Zuyt-zijde / niet uyt presumptie ofte versekeringhe / om hem van daer te drijven / hem zijn gheest te doen op geven / ende met de beenen om hoogh te werpen / maer om hem de Pols te tasten / ende te vernemen wat devotie hy hield op desen 22 wesende zijnen solemnelen ¹⁰⁶⁾ dach van St^e Magdalene:

Door desen middel salmen sien aen d'eene zijde wat posture ende contentantie ¹⁰⁷⁾ de Vyant soude houden: ende aen d'ander zijde beproeven de couragie ende de vrymoedicheydt van ons Crijgs-volck / midden onder den hagel van de musquet-kogels: Hier uyt conde blijcken off onse Soldaten geduerende den bedrieghelicken Trefues van 12 jaren niet flau-hertich en waren geworden / ende verstorven van hare voor-gaende ghewoonlicke couragie / ende offse door de selve niet soo betoovert en waren datse van mannen in vrouwen verandert zijnde / vreesden de mannen onder d'oogen te sien; ende offse niet en waren als gebonden mette vanden van vreesse ende cleyn-herticheye / wesende in der waerheyt twee passien de welcke doen vergaen ende vervallen de gauwicheyt ende de levende wackerheydt van

¹⁰⁶⁾ feestelijke

¹⁰⁷⁾ Houding en gezicht

ons verstant / ende uyt-blusschen de hitte van onse Martiale ¹⁰⁸) cloeckmoedicheyt; Het sal eyndelick dienen / niet alleene om op te wecken ende hare couragie meer ende meer te doen aenwassen / maer het sal haer oock verbinden ende verplichten / om voor het toecomende daer inne te continueren / ende als goede Soldaten haer devoir te doen / wanneer men de saecke wat naerder sal comen te disputeren / ende hant tegens hant te vechten.

Den aenslagh wert geboren ende int werck gestelt op den dagh ende by naer op de ure van hare ontfanckenisse / ende wert soo haest gedaen als gheseyt; soo haest en comt hy niet van het herte tot in den mont / off men begint den arm op te heffen om hem uyt te voeren: Waerachtich is het segghen van eenen Chabrias: *Dat een tonghe die niet swijghen can, maeckt dat het werck van de hant niet vast en gaet*; Maer teghens dit quaet is een goede remedie / datmen 't sweirt soo haest in de vuyst hebbe / als den aenslach int herte: Is daeromme op staende voet ordre gegeven / om corts nae de middach uyt te trecken met stijf drie duysent mannen te voet/ ende alle vier de Cornettē Cavaillerye / om de selve te sustineren / ende nae gelegentheyt mede poot aen te spelen: De Heere van Ryhoven gheresolveert zijnde selfs in persooone mede te gaen / ende niet willende de Stadt laten sonder hoeft / versocht op den Heer Admirael de Haultain de welcke nae zijne gewoonte was comen sien wat hier omme-ging) geduerende zijne absentie in dit exploit / het commandement over de Stadt te willen aen-nemen.

¹⁰⁸ krijgshaftige

Ende aenghesien ons voornemen is om den Leser dit exploict soo levendich voor te stellen als oftse't selve saghen afgheschildert in een Tafereel voor haren ooghen; willen wy den selven gebeden hebben / hem te willen quijt maken / affleggen / ende onder zijne voeten werpen allerhande voor-oordeel / 'tgene hy soude mogen hebben geraept in zijn verstant / ingenomen zijnde door eenige onsekere soo schriftelicke / als mondelinge rapporten: dese menschen en sien niet dan door de ooghen van andere / de welke door nijdicheyt gelijk betoovert zijn / waer deur geschiet dat de saken haer verthoone in eenen anderen schijn ende gedaente alle in der Waerheyt zijn; ende van daer comt het datse t'zeyle gaen steunende op een valsch rapport / ende datse haer selven laten vervoeren ende wech-rucken van den stroom der lasteringe / door haer al te lichtveerdich gheloove; andere gaen noch verder / de welke beseten zijnde met eenen keteligen ¹⁰⁹⁾ ende verwarrenden geest / hare oogen nimmermeer en connen staen op eens anders werck / sonder de selve te bijten niet alleene mette tanden / maer ooc met hare penne / poogende door het af-schrabben van de reputatie van andere / de hare te doen groeyen ende aen-wassen: Maer hier mede moeten haer eerlicke lieden vertroosten / dat sulcke menschen niet anders en doen / ende dat maer voor eenen tijdt / als 'tghene een doove kole doet / die swart maeckt sonder te connen branden ofte seer doen.

¹⁰⁹⁾ (verm) naar binnen gekeerde

Onsent halven ¹¹⁰⁾ mach den Leser wel ghelooven / dat wy ons selven aen de waerheyt hebben verbonden / de Historie vereyscht de selve naecktelick / haer contenterende ¹¹¹⁾ met hare natuerlicke schoonheyt ende wesentlick cieraet / sonder eenich mom-aensicht ofte blancketsel; ende daeromme hebben wy geen behaghen in op-ghesmuckte woorden / door de welcke delicate ooren werdē geketelt / noch in eenich constich discours / om curieuse ende polite verstanden te trecken tot eenige verwonderinghe: In somma / wy sullen ons soo veel mogelick is / wachten van sulck eene genegentheyt / de welcke verduysterende de ooghen des verstants / de selve maect onrechtveerdige Rechters van 't gene sy uyt passie sien ende bemercken: Wy sullen u niet segghen ofte beschrijven / als 't gene wy met ons eyghen ooghen hebben gesien / ende van die ghene verstaen / de welcke by alle vrome onwedersprekelick werden gehoudē in hare getuygenissen.

Dit Garnisoen wert nu gheroepen tot eere / dewelcke de Poëten noemen het reuck-werck vande Goden / den balsem des weereldts / ende die even van soo grooten weerde is als het leven selfs / die alle genereuse herten prickelt ende tot deucht op-wecket / even ghelijck men seyt dattet mergh van de Leeuwen daer mede Chiron geseyt Centaurus, Achilles voedede / hem de couragie verweckte ende tot eenen Leeuw maecte. Een yeghelijck wenscht om zijne reputatie te moghen uytbreyden /

¹¹⁰ Wat ons betreft

¹¹¹ vernoeghen, te vreedē stellen.

een yeder soeckt de eerde te zijn in den aeval ende de laetste int vertreck.

Maer op dat dese brandende moedicheyt / niet en causere eenighe precipitatie ofte disordre / wert goet ghevonden het lot te werpen / ende hem t' selve te onderwerpen / ende daer nae te reguleren; De Voor-tocht valt op de Engelsche ende Schotsche Natie / geleyt door Colonel Henderson, de Franchoyzen ghecommandeert door Capiteyn La Case krijghen de Avand garde van het gros; De Nederlanders maecken 't gros onder 't beleyt van den Heer van Lokeren, de Heer van Famars Colonnell marcheert mette Walen in de Arriere garde.

Ten was hier niet noodich yemant door eenich hart commandement te slepen tot zijn devoir / veel min daer tot met stocken te drijven / want yeghelijck badt en versochte om dese eere te hebben; men sach hier eene levendighe schilderye ende ghelijck een sprekende beelt van de deughden die de historien aenmercken inde oude ende vermaerde Helden van Grieckenlant ende van Italien; want dit commandement was hen veel aenghenamer als het gheclanck vande Trompetten door de welcke int Velt wierden gheroepen de gene die haer selven totte Olympische spelen wilden begevē.

Sy marcheren met wijde schreden uytte Woutsche poorte / ende soo haest alle int Veldt comen loopense met aller macht tot dit groot ende couragieus voornemen datse nae haren adem gapen / also dat de Ruyterye diese volgde moste galopperen om op hare bestemde plaetse te gheraken: Ondertusschen / om de Vyant aen een ander zijde te amuseren / trecken uyt de Bos-poorte alle de

Ruyters Jongens sittende op de Bidets ¹¹²) / in vier Compagnien gedeylet / met hare Vanen / yder eenen stock in de hand hebbende in de forme van een lanck Roer / ende marcheren onder 't beleyt van eenighe Curassiers / de welke een deel leyden recht nae den bergh / ende de andere laten op den wegh van Burghvliet.

De Vyant aen die zijde den allarm hebbende / schiet soo gheweldich met Musquetten / dattet beter was by tijts van daer te vertrecken / om meerder schade te verhoeden, loopen daerom alle te samen met een volle carriere nae Burghvliet / daerse meest alle de huysen in brandt steken / ter wijlen onse Soldaten aen d'ander zijde besich waren / ende liever hadden te sweeten in sulck eene schermutsinge / als in een Caetsspel / ende te drincken het Hof van hare vluchtende Vyanden / als de Malvoiseye ¹¹³) van eenich feest; roepende ghelijck Pyrrhus dede op den oever van Sicilien / *wat een schoon velt om te vechten !* De Historien vertellen / dat de moeder van Alexander (als hy op zijne reyse stont om het Rijcke van de Persen te gaen winnen) hem secretelick in de oore luysterde ¹¹⁴) / dat hy gegenerereert was van Jupiter Hamon, om hem te bewegen yet wes te doen 't ghene sulcken Vader weirdich was:

¹¹² Onduidelijk; kennelijk niet op een paard.

¹¹³ malvezij (malvoisie, malvasia, malmsey) Griekse witte wijn, afkomstig van een druivesoort uit Zuid-Griekenland. De voor malvezij gebruikte druivesoort is waarschijnlijk een van de oudste, gebruikt voor de wijnbereiding in Europa. ([Ensie](#))

¹¹⁴ Drukfoutje? fluisterde

Alle die dese Soldaten vol moets ende couragie soo ghewillichlick ende soo lustich sagen marcheren / moesten oordeelen datter niet een onder den hoop en was / die hem niet en liet voor-staen dat hy was gesproten uyt de lendenen van eenen Alexander de groote, ofte van eenen onverwinnelicken Cæsar, en over sulcx gheresolveert niet te doen 't gene een cloecken Helt niet en soude betamen; het scheen dat een yegelick een Leeuwen herte in zijnen buyck hadde / ende nerghens meer voor en was becommert / dan dat hy geenen Vyant soude vinden.

Comende daerom aen een plaetse ghe-naemt den Ball ⁸⁹) / begint de Vyant op haer te fonceren ¹¹⁵) / den welcken sy / in slachordre ghestelt zijnde / te ghemoete gaen / reghel-recht op zijne Mousquettaden aen vallende / met sulck eene furie / datse in seer corten tijt hem te rugge drijven / ende eenighe hooghten ende advantagieuse plaetsen-in-nemen / sy vechten langhen tijt hant aen hant / ende hare Pijcken vellende / verdrijven den Vyant uyt zijn eerste Retrenchementen / ende comen al slaende ende stootende tot aen zijne principale wercken / daer hy hem dapper hadde beschanst / ende schermutseren daer schrickelick; de Ruyterye secondeertse / treckt voort / ende volghetse soo nae / dat vele mannen ende peirden wierden gequetst.

Onder anderen wasser een troupe van onse Cavallerye / geleyt door Mons. Brignon, Lieutenant van Mons. du Metz, voor uyt gesonden / om te vernemen hoe het in des Vyants Legher ghestelt was / de welcke aen de Trencheen van den vyandt

¹¹⁵ Te voorzien van een verdedigingsgordel (thans vooral: een bakvorm met bladerdeeg of brokkeldeeg bekleden; [Encyclo.nl](http://encyclo.nl))

advancerende / stont in de mesericorde ¹¹⁶) van hare
Musquettaden / ende van eenen hoop Pijcken als een bosschagie
ende een dicke doorn-haghe / de koghels vielen op haer ghelijck
eenen dichten reghen valt uyt den hemel / in sulcker voegen
datse geweldich waren door-boort / door-steken / door-hackelt /
ende door-sneden:

De meeste troupen hebben ondertuschen altijd een ooge int zeyl
/ luysteren gau toe / wachtende met een groot verlangen nae
den tijdt ende gelegentheyt om wat goets uyt te richten: *Daer en
is in een Capiteyn niet nootsakelicker, als d'occasie neerstelick
waer te nemen; ick segge neerstelick, want in de wackerheyt ende
snellicheydt bestaet een groot deel van de Militaire conste:*

Dit was d'oorsake dat Hellanicus (die de doot van [Aristotimus](#)
dien Tyran hadde ghesworen) siende dat d'occasie haer begonde
te verthoonen / riep met luyder kele / beyde zijn handende om
hoogh tekende: *Waer nae wacht ghy noch ghy vrome helden?
soudt ghy wel een beter ende bequamer velt connen wenschen,
om voor de vyant te strijden, als het hertgien van u eyghen lant?*
Dit maect dat Mons. du Metz (siende dese troupe int gedrang
vande Vyandt / ende hoorende yemant uytschreeuwen dat den
Heere van Ryhoven selve daer onder was / oordeelende daer
bennens dat haer de occasie presenteerde om yet goets te
doen) met zijne Compagnie valt op de Ruyterye van den Vyant /
met sulck eene snellicheydt / dat hy de selve eene vreesse aen-
jaeght / ende geweldich verschrickt / ende door dese vreesse
ende verschrickinghe soo ontstelt / datse verstant ende oordeel

¹¹⁶ Lett: Misericorde, barmhartigheid. Hier spottend bedoeld.

quijt zijnde / haer selven in-beelden dat alle onse Ruyterye hem volgde / ende daeromme met drie Compagnien het hoofd afwendende / met een volle galoppe vluchten nae de Heye / vreesende boven al dat de geseyde nieu-geborene troupe van Harquebusiers ¹¹⁷⁾ hen van achteren soude overvallen onder de voet loopen / op de darmen trappen / ende 't geheele quartier op-slaen; Mons. du Metz dese disordre van den Vyant bemerckende / slaet ende kerft daer onder aen allen canten / drijvende de selve ver als een half ure gaens van hare Retrenchementen / ende brengtse in sulcken confusie / dat eenighe van dien sonder ophouden rijden tot Put toe / drie mijlen van onse Stadt ¹¹⁸⁾ / sommige werden herwaerts ende derwaerts verstroyt / boven allen dede eenen Ruyter van den Vyant so wel zijn devoir met galopperen / tot dat hy quam aen de poorte van Antwerpen / brengende voor nieuwe tijdinghe dat haer quartier in-genomen / ende het Leger op-gheslagen was / daer voor hy nae weynighe dagen magnifijckelick wiert gheloont ende getracteert nae zijne verdiensten. ¹¹⁹⁾

In desen Hase-jacht hadden de Sporen extraordinaerlick veel te lijden, ende waren die de aldercloeckte die best gewapent waren aen de hielen: Den outsten Corporael van Mons. du Metz bleef in dese schermutsinghe doot / met noch twee ofte drie van zijne Ruyters / ende onder de ghequetste hadde zijnen Lieutenant twee Pistoel-schoten in den arm; sy brachten met haer

¹¹⁷⁾ roerruiter, handtbusschieter

¹¹⁸⁾ Sec, echter Putte ligt 20 km Z. van Bergen op Zoom. Destijds was een Hollandse mijl 5556m (een uur gaans)

¹¹⁹⁾ Ook hier is kennelijk humoristisch het tegendeel bedoeld.

ghevangen den Cornet van den Baron la Baume, ghe-naemt Charles Bernard, geseyt Bellecourt, met zijn Vane / de welcke swaerlick gequetst / ende zijn peirt onder hem doot gheschoten / ende van de zijne verlaten zijnde / daer bleef liggen tot dat de onse hem in genade aen-namen; zijn Vane wiert gepresenteert aen den Prince van Oraengien int Leger ontrent Rees / door den Ruyter diese hadde genomen ende in-gebracht / die daer van liberalick wiert gherecompenseert ¹²⁰):

Geduerende dese heete en heftige schermutsinge / daermen hem ter weder-zijden so roerde ende beweegde / datse met goede rechte wel by eene bataillie mach werde vergeleken / bleven de heer van Ryhoven, de Ritmeester van der Wel, ende de Heer van Brouchom met hare ruyters op hare plaetse in de misericorde van alle de Musquettaden / hebbende de ooge geslagen op het Voet-volck / om de selve in de retraitte ende op het af-trecken te sustineren ¹²¹) / daer aen veel was ghelegen; Tis immers soo grooten const een goede retraitte te maken, als den vyant aen te tasten.

Onse troupen / nu hen selven wel gequeten / ende de Vyant ghegroet hebbende / keeren met seer goede ordre wederom / marcheren nae de Stadt / met haer brengende te peirde het lichaem van Capiteyn *Siton*, die op de plaetse was doot gebleven / achter-latende sommighe andere lichamen tot den naesten ende volghenden dach; de ghequetste waren *Alan Coutis* Lieutenant Colonel / Capiteynen *Courtene*, *Bruce* ende *Kilgere*,

¹²⁰ Ghulhartig verghelden.

¹²¹ Hier: bij te staan.

met eenighe andere Officieren ende Soldaten ontrent 80 in ghetale / van de welcke seer weynighe stierven / 't meeste deel wiert door des Heeren genade geluckelick genesen / was haest wederom op de beenen / ende bequaem omde wapenen te hanteren / jae vele van de selve en lieten noyt om hare quetsueren wille / de wachten waer te nemen / ende in alle fatiguen te continueren ghelijck van te vooren:

Men hout voor seker datter ongelijck meer van des Vyants zijde zijn ghebleven / ende ghequetst / de groote quantiteyt van wagens / die de ghequetste naer Antwerpen voerden / gaven daer van getuygenisse; *Indien Saul daer thiene heeft geslagen, David heeft wel hondert geslagē*: Ende aengesien sulcke feyten begaen / ghedaen / ende aen-gericht zijn van dit lichaem / 't gene eerst geboren zijnde in de weerelt comt / wat sal het doen in zijne jonckheydt: jae wat sal daer van staen te verwachten / soo wanneer het tot zijnen mannelicken ouderdom sal wesen op-gheclommen wat sal het eynde zijn van dit spel / daer van het begin soo treffelick is?

Vele van desen uyt-val blindelinghe discourerende / ofte den selven beschrijvende / vervallen tot dwalende opinien / om datse den draet van de waerheyt niet en volghen / maer op den verkeerden wegh van hare passien vervoert zijnde verlaten de gemeyne heyr-vane / ende gheraken allengskens op sorghelicke onwegen; hare discoursen en zijn niet anders als swart ende dicke wolcken / die nimmermeer en bersten dan met eenen donder van schelt-woorden / injurien / ende lasteringen; sy hebben een sonderling vermaeck int examineren / ende

debatteren van de redenen ende oorsaken / waerom het quartier van den Vyandt / niet tseffens ene teenemael en is op-geslagen / seggende soomen dit ofte dat hadde gedaen / dat de vyant na haer oordeel ongetwijffelt van daer ghelicht / ende de stadt door dien middel so haest ontset zoude hebben gheweest als belegert; zy geven nu den eenen ende dan den anderen de schult van dit ongeluck / ende hare opinie is altijd ghevult mette speceryen van nijdicheyt / ofte meer met eenen verkeerden yver / door de welcke zy als door eenen wint werden wech-ghevoert / zijnde ghelijck de slangen die haer selven altijd voeden met yet dat pestilential is/ sy hebben meer behagen inde Eclipsen als in de stralen vande Sonne / ende verheugen haer selven meer in het uyt-pluysen ende openbaren van eenighe de alderminste faute diemen soude connen vinden / als int verbreyden van yemants loffelicke woorden ende wercken; maer de deught verdooft alle soodanighe lasteringhen / ende de cracht des selfs triumphheert eyndelingh over het geweld van hare boosheyt. Ende dit is 't gene contentement gheeft aen alle genereuse gemoederen / ende haer doet voortgaen / verachtende ende gelijk met voeten tredende alle sulcke blamatien / ende daer van niet meer wercx makende dan of haer eenen Esel mette voet int aengesicht hadde gheslaghen.

De voornaemste deughden die in een Crijghs-man vereyscht werden zijn cloeckmoedicheyt ende getrouwicheyt; wie soude van poltronnerie ¹²²⁾ ofte cleynherticheyt dorven beschuldigen / eene vanden ghenen die desen Uutval ende Aenval hebben

¹²² Poltron: fielt, ghuit, bloodhart; poltronnerie: lafheid

ghepractiseert / ghestiert ende uytgevoert: want dat gheene van hen allen daer van vele seyt ofte roemt voor de weerelt / en is gheen teecken dat sy hen het stuck schamen / ofte vreesen het selve met goede ende vaste redenen te verantwoorden / maer dat moetmen veel eer toe schrijven hare wijse ende cloeckmoedighe couragie / de welcke niet meer en hatet dan haren eygen loff te trompetteren ende uyt te blasen / het soude hen veel minder moeyte zijn metten Vyandt te slaen / dan daer van te discoureren; Sy en hebben noch handen om aff te schilderen / noch tonghen om uyt te breyden de daden van Mars / ghelijckmen siet dat de Schilders de snelheyt vanden Blixem ende de cracht des Wonders nabotsen; De deught en soeckt gheen ander noch schoonder tafereel om haer selven te verschoonen / als hare eygene conscientie; *Hoe de Sonne hoogher climt, hoe de schaduwe minder is, hoe de deught meerder is, hoe se minder eere soeckt, eere segg'ick, dewelcke de schaduwe gelijk zijnde, den genen volght diese vliedt, ende vliet den ghenen diese volght;*

Men behoort gheen ander recompens te soecken van zijne cloecke daden / als het ghetuyghenisse van eene goede conscientie / ende men moet daer na trachten dat de selve meer gheprent zijn in onse herten / als op andere lieden tonghen ofte inde ghevels van publijcke ghestichten: Tis dickmael meer eere niet te hebben t'ghene men verdient heeft / als dat te hebben: *Tis veel heerlicker voor my (seyde [Cato](#)) dat een yeghelick my vraghe waerom voor my gheen statue is opgherecht, dan off yemant vraeghde, waerom datmen my eene op-gherecht heeft?*

Ende 't is een seeckere maxime ende vasten-reghel / dat de vrucht endede nutticheyt van een goet werck / is het selve ghedaen te hebben / ende dat de deught gheene recompense nae hare weerde ende verdienste en can binden buyten haer selven.

Onse meyninghe (datment wel verstaet) en is gheensins wijdt ende breedt / van point tot point te gaen examineren ende overweghen alle particulariteyten van dit notabel exploit / om daer uyt te maecken een besluyt het welcke soude strecken tot yemants na-deel / ofte ons selven ten thoone stellen; wy en willen hier oock gheene Apologie formeren om alles te verantwoorden 't gene ghepaseert is / even off daer geene faute ter weerelt en ware begaen; wy sullen ons oock wel wachten om in eene andere extremitteyt te vallen / ende alles te veroordeelen om eenighe cleyne abuysen die onverhoets souden mogen zijn gevallen: Ons ooge-merck is de middel-wegh te houden / de waerheyt te spreken / een yeghelick zijn eere on gecroockt ¹²³) te laten / ende voor allen anderen dinghen den Heere der heyrsharen de eere van alles toe te schrijven.

Te seggen datter gantsch gheene faute en soude zijn gheweest / ware gevleyt / ende selve die ghene beloghen ende wat willen wijs makē / die daer tegenwoordich zijn geweest / ende midden onder de troupen: De selve te gaen beschrijven / ende voor onse Vyanden ontdecken / ware tegens onse conscientie / ende tegens den dienst van den Lande: Die oock te willen af-schilderen om soo vele eerlicke luyden eenen sack op te leggen / ware

¹²³ ongekrenkt

tegens de liefde: Yemant zijn eere te benemen / de welcke of door te veel of te weynich doen oorsaecke soude hebben geweest van eenige faute / ware verminderen de meriten van zijne cloecke feyten / die daer op van dage tot dage zijn gevolght / tot het uyt-eynde toe van dese belegeringhe: Eyndelinghe / die te willen af-malen / om de selve te berispen / of om haer beter te leeren / waer een groote dwaesheyt dewijle sy het beter weten als de ghene die van den Ambachte niet en zijn; ende tis beter selve te leeren, dan andere te berispen.

Ende aengesien men gemeynelick van het doen der menschen oordeel uyt de uyt-comste / ghelijckmen van de boomen oordeelt uyt hare vruchten / hoe ware het moghelick datmen van desen uyt-val qualick soude oordeelen / die soo schoone vruchten heeft voort-gebracht: want alhoewel de Vyant niet op-gheslagen / uyt zijn quartier verdreven / ende teenemael over rugge gheworpen is; soo wert evenwel door desen gheweldighen stoot / door-dringhende tot int binnenste van zijne darmen / den aen-vanck van dese belegheringhe vreesselick ende verschrickelick gemaectt voor zijne oogen / het doet hem 't herte cloppen / ende gheduerichlick sweeten van bangicheyt totten uyt-eynde van de belegeringe / even ofte van dien tijdt aen een continuele coortse hadden ghecreghen: Ten minsten heeft desen steen in den hof gheworpen zijnde / den Herten eenen schrick aen-gejaeght / ende alsoo in vreesse van den Leeuw gehouden: Onse Soldaten daerenteghens / dese eerste beten van den Vyant ghevoelt / ende dit spits af-gebeten hebbende / zijn den Leeuw gelijk gheworden / de welcke van de Vliegen ende Horselen

ghesteken zijnde / den Wolf op't lijf valt om hem te verscheuren;
soo verre ist van daer / dat sy daer door cleyn-hertich souden zijn
gheworden / ofte door vreesse den moet souden hebben
verloren.

Sy hebben een preuve uyt-ghestaen / ghelijck de nieuw-geboren
kinderen van Sparta / die in den wijn wierden gedoopt / ende
alse dat conden verdragen seer sorgh-vuldelick wierden op-
gebracht / op hope datse t'avont of morgen souden mogen
worden / leden van soo treffelicken ende nobelen staet:
Men weet hier van geene Poltrons ¹²⁴) te spreken / noch oock van
eenich Canaille ¹²⁵) die het water soude willen slabben onder de
sweeppe van den alder-braefsten Spaenjaert die leeft; de
alderwreetste apprehensien ¹²⁶) en doen hen de hayren niet eens
te berge staen / ende de vreesselickste verschricken en
ontstellen niet eens haer ghemoet / wat hen oock voortaan over-
comt.

22 Juli

't Ware haest tijt voort te gaen / ende die dingen te besien die dit
ghevecht zijn gevolght: Naer indien het gene wy nu gheseydt
hebben nopende de actien der menschen / de neuswijse ende
scherpe Contrerolleurs / gheen contentement en gheeft; soo
bidden wy datse hare ooghen slaen op de handt vanden
Almachtigen (die zijne eere geenen anderen gheven wil ¹²⁷)/ ende

¹²⁴ lafaards

¹²⁵ jan rap en zijn maat, ghespuys, 't ghraauw.

¹²⁶ Hier: aantasting

¹²⁷ Esa.42.

die vervloecht die hen op menschen / ende op den vleeschelicken arm verlaten ¹²⁸) ende vastelick gelooven / dat hy ons heeft willen doen verstaen / dat een Coninck niet en wert behouden door zijne groote macht / noch de stercke door zijne groote cracht; hy en heeft niet gewilt dat wy onse wapenen ende het Crijgs-volck de ontlegeringhe van de Stadt soudentoe-schrijven / ende hem dese onverdraeghelicke injurie aen-doen; 'tghene wy apparentelick niet dan al te vele soudent hebben ghedaen / soo desen furieusen storm den Vyandt hadde doen op-cramen; dat meer is / God de Heere heeft ghewilt dat dese beleggeringhe een middel soude wesen / om ons te versekeren van zijne Vaderlicke goetheyt ende barmherticheyt t'onswaerts / ende om ons daer door crachtelick tot hem te trecken: Isset niet eene groote goetheyt des Heeren / ons op soodanige wijze te waerschouwen / ende met zijne goedertierentheyte te voor-comen / als wy hem hebben vertoornt / ende alle het quaet gedaen dat wy condendoen / ende ons den vrede aen te bieden / als wy hem de oorloghe meynden aen te doen; wie can loochenen dat de continuatie van dese beleggeringhe / tot soo danigen eynde niet en soude hebben gedient:

Onder de Crijghs-ordonnantien die God zijn volck in voortijden heeft gegeven / was dese eene: *Wanneer ghy lieden voor eene Stadt treckt teghens haer te strijden, soo suldy haer den vrede aen-bieden* ¹²⁹): Dese wetten ende ordonnantien en zijn niet anders als eene levendige afbeeldinge van zijne rechtveerdicheyt

¹²⁸ Jerem. 17

¹²⁹ Deut. 20

/ ende heldere stralen van dat wonderbare ende on-toe-
ganckelick licht dat in hem is. Daeromme wanneer hy zijn volck
belast / geene Steden harer vyanden hardelick aen te tasten /
voor al eer sy haer den vrede hadden aen-gheboden / en gebiedt
hy haer niet daer van sy de practijcke ende de exempelen van
aen-beginne des weerelts tot nu toe in hem selve niet en hadden
gesien ende connen aenmercken: Adam gheestelick zijnde in den
vlesche en is niet vleeschelick gheworden in zijnen gheest /
nochte oock sterffelick / sonder voor-gaende waerschouwinge;
Cain en is voor het aengesichte des Heeren niet verdreven /
ende een landt-looper geworden op der aerden / sonder voor-
gaende onderrichtinge; God en laet de Sondt-vloet over de boose
weerelt niet comen / voor ende al eer hy de selve heeft
gheroepen tot boetveerdicheyt door Noë den Prediker der
gerechtigheyt; Hy en condemnneert de Steden van Sodoma ende
Gomorra niet tot verwoestinghe / de selve tot asschen
verbrandende / sonder al vooren haer toe te senden den
rechtveerdigen ende vromen man Loth; hy en heeft de schatten
van zijne wrake niet uyt-gestort over Egypten / zijne macht niet
vertoont in den lande van Cham / de wagenen van Pharao met
zijnen heyr-leger ende uytgelesene Capiteynen niet ghestortet
ende versmoort in de roode Zee / of hy en hadde van te vooren
Mosen tot thien verscheidē reysen met merckelicke plagen tot
hen gesonden; In somma / Jerusalem en is niet voor eeuwich
verwoest geworden / of den Sone Gods selve hadse gevisiteert /
hare hartneckicheyt ende rebellie beweent / hare grouwelicke
sonden haer verweten / jae selfs menichmael gecastijt ende

geslagen / ende haer zijne Voor-boden tot waerschouwinge toegesonden: Alle eeuwen zijn vol van sulke ghetuyghenissen.

God de Heere doet even gelijk de Schutter / de welcke eer hy los treckt / roept / op dat een yeghelick hem wachte; hy heeft zijnen boge ghespannen / ende mickt / wy hebben hem doodelicke wapenen sien toe-richten / wy zijn daer mede gedreygt geweest / selve met de pijlen die hy gewent is te ghebruycken tegens de heftige vervolgers:

Een Vader dreygt zijn kint mette roede om hem te doen vreesen / ende werptse soo haest niet int vier / soo haest het kindt sulcx begeert ende schreyt / maer houtse een tijdt lanck in de hant / ende dreygt hem daer mede te slaen / op dat hy niet geslagen en wierde: de Heere heeft ons gedreygt te straffen / op dat wy niet en soudē gestraft werden, hy dreygt ons mette helle / om ons den hemel te geven: *Die de oordeelen meest vreesen wanneerse werden ghedreygt, vreesen de selve alderminst alsse werden gheexecuteert; daerentegen die niet en vreest als God dreygt, die wert door schrick ende desperatie overvallen, als hy comt te slaen:* Jae selfs een Vader doet zijn kint de roede somwijlen ghevoelen / om hem beter in dwanck te houden / ende occasie te hebben de selve op de moetwillige ende rebelle slaven te verslijten; dat meer is / een Vader sal zijn kint de vingher aen een keerse laten branden / op dat hy 't vier leere vreesen / ende door den brant van zijnen vingher / hem wachte van't gheheele aengesichte te verbranden.

Alsoo heeft God de Heere met dese belegeringe ons eenige slaghen van zijne roede willen gheven / eer hy de selve teenemael op

onse Vyanden heeft willen wenden / ende ons daer van verlossen; hy heeft onsen vingher wat laten branden / om ons te bevrijden van zijne gramschap die een brandende ende verteerende vier is: Het is periculeuser voor den mensche overschuddet te worden met des Heeren weldaden / als overstolpt met zijne castijdingen / want dese vernederen haer op datse tot God verhooght werden: God de Heere heeft ons dese Cananiters voor eenen tijt willen laten by blijven / als een doome ¹³⁰) in onse zijde / op dat wy ons selven geduerichlick soudē oeffenen in ware boetveerdicheyt / ende oprechte Godsalicheyt: Ten is in somma niet sonder oorsake dat de Wijse-man seyt ¹³¹)/ *dat de uyt-gestelde hope 't herte doet verlanghen, wanneer men daerenteghens verwerft datmen begeert, dat is eenen boom des levens*: Want even gelijk Jacob meer ontsteecken wiert door liefde tot Rachel / hoese Laban hem langher onthielt; alsoo houdt God de Heere de zijne menich-mael voor een tijt lanck op / ende verlostse niet soo haest alsse versocht worden / hy doetse verlanghen / suchten / ende weenen / jae tastse selfs so hardelicken aen / dat hyse luyde doet roepen voor eenen goeden tijdt; ende dit alles op dat wy daer door meer ende meer in onse herten soudē werdē ontdekken om hem lief te hebben / ende dat wy te meer werck moghen maken van zijne goetheyt ende genade / soo wanneer het hem gelieven sal ons eyndelinge wonderbaerlick te verlossen.

¹³⁰ Doem, overheersing.

¹³¹ Proy. 13.

15. Cap. Begravinge van de doode,
de Prince sent munitien van Oorloge,
de Vyant schiet op de Haven,
Resolutien aengaende de Fortification ende
Baterijen, Brieven aen die van Zeelant,
Baersdorp ende Turcans reysen naer den Hage.

23 Juli

Laet ons de reste van desen dach / ende den aenstaenden nacht door-brengen met dese H.meditatien / ter wijlen datmen van weder-zijden heel stil is; *want den stilstant van de wapenen behoort te dienen totte Religieuse oeffeninghen der ziele*: Des menschen handen ende herten en connen nimmermeer beter ghedisponeert zijn / om te doen 'tgene zijne beroepinghe vereyschet / dan wanneerse ernstelick hebben gelet op de hant van haren God / om daer van teenemael te dependeren: Onder de wercken der liefde en is de cleyinste niet / hoe-wel de laetste / de eerlicke begravinghe onser Vrienden.

Den morghen-stont van den 23 ghecomen zijnde / wiert ordre ghestelt op de begravinge van de doode lichamen / die nae dit gevecht op de plaetse waren blijven liggen / een yder soeckt de zijne; maer de Vyant en laet niet toe dat eenighe Trompetters ofte Tambours op een mousquet-schoot naer sullen comen aen hare Retrenchementen / d'Aubade van den voorleden dach clinckt noch in zijn ooren / hy en begeert sulcke Speel-luyden niet meer om hem den geest wacker te maken / hy is noch al te

vermoeyt van de Courante die hy 'sdaechs te vooren hadde ghedanst.

Ende daerom / ter wijlen wy hem laten rusten ende zijnen adem scheppen / laet ons eenighe Schepen sien in-comen / die de Prince van Oraengien ons uyt zijnen Leger sent / geladen met ses halve Canons ende eenen mortier / met allerhande Instrumenten ende ghereetschap / noodich / soo tot de Bateryen / als tot het planten van de Stucken om de selve na behooren te doen spelen; ende benefens de Scherpen / Cardousen / Lonten / ende Buspoeder / was daer eene groote menichte van Spaeyen / Schoppen / Pijcken / Houweelen / Bijlen / Nagels / ende diergelycke munitien van Oorloge / ende daerenboven een missive van zijn Excellentie aen den Heer van Ryhoven; de Heeren Staten van Zeelandt versien de Stadt met allerley soorte van Rijs ¹³²); de Heer Baersdorp (gecommitteert uyt her Collegie van de Ed. Mo. Heeren Raden van Staten / om te nemen inspectie van het magazijn / ende te ondersoecken de provisie die hier was van't ghene in een belegerde Stadt wert gherequireert) ende de Heeren van den Crijgs-raet authoriseren de Commissaris Adriaen Schilperoort, om op te coopen allerhande Sparren / Deylen / Balcken / ende diergelycke materialen die van noode souden mogen zijn / op dat in alles metter haest soude moghen werden voorsien.

De Vyandt begint met Canon te schieten op den mondt van de haven aen de Noort-zijde / om het in-comen van de Schepen te

¹³² Rijshout werd gevlochten tot schanskorven, die gevuld met zand bescherming bieden tegen musketschoten.

beletten / doch raeckt niet anders als de Lene ¹³³) van des Stadts Brugge / de Mast ende het Want van een Oorlogh-schip / sonder eenighe mensche te quetsen: Dit en benam / noch en verminderde gheensins de couragie van die van de Stadt / maer maecte datmen te nauwer op alles begonde te letten; *Wie isser soo slecht dat hy om der voghelen wille soude laten te saeyen, ofte uyt apprehensie van het toecomende quaet in het tegenwoordighe niet en sal voorsien?*

Even gelijk de ghene die van Alexander ghevraeght zijnde of men Thebes, de Stadt van zijn geboorte / soude wederom optimmeren / voor antwoorde gaf seggende: *Wat is dat van nooden: want misschien sal daer comen eenen anderen Alexander diese weer verwoeste*: Soude men den Vyandt laten gheworden; om dies wille dat vele oordeelen hy soude mette Stadt door gaen: Neen / neen / daer en is niemant die yet anders voor heeft / als den dienst van't landt / ende 't wel-bewaren van de Stadt.

Een yder oordeelt / dat om 't perijckel t'ontgaen / het sekerste is / zijnen Vyandt verre van sich te houden, want indien hy naerdert / soo stoot hy / ende soo hy u stoot / soo valt ghy mette beenen in de locht: De schaduwe van den Vyant is pestilentiael / ende die hem al te naer laet comen nestelen / wert zijn voordeel quijt; daeromme is geresolveert soodanige Fortificatien ende Buytenwercken te maecken als den tijt ende den noot souden toe-laten ende vereyschen:

¹³³ Leuning van de brug.

De leuyheyt / een rechte moeder van alle quaet / en mach hier niet bancken / sy en can noch het Hof noch de sonne verdragen / tis haer pijnelick te sien arbeyden / den blooten naem vande Oorloghe doet haer de oorloghe aen / de schaduwe vande Vendelen doet haer beven / de Trommel ende de Trompetten doense verschricken / de Victorie selfs / jae den schoonen naem van Victorie clinckt niet wel in hare ooren. Ten is nu gheen tijt met Teerlinghen te spelen / off fabelen te vertellen / men moet buyten wercken maken / selfs onder de ooghen vanden Vyant: Wierden daeromme op desen dach / beyde aende Zuyt ende Noort-zijde verscheyden wercken geordonneert / af-ghesteken ende besteedt / buyten de Steenbergsche ende de Bos-poorte / s'anderen-daeghs begondemen daer aen te wercken. Ende is tot dien eynde by den Crijghs-raet gheaccordeert / dat yeder Capiteyn van desen Garnisoene daer toe sal doen 15 mannen uyt zijne Compagnie / dewelcke middeler-tijdt vande wachten sullen vry zijn.

De Capiteyn vande Canoniers Meyneker wert ghelast alle daghe ten seven uren s'morghens / ende ten twee uren na den middach inden Crijghs-raet te verschijnen / ende al daer rapport te doen van het Geschut / soo binnen de Stadt als op de Fortressen die vande Stadt dependeren.

Wert insghelijcx geauthoriseert den Capiteyn vande Mineurs Gillis, te ordonneren sekere Commijsen hier gesonden / om hem continueerlick te helpen in zijne wercken / ende al te doen aenbrenghen t'ghene totte selve zoude moghen van noode zijn / hem wert oock belast de Heeren vanden Crijghs-raet tweemaal

daeghs pertinentelick te informeren van alle de wercken die hy onder handen hadde / ende in wat termen de selve waren.

Den Ingenieur Mr. David van Orliens ghecomen zijnde gaet de Stadt rontsom besichtighen / ende oordeelt gheheel nootsakelick noch eenighe andere wercken te maken / beneffens de ghene die alreede waren voorgenomen ende besloten.

Daer op vint de Crijgs-raet goet te schrijven aende Ed. Heeren Raden van Zeelant / ten eynde het hare Ed. gelieve over te senden eenighe provisie van gelt / op dat de wercken te beter voortganck mochten hebben / haer refererende tot het mondelingh rapport vande E. Raets-Heer Campe, die desen dach was vertrocken naer Middelburgh / ende vanden Heere Admirael Haultain, dewelcke (commanderende over 12 ofte 13 Compagnien int lant van Tholen) was comen sien wat daer in dese Belegeringe omme-ginck / ende over sulcx hare Ed. Mo. ghenoechsaem conden informeren van t'ghene hier meest van noode was; Versoeckt daer beneffens de Crijgs-raet / dat de Boots-ghesellen die by provisie van Ziericzee waren ghesonden / noch voor eenen tijt mochten blijven / dewijle het hooghnoodich was meer Bateryen te maecken / ende op verscheyden andere plaetsen Canon te planten.

Dese resolutien wierden den Heere Baersdorp gecommuniceert; ende alsoo hy ghereedtschap maeckte om te vertrecken / ende weder te keeren naer 's Graven-hage / vint den E. Magistraet met advijs van den Heer Gouverneur goet neffens hem te senden Doctor Paschasius Turcq, eerste Burgemeester van de Stadt / met commissie om hem te vervoegen by de Hooge Moogende Heeren

Staten Generael / ende te versoecken dat met een eersten ordre mochte werden ghestelt op allerhande munitien van Oorloge / ende Penningen / diemen in dese gheleghentheydt niet en conde missen; ende daer beneffens te verthoonen dat het seer goet ware geduerende dese belegeringhe te beletten dat het Legher van den Vyant niet en wierde ghespijst / ende voorsien door yemant van hare Ondersaten / ende die onder hare Jurisdictione zijn; waer op de Ho. ende Mo. Heeren Staten oock hebben ghelet / ende daer inne voorsien met een expres Placcaet / gelijk te zijner tijt ende plaetse hier nae sal blijcken.

Den avont gecomen zijnde / gaen elve van onse Ruyters te voet uyt / om te vernemen wat de Vyant maecte / ende insonderheydt of zijn Canon marcheerde / ofte hem roerde van d'een of d'ander zijde; soo haest en warensen niet op de Heye / of hen quamen twintich Ruyters teghemoete / diese aen-tasteden / ende brachten in disordre / eenighe daer van op de plaetse doot sloegen / nemende vijf peyden / twee wagens / ende twee ghevanghen / uytte welcke sy verstonden dat den principaelsten Ingenieur van haer Leger / een gequalificeert Edel-man / in de selve troupe was geweest / ende last hadde om Don Louijs de Velasco mondelinghe te spreken / die zijn hielen soo hadde gheroert dat hy 't was ontcomen. Een andere parthie van onse Ruyters die op desen Perdrijsen-jaght ¹³⁴⁾ te voete waren uytghegaen / comt tsamen mette andere troupe 's mergens vroegh mettet criecken van den daghe / mede brengende een Munitie-

¹³⁴ Patrijzenjacht.

waghen / ende een peirt / daer van sy den meester / op de
Sintennele ¹³⁵) staende / hadden doot gheschoten.

Men is hier altijt even besich / d'eene gaet uyt / ende d'ander
comt in / een yder van de Soldaten is even lustich ende ghemoet
om eenich profijt te doen / elck schoont zijne couragie ende
wackerheyt / d'eene victorie aen d'andere knoopende.

¹³⁵ Op wacht(plaats) stond.

16. Cap. Fortificatien begonnen,
ordre aengaende de Munitien,
betalinge van de Werck-luyden,
ure van vergaderinge,
een groot geschrey onder den vyant.

24 Juli

De noot en heeft gheene wet / ende daeromme was de ruste voor eenen tijt uyt onse Soldaten ghelijck ghebannen / 't was altijd werck dach sonder Sabbath in sulcken gelegentheydt; *De Sabbath is om den mensche gemaect, ende niet de mensche om den Sabbath* ¹³⁶); Ende dieselve die verboden hadde het vier te ontsteken ¹³⁷) / ende veroordeelde ter doot gesteenicht te werden die op den Sabbath hout hadden gheraept ¹³⁸) / laet toe dat zijne Discipulen hongherich zijnde op sulcken dach ayren plucken / ende de selve eten ¹³⁹); thoont oock datter den mensche geoorloft is zijn schaep dat in de put was gevallen op den Sabbath aen te tasten / ende daer uyt te trecken; ende belastende datmen op dien dach goet doen sal / gheneest hy selfs de crancke.

Hieromme hebben de heeren van den Crijgs-raet belast / op den 24. deses Maents wesende Sondach / de af-gestekene wercken buyten de Stadt te doen beginnen / soo wel aen d'eene als aen d'ander zijde / authoriserende tot dien eynde by provisie Johan

¹³⁶ Marcus 2

¹³⁷ Exod. 35.

¹³⁸ Num.15.

¹³⁹ Matth. 12

Dexter, Vendrich van Capiteyn Iorck, omme opsicht te nemen op de voornoemde wercken die gemaect wierden aen de Zuyt-zijde van de Stadt int quartier van Colonnell Henderson.

Verthoonen oock aende E. Heeren van de Magistraet datter noodich sal zijn de Schuere van't Hof ledich te maken / om het hoy van Ziericzee ghesonden voor de Peirden daer inne te bergen / van ghelijcken eenige wagens gereet te maecken / om Rijs op de Bollewercken te voeren / de Mineurs te dienen / Schanskorven te halen / ende de selve te voeren ter plaetsen daer-se wesen moeten:

Ende hier sietmen / int voor-by gaen / hoe nut ende profijlich in dese belegeringhe gheweest is het hout rontsom onse Wallen gheplant / want alsoo daer gheen Rijs en was noch eenighe stoffe om Schanskorven te maecken als de Vyandt voor de Stadt quam / ging men desen groenen Mantel van des Stadts vesten by Provisie aen-tasten / ende hem daer mede voor eenen tijt behelpen; daer werden werck-luyden geordonneert om 't bequaemste hout af te kappen / het selve te bereyden tot het maken van Schanskorven / ende oock om de Bateryen te repareren.

Ende aenghesien den last van den ordinaris Major van dese Stadt nu soo groot was / ende zijne bedieninghe soo moeyelick / ende niet mogelick om daer inne te continueren; vont de Crijgs-raet goet dat (gheduerende de belegeringhe) hem soude assisteren / Bernard, den Sergeant ende Sone van Capiteyn Pluchardt: Ten selven daghe naer den middach de Crijgs-raet wederom

vergadert zijnde ¹⁴⁰)/ ordonneert eenige Traversen te maecken / om de Brugge van de Bos-poorte te bewaren / de welke andersins van den Vyant op den hoogen Bergh zijnde / vlack conde werden gesien / ende wiert tot dien eynde het Contrescherp langs door verhoogt / jae selfs tot het groote Hoorn-werck toe / op datmen vryelick soude mogen gaen ende comen; wiert mede geresolveert datmen de Borstweeringhen van de Bateryen int voornoemde Hoorn-werck soude verhooghen / om de vleughelen beter te bevrijden:

Daerenboven wert de Commissaris *Schilperoort* gelast te doen maecken eene goede quantiteyt van Storm-mandekens / om over al op de Borstweeringen te stellen daer de noot sulcx soude moghen vereyschen / ende daer benefens by ydere Bateriae een Cruyt-kelder van een Dele ¹⁴¹) lanck / by de welke ghestadich sal blijven eenen Conducteur om het Poeder te distribueren naer exigentie ¹⁴²) vande sake: Wiert doen mede geresolveert met Trompetten ende Trommelen te doen publiceren / dat niemandt wie hy zy / hem selven sal vervorderen / eenich Buspoeder / Scherpen / ofte andere materialen totte Fortificatie der Stadt / ofte ooc ter Oorloge dienende / te vervreemden op eenigherley wijze op pene ¹⁴³) van metter doot ghestrafft te werden: Ende om te verhoeden dat het Buspoeder by de Soldaten niet onnuttelick en wierde verquist / ofte verdonckert / wiert goet ghevondē dat

¹⁴⁰ 24 juli

¹⁴¹ Een houten deel (plank) lang

¹⁴² vereisching, eisch

¹⁴³ Op straffe van

geene Capiteynen en sullen vermogen extraordinaris te senden om ordonnantie van Bus-cruyt / sonder kennisse van haren Majoor / van den welcken sy sullen gehouden zijn te brengen een billet / daer by blijcke datse 't voorgaende ten dienste van den Lande verschoten / ende over sulcx ander van noode hebben.

Ten selven daghe vergaderen oock de E. Heeren van de Magistraet / om te besorghen dat op't versoeck van den Crijgs-raet gelt mochte werden ghefineert ende gefurneert so voor de wercken die alreede besteedt waren / als oock voor die de welke noch aen beyde zijden van de Stadt souden besteedt werden / want *een belegerde Stadt sonder gelt, is gelijk een schip sonder seylen, of sonder riemen.*

Daeromme heeft de Heer Borgemeester *Jan de Bergaigne* Ontfangher van de Contributien ende 's Lants middelen in desen quartiere van Brabant / hem selven laten bewilligen by provisie te stellen in handen van de Heeren Colonnellen / *Henderson* ende *Famars*, de somme van 3600 karol. guldens / om ten voorsz eynde ge-employeert ende ghedistribueert te werden / ende hier uyt volghde dat die gene die haer werck met couragie hadden begonnen / met meerder lust ende couragie daer inne voortgaen / ende in corten tijt wonderbare wercken op-maecken. *Alle dinck heeft sijnen tijde, ende alle het voornemen onder den hemel heeft sijne ure, seyt den Prediker* ¹⁴⁴): Een schipper can de gheleghentheyte van wint ende ghetijde wel waer nemen; daer is

¹⁴⁴ Eccles. 3

een tijd om te saeyen / daer is oock eenen tijd om te maeyen; tijd om te rusten / ende tijd om te arbeyden; daer is oock eenen tijd om in den Raet te resolveren / ende tijd om int veldt te gaen ende t'exploicteren; daer is tijd om te voorsien / ende tijd om te versien: De goede ordre die den tijd ende de mate in saecken van importantie wel weet te stellen / moet voor allen dingen werden beraemt ende gevolgt: Hieromme is besloten dat voortaan de Crijgs-raet alle daghe sal versamelen 's morghens ten seven uren / ende de Magistraet precijs ten negen uren / om den anderen niet te beletten / maer ter contrarien van advijs te connen dienen.

25 Juli

Die gene die op dien dagh op de Wallen wandelden / saghen over de Heye vele Waghens passeren / met een groot Convoy van Ruyters / naer het Noort-quartier van den Vyant: Tot noch toe en hebben zijne wapenen niet seer gecloncken / noch vele uytgericht / maer 'savonts ontrent den 11 uren hoordemen in beyde zijne quartieren een groot gheschrey van menschen / roepende Ave Maria, ende vele musquetten lossen; aen de Noort-zijde dedense daer benefens acht ofte thien schoten met Canon op de Stadt; 't eene ende 't andere hebben sy apparentelick gedaen ter eeren van haren St. Jacob, daer van het doen den avont was; ten ware sy met eenen hadden willen doen blijcken dat haer Canon gecomen was / om ons alsoo eene vreesse aen te jagen / ende alhoewel dat sy schoten door een Burghers huys / ende oock door het Gast-huys / soo wierden nochtans geen menschen ghequetst: *Die syne toe-versicht heeft onder de vleughelen des*

Almachtighen, die en sal niet verschricken voor de grouwelen des nachts, nochte oock voor de pijlen die des daeghs vlieghen ¹⁴⁵).

¹⁴⁵ Psalm 91.

17. Cap. Vryheyt van Imposten, Accijsen gemodereert, de Crijgs-raedt gheformeert, het Ghebedt.

25 juli

Verstaen hebbende wat de Vyandt desen nacht heeft gedaen / sullen wy gaen besien wat ons volck daegs daer aen doet: De Vyant maeckte 's avonts groot gheschal / maer eenige van onse Soldaten comen des morgens vroegh al stillekens sonder eenich geraes / brenghende eene van des Vyants Waghens gheladen met Munitie / Broot / Meel / ende Specerye / mitsgaders een kerre met een Peirt.

De Heere *Manmaker* ghecommitteert zijnde van de Ed. Heeren Raden van Staten van Zeelandt / omme te vernemen niet alleene watter passeerde in den Eylande van Tholen / te Lilloo / ende te Lijfkenshoeck / maer oock in dese onse belegeringe / arriveert op desen dagh / ende naer dat hy hem op alles wel hadde gheinformeert / keert metten eersten wederom nae Zeelant / ende doet aldaer rapport van alles.

Ende alsoo de Imposten van de Ho.Mo. Heeren Staten Generael om de belegeringe waren af-gedaen / ende onderentusschen des Stadts middelen niet en moesten comen te vervallen / wiert op't voor-gaende versoeck van de E. Heeren van de Magistraet / naer onderlinghe communicatie door ordre van den Crijgs-raet by trommel-slach ghepubliceert / in conformiteyt van de resolutie den 21 deser genomen / dat een yder soude moeten betalen XX

stuyvers van accijse voor een tonne biers / ende drie guldens
twaelf stuyvers voor een Ocxhoot ¹⁴⁶) wijn / tot vervallinghe van
de extraordinarise oncosten / die de Stadt in dese belegeringe
genootsaect is te dragen; men socht oock provisie van ghelt by
de Pachters om de werck-luyden te betalen.

Ende om de Stadt van tijt te tijde te versekeren / wierter alle
dage in-gesonden allerhande voor-raet / soo vele immers als het
Lant noodich achtede; uyt Zeelant / door de E. Magistraet van
Ziericzee quam een groote menichte van Rijs / ende uyt Hollant
drie Schepen gheladen met Delen / Balcken / ende andere
nootelicke provisie tot defensie ende bewaringhe van de Stadt:
Wiert ten selven daghe buyten de Steenberghsche Poorte metten
Vyant gheschermutseert / niet alleene om te favoriseren de
Werck-luyden die mettet Hoorn-werck van den Heere Colonel
de Famars besich waren / maer principalick om de gene die de
Retrenchementen maecten / de welcke begonnen waren op de
hooghten van dat quartier: middeler tijdt staken de onse eenighe
huysen in brant / niet verre van den Vyandt gelegen / die hy
andersins tot zijn voordeel soude hebben connen gebruycken:
De Heeren van de Crijgs-rade verstaende datter Cordewagens ¹⁴⁷)
gebraken voor de Arbeyders / ordonneren den Commissaris
Schilperoort noch eē hondert oft twee te bestellen / op dat de
bestede wercken te beter haren voort-gang mochten hebbē.
De Capiteynen Broucqsaux ende Pluchardt doen rapport

¹⁴⁶ Oxhooft; inhoudsmaat. Zie ook [wikipedia](#)

¹⁴⁷ kruiwagen

/ volgende den last die hem voor den middach was ghegeven / datse alle de plaetsen van de Stadt wel ge-examineert hebbende / geen bequamer en vinden om's Lants Bus-poeder te bewaren ende wel te versekeren / als de Toorens aen de water-cant genaemt *Sint Jacobs poorte* ¹⁴⁸) / Wert daeromme den Commissaris Schilperoort voornoemt belast / het selve met goede versekeringe daer inne te bestellen.

Wert oock van wegghen dese Vergaderinghe Capiteyn Broucqsaux geauthoriseert / om als Lieutenant Colonel te commanderen over de Nederlantsche Compagnien / sorterende onder het Regiment van den Heer van Lokeren, geduerende dese belegeringe; van ghelijcken wert geauthoriseert Mr. Hendrick Meyneker, Capiteyn van de Canoniers / om in tijt van noot aen te nemen / ende int Vier-werck te gebruycken extraordinaris drie ofte vier Conducteurs / de welcke wacht-vry sullen zijn / ende daerenboven extraordinaerlick sullen werden geloont.

Waer gheen en is, daer gaet het volck onder; waer daerentegens vele raet-gevers zijn, daer gaet het wel toe, seyt Salomon ¹⁴⁹); Vele / niet ten aensien van een groot getal / want de groote menichte is dickwils oorsake van een groote confusie; maer hy verstaet eene wel ghereguleerde menichte / de welcke weynich zijnde in getale / soo vele is als een millioen in couragie / in voorsichticheyt / cloeckheyt / ende wackerheyt; eene menichte die niet anders en schijnt te wesen als eene ooge een

¹⁴⁸ Deze poort stond Z van de huidige vissershaven; in 2020 zijn [fundamenten nog opgegraven](#).

¹⁴⁹ Prov. 11

oore / een herte / eenen arm / ende eenen voet: Daerom is goet gevonden dat voortaan alle dage in den Crijgs-cade sullen compareren ten huysen van den Heer Gouverneur / de Colonnels / Ritmeesters / ende de ghene die de natien commanderen / daer beneffens de Maajors Capiteyn Couck, Gillis Courteney, Sir David Balfour, ende van Ylen, geassisteert yder met twee Capiteynen van hare divisie / die't haer sal gelieven daer toe te ordonneren / op dat alles met goede ordre mochte toe-gaen: dese vergaderinge wiert meestendeel twee-mael 'sdaeghs ghehouden / ten overstaen van de E. Heeren de welcke soo uytte Ho. ende Mo. Heeren Staten Generael / als uyt de Ed. Mo. Heeren Raden van Staten / en oock uyt de Ed. Mo. Heeren Staten van Zeelant wierden ghedeputeert om hare residentie alhier te houden / ende de Souveraineteyt van den Staet te representeren:

Hier sietmen getimmert ende opgebouwt den Tempel van Mars, den toe-vlucht van de gene die in noot zijn, ende den schrick der boosen, in welckers in-tree de Leeuwen het hoofd ende den steert laten hangen, de Lammeren daerenteghen werden versterckt in hare herten, ende versekert in haren de gewenschte haven van de deucht, ende de vlegchel van alle ondeucht, de vernielinghe van rebellie, ende de onderhoudinghe der wetten:

De Wijngaert wert ghepresen van wegen hare vruchtbaerheyt / de Wijn van weghen zijne vochticheydt / het Hert van wegen zijne snellicheydt / een Balcke van zijne sterckte; in somma / elcke sake wert ghepresen om 't gene daer toe sy bequaem is; een Schip wert voor goet ghehouden / niet om dattet costelick

gheschildert / met zijde vlaggen ende wimpels is behanghen / met rijcke ende Conincklicke schatten geladen / maer om dattet dicht wel gecalefatert is / gheen water en suyght / om dattet stijf is / naer zijn roer luystert / ende wel bezeylt is; alsoo en wert oock dese vergaderinge niet geacht ende ge-estimeert ¹⁵⁰) / om haer Fluweel / Zijde / Hout / Zilver / ende dier-ghelijcke uytwendich cieraet / maer om hare cloecke daden / ende om dat een yder lidt van de selve / ghedachte dat groote ende sware ampten vereysschen groote voorsichticheydt ende wackerheydt. De Heydenen en begonnen noyt yet treffelicx / ofte sy en hadden hare gebeden ende Offerhanden al voorens haren Goden opgeoffert / houdende altijt voor eē maxime *A Jove principium*, dat is te seggen / Men moet van Jupiter beginnen:

Een Christen mensche beter onderwesen zijnde / en moet nimmermeer zijne hant aen't werck slaen / sonder hem selven eerst te begheven tot den waren God / den Vader der lichten / van den welcken alle goede giften / ende volmaeckte gaven voort-comen: Die gene die in de Oorloge eerst zijnen toe-vlucht neemt tot het sweert des Heeren / ende daerenboven het sweert van Gedeon in de handt neemt / mach hem selven wel versekeren dat hy de Madianiten sal verslaen: Dit is de oorsake dat de Crijgs-raet hare besoignen begint mette aen-roepinghe van den naem des Heeren / latende den Auditeur dit na-volgende Ghebedt van woorde tot woorde uyt-spreken:

O almachtighe God, Heere der Heyrscharen, ende Coninck der Coningen, door wien de Vorsten regeren, ende de Raetsheeren

¹⁵⁰ Geacht, gewaardeerd.

het recht setten; nademael wy hier zijn geseten, om te verhandelen hoogh-wichtighe saecken, die den wel-stant onses Vader-lants, ende uwes volcx betreffen; wy bidden u, wilt uwe ghenadige oogen t'onswaerts keeren, ende int midden van dese vergaderinghe presideren met uwen H. Gheest, op dat wy alle voor-vallende saecken bequamelick verhandelen: Segent al onse Resolutien, ende ooc de middelen die wy ghebruycken, om de selve te executeren, ter eeren van uwen grooten name, tot vorderinghe van het Coninckrijcke uwes lieven Soons, tot welstant deser vereenichde Nederlanden, ende ontlastinghe van onse conscientien: Verhoort ons om Jesu Christi wille, die ons also heeft seer en bidden, Onse Vader, &c.

Het welcke wy in dese onse Historie hebben willen aen-wijzen niet alleene om punctuelick te verhalen ende niet te vergeten van 't gene in onse belegeringe is ghepasseert; maer op dat oock dit in toe-comende tijden andere tot een exempel moge dienen; Want het exempel van cloecke ende Religieuse mannen, is de rechte wet-steen om de deucht daer op te scherpen, ende een crachtich leyts-man tot Godsalicheyt; ende tis een eerlicke sake andere in wel-doen te volgen, op dat andere onse voet-stappen volghende, oock mogen wel doen.

18. Cap. Ordre aengaende de betalinge van de
Werckluyden,
het repareren van allerhande ghereetschap,
het slechten van heggen ende canten,
drie wagens ingebracht,
rapport van den eersten Burgemeester,
ordre op de schans-korven,
Mr. David commandeert over de Ingenieurs.

27 juli

Maer op dat wy in dit excellent Tafereel speculerende / den
begeerigen Leser niet langer op en houden / ende hem het voort-
gaen beletten / sullen wy hem senden naer de Woutsche poorte
/ om aldaer een deel van ons volck te sien in-comen met het
criecken van den daghe / mede brengende eenen wagen van den
Vyant / geladen met zout / smout / zeepe / ende andere
nootsaeckelickheden voor haren Legher.

De Heeren van den Crijgs-rade (onderlinghe lettende op den
voort-ganck van de bestede Buyten-wercken / stellen ordre dat
de waghens ende de kerren / die de Arbeyders aen de fortificatie
/ de Mineurs / den Commissaris Schilperoort, ende andere
dienden / behoorlick loon wierde toe-gheleyt / bewilligen met
eene den Ontfanger ende Burgemeester de Bergaigne, om uyt
s'Lants middelen noch te tellen de somme van hondert ponden
vlaems / om de Arbeyders daer mede te betalen / onder belofte
van 't selve te doen valideren by de Ho. Mo. Heeren Staten
Generael / zijne meesters ende gebiedende Heeren.

Belasten ooc den Smit die alhier van 'sLants wegen was gesonden / te gaen rontsom op de wallen van de Stadt / ende ooc van de Forten / en te besichtigen offer yet aen de Affuyten ofte ooc elders mochte mancqueren ende gebreken / ende 't selve datelick te doen repareren / by de Smeden van de Stadt ten naesten daer by woonende / mits de selve van 's Lants wegen daer vooren betalende.

Resolveert eyndelinge de Crijgs-raet datmen datelick sal doen afhouden alle boomen de welcke in de Woutsche strate staen tot na-deel van de Stadt / ende insonderheyt het Bosken toe-behoorende den Ritmeester van der Wel, staende ontrent den Bal / datmen oock sal slichten ende af-cappen alle de Canten ende Heggen daer ontrent / ende rontsom de Stadt: Het was meer dan tijdt / dat hayr / 't welck soo lanck was ghegroeyt / af te scheeren / eer het Spaensche onkruyt daer in quam nestelen.

27 juli

Daeghs daer aen wiert eenich volck te voet ende te peerde uyt-gelaten / om sommighe lant-huysen aen te steken / welcke haer exploit gedaen hebbende / brengen in de Stadt drie van des Vyants Wagens geladen met Antwerps bier; ende niet tegenstaende alle dese affronten die ons Garnisoen den Vyant dede / voor de neuse ende in zijn aengesicht / naer haren lust ende appetijte / hout hy evenwel zijne Soldaten als een hoop Conijnen in hare holen besloten / ende heeft liever hem selven van achteren ende van vooren te begraven ende sterck te maecken / dan uyt te comen / ende teghens die moeyelicke

ghesellen van Bergen te vechten / die hem by na alle oogenblick op de muyl cloppen:

Onderentusschen hebben onse wercken vast haren voortganck / ende beginnen te krijghen hare behoerlicke hooghte: Onse Soldaten zijn gelijk de Spinne daer van Aristoteles schrijft / datse soo haest op de jacht gaet alsse hare webbe begint / alsoo datmen qualick soude connen seggen of-se al spinnende jaecht / of datse al jagende spint; d'eene strijt voor de ghene die arbeyt / ende d'andere arbeyt voor diegene die strijt.

27 juli

Op desen dach keert wederomme van zijne Hollandtsche reyse / d'Heer Burghemeester Paschasius Turcq, ende doende rapport van zijne gesejde commissie / verclaert sommierlick dat de Ho. ende Mo. Heeren Staten Generael belooft hebben op alle de punten by hem mondelinghe voorghestelt / pertinentelick te sullen letten / ende goede ordre stellen dat in alles wel werde versien met namen op het Noortfort / het welcke aen de zijde van de Haven t'eenemael was vervallen / ende specialick / dat de provisie van ghelt eerstdaeghs soude volgen metten Heere Nicolaes vander Meeren Burgemeester van Haerlem / van wegen de Ho.Mo. Heeren Staten Generael gecommitteert om by ons sekeren tijdt te resideren; ende alsoo de neersticheyt van desen Heer om zijne commmissie uyt te voeren / was vergeselschaft met seer goede spoet op zijne reyse / geviel het dat hy dien selven dagh noch arriveerde in onse Stadt / ende met zijne comste de waerheyt van't rapport onses Burgemeesters bevestichde.

Middeler tijt versien de Heeren Raden van Zeelant onse Stadt met neghen hondert ende tsestich (960) sacken Haver / de Magistraet van Ziericzee sendt Hoy / den Dijck-graef van Bommenee allerhande soorten van Rijs / wel wetende dat in een belegerde Stadt soodanige Provisie altijd is van nooden. De Crijgs-raet nae gewoonte vergaderende / ende op alles lettende watter tot defensie van de Stadt wiert gherequireert / authoriseren twee mande-makers van Bergen / om te maken / ende doen maken alle de Schans-korven; die soo in de Stadt / als daer buyten / souden mogen van nooden zijn / ende dat nae de keure / belastende eenen Edel-man van 't Geschut / de selve Mandemaeckers het rijs daer toe van noode / te bestellen / de ghemaecte Schans-korven te ontfanghen / ende mette Arbeyders te accorderen / ten meesten profijte van den Lande. Wert mede Mr. David van Orliens gheauthoriseert om te commanderen / ende het opperste gesach te hebben over alle de meesters Ingenieurs / ende hare Conducteurs / die doen ter tijt in de Stadt waren / ende noch comen souden / wiert hem oock belast / goede opsicht te nemen / dat alle de wercken die den Crijgs-raet heeft goet gevonden te maken / ofte noch sal doen maken tot bewaringhe van de Stadt / met advijs van de meesters Ingenieurs / behoorlick / volgende het besteck / op het spoedichste opghemaect / ende voltrocken mochten werden.

19. Cap. De Vyant schiet met Canon,
versterckt hem, verandert syn quartier,
aen-comste van den Heer van der Meere,
ordre op de wercken, Correspondentie,
een Canon ende Canonnier van den Vyant om
verre gheschoten.

28 juli

Men soude segghen dat de Vyant tot noch toe zijne wapenen heeft doen rusten / ende dat hy in zijne Retrenchementen ghelijck in eenen diepen slaep was ghevallen; maer eenen vreemden lust crijgende springt subijtelick uytten selven slaep / ende doet ses ofte seven schoten met Canon uyt het Noort-quartier in de Stadt / treffende eenige huysen / maer gheene menschen / schiet mede uyt het Zuyt-quartier van den Raeybergh met een Falconet / naer onse Arbeyders int groote Hoorn-werck / ende oock daer buyten / maer hebben (ghelooft zy de Heere) niemant ghequetst:

Men sach den Vyant op desen dach oock seer wercken beneden aen den Rijssel-bergh / int Noort-quartier / tot geen ander eynde (gelijckmen daer na heeft connē oordeelen) dan om haer selven / ende insonderheyt de wagens van Antwerpen comende met Vivres / ende andersins / te bevrijden / ende te decken voor ons Canon / 'tgene daer op gheweldich donderde:

Daer quam oock sekere tijdinge / dat de Vyant int Hooft-quartier zijne Tenten hadde op-gebroken / zijne bagagie op wagens geset / ende 't Gheschut vervoert tot in de heye; ende wiert gemeynt

sulcx gheschiet te zijn om het schieten van ons Canon te ontgaen / ende een weynich van daer te logeren / gelijk daer naer oock geschiet is:

Van Antwerpen wiert oock geschreven / dat de Gast-huysen vast begonden vol te werden van de ghequetste / ende dat ons Geschut onder haer groote schade dede.

De Heeren van den Crijgs-raet wederomme nae costuyme vergadert zijnde / ontfangen met groote eerbiedinge ende contentement den persoon van den Heer van der Meeren, gecommitteert uytte vergaderinghe van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael / de welcke zijne commissie ende instructie gheopent hebbende / verclaerde dat hy van ure tot ure verwachtede eenen uyt het Collegie van de Raden van de Heeren Staten van Zeelant / om neffens hem / ende gesamender hant / uytten name ende door authorisatie als vooren / de vergaderinghe by te wesen / de selve te dienen van advijs / ende alle goede correspondentie te houden / oock sorghe te dragen dat alle de munitien voor desen alreede gesonden / ende noch te senden / behoorlick werden gemesnageert ¹⁵¹) / ende aengheleghet / totten meesten dienste van den Lande / ende afbreuck van den Vyant. Ende aengesien dese Gedeputeerde Heeren representeerden de Souveraineteyt van de Vereenichde Nederlanden / haddense het voor-sitten / ende presideerden in dese vergaderinghe / ende hadden oock niet alleene kennisse maer oock directie ende bestier van alles / naer den in-houdt van hare commissie.

¹⁵¹ Menageren: met omzicht en mate te gebruiken.

Maer laet ons besien wat op die tijdt in dese vergaderinge wiert gehandelt? Daer wiert ghelesen eene missive van den Prince van Oraengien, ende volghende den in-hout van de selve wiert Mr. David van Orliens belast / het groote Hoorn werck buyten de Bospoorte van binnen af te snijden / ende met een de Cortijne ¹⁵²) ofte de Vleuck ¹⁵³) van't selve werck / streckende nae de Woutsche poorte / die seer leegh was / te doen verhoogen / alles nae den eysch / ende besteck daer van te maken / het selve te besteden om datelick op ghemaect te werden / sonder eenige lunteringe ¹⁵⁴).

Wiert oock in dese vergaderinghe gheauthoriseert Gillis Louët, Capiteyn vande Mineurs / om te moghen aen-nemen alle sulcke Soldaten die eenich verstant hadden van zijn werck / dewelcke de Capiteynen hem sullen laten volghen / ende vande wachten vry houden. Is mede goet ghevonden / dat twee halve Cartouwen ¹⁵⁵) ghevoert sullen werden int groote Hoorn-werck buyten de Bos-poorte / in plaetse van twee ysere Stucken / die niet bequaem en waren om meer te ghebruycken. Wiert hier benefens gheordonneert dat de Conducteurs soo vanden Commijs Bom; als oock van Bockhoven, alle de munitie van Oorloghe / ende oock de materialen by zijne Excellentie totte ses halve Canons ghedestineert / ende van hem mede ghebracht /

¹⁵² Courtine of Gordijn; het vestingdeel tussen twee bastions of rondelen.

¹⁵³ Vleuk (vleurik, vlerk) arm of vleugel.

¹⁵⁴ Lunderen: talmen

¹⁵⁵ Kartouw, 16/17^e eeuws ijzeren kanon voor kogels van 48 pond, en halve kartouw voor kogels van 24 pond.

sullen leveren in handen vanden Commissaris Schilperoort, onder behoorlicke specificatie ende recepisse ¹⁵⁶).

29 juli

Daeghs daer aen wiert raetsaem ghevonden ende geordonneert een Hoorn-werck te maecken aende Noort-zijde buyten de Stadt / voor de Bagijne-Punt / ende wiert het selve ghenaeamt het hoorn-werck vanden heer van Lokeren, met expresse last datde Aen-nemers daer op niet en mosten slapen / maer het selve metten alder-eersten beginnen / ende niet op te houden / voor ende aeler het ware voltrocken;

De selve resolutie wiert oock ghenomen ten aensien van een ander Hoorn-werck / voor het Bol-werck vande Steenbergsche Poorte / het welcke hadde in plaetse van zijne twee Punten twee Quarreen ¹⁵⁷). Op desen selven tijt wiert de Commissaris Schilperoort ghelast te leveren hondert ende vijftich Delen / dewelcke ghebruyckt souden werden inde voornoemde Quarreen ende Retrenchementen daer ontrent.

Dese Vergaderinge gescheyden zijnde verschijnt de Heere vander Meeren oock int Collegie van onse magistraet / verclarende als voren dat hy was gesonden uytten name ende van wegghen de Ho. ende Mog. Heeren Staten Generael om neffens eenen vande Ghecommitteerde Raden vande Staten van Zeelant (dien hy alle ure verwachtede alhier te resideren / ende ordre te stellen op alle voorvallende saken goede correspondentie te houden mette Heeren vanden Crijgs-raet / ende oock met die vanden

¹⁵⁶ Bewijs van ontvangst

¹⁵⁷ Carrées (vierkanten)

magistraet / het welcke niet alleene onse Overicheyt sonderlinghe aenghenaem was / maer oock seer verblijde de Ondersaten ende alle de Inghesetenen vande Stadt: De Historien ghetuyghen dat Het orakel van Apollo den Trojanen voor antwoorde gaff / dat hare Stadt nimmermeer en zoude werden ingenomen / soo lange zy het Beelt van Pallas behielden: Hier is het rechte Palladium van Troien; ons welvaren en onse ruste bestaet daer in / dat wy dese eendracht en goede correspondentie wel bewaren: Tis onse behoudenissee dat wy de selve hanthavē en onse versekeringe / dat wy de selve vast setten en bevestigē.

Op desen dach en weten wy voorts niet meer te segghen / dan dat de Vyant (om ons goeden avont te bieden)-ontrent ten seven uren twee schoten doet op de Stadt met een Falconet van den Raeybergh / treffende eenighe daken van de huysen by de Bospoorte / sonder yemant te quetsen; ende dat de onse int groote Hoorn-werck buyten de selve Poorte hem niet schuldich en blijven / maer beyde het Falconet metten Canonnier om verre schieten / gelijk wy daer van de tijdinge cregen daeghs daer aen volgende / 't gene goede apparentie ¹⁵⁸) gaf / om datmen in langhe daer naer gheene schoten meer en vernam uyt dat quartier; in somma / de Vyant vinter altijd die hem antwoorden / het zy van verre off van naer by / van binnen of van buyten / op dat het hem niet en soude verdrieten alleen te schreeuwen ende te keeckelen.

¹⁵⁸ Waarschijnlijkheid, vermoeden.

20. Cap. Munitien van oorloge in-gebracht,
Meulens verbrant,
des Vyants twee quartieren aen een ghebracht,
Brieven van zijn Excellentie,
tjidinghe uyt het Leger van den Vyant.

30 juli

Om dese heete Honts-daeghsche Musijcke (door de welcke het Canon ende de Canonniers van den Vyant soo soetgiens werden in slaep gesonghen) te onderhouden / werden vereyscht vele ende verscheyden Instrumenten met alle hare toe-rustinghe; daeromme sien wy des anderen daeghs 's mergens aen-comen / twee Schepen gheladen met Gheschut / onder anderen twee Velt-stucken schietende ses pont yzers / ende vier Draecxkens schietende drie pont / met hare Affuyten / ende allerhande gereetschap / ende daerenboven veel Cruyts / Lonten / Spaeyen / Schoppen / ende alle andere munitie van Oorloghe ghesonden uyt het Magazijn van Delft; ende alle daghe sietmen niet anders als Schepen aen comen / ende af-varen tot desen selven eynde: Dese en zijn soo haest niet los / off daer en zijn alreede andere in de haven van zijne Excellentie uyt zijn Legher af-gheveirdicht / met Cruyt / Lonten / Musquet-koghels / Schoppen / Houweelen / Pijcken / Bijten / Cap-messen / Delen / Sparren / Balcken / Nagels van allerley soorten / Staecken met scherpe ysere Pinnen beslaghen / Houten ende ysere Hamers om de selve in de aerde te slaen / Cordewagens / ronde ende vierkante Manden / met meer andere materialen tot eenen Leger van nooden.

De Heeren van de Magistraet vergadert zijnde / vinden goet te adviseren met die van den Crijghs-rade / off het niet billicken ware dat de Tappers en Bier-vercoopers voortaan de Velt-mate¹⁵⁹) gaven voor twee stuyvers / ende de Berghsche pot voor seven oortkens tot verlichtinge van het Garnisoen.

De aenghenaemheyt ende de smaeck van de ruste / en beneemt de couragie van onse Soldaten niet / ende doet haren moet gheensins vervallen: Ten is nu gheen tijdt om hem selven door eenighe leckernyen te laten verleyen / maer tis tijt te gaen besien wat de Vyant maect / ofte hem te laten ghevoelen wat wy doen connen: Sendt daeromme den Crijghs-raedt vier Ruyters uytte Compagnie van den Ritmeester van der Wel, om eenighe naestgelegene Meulens / die den Vyant dienst condon doen / in brant te steken; de welcke haer werck ghedaen hebbende wederkeeren / ende daer voor eerlick werden beloont.

De Heeren van den Crijghs-raet in hare besoignen voort-varende / ordonneren den Conducteur van den Commijs Bom, te leveren aen den Quartier-meester van't Regiment van den Heer Colonnell Henderson een goet ghetal Palissaden met hare ysere Pinnen / met ysere ende houte Hamers ende Bijlen om de selve te ghebruycken aen't nieuw af-ghesteken Hoorn-werck buyten de Woutsche Poorte.

Geven hier benefens oock last aen Mr. David van Orliens om te besteden / ende te doen maken een Travers voor Sint Jacobs Poorte / tot versekeringe ende bevrijdinghe van de Toorns daer eenighe Ammunitie van Oorloge was in-gebracht.

¹⁵⁹ Kennelijke inhoudsmaat, anders dan de inhoud van de 'Bergse pot'

Ende naer dat de Vyandt zijne Retrenchementen hadde versekert op de Bergen aen beyde zijden van de Stadt / begint hy soo wel aen d'eene als aen d'andere zijde te naerderen met Linien ende Corps de Gardes die hy opmaeckt om 't eene quartier te brenghen aen het andere; hierom werckt hy desen nacht in de Woutsche wech aen gene zijde van de Lasarye / maeckt eene Redoute om hem selven daer te logeren / ende dien wegh te sluyten:

Onse Soldaten zijn daerentusschen niet ledich / maer arbeeyden dach ende nacht sonder ophouden / met sulck eene neersticheyt ende couragie / dat alle de wercken rontsom de Stadt sulcken voort-ganck hebben / dat een yeghelick hem daer over moeste verwonderen; in dese neersticheyt wierdense soo geoeffent / ende sy waren dit soo gewent / datse by nae geen onderscheyt en maecten tusschen nacht ende dach / ende tusschen rust en arbeyt.

De Prince van Oraengien, als de onruste van een uyrwerck / nimmermeer stille zijnde / en is niet alleen besich met onder te stellen in zijn Leger / maer draeght onderentusschen oock sorghe voor alle de plaetsen die hem bevolen zijn / ende insonderheyte voordele onse Stadt / waer mede hy altijd even seere was becommert / ende wel wetende (door de goede intelligentie die daer was tusschē hem ende die van de Stadt) wat daer in te doene noodich was / sent hy wederom tot ons dien expressen die hem te vooren van de E. Magistraet was toe-gesonden; dese den laetsten Julij aen-comende / doet rapport van zijne commissie /

ende levert twee Brieven van zijn Excellentie van date den 27 ende 28 Julij / in handen van den Crijgs-raet / naer de welcke sy hen soudén hebben te reguleren / aengaende het stuck van de Fortificatien / op welcke Brieven de Crijgs-raet resolveert / met den Commissaris Croes (die doen op zijne reyse stont naer het Legher) antwoorde te schrijven / soo haest sy het advijs van Ms. David van Orlens daer over soudén hebben gehoort.

1 Augustus

Ter wijlen men hier mede vast doende is / krijgen wy tijdinghe van Capiteyn *Hoeymaker*, in Garnisoen liggende binnen Liefkens-hoeck / dat zijne Soldaten hadden af-gheworpen sekere missive / geschreven uyt het Legher van den Vyant voor Bergen / aen eenen Monninck binnen Antwerpen / waer van den inhoud dese was:

Wy zijn hier gecomen voor de Stadt van Berghen, weten niet tot wat eynde, want daer noch niet en is uyt-ghericht; maer wy verwachten den Marquis Spinolam, die order sal stellen op't ghene wy sullen hebben te doen.

Hier uyt blijkt dat sy aen haer voor-genomen werck qualick wisten mouwen te setten: Het en can die gene niet wel gelucken die yet begint eer hy het wel heeft versint.

Ontrent den middach comt in onse Stadt uyt het noort quartier van des Vyants Leger de Tambour Major / aen de heeren van de Crijgs-raet met brieven af-gesonden. Ende alsoo de Vyant noch meer becommert was / soo om hem selven wel te verstercken / ende zijne quartieren op te maken als om de onse aen te tasten / bringt hy int Zuyt-quartier desen nacht over / met de huysen die

binnen Burghvliet noch waren blijven staen / af te breecken / om de materialen vande selve in zijne hutten ende logementen te ghebruycken.

21.Cap. 60 Peerden vallen int Legher vanden Vyant aende
Zuyt-zijde, eenige andere Ruyters te watere
uytgegaen zijnde, krijghen te lande eenen grooten
buyt,
tjdinge vande aencomste vande nieuwe
Engelsche in des Vyants Leger,
Cicil gaende naert Leger van zijne Excellentie,
comt de stadt besien mer eene groote suijsje,
50. Muskettiers vanden Vyant comen ons werck
besien aen de Woutsche-poorte.

1 augustus

Alsmen met eenen machtighen ende loosen Vyant te doene heeft
/ moetmen zijn stuck wel sien te beleggen / op datmen daer van
gheene schande en behale / ende schade en lijde; Daeromme en
hebben de E. Heeren van onsen Crijgs-raet niet willen vastelick
staen op het rapport / het welcke de over-loopers uyt des
Vyandts Legher daghelicx deden / het welcke menichmael niet en
accordeerde / ende zy spraken oock altemet naer dat zy
meynden datmen geerne hoorde; maer hebben goet ghevonden
sommighe Ruyters uyt te senden / om eenighe ghevanghene te
becomen / waer uyt zy beter souden connen verstaen / hoe het
in des Vyants Legher was ghestelt / ende zijn tot dien eynde den
eersten Augusti gecommandeert sestich Peerden / van welke
troupe de Voor-tocht soude hebben Sr. Hendrick van Cous-velt,
Cornette vanden Heere van Brouchom, met twintich Peerden /
daer naer volghde Sr. Roelant van Osch, Lieutenant vanden

Ritmeester vander Wel, met veertich / ende wierden dese Ruyters gesecondeert van eenighe Musquettiers: Comende buyten de Bos-poorte / loopense met eene volle cariere tot Burghvliedt ¹⁶⁰) in des Vyandts Quartier / alwaer zy / niet teghenstaende den grooten reghen / eenighe doot sloughen / ende vier ghevanghene mede brachten / met twee Peerden / sonder dat sy eenighe schade leden; uyt dese ghevanghene creghen de Heeren vanden Crijgs-raet beter bescheet vande ghestalte van des Vyants Legher / daer aen niet weynich en was gheleghen.

Ten selven daghe quam tijdinghe dat de Quartier-meester vanden Ritmeester vander Wel met eene vande Corporaels vanden Heere van Brouchom, ende eenighe andere Ruyters / te watere uytghegaen zijnde / te lande eenen goeden buyt hadden ghemaect / ende onder-anderen gecregen twee Waghens / eenen vanden Hertoch van Aerschot, ende d'andere vanden Grave van Egmond, elck met vier Peerden / d'eene was gheladen met ses Tonnen Bier / ende de andere met verscheyde lieffelickheden / daer waren noch by eenighe Kerren / dewelcke zy uytghespannen ende ontladen hebbende / de reste met haer namen / ende alsoo de wech naer onse Stadt te lande vanden Vyant was besloten / voerden zy haren buyt naer de Stadt van Breda / ende verkochten hem aldaer naer Crijgs ghebruyck. Daer wiert oock heymelick uyt Antwerpen geschreven / dat de nieuwe Engelsche die de Vyant hadde doen aen-nemen / te Borgherhout waren ghewapent / ende alreede marcheerden om

¹⁶⁰ Tegenwoordig Oud-Borgvliet

het Legher te comen verstercken / ende dese tijdinghe wiert
corts daer aen door hare aen-comste ende door experientie
bevesticht / gelijk hier naer sal blijcken.

Arriveerde oock op dese tijt uyt Engelant / met eene zeer groote
Suijte / van Jonghe Heeren ende Edel-luyden (die oock haer
devoir gheduerende onse Belegheringhe wel deden / onder
welcke was de Baron van Montjoije ende zijn Broeder / met
eenighe andere / die hier naer specialick ende by namen sullen
worden uytghedruckt) de Heere Generael ende Colonnell Cicil, om
en passant de gheleghentheyte van onse Stadt te doorsien / op
alles rijpelic te letten / ende zijne Excellentie daer van
volcomentlick te informeren / als hy int Legher voor Rees ofte
Emmerick zoude sijn gecomen / is daeromme naer dat hy
eenighe daghen rontsom gewandelt / ende metten Heere
Gouverneur / ende de Heeren commanderende Collonels
genoegh hadde gesproken / naer het gheseyde Leger van den
Prince van Oraengien vertrocken.

De Vyande hem selven nu soo wel van vooren als van achteren in
zijne Retrenchementen / genoegh versekert hebbende / ende
wel begraven zijnde / begint allengskens de neuse uyt te steken /
ende te snuffelen naer de onse; ende commandeert desen nacht
ontrent 50 Musquetiers / om onse Wercken buyten de
Woutsche poorte te comen bespieden / de welcke seer treffelicken
wierden ghegroet / ende Wellecom geheeten / met een lustige
salue van mousquettaden; ende om wat beter kennisse te maken
/ ende haer tegens te gaen valt eene partye van de onse uyt /
ende drijftse te rugge / eē groot eynde weegs met haer

schermutserende: tis wel te duchtē dat sy int quartier comende / gesproken hebben van gevoelen / ende evenwel weynich bescheet hebben gebracht van de gelegentheynt van onse wercken; ende het is seker / dat wy door desen middel meer kennisse cregen van hare gestalte / want sy lieten op de plaetse ligghen eenen Corporael / wiens been in stucken was geschoten / de welcke des morghens vroegh in-ghebracht ende ge-examineert zijnde / verclaerde dat den Marquis Spinola den 28 Julij voorleden int Leger was ghecomen / daer by voegende dat hy selfs in persoon eenen Engels-man van de onse over-gelooopen / hadde gebracht / ende ghepresenteert voor den gheseyden Marquis, ende voor Don Louijs de Velasco, by den anderen zijnde.

22. Cap. Comen verscheyden Schepen met allerley munitien, de nieuwe Engelsche verthoonen haer in des Vyants Legher, wert ordre ghestelt op de Fortificatien.

2 Augustus

Soo haest en was des morghens gheheel vroegh den Boom ¹⁶¹) aen de water-kant niet gheopent / of men sagh daer gereet ligghen om in te comen / eene groote Pleyte ¹⁶²) geladen met Hoy af-ghesonden van Geertruyden-berghe / door last ende bevel van de Heeren Staten van Hollant ende West-Frieslandt; ende corts daer naer volghde haer op de hielen 35 last haver / af-ghescheept van de selve Provintie; Wiert oock van den E. Heere Nicolaes van der Meeren uyt den name ende van wegen de Ho. Mo. Heeren Staten Generael in onse Stadt residerende / gecocht eene goede partye Kevelaers ende Capravens ¹⁶³) / om de selve hier ende daer aen de wercken te gebruycken.

Ontrent den middach begonden haer de nieuwe Engelsche van den Vyant te verthoonen aen de Zuyt-zijde van de Stadt / met witte Vendels ende een root cruys sterck (soo men giste) ontrent twee duysent mannen; ende werden de selve aldaer gelogeert tusschē de Bourgoignons / Italianen / ende Nederlanders / om het over-loopen (daer men niet sonder reden voor vreesde) beter te beletten: Quamen niet te min te dien dage een goet deel van

¹⁶¹ De sluitboom van de haveningang

¹⁶² Algemene aanduiding voor schepen zonder een duidelijke kiel.

¹⁶³ Daksporen.

de selve aen-gesprongen / de welcke van den Heer Generael ende Colonnal Cicil berispet / ende gevraeght zijnde waerom sy tegens hare Religie dienden / haer excuseerden / seggende datmē hare hadde wijs ghemaect / datse in Hollant ende aende neder-zijde soudē dienen; quamen mede over-geloopt twee Italianen ende twee Spaignaerts / par faute de dineros ¹⁶⁴), soo sy seyden; ende wierden d'eene ende d'andere ghebracht naer het logement van den Gheweldighen / wel ghetractert / ende des anderen daeghs wegh gesonden.

Naer den middach sagh men voor den wint comen aen zeylen acht ofte thien Schepen met allerhande soorte van gereedschap ende munitie van Oorloge / sonder eenige de minste verhinderunghe; wiert daerom de Stadts schuere op de haven staende door last van de Magistraet datelicken in gheruymt, om desen aenghenamen ende nootsaeckelicken huysraet daer in bequamelick te berghen / ende sorghvuldelick te bewaren: Ende soo haest en waren dese Schepen niet gelost / ende van den Commissaris gedepescheert ¹⁶⁵) / of sy maken zeyl om te keeren van daerse waren gecomen / ende weederom te laden ghelijcke stoffe / tot onse defensie / ende afbreucke van den Vyant / door bevel van de hooghe Overicheyt daer toe van dage tot dage gedestineert.

3 augustus

De Heeren van den Crijgs-raet onderentusschen niet slapende / resolveren eene Halve-mane te maken voor het groote Hoorn-

¹⁶⁴ Gebrek aan geld, dus mogelijk slechte betaling.

¹⁶⁵ afgevaardigd

werck buyten de Bos-poorte / eñ de selve rontsom met Palissaden te versekeren; vinden daer benefens goet de Redoute van kijck-inde-pot te verswaren / Bateryen daer in te maken / Gheschut daer op te planten / ende van gelijcken rontsom met Palissaden te doen besetten.

Ordonneren mede den Commijs Bom ofte zijnen Conducteur / te leveren aen den Quartier-meester van't Regiment van den Heere van Famars, eene goede quantiteyt van Pallissaden / met ysere pinnen / omme de selve te gebruycken in zijn quartier buyten de Steenberghe poorte / daer hy sulcx sal te rade vinden / ende noodich achten.

Vinden oock goet dat het werck tuschen het Noort-fort ende de Stadt / onder anderen een Ravelijn met sekere Traversen / daeghs te vooren besteedt ende af-ghesteken / zijnen voortganck soude hebben; ende wiert over sulcx den Ingenieur Trestorang gheauthoriseert / al noch extraordinarie te mogen aen-nemen twee Conducteurs / behalven de viere die hy hadde mede ghebracht / om hem te assisteren / ende te gebruycken daer hy de selve van nooden soude hebben.

Ter wijlen de Heeren van den Crijgs-raet met dese saken besich zijn / ende alle devoir doen om de Stadt / die haer bevolen was / meer ende meer met Buyten-Wercken te versien / ende de selve met alle nootsakelickheyt die daer toe wiert gerequireert te versekeren / sietmen aen-comen een Schip uyt Hollant geladen met Musquet-looden tot elf duysent pont in ghewichte / met Haspel-boomen mette stocken daer toe dienende / met Ringen met ysere vuystgiens / ende met Aensetters / de welcke alle

terstont zijn gelost ende int Magazijn ge bracht; hier door was ontrent de Haven dagh op dagh soo grooten ghewoel ende neeringhe, als in eene van de treffelickste Coop-steden van Neerlandt.

23. Cap. De Vyande maect twee Bateryen aen de zuyt-
zijde,
onse Crabbe-schans wert ghemaect,
Capiteyn Gipson geauthoriseert,
de Vyant schiet naer eenighe Schepen,
ettelicke ghevangene in-ghebracht,
comt een Schip met Rijs.

3 augustus

Desen nacht in tamelicke stillicheyt ende ruste passerende /
saghen wy des morgens vroegh met het criecken van den daghe /
dat de Vyant op de bergen / gelegen aen de Zuyt-zijde van de
Stadt / hadde begonnen te maken twee Bateryen / om van de
selve onse wercken in dat quartier te beschieten / ende haren
voort-ganck te beletten; maer onse Canonniers soo van de
Woutsche poorte / als oock van't groote Hoorn-werck / ende van
de Bos-poorte / gaven daer op gheweldich vier / ende deden niet
alleen de aerde met het rijs-werck daer aen gewrocht om verre
stuyven / maer oock somwijlen de stucken van de ghene die daer
aen arbeyden in de locht vliegen dat wy het sagen; alsoo wierden
des Vyants wercken ghemeenelick met menschen-bloedt
begoten, meer dan met bier ofte wijn.

Ten selven daghe ontrent den twee uren naer den middach /
begonden de onse aen de noort-zijde int quartier van den Heere
van Famars, tusschen de Steenberghe Poorte ende de haven
geheel om leegh aen het verdroncken lant te maken een cleyn
Fort / 't ghene daeromme den naem creegh van Crabbe-schans,

ende wierden daer twee van onse Soldaten door des Vyants Canon doot geschoten / wesende de eerste die tsedert de belegeringe van den Vyant door het Canon zijn ghetreft; ende het schijnt dat des Vyants Canon / door het onse daer op van verscheydē canten spelende / wiert gedemonteert / want sy dien geheelen dach van die Baterye noyt eene schote meer en schoten.

De Crijgs-raedt bemerckende dat den Vyandt nu besich was met nieuwe Bateryen te maecken / ende hem tot het schieten meer ende meer begonde te bereyden / authoriseert Capiteyn Gipson, om neffens Capiteyn Walter Bruce (die in den grooten uyt-val seer gequetst was / ende over sulcx niet ghedispondeert om sulcke fatiguen alleene te dragen) te commanderen als Generael van 't Geschut / over den Capiteyn / Canonniers / Conducteurs / ende oock allen anderen / dit het selve eenichsins aengaet / bevelende een yeghelick van dien den voornoemden Gipson voor soodanich te kenne / te respecteren / ende te gehoorsamen. Middeler tijt doet de Heer Nicolaes van der Meere op-coopen van de hout-coopers in onse Stadt verscheyden Delen / Balcken / ende Capravens / om de selve in alle voor-vallende noot ende gelegentheydt te ghebruycken / *Hy leeft wijsselick ende met aendacht, die op den toecomenden noot neemt acht.*

4 augustus

S'anderen daeghs / wesende den vierden Augusti / heeft de Vyant (zijn gedemonteerde Canon wederom toegerust hebbende) eenighe schoten corts achter den anderen gedaen uyt het Noort-quartier / naer sekere Schepen / dewelcke stil laghen

in het incomen vande haven / doch sonder eenighe de minste schade / het schieten hielt oock zeer haest ende plotselicken op / ofte om dat sy weynich daer mede uytrichteden / ofte (t'ghene zeer ghelooffelick is) om dat het Canon als voren wederom was gedemonteert, want onse Stucken speelden daer op van alle canten sonder op-houden / ende tegens een scherp vanden Vyant gaven wy hem wel thiene / ende somwijlen twintich / apparentelick niet sonder merckelicke schade / want al wat over de Bergen viel moeste nootsakelick treffen / ende men heeft noyt connen ghewaer werden dat de Vyant over de kaericheyt van onse Canonniers int schieten zoude hebben gheclaecht. Dese furie en was nauwelicx over / ofte daer quamen eenighe van onse Ruyters (dewelcke door last ende commandement vanden Crijghs-raet te watere waren uytghegaen) met haer brenghende ses ghevangene / de reste van eene partye die haer op den wech ontmoeteden / ende daer van zy eenighe int eerste aencomen hadden ghematst¹⁶⁶) ende neder-geleyt; dese wierden naer costume voor den Gouverneur ende den Crijghs-raet ghebracht / neerstich ondersocht / ende van daer gheleyt naer den Gheweldigen / daer zy eenige daghen saten / tot dat zy wierden gerantsoeneert.

¹⁶⁶ geslagen

Augustus 1

Ende ghelijck de Ho. Mog. Heeren Staten Generael / de Prince van Oraengien ende de Ed.mog. Heeren Raden van State sonder ophouden met ons welvaren zijn becommert gheweest / ende alle noodighe middelen om t'selve te voorderen practiseerden / allsoo waren alle de Steden ende Leden insonderheydt vande naeste Provintien even besich ende sorghvuldich om ons van alle nootsakelickheden te versorghen; ende ghelijck daer noyt eenich ghetye en verliep / sonder aen-comen van verscheyden Schepen ende Schuyten / wel versien van alderhande provisie / alsoo sachmen oock op desen dagh arriveren een seer groot Schip gheladen met Gelders Rijs ende met dicke lange Staecken / 't ghene terstont ghelost / ende soo tot het maken van Schanskorven / als oock tot de Bateryen soo binnen als buyten de Stadt wert ge-employeert / de Schipper ghedepescheert / ende om meer van sulcken gereetschap gesonden.

24. Cap. Approchen van den Vyant aen de Noortzijde,
Brieven van den Crijghs-raede aen sijn Excellentie
met eenē af-geworpenen Brief,
Deputatie van den eersten Burgemeester,
comē Schepen aen.

5 augustus

De Vyandt begonde hem selven oock allengskens meer te roeren / ende was (soomen 's merghens ghewaer wiert) desen nacht seere ghenaedert aen de Noort-zijde van de Stadt / alwaer hy groote advantagie hadde / ende merckelick voordeel / soo van de diepe ende leege straten nae de water-cant streckende / als oock vande hooge Hegghen / ende van de dicke ende breede Canten / de welcke hem alle te samen dienden voor genoegsame Borstweeringhen / ofte ten minsten voor Blinden tegen ons Canon.

De Heeren van den Crijghs-raedt op dese approche van den Vyandt lettende / ende daer benefens siende dat onse Buyten-wercken vast begonden te hoogen / ende ten naesten by waren vol-trocken / ende datter om de selve wel te beletten veel volcx van nooden was / dat daerenboven de Soldaten (die door het gheduerich waken ende arbeiden gheweldich waren vermoeyt) vast begonden sieck te werden / het welcke vermits het naerderen van den Vyant / niet en stont te verminderen / maer te vermeederen / vint goet te schrijven aen sijn Excellentie om meerder secours / ende met eenen te versoeken noch een douzijne halve Cartouwen / om onse Bateryen / die nu genoegsaem waren op-ghemaect / daer mede behoorlick te

stofferen; te meer, om dat de Vyandt aende zijne gheweldich arbeyde / ende de selve alreede verre hadde gebracht; senden oock aen den Prince van Oraengien eenen af-gheworpen Brief van den Graef van Embden aen den Marquis Spinolam gheschreven / daer inne hy hen alle hulpe ende bystant presenteert ende aen-biet.

Ende alsoo Doctor Paschasius Turcq, de eerste Burgemeester / uyt het Collegie van de E. Magistraet was gecommitteert om in aller haesten te reysen naer het Legher van zijn Excellentie, om benefens het reinforcement van Garnisoen / ende andere nootsakelickheden / te versoecken / dat de Dorpen van Brabant die den Vyant allerhande toevoer doen / souden werden op-gejaeght; hebben de heeren van den Crijgs-raet den selven Burghemeester tot dien selven eynde oock gheauthoriseert / ende hen daer benefens versien met hare letteren van credentie ¹⁶⁷⁾ / om uyt cracht van de selve / ende uyt harer aller name zijne gemelte Excellentie te remonstreren alle 'tgene wes de Vyant op de Stadt ende hare Buyten-wercken attenteerde / 't gene by hen-luyden daer tegens wiert gepractiseert / ende wat verder tot versekeringhe van de Stadt noodich is / ende wert vereyscht / daer van hem de memorien werden gesuppeditteert ¹⁶⁸⁾ / ende wiert dese credentie datelick ghedepescheert ¹⁶⁹⁾ in behoorlicke forme onder de signature van den Auditeur.

6 augustus

¹⁶⁷ geloofsbrieven

¹⁶⁸ verschaft

¹⁶⁹ Gedepecheerd: bespoedigd

Naer den middagh tegens het hoogh water beginnen de Schepen op de Schelde haer te verthoonen / ende comt voor eerst met volle zeylen de haven in gheseylt een Schip met twaelf lasten ¹⁷⁰) ende een half Rogghe; terstont volgt van Geertruyden-berghe / eene groote Pleyte met Hoy / ende van Dordrecht een Schip met Swalpen / met Cordewaghens / Balcken / Hant- speecken / Hayre-kleederen / Beurstonnekens / met Hamers ende Schotels / ende met yserre hantboomen / de welcke alle in-gheschoten / ende ontladen zijnde / maecten datter van sleypen ende dragen nimmermeer een eynde was.

¹⁷⁰ Last (inhoudsmaat voor graan) = 3010,5 liter ([Amsterdamse last](#)).
inhoudsmaat:
voor schepen: ca. 2837 kubieke decimeter ([binnenvaart.nl](#))

25. Cap. De Vyant schiet van de noort-zijde naer de
Schepen, treft den ouden Majoor,
Schermutsinghe aen de zuyt-zijde,
de Heer Campen arriveert,
ordre op Canoniers ende wercken,
over-loopers van den Vyant.

7 augustus

Daeghs daer aen begonde de Vyant aen de noort-zijde wederom te schieten met Canon naer de Schepen die in de Haven liggende / door het leegh water niet en conden vloten / ende binnen comen / sonder eenige van de selve te beschadighen; maer wiert den ouden Majoor Vaes de Villiers, die van wegen zijnen ouderdom van zijnen dienst rustede / staende op de Punt van't Beck-af aen den nieuwen muer / zijn een been teenemael te pletteren geschoten / ende het andere soo ghequetst / dat hy corts daer naer is ghestorven; ende dit was de eerste die tot hier toe met het Canon des Vyants was geschoten binnen de Stadt. Daer viel oock op dese tijt voor den noen aen de Zuyt-zijde eenige schermutsinghe / de vyant meynde te advancerē tot aen de nieuwe Half-mane buyten het hoorn-Werck aldaer op-ghemaeckt / maer wiert mannelick te rugge gedreven / met merckelick verlies van de zijne / van de welcke hem vry staet notitie te houden / ende zijne calculatie te maken; wy hadden oock eenighe ghequetsten / ende bleef van onse zijde hier doot de Vendrich van den Sergeant Majoor Couck:

Ende van dien tijt af begonde de couragie van onse Soldaten so wonderbaerlicken op een nieu te wackeren / dat hoe sy meer rencontre ¹⁷¹) vonden / hoe sy meer aen den man wilden / ende den Vyant min vreesden; Even gelijk de oude bevarene schipluyden, den storm ende onweder ghewent zijnde, voor een cleyn tempeest haer niet seer en ontstellen, maer haren cours blijven houden.

Op dese tijdt arriveert van Middelburgh de Heere Jacob Campe, zijnde daegs te voren van de Ed.Mo. Heeren Staten van Zeelant gecommunitteert om by ons te resideren / ende in gevolge van de resolutie van de Ho.Mo. Heeren Staten Generael / uytten name en van wegen de selve hare Ho. Mo. Den heer Gouverneur / eñ den Crijgs-raet / neffens d'Heer Nicolaes vander Meere, by alle voor-vallende occasien ende occurrentien / met raedt ende daet te assisteren / ende met ernst daer op te letten / dat alles / so in onse Stadt als daer buyten / ordentelick mochte toe-gaen / tot defensie van de selve / ende afbreucke van den Vyant; ende heeft de voornoemde Heer in dese zijne niet min lastighe als honorable commissie ghecontinueert tot den 8^{en} Septembris daer aen volgende / gelijk hier naer tot zijner tijt ende plaetse sal werden aen-gewesen.

De Crijgs-raet vergaderende naer gewoonte / ende op alles lettende / authoriseert wederomme op een nieuw den Capiteyn van de Canonniers om noch eenighe bequame personen aen te nemen in zijnen dienst / so vele immers als den tijt ende noot soude vereyschen; Ende aenghesien men vermits de heftige

¹⁷¹ ontmoetingen

approche van den Vyant / alle daghe soude moeten beginnen te Mineren / ende daer toe vele gereetschap wiert vereyscht/ hebben de E. Heeren *Nicolaes vander Meere* ende *Jacob Campe*, by provisie ghecocht eene groote partye van Delen / om hen daer mede voor het eerste te behelpen / verwachtende alle dage / jae alle ure / verscheyden Schepen met sulcke materialen geladen. Ende aenghesien men verscheyden advertentien creegh dat de Vyant op de Redoute van kijck-inde-pot yet sochte te attenteren / wiert Mr. David van Orliens ordre ghegeven / ende ernstelick van den Crijgs-raet belast / om voor alle andere wercken / soo van d'eene als van d'andere zijde te vorderen het op-maecken van de selve Redoute / met alle 't ghene daer aen dependeert / 't ghene oock datelick ende sonder eenich uyt-stel gheschiede / alles volghende het besteck daer van ghemaect / ende in conformiteyt van de resolutie dien aengaende ghenomen.

Van dese tijt af begonde het over-loopen van den Vyant meer ende meer aen te groeyen / ende toe te nemen / insulcker voughen datter qualick eene ure van den dagh passeerde in de welke niet d'een ofte d'ander hem op de beenen maecte / sommighe selve van de wacht ende van de Sintenelle ¹⁷²⁾ loopende / andere veynsende Coren ofte Stroo te willen snijden / andere Hout te hacken / ende Peen te plucken; somtijts quamense met geheele koppelen aen gredreven ghelijck eene kudde Schapen; het ghetal van dese braet-voghels quam op

¹⁷² Sentinel; schildwachthuis

desen dach tot ontrent 80 / ende onder de selve waren twee Italiaensche Tambours: Sy hielden alle voor desen dach ende den aengaenden nacht den Gheweldigen ¹⁷³) gheselschap / ende wierden 's anderen daechs te schepe wech gesonden.

¹⁷³ Ze werden dus vastgehouden in de provoost (bij de Provoost Geweldig)

26.Cap. Over-loopers continueren,
de Crijgs-raedt ende Magistraet stelt ordre op de
gequetste ende 't versenden van de selve,
deliberatie om de Cavallerye te doen logeren in
eē ander Garnisoen,
approche van den vyant aen de zuyt-sijde.

8 augustus

De andere Soldaten van den Vyandt / die oock een schrick int lijf
hadden / ende de loop in de beenen / siende dat hare mackers
het over-loopen van den voorleden dagh wel gheluckt was /
nemen oock de proeve daer van daeghs daer aen volgende /
beginnende met het criecken vanden daghe / ende daer inne
continuerende tot aen den donckeren avont; men telde (om hier
mede niet elcke reyse gequelt te zijn) den 7^{en} van dese maent 85
/ den 8^{en} diepe inde 60 / onder welcke waren eenige Spaignaerts
/ die gevraegt zijnde wat haer daer toe beweeghde / ende
waeromme sy gingen loopen / antwoorden datse qualick betaelt
wierden ende groot ghebreck hadden / segghende in hare sprake
Pocito del pane, pocito dineros. ¹⁷⁴)

Ende alsoo het / vermits de approche van den Vyant / in beyde
de quartieren apparent was / datter alle daghe vele in de
Trencheen souden werden gequetst / heeft de Crijgs-raet daer
tegens by tijts willen versien / ende over sulcx goet ghevonden /
dat soo wanneer op de ghetuyghenisse van Doctor *Aleman*, ende
het rapport van de Chirurgijns / in dienste van den lande zijnde /

¹⁷⁴ Weinig brood, weinig geld.

bevonden wiert dat de gequetste in de naeste drie maenden niet bequaem en souden zijn / om de wapenen te ghebruycken / deselve alsdan / ende in sulcken ghevalle souden werden ghesonden naer Hollant ende Zeelant / met recommandatie van de E. E. Ghedeputeerde Heeren onder ons residerende / ende met attestatie van hare Capiteynen / om in de Gast-huysen aldaer geaccommodeert / ende ghecureert te werden / mits dat hen lieden int vervoeren wierde by ghevoegt / beneffens eenen Mr. Chirurgijn / of eene van zijne bequaemste dienaers / een Officier ofte Corporael van die Compagnie onder welcke de voornoemde ghequetste meest behoorden; ende is dese prijszelicke ordre van dien tijdt aen / ende voorts gheduerende de geheele belegeringhe / precijselick ende serieuselick onderhouden ende achtervolght: Hier viel eenich dispuyt ende debat over de oncosten int vervoeren van de ghequetste Soldaten.

Maer de Heeren van den Crijgs-raet 'sanderen daeghs wederomme vergaderende / ende dese sake met de E. Heeren van den Magistraet communicerende / resolveren met eenparighe stemmen / dat de Stadt van Berghen alle de voornoemde onkosten soude dragen / de Schepen versorgen / ende alles 't gene tot sulcken noodigen werck der liefde dienstich was / sorghvuldelick behertighen / het welcke oock geschiet is tot de laetste ure van de belegheringhe toe; de Hospitalen van de Steden van Hollandt ende Zeelandt sullen daer van een yeghelick suffisante ghetuyghenisse connen geven.

De Crijghs-raedt bemerckende dat nu niet alleene alle de wegen / rontsom aen de lant-zijde waren op-gegraven / ende ghesloten / maer oock dat de Vyant alle daghe / jae alle ure onse wercken begonde te naerden / ende dat over sulcx den dienst van de Cavallerye cleyn was; delibereert met de Gedeputeerde Heeren van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael / of het niet beter en ware / dat de selve op een ander wierden gheleydt / daerse den Vyant aen zijne Vivres ende ander toe-voer eenich af-breuck conden doen; ende vinden eendrachtelick ende gesamender hant gheraden / den Prince van Oraengien sulcx door missive te remonstreren ¹⁷⁵) / ende (in cas van goet-vindinghe) ernsttelick te versoecken / dat in de plaetse van de Peerden / eenighe Compagnien te voete ons mochten werden toe-gesonden.

9 augustus

Desen nacht maect de Vyant aen de Zuyt-zijde (gelijck men ghewaer wiert met het criecken van den dage eene approche van den Raeybergh af / gravende dweers over het lant / ende door den waghens-wech / omme alsoo bedecktelick van daer te comen naer het Bosch / ende malcanderen int bestormen van onse wercken te seconderen / sluytende dese zijne approche met een groot Quarrē in forme van een Corps de Garde; ende aengesien de Soldaten oock daer aen bleven wercken / als de dach bestont te lichten / begonde ons Canon van de Bos-poorte gheweldich daer onder te spelen / ende insonderheydt wiert uyt het groot hoorn-werck daer ontrent gelegen / ende verre uyt-stekende /

¹⁷⁵ Middelst een brief te tonen/ onder de aandacht brengen

gheschoten met Cardousen de welcke soo grooten schade deden / datse ghedwongen waren daer uyt te scheyden / ende het begonnen werck te staken tot den volgenden nacht.

27. Cap. De Vyandt schiet wederom uyt het Noort-
quartier naer de Schepen,
Placcaet vande Hog. Mog. Heeren Staten Generael
aende Dorpen van Brabant,
uytval van eenighe Peerden ende Soldaten te
voete,
verscheyden Schepen arriveren.

Geene uyre daer naer schiet de Vyandt wederomme uyt het Noort-quartier met Canon van zijne Batorye aldaer / verscheyden schoten naer de uyt-varende Schepen / ghelijckerwijs hy oock teghens den avont doet / naer de Schepen die mette Vloedt inquamen / doch treft gheene van allen / niet tegenstaende vele ende verscheyden achter den anderen dreven / ende dat maeckte dat de Schippers alle daghe cloeckmoedelick ende sonder eenighe vreesse aff ende aen voeren / het welcke voor ons gheen cleyn voordeel was.

Ontrent desen tijdt wiert by de Hooghe ende Moghende Heeren Staten Generael / ofte immers by de Mog. Heeren Raden van Staten uyt haren Name geconcipteert een zeer strickt Placcaet / teghens alle de ghene dewelcke eenighe toevoer van Eet-waren / Ammunitie van Oorloghe / ofte eenige andere goederen ende ghereetschap / brachten ofte droegen in eeniger manieren naer het Legher vanden Coninck van Spaengien / liggende voor onse Stadt / het welcke wy om den Weet-gierighen Leser ende alle Lief-hebbers onses Vaderlants te gelieven ende gerieven van

woorde te woorde uytghedruckt inde volghende sectie / verhalen.

9 augustus

De Staten Generael verbieden uytdruckelick allen ende een yeghelijcken persoonen van wat qualiteyt, ende wie zy oock zijn, t'sy dat zy woonen onder hare Sauveguarden ofte niet, ofte dat sy zijn neutrale ende geene inghesetenen der Vereenichde Nederlanden, geenderhande toe-voer van Eet-waren, Ammunitie, Crijgsghereedschap, ofte eenighe andere goederen, hoedanich die souden moghen wesen, te voeren ofte te draghen in eenigher voughen ofte manieren naer den Leger vanden Coninck van Spaengien, nu ligghende voor de Stadt van Bergen-op-Zoom, op straffe van als vyanden voor goeden prijs aenghetast, aengehouden, ende aen persoon ende goederen metter daet overvallen, ende ghetracteert te werden sonder eenighe oogluyc kinge ofte medelijden, ende oock van hare Dorpen daer zy woonen, datelick in brant ghesteken ende vernielt te werden, ende dat oock nu ende naermaels t'sijnder tijt de selve toe-voerende ofte toe-draghende persoonen, daer over noch sullen vervolgt, naeghetracht, achterhaelt, ghevanghen ghenomen, ende op hare persoonen ende goederen strenghelick ende als vyanden, vyantlick sal werden gheprocedeert. Ende op dat by niemant eenige onwetenschap hier van en werde ghepretendeert, wort geordonneert, over al, op, ende door de Frontieren der voorsz vereenichde Nederlandē te doen vercondigen, ende in drucke alomme ten platten lande, op

de voornaemste plaetsen, soo verre als gelegen sal zyn te doen afffigeren ende aen-placken.

Soo haest en was dit Placcaet niet gheconcipteert ende uytte Perse gecomen / of het wiert door alle Frontieren van de vereenichde Nederlanden vercondicht; wiert oock van de Ed. Mog. Heeren Raden van Staten aen den Heer Ontfangher Mr. Jan de Bergaigne over gesonden een seker getal gedruckte Exemplaren / met esprese last / om de selve ter gewoonlicker plaetsen / ende oock over al ten platten lande / onder zijn districkt / soo verre immers als het moghelick was / op het sekerste / door de bequaemste persoonen die hy daer toe soude weten te vinden / terstont te doen afffigeren ¹⁷⁶) ende aen-placken; ende wiert her selve couragieuselicken ghe-executeert by eenighe Ruyters van onsen Garnisoene / beyde te peirde ende oock te voete / niet teghenstaende de menichte ende het groote ghetal van Ruyteren ende Voet-volck / die ons aen allen canten te lande / ende genoechaem rontsomme hadden om-cinghelt: *Het is moeyelick de oude Vossen hare sluyp-holen teenemael te besetten ende benemen.*

Onderentusschen (om weder te keeren tot ons propoost) en waren wy niet stille / maer practiseerden gheduerichlick om den Vyandt af-breucke te doen / insonderheydt door de Cavallerie / soo langhe wy de selve noch bequamelick conden ghebruycken / wierden daeromme corts nae den middach ghecommandert ontrent 120 Peirden om den Vyant te Burghvliet

¹⁷⁶ Lett: aanhechten, dus hier ook: aanplakken.

te gaen besoecken / van welcke troupe de voor-tocht soude hebben Jonck-heer *Geeraert Bugge*, Cornette van den Ritmeester *van der Wel*, over de resterende hondert commandeerde Sr. *Symon van Haer*, Lieutenant van den Heer *van Ryhoven*, wierden oock eenighe te voete uyt-ghesonden onder het beleyt van Sr. *Jan Davers*, Lieutenant van Capiteyn *Appelgate*: De peirden wierden stillekens by den toom de Bos-poorte uyt-gheleyt naer de water-cant toe / om van de berghen niet ghesien te worden; het Voet-volck verthoonde hem selven ontrent een diepe strate niet verre van kijck-inde-pot ghe-naemt Vool-weghen; de Ruyterye aen de strant ghecomen / ende op-gheseten zijnde / wert in twee deelen ghedeylt / het eerste deel bestaende in 20 Peerden / wiert voor uyt ghesonden onder het beleyt van de voornoemde Cornette / het tweede bestaende in 100 / bleef staen onder het Commandement vanden Lieutenant voornoemt / om de eerste des noots zijnde te seconderen / de welcke snellick tot int Dorp van Burghvliet rennende / ettelicke van den Vyant doot sloeghen / cregen eenen ghevanghen / ende voorts tot buyt de wapenen ende kleederen van de doode: Gheduerende desen aenslagh schermutseerde het Voet-volck met den Vyant / ende quamen oock tot dicht by Burghvliet / van de welcke eene / so hy aen-leyde om te schieten / wiert met een Falconet ¹⁷⁷) van den Raeyberch den arm seer naer afgeschoten: De Ruyterye hare Retraitte makende / keert wederom met clinckende Trompette naer de Stadt / het Voet-volck marcheert

¹⁷⁷ Falconet of falcon (valk): een licht kanon ontwikkeld aan het einde van de 15de eeuw. Uit italiaans: *falconetto*, verkleindwoord van *falcone* [valk, stormram]

van ghelijcken yder naer zijne plaetse: Alsoo wiert de Vyant menich-mael gheleert goede wacht te houden / ende die maer en sluymerden geraeckten in soo diepen slaep dat sy daer in bleven.

Dit vercierde de krijgh / ende vermaeckte de ooghen van de Borghers ende Soldaten / die met eene groote menichte stonden op de Wallen ende aende Poorte / begeerich zijnde om te sien wat dit volck hadde uyt-ghericht / ende die nieusgierich waren / ende lust hadden om alle het ghene daer passeerde te doorsnuffelen / en behoefden maer te gaen van d'eene zijde van de Stadt tot aen d'andere / ende van de Lantpoorten nae de waterpoorte / ende nae de haven want ghelijck de stroom tusschen Hollant ende Zeelant noyt en was sonder Zeylen / alsoo en was oock onse Haven noyt sonder in-comende Schepen / ende dese attrappe was nauwelick verstorven / of men sach daer verscheyden comen aen-stuyven met allerhande soorte van Ammunitie tot onse defensie noodich / ende dit duerde totte laetste ure van de belegeringe / ghelijck het vervolgh van de historie sal verthoonen.

28. Cap. Ordre van nieuwe wercken aen de zuydtzijde,
een Corps de garde op't Noort-fort,
Draken gebracht op de twee Hoorn-wercken,
advertentie aen den Prince van Oraengien van des
Vyants approchen,
Springstocken ende ander geweir ree gemaect
om s'nachts te ghebruycken.

11 Augustus

De Crijgs-raedt daeghs daer aen vergaderende / ende ernstelick lettende op de approchen van den Vyant / soo aen de Noort-zijde daer van int [24 capittel](#) / als oock aende Zuyt-zijde buyten de Bos-poorte / daer van int eynde van't [naest-leste capittel](#) is ghesproken; ordonneert by provisie ende int gros daer teghens te maken alsulcke wercken als Mr. David van Orliens mette andere Ingenieurs / ten meesten dienste van de Stadt / ende van den Lande / bevinden sullen te behooren / belastende de selve rijpelick daer op te letten / ende tot dien eynde oculaire inspectie van de gelegentheyt in yder quartier te nemen sonder eenich uyt-stel.

Ende alsoomen bevont dat het Corps de garde op het Noort-fort in dese conjunctuere van tijden veel te cleyn was / wiert mede gheresolveert / datmen datelick een ander soude maken van vier volle Delen lanck / ende van twee ghelijcke Delen in de breedte / om een gheheele Compagnie Soldaten bequamelick daer inne te logeren ende t'accomoderen.

Commandeert hier beneffens de Crijgs-raedt den Capiteyn van de Canonniers Mr. Heyndrick Meyneker, dat hy twee vande Copere Draecken / schietende yder drie ponden yzers / sal doen brenghen int Hoorn-werck buyten de Bospoorte / ende ghelijcke twee int Hoorn-werck buyten de Steenberghsche poorte / streckende nae den Noort-geest / authoriserende den selven by expresse acte / om gheduerende de belegheringe te mogen int werck stellen des Stadts Timmer luyden / Smids / ende Kademakers / te maken / ende te repareren alle het gene aende Artillerye / noodich soude werden bevonden; ordonnerende alle de selve wel expresselick / hem daer inne te obedieren ¹⁷⁸). Ende ghelijck den Crijgs-raet ghewoon was den Prince van Oraengien alles watter dagelicx passeerde door eenen expressen te verwittighen / alsoo heeftse hem oock nu verwitticht van des Vyants approchen aen beyde zijden van de Stadt / mitsgaders oock van't gene daer tegens wiert ghedaen / ende ghepractiseert; men sont met eenen over aen zijn ghemelte Excellentie een Plante ¹⁷⁹) van alle de wercken by Mr. David van Orliens getrocken ende af-geteeckent / omme daer uyt zijn Princelick advijs ende oordeel bequamelick te formeren.

Daer was op dese tijdt eenen Schotschen Vendrich de welcke aen-nam eenige goede diensten te doen by nacht / ende groote af-breuck aen des Vyants Sintinellen ¹⁷²) / die hy op een ongehoorde maniere wiste te bekruypen door Hagen eñ

¹⁷⁸ Gehoorzamen.

¹⁷⁹ Plan, plattegrond

Struvellen ¹⁸⁰⁾ / ende wierden daeromme tsijner requisitie door last vanden Crijghs-raedt ghereet ghemaect verscheyden Springstocken / ende halve Pijcken / om de selve in sulcken gheleghentheyte te ghebruycken. Ende desen nacht begoste ons Volck aende Zuydt-zijde alder-eerst te waecken inde Contrescherpen van t'grootte Hoorn-werck / ende oock in een halve-mane aldaer nieuwelicx op-geworpen.

¹⁸⁰ Struweel, struikgewas

29. Cap. Schermutsinghe aende Zuyde-zijde, de Vyant schiet van het Noort-quartier met Canon, verscheyden Schepen arriveren, Faux-allarm inden nacht.

11 augustus

D'Approche vanden Vyant aen beyde zijden gaf voortaan dickmaels occasie / dat van onse Soldaten yet wierde geattenteert / soo wel by daghe als by nachte / yder thoonde zijne couragie / ende dat met ordre ende met zeer goet beleyt. Op den 11. Augusti tusschen neghen ende thien uren voor den Noen / maeckten die vande Zuyt-zijde een partye / om den Vyant uyt te locken / ende wat te exerceren / daer uyt rees eene lustighe Schermutsinghe / ende wiert menighen Coghel ghewisselt / de Vyant om de zijne te seconderen quam vanden Raeybergh met ontrent 200 mannen / ende dede de onse (die weynich in ghetal waren) wat retireren / maer wiert daer nae door het aencomen van eenighe andere te rugge ghedreven / zijne Furie cesseerde ¹⁸¹) haestelick / ende hy creegh int af-trecken groote schade van ons Canon soo uyt het Hoorn-werck als oock vande Bos-poorte / die daer bleven liggen en maenden den Coninck niet om haer achterstel.

Weynich tijts daer naer laet hem de Vyant hooren / ende begint wederom te donderen uyt zijn Noort-quartier / schiet verscheyden schoten met Canon / soo na de Schepen die ontrent het Hooft liggende / ghereetschap maeckten om in te comen /

¹⁸¹ Week terug; zijn woede werd snel ingebonden.

als oock na de Schepen die uyt-voeren / treft eene vande Schuyten / daer mede de Over-loopers wierden wech-ghevoert / sonder yemant vande selve ofte oock vande Schippers te quetsen / door-boort mede het Corps de garde / staende op de Nieuwe Brugghe buyten de Ham-poorte / over het water vande Vesten / daer mede hielt dien donder ende blixem op / ende quam een groote stilte ende claer weder inde locht / ghelijck dat ghemeynelick alsoo toe-gaet.

De wint uytten Noort-oosten waeyende begonde te wackeren / ende dreef verscheyden Schepen geladen met Coopmanschap ende Waren (die by ons wel wierden vertiert ende grooten treck hadden) inde Haven het eene af-ghevaren zijnde van Amsterdam / met Balcken / Delen / Kevelaers ens de Capravens / het andere uytte Stadt van Delf comende / vol Pallissaden ende ysere Pinnen / het derde was af-gesonden van Dordrecht / met elf hondert ende vijftich ponden Lonten / met dese ende verscheyden andere Steden soo in Hollant als oock in Zeelandt / dreven wy soo eenen stercken handel in zulcke ende dierghelijcke Waren / dat het goet alle tijt soo haest was uyt-ghebruyckt als ontladen; ende dit en mocht voor dese reyse niet helpen / waeromme oock de E. Heeren Nicolaes vander Meere ende Mr. Jacob Campe, uytten Name vande Hooge ende Moghende Heeren Staten Generael by ons hare residentie houdende genootsaecht waren verscheyden andere Delen / Kevelaers ende Capravens van onse Voor-coopers op te coopen ende te versorghen / ende deden voortaan de Schepen niet anders als halen ende brengen; yemant diet noyt ghesien nochte geproeft heeft / zoude niet lichtelic

gelooven wat een behoefligen ende onversadelicken beeste de Oorloge is en hoe vele hy verslindet.

De Sonne begonde te dalen / den avont te vallen / de Wachten waren rontsom soo buyten als binnen beset / ende men hoorde niet anders als het ordinaris gheclanck vande Musketten / dewelcke van schieten nimmermeer op en hielden / ende daeromme niemant en ontstelden; maer tuschen elff ende twaelff uren inden nacht ontstont subijtelick eenen grooten allarm / ende een geweldich rumoer / Ruyters / Soldaten ende Borghers waren alle te ghelijck inde wapenen / een yeghelijck maeckte hem naer zijne bestemde ende ghewoonelicke Loop-plaetse / de peerden draefden langs de straten / de wapenen rammelden / de monden gingen / d'eene vraeghde den anderen watter t'eten was / eñ waer / een yder was even courageus ende begerich om wat goets te doen / Fackelen / Lanteernen ende Toortsen wierden allesins uytghesteken ende voor de deuren ghebracht / alsoo dat de gheheele Stadt ghelijck in eenen brant stont / ende het soo licht was als by claren daghe: D'oorsake van dese beroerte waren sekere Matroosen, de welcke van buyten aen de Wallen comende / riepen dat het geheele Leger van den Vyandt in slagh-orde stont / ende datse van meyninge waren kijck-inde-pot ghewedelick aen te tasten / ende met twee duysent mannen te bestormen / ende oock aen de noort-zijde te approcheren naer den Conijnen-bergh ¹⁸²) / gelegen op het Schor aen de Water-kant; doch wiert een ure ofte anderhalf daer nae

¹⁸² Merk op dat dit *niet* de plaats is die thans in Halsteren als Konijnenberg wordt aangeduid.

het misverstant ontdeckt / ende het volck ghecommandeert om te scheyden / ende te vertrecken een yder nae zijn logement: Yemant die wat verstants heeft / cost hier bemercken / ordre ende goet beleyt in de hoofden ende commanderende Officieren / gehoorsaemheyte ende gewillicheyt in de gene die wierden ghecommandeert; ende (daer aen seer vele ghelegen is in sulcken tijt) eene uytnemende eendracht onder alle / soo wel Burghers als Soldaten.

30. Cap. Schepen uyt Hollant geladen,
de Vyant schiet nae degene die uyt-varen,
't Leger van den Vyant wert versterckt, ende
hy approcheert aen de noort-zijde naer de
Crabbe-schans,
Gheschut op't Hoorn-werck buyten de
Steenberghsche poorte.

12 augustus

Soo haest als den dach begonde door te breken quamen onse
Coopvaerdy-Schepen wederomme wel gheladen aen-ghestrecken
met volle zeylen tot aen het Hoofd / ende van daer gedreven tot
aen de kaeye binnen in de Stadt / een van de selve was af-
geveerdicht binnen Delf / met Spaden / Schoppen / Hant-bijlen /
Houw-messen / groote Bijlen / Ysere Pinnen / Nagels / Manden /
ende dier-gelijcke Cramerye / die men sonder schoon voor te
doen wel wiste quijt te worden; een ander quam uytte Stadt van
Dordrecht met Corde wagens ¹⁸³) ende met Delen / die oock niet
en wierden wederom ghesonden.

De Vyant aen de noort-zijde liggende / conde dit qualick met
goede oogen aen-sien / ende zijn keeckelen eñ grollen niet wel
laten, doet daeromme hier teghens wel niet al wat hy wilde /
maer soo veel als hy coste / ende schiet eenighe schoten nae de
Schepen / die op haer ghetye de haven uyt-voeren / sonder
yemandt te treffen / raeckt alleene op een nieuw het Corps de

¹⁸³ kruiwagens

garde staende op de Brugghe buyten de waterpoorte / het
welcke (soo't scheen) dickwils de pappe moette koelen.
Ontrent den noen sachmen van onse Wallen comen marcheren
van Antwerpen door de heye naer het Legher van den Vyant
eenen grooten hoop Wagens met een seer sterck Convoy / ende
wiert doen het selve Leger versterckt met het Regiment van *la
Fontaine*, Gouverneur van Damme in Vlaenderen tusschen
Brugge ende Sluys / sterck (soo men giste) ontrent 3000 mannen
te voet / begrepen in 15 Vendelen; quamen oock daer toe 17
Vanen Ruyters / ghelijckerwijs uytte Stadt van Antwerpen van de
gene diese hadden ghesien ende getelt / ende over sulcx wel
wisten / sekerlick wiert greadviseert.

Men wiert ghewaer dat dit die Vyandt eenen nieuwen moet gaf
want van desen tijt aen maecte hy preparaet om onse wercken
aen te tasten / de selve soo naer comende alst hem mogelick
was; ende in desen selven nacht approcheerde hy aen de noort-
zijde van de Stadt naer de Crabbe-schans wel dertich passen /
gelijckmen in den dageraet conde mercken ende ghewaer
werden; de onse en waren oock niet stille / hielden een ooge int
zeyl / ende practiseerden alle het gene tot defensie van hare
wercken / ende resistentie van den Vyandt conde werden
bedacht; 't was hier *Schipper siet toe* ¹⁸⁴) / yder lagh op zijn
luymen.

De Crijgs-raet op dese approche des Vyants lettende /
ordonneert datmen van stonden aen eenige stucken Geschuts

¹⁸⁴ Kennelijk gezegde; wees op je hoede.

soude voeren in de buytē-wercken / onder anderen belast ende sommige te brenghen int nieuwe Hoorn-werck buyten de Steenberghe poorte / soodanighe als daer toe bequaemt sullen werden bevonden van Mr. *Heyndrick Meyneker*, Capiteyn van de Canonniers / die daer op niet geslapen / maer datelick zijnen last uyt-ghevoert / ende her Canon ghestelt heeft op de Bateryen van't voornoemde Hoorn-werck / de welcke langhe van te vooren daer toe waren geprepareert / ende corts daer aen gheen cleyne dienst en deden.

31. Cap. Den Burghemeester Turcæus arriveert uyt het Leger van sijn Excellentie, daer benefens eenige Schepen met Munitie van Oorloge, uyt-val van onse Soldaten aen de noort-sijde, de Vyant schiet uyt dat quartier met Canon, ende crijght antwoorde.

13 Augustus

Op desen dach / wesende den 13 Augusti / keert weder van boven uyt het Leger van den Prince van Oraengien, onsen eersten Burgemeester Doctor Paschasius Turcq, ende doende rapport van zijne commissie, verclaert int ghemeen dat sijn Excellentie in alle 't ghene tot noch toe was ghedaen / hadde een sonderling wel gevallen / dat hy op alle 't gene hem was geremonstreert rijpelic hadde ghelet / ende onder andere dinghen (die wy hier om redenen niet en verhalen) specialick belooft / ende vastelick hadde toe gheseyt ons Garnisoen metten alder-eersten noch te verstercken met het getal van 2000 mannen / ende niet meer / soo het de noot soude comen te vereyschen. Dese tijdinghe smaecte soo de Crijgs-raet / als oock de Magistraet uyttermaten wel / ende gaf een yder diese hoorde goeden moedt.

Arriveerden op dese tijdt mede eenighe Schepen uyt Hollant met desen / met Vriessche Ruyters / ende met groote Palissaden / ende daer benefens een ander Schip met vier Velt-stucken / vergheselschap zijnde met hare behoorlicke Affuyten / ende daerenboven 150 blecke Doosen vol Cardousen / die seer

wellecom waren / ende twee / ofte ten langsten drie daghen
daer nae seer wel te passe quamen / ende uytte Hoorn-wercken
geschoten zijnde / grooten afbreuck deden aen den Vyant /
gelijck hier naer op zijn tijt ende plaetse sal werden aen-gewesen.
Desen nacht vielen onse Soldaten aen de noort-zijde uyt hare
wercken / ende dreven den Vyant / die vast besich was om te
naerderen / een groot eynde weeghs te rugghe / eenen ruymen
tijt met hem schermutserende; maer alsoo hy wierde
gesecondeert van een gheheele Compagnie Peirden / de welke
stonden in eene diepe strate / streckende nae de waterkant /
waren de onse ghedwongen te retireren / ende haer selven
wederomme te begheven nae de plaetse uytte welke sy waren
gecomen / ende de Vyant voor dat mael te laten gheworden.

De Vyant schoot den selven nacht uyt dat selve quartier seven of
acht schoten met Canon over de Stadt / sonder eenighe de
minste schade te doen; de onse antwoorden terstont / hem
betalende mette selve munte / ende sonden hem in plaetse van
een scherp wel drie / nae hare ghewoonte diese niet wel en
conden af-leggen:

De Overloopers / die nu voortaan alle dage / jae alle ure soo vele
quamen in ghetale / datse ons by na hinderlick waren / immers
grootte moeyten ende costen aendeden / verclaerden alle
eendrachtelick / ende gelijck uyt eenen monde sprekende /
datter desen nacht een Italiaens Colonnell / ofte een Maistro del
Campo, ghelijck sy hem noemden / de beenen waren
afgeschoten / dat den Marquis Spinola daer ontrent / ende daer
over zeer bedroeft was / wat daer van is / weten zy beter als wy;

dat ghelooven wy middelertijt / ende al de weerelt met ons / dat
ons Canon merckelijcke schade heeft ghedaen int Legher vanden
Vyant / ende datter oock somwijlen de ghene die daeghs te
voren ghemist hadden / de gheraecktheyt wel heeft
aenghejaecht.

32. Cap. Naerder ordre op onse wercken, inspectie oculaire op des vyants approchen aen de Zuyt-zijde, ordre op de Edel-luyden van t'Gheschut, in-comende Schepen.

14 augustus

Onse Buyten-wercken waren nu aen alle canten seer ghehoogt / ende dapper geadvanceert onder de neuse ende int aengesichte vanden Vyant / maer om evenwel de Arbeyders daer aen noch meer te doen haesten / ende de selve op het spoedichste te doen voltrecken / hebben de Heeren vanden Crijghs-raedt op den 14. Augusti (nae hare ghewoonelicke Vergaderinghe) den Contrerolleur ende de Conducteurs vande Fortificatien / iterativelick geauthoriseert / om metten Provoost daer op te letten / dat alle de Aennemers vande bestede Wercken / met soo veel volcx mochten arbeyden als daer toe was geordonneert / ende datse by ghebreecke van dien de voornoemde Aennemers soudent aentasten / in hechtenisse setten / ende tot der selver costen aen andere besteden t'ghene zy hadden aengenomen. Om daer toe beter te gheraecken / wiert gheresolveert datelick de Trommelen te doen staen / ende oentlic te belasten / dat alle de Aennemers vande Nieuwe Fortificatie-Wercken / ende een yder van dien / haer zouden bevljytighen / om op staende voet ende sonder eenich langher uytstel in haer Werck te treden / met soo veel mannen als de conditien daer van ghemaect mede brachten / ende alle neersticheyt doen / dat de selve eerstdaegs wierden op-ghemaect / op pene van aenden lijve

ghestraft te werden / datter de doot nae volght / allen anderen ten exempele.

In dese selve Vergaderinge vanden Crijgs-raet wierden ghedeputeert / de Heere van Ryhoven, Gouverneur vande Stadt / de heeren Colonnellen Sir Robbert Henderson, ende Philippe le Levin Heere van Famars, mitsgaders de Heeren Ritmeesters vander Wel, ende de Heere van Brouchum, Drossaert van Bergen / den Capiteyn Sir Michel Everarts, ende Mr. David van Orliens, om ghesamender-hant te gaen buyten de Bos-poorte) aende Zuyt-zijde vande Stadt / ende te nemen inspectie oculaire van d'approche des Vyandts aldaer / ende haer advijs ende rapport daer over ghehoort zijnde / daer inne zulcx te disponeren als de noot soude schijnen te vereyssen.

Wiert mede gheresolveert ende ghearresteert datmen het begonnen Werck buyten de selve Poorte / onlancx van te voren besteedt / terstont zoude doen op-trecken tot zijne gerequireerde hooghte; ende wiert (om t'selve te bevorderen) geauthoriseert den Ingenieur ende Vendrich Johan Dexter, die daer op niet gheslapen / maer desen op-gheleyden last getrouwelick heeft uytghevoert.

Ende alsoo het schieten met Canon nu eerst ter deghen zoude beginnen / ende over sulcx goede ordre diende ghestelt; soo op de Bateryen / als oock op het Canon / op het Buspoeder / ende andere dinghen daer aen dependerende / wiert goet ghevonden dat van dien tijt aen / soo int Quartier van Colonnell Henderson, als oock int Quartier vanden Heere van Famars, ende daer benefens aende Bos-poorte / aende Steenberghe-poorte /

ende daer ontrent / zoude geordonneert ende specialick werden
ghecommandeert eenen Edelman van t' Gheschut / ende dat een
yeder vande selve op de Stucken die hem bevolen zijn soude
passen ende de selve gade slaen .

Ontrent den avont sachmen op de Schelde wederom aen comen
laveren een deel Schepen uyt Hollant / met alderhande noodighe
provisie; onder anderen brachten zy vele groote Noten die hart
waren om te craecken / ende oock Cruyt-naghels die nerghens
naer soo wel en riecken als de gene die uyt Oost-Indien werden
gebracht / dese alle wierden met peerden de haven in-
ghetrocken / ende dreven noch tot binnen inde Stadt eer het
duyster was; het eene quam van Delff / gheladen met Coghels /
viercante Manden / dobbele Middel-naghels / Hamerkens /
Pallissaden ende ronde Manden / het andere was vol gepropt van
groote Pallissaden / ende aff-ghevaren van Dordrecht / het derde
was wel versien met Buspoeder / met viercante ende ronde
manden / ende ghelijck het eerste / aff-gheveirdicht inde Stadt
van Delft.

33. Cap. Andere in-comende Schepen, Placcaet vande Munte wert ghepubliceert, ende strictelick onderhouden, advertentie van Breda, de Borgers trecken op t'Zuyt-Fort.

15 augustus

Dese Schepen en waren noch niet ontladen / ende men begonde de goederen s'morghens vroegh maer even te lossen / wanneer alreede wederom eenighe andere by-der-hant waren / ende dat duerde soo voorts van Ghetye tot Ghetye / somwijlen twee-mael daeghs. Elcke Stadt soo van Hollant als van Zeelant / was even besich om ons van alderhande nootsaeckelickheydt te versien / daer nae alleene trachtende / dat wy immers gheen ghebreck en souden hebben: Die van Dordrecht sonden een Schip met Swalpen ¹⁸⁵) / ende met groote Pallissaden / die van Delft een met Cordewaghens / met Wielen / ende met Coghels / ende een ander met Coghels / ende met viercante Manden; de Stadt van Amsterdam hadde een gheladen met Manden / ende daer quam een uytte Stadt van der Gouw / wel ghestoffeert met Delen.

Op desen dach wiert door ordre vanden Crijgs-raet ende oock vande Magistraet gepubliceert (midden onder alle onse troublen) een Placcaet uytten name ende van wegghen de Hooge ende mogende Heeren Staten Generael gemaectt op het stuck vande Munte / ende het aff setten vanden Gelde / t'ghene eenen merckelicken tijt van te voren seer hooghe was gheresen / ende

¹⁸⁵ (verm) dunne staken (swalpen= heen en weer bewegen)

wiert wel scherpelick gemandeert ¹⁸⁶) ende bevolen / dat een yeghelijck soo wel vande Borgers als vande Soldaten / wie hy oock soude moghen wesen / niemandt uytghesondert / hem selven daer nae zoude hebben te reguleren / het welcke oock geschiet is / sonder eenige contradictie / jae selve sonder eenighe apparentie ofte schijn van seditie ¹⁸⁷) en de oproer / t'ghene in zulcken ghelegentheynt lichtelick zoude hebben connen werden ghecauseert / voornemelick onder de Crijgs-lieden: Eer ende danck ismen daeromme hier schuldich aende Heeren vanden Crijgs-raet / dewelcke met goede ordre / met voorsichticheyt ende wijs beleyt / zulcx hebben weten voor te comen / ende te verhinderen.

Den middel die zy daer toe ghebruyckten / is weerdich om niet alleene aenghemerckt / maer oock in toecomende tijden int werck ghestelt te werden / volghende haer exempel / ende daeromme hebben wy goet gevonden dien niet te verswijghen / maer uyt te drucken / ende daer mede dit schrift te verciereu: *Sy deden alle ende yeder Capiteyn van t'geheele Garnisoen verschijnen in hare Vergaderinghe, de selve solemnelick beloven ende met Eede bevestighen, dat sy gheen gelt hooger en souden noch ontfangen, noch oock aen hare Soldaten uytgeven, dan het Placcaet mede-brachte ende toeliet. De Heeren vande Magistraet droeghen oock sorghe, dat hier teghens niet en wiert ghedaen vande Burghers, hare ondersaten. Ende dit is eene vande memorable dingen die in onse Stadt gheduerende de*

¹⁸⁶ bevolen

¹⁸⁷ oproer

Belegeringhe zijn ghepasseert, ende eene merckelicke ghetuyghenisse vanden besonderen seghen des Heeren over ons.
Terwijlten datmen met dese sake besich was quam daer advertentie van Breda door Brieven / met een Vrouwe / tot dien eynde / wel bedecktelick / maer evenwel expresselick affghesonden / dat de Vyandt eenen Aenslach hadde op het Noort-fort; Ende alsoo het selve noch seer open lagh / ende niet volcomelick was gherepareert / vant ¹⁸⁸) de Crijgs-raet geraden / datmen daer op alle nacht een goet ghetal Soldaten soude senden uyt het Zuyt-fort / ghelegen aen de ander zijde van de haven; ende dese sake ondertusschen metten Heere Drossardt ende de magistraet overleggende / accorderende selve datmen in hare plaetse alle nacht soude schicken het ghetal van 60 Borghers om het Zuyt-fort te helpen bewaren / het welcke sonder eenich tegen-spreken geschiet is / ende hebben de gheseyde Borghers daer inne gecontinueert / met eenen sonderlingen yver ende couragie eenige weken achter den anderen.

¹⁸⁸ Sec; vont?

34. Cap. De Vyant logeert hem selven sterck, doet groote Provisie, krijght oock een convoy, ende vele waghens onder de welcke ons Canon groote schade doet, de Heere van Famars doet uyt sijn quartier secours aen den Colonnell Henderson, Schepen arriveren.

16 augustus

De daghen begonden allengskens te corten / ende den tijt van den Somer verre te loopen / maer het schaepscheeren quam eerst aen / de Vyant logeert hem selven zeer sterck / doet groote provisie / stelt Brouw-ketels int leech Velt / maeckte oock Saucijsen / Horden ende ander ghereetschap / om wonder daer mede uyt te rechten. Daer comt tijdinghe van Antwerpen / dat hy met cracht ende menichte van Wol-sacken meynde te wercken door het Verdroncken landt / onse Haven te stoppen / ende soo mette Stadt deur te gaen; wy hebben daer naer eenighe van dese Saucissen gesien / hebbende de forme ende de ghedaente van eenen grooten ende geweldigen Mutsaert off Rijs-bos / acht ofte thien voeten lanck / ghevult met steenen / ende zeer vast toegebonden / dewelcke van onse Soldaten aende Noort-zijde door het commandement vanden Heere van Famars courageuselick waren ghehaelt / ende gheruckt uyt zijne Wercken / ende binnen de Stadt ghebracht voor de E. Ghecommitteerde Heeren / onder ons residerende van wegghen de Hooghe ende Mogende Heeren Staten Generael.

Corts naer den Noen saghen wy perfectelick aen-comen marcheren door de Heye / een zeer groote menichte van

waghens met een sterck Convoy / een deel van dese Waghens bleven aende Zuyt-zijde int Quartier van Paulo Baglioni, maer de meeste reden achter-om naer het Noort-quartier / daer den Marquis Spinola selve was gelogeert / mette meeste troupen. Ons Canon / voornemelic vande Bagijnen-punt / vande Noort-catte / ende vande Steenbergsche poorte / rammelde gheweldich daer onder / ende dede groote schade / men sach de Waghens ende de Peerden somwijlen met stucken vanden anderen vliegghen.

Ende alsoo den Colonnell Sir Robbert Henderson een groot Quartier hadde / ende over sulcx geen cleyne besettinghe / versocht hy inden Crijgs-raet / dat de heere van Famars uyt zijn Quartier soude besetten het Hoorn-werck / leggende voor de Woutsche-Poorte / het welcke den gheseijden Heere van Famars geerne toestont / met dese conditie / dat hy in sulcken ghevalle niet ghehouden zoude zijn eenich volck extraordinairlick meer te senden op het Poort-fort / t'ghene doen ghenoechsaem was voorsien met tsestich mannen vande Zuyt-Schanse / in welckers plaetse alle nacht quamen soo vele Burgers uytte Stadt.

16 augustus

Tis tijd dat wy wederomme gaen nae de haven ende na de Zee-cant / om een water-lochtjen ¹⁸⁹⁾ naer onse ghewoonte / de goede gheneghentheyte van Hollandt ende Zeelandt onse naeste ghebueren aenschouwen / ende hare rijcke gaven ontfanghen. Daer ligghen vijff Schepen ghereedt om in te comen; die van

¹⁸⁹⁾ Een luchtje scheppen

Dordrecht senden een met Corde-waghens / Wielen ende Spillen / een ander met groote Palissaden / ende een derde met Rijs / met Gaerden ende Staecken; de Stadt van Delff schickt het vierde tot het boort toe gheladen / met Cogels / met groote Bijlen / Palisaden / Pinnen ende Manden; de Stadt vander Vere in Walcheren stiert het vijfde / gheladen met vier Ysere Saeckers / met hare Affuyten / ende daer toe eenen grooten hoop Coghels / alle te samen kramerye die wy van doen hadden ende die ons niet te vele en conde comen / ghelijck den tijt corts hier aen geleert heeft.

35 Cap. Een Halve-mane gemaect, beset, driemael
bestormt, beschermt, ende daer nae ten deele
verlaten; Henderson gequetst, sterft inden Hage,
de Vyant logeert hem dicht onder de voornoemde
Halve-mane.

16 augustus

Ghelijck de Israeliten die daer bouden aende mueren te
Jerusalem / den arbeyt deden met de eene hant / ende de
Wapenen hielden met d'andere hant ¹⁹⁰) / even also ginckt oock
met het Crijgs-volck van desen Garnisoene zy waecten ende
arbeyden al vechtende / ende zy vochten al werckende ende
waeckende; zy streckten hare vuysten ende elleboghen meer
ende meer uyt / ende brachten hare wercken van stap tot stap
naer den Vyandt toe / want den voorgaenden nacht zijn die van
het groote Hoorn-werck buyten de Bos-poorte aen de Zuyt-zijde
in plaetse van te slapen stillekens uyt-ghegaen / meer dan
hondert schreden buyten de gracht van't selve werck / ende
hebben aldaer ingenomen eene seer hooge plaetse ghelegen int
Bosch / ende de aerde beginnen op te werpen in de forme ende
ghedaente van een Halve-mane ¹⁹¹) / niet soo seer om haer
selven daer mede een weynich te bedecken / als wel om den
Vyandt wat wercx te snijden / ende zijne approchen te
verhinderen.

¹⁹⁰ Nehalennia 4

¹⁹¹ Een driehoekig buitenwerk zoals een lunet.

In dese halve-mane wierden gelogeert 40 mannen door het commandement van Colonnell Henderson, de welcke (om de selve wel te defenderen) ordre gaf door de majoors van zijn quartier dat de gene die daer inne waren gestelt behoorlick souden werden ghesecondeert / by soo verre sy wierde aengetast ende bestormt / ghelijck het gebeurde; want de Vyandt (willende gheven een preuve ende monsterken van zijne eerste couragie / hopende daer te vinden eenich voordeel / ende hem versekerende dat hy d'onse subijtelick ende onverwacht eene groote vreesse soude aen-jagen) maect eenen geweldighen ende seer heeten alarm ontrent elf uren in den nacht / ende begint daer op te stormen met eene extraordinarise furie / tot drie verscheyden malen achter den anderen / gebruyckende in desen aen-val trouppen van verscheyden natien / Walen / Italianen / Enghelschen / Spaengiaerts / ende Nederlanders / ghelijckmen dat bequamelick conde af-nemen / ende verstaen uytte verscheydentheyt van hare sprake; d'eene roepende met luyder stemmen *Tue, tue*, de andere *Matta, matta*, de derde *Kill him, kill him*, ende de vierde *Val, val, val aen*, willende alsoo een yghelick in zijne tale zijne Campagnons animeren / ende de onse daer door verschricken.

Maer ghelijck de natuere ghewoon is het eene contrarie te verdrijven / ende wech te nemen door het andere / alsoo deden oock dese onse 40 Soldaten die ghestelt waren om de Halve-mane te bewaren, want siende de Vyant aen-comen / ende hoorende alhaer gecrijs ende gheschreeuw / setten daer

tegens eene groote stillicheyt / roeren noch en bewegen haer niet / eenigen tijt lanck / spreken niet een woort / ende decken soo vele mogelick is hare brandende Lonten / op datse haer niet en souden ghewaer worden / ende op datse door desen middel haer met eene goede menichte mochten locken / ende trecken nae by de wercken / ende haer gheven een wellecom daer-se langen tijt om souden dencken:

De krijgh en bestaet niet in macht ende menichte van volck, maer in voorsichticheyt, arbeyt, wackerheyt, ordre, ende volstandicheyt: Een goet Soldaet maect hem selven bekent door sijne wercken oock die malcanderen contrarie zijn te sijner tijt ende plaetse: Somwijlen sal hy, by exempel, vreesen ende hem ontsien yet te beginnen; somwijlen zal hy het derven ende hem niet ontsien: op d'eene tijt zal hy uyt-vallen, op d'andere sich inhouden; nu zal hy aen-vallen, ende dan te rugge gaen: Sijne wonderbare raetslaghen, in somma / openbaren haer in alle nieuwe occurrentien ende veirdighe voor-vallen.

Soo haest als dan dese rasende ende swermende troupe van den Vyant hem selven begonde bloot te gheven ende te ontdekken / begonden onse twee cleyne metale Draken die gheplant waren op het groote Hoorn-werck aldaer / hare heete bollen uyt te spouwen / ende uyt te werpen hare blecke doosen ende wel ghepropte Cardousen / ende maecten dat haer vreesselick gheschreeuw haer veranderde in een deerlick geschrey / ende hare heete alarmen in een bevende ende bloedich karmen / want men hoorde perfectelick de sommige lamenteren ende seggen / *O mon Dieu, mon Dieu*, andere roepen *O Lord, o Lord*, andere al

suchtende uyt-bersten in dese woorden / *Jesu, Maria Madre de Dios*, ende een yeghelick van de ghene die getreft waren zijnen toe-vlucht nemen tot zijnen God.

De Vyant vindende hem selven soo ghesteuyt ¹⁹²⁾ / was ghedrongen eenige schreden te rugghe te keeren / ende een weynich stil te houden om zijnen adem te scheppen; doch zijne courouragie hervattende / keert weder; d'Officiers drijven ende dringhen de troupen voort om aen te vallen / ende dat met sulck een ghewelt / dat de onse (niet tegenstaende sy haer dapper weirden met schieten ende met vechten) overvallen zijnde aen allen canten van het groote ghetal der gener die haer aen-tasten / geraden vonden haer retract te nemen / ende van daer te wijcken totter tijt ende wijlen sy souden werden gesecondeert / door eene troupe van reserve; want terstont voechdense haer by den anderen / ende nemende eene Martiale resolutie ¹⁹³⁾ / keerense nae de halve-mane / ende matsen ¹⁹⁴⁾ niet alleene alle die sy daer in vonden / maer fonseren ¹⁹⁵⁾ ooc de principale trouppen van den Vyant met eene besondere couragie / drijvense van daer / ende dringen tegens haer aen / ghelijck een snel-loopende riviere, de welcke yewers door brekende, al mede sleypt wat haer ontmoetet, de boomen uyt de aerde ruckt, de bruggen om verde stoot, huysen ende wooninghen neder-velt, ende alles t'onderste boven smijt.

¹⁹² Gestuit.

¹⁹³ krijgshaftig besluit

¹⁹⁴ Slaan

¹⁹⁵ omsingelen

Sy vervolghden de Vyandt met sulck eene moet ende gauwicheyt tot op het toppe van de bergen int bosch ghelegen / dat hy gedrongen was te loopen tot in zijne kotten die hy onder de aerde hadde gegraven / gelijk een deel vossen-holen: Alle die daer stonden op de wallen van onse Stadt / conden ghemackelick hooren het clincken van de sweirden / het gheluyt van de hellebaerden / het kraecken ende breken van de Pijcken; ende dit ghevecht duerde ruym den tijt van een ure / de onse wederkerende nae hare Retrenchementen door het velt dat geverwt was van bloet / ende benefens dien bultich / ende ghenoechsaem bedeckt van doode lichamen / hadden groote moeyte ende pijn om daer over te marcheren.

De Vyant walghende van dese sauce / ende daerenboven berstende van spijt dat hy soo schandelick was te rugge gedreven / resolveert zijn schade te repareren / ende zijn sinnen wat vergadert hebbende / comt corts daer nae wederomme met nieuwe crachten / met versch volck / valt met gelijcke / jae met noch grooter furie als van te vooren aen het vechten ende wil dat deirlick ende onnoosel wercxken met geweld innemen:

De onse sulcx bemerckende / ende daerenboven denckende dat hare troupe was vermeerdert in ghetale / ende oock versterckt van couragie nae de eerste schermutsinghe / stijven hare zenuwen / resolveren van gelijcken desen aen-val te wachten / ende hare plaetse om eē cleyne gerucht niet te verlaten / niet teghenstaende de cleyne defensie die sy hadde van haer selven / hare beenen waren daer toe veel te rap / hare armen te weirdich / hare lendenen te crachtich / hare herten te genereus / hare

wapenen al te wel gheschuert ende te claerblinckende / ende sy waren al te wel versien van Cruyt ende Loot ende andere Ammunitie om haer selven soo te laten over-vallen / ende soo om-brenghen in hare Trencheen; sy verwachtten hen daerom met goede devotie / ende soo haest hy begonde te naerderen / stortense hare Musquet-koghels over hem uyt gelijk een regen / ghevende d'eene charge op d'andere / ende comen hem eyntelick soo naer op het lijf / datse eenen langen tijt vechten hant teghen hant / ende hoe-wel het seer duyster was soo dede nochtans ons Canon soo van de Woutsche poorte / als oock van de Bos-poorte groote schade onder de troupen van den Vyant; in sulcker voegen / dat het debvoir van onse brave ende vaillante Soldaten aen d'eene zijde / ende den schrickelicken donder van't Canon aen d'ander zijde / hem een vreesse aen-jaeght / ende ghelijck met stocken wederomme drijft nae zijne Trencheen / sonder yet te hebben uyt-gericht.

Ende ghelijck men ghemeynelick naer een groot tempeest siet volgen eene groote calmte / alsoo wasser eenen merckelicken tijt nae desen gheweldigen storm een groote stilte / ende wy dachten dat de selve den geheelen nacht voort soude hebben ghecontinueert / ende dat de Vyant nu soo wel ghetracteert ende onthaelt zijnde / niet soo lichtelick appetijt soude krijgen / ende geen lust hebben om weder te comen op sulcken banquet; evenwel comt hy wederom voor de derde reyse ontrent een half ure na dien tijt / maect eenē vreesselicken alarm / ende tast dese deirlicke Half-mane aen met veel grooter ghewelt als oyt te vooren; ende tis soo verre van daer dat de ebbe ende vloet van

dese op-geswollene ende onstuymige zee de couragie van onse Soldaten soude uytblusschen / datse ter contrarie gedient heeft om wech te schueren ende te verteeren den slijck ende den modder van alderhande vreese ende cleyn-moedicheyt / die haer eenichsins soude hebben mogen over-comen / sy wierden hier door ghesuyvert van alle den stanck vande minste poltronnerie ¹²²) / de welcke eenichsins hadde moghen door-dringhen ende schuylen in de holen ende winckelen van hare herten. Want soo haest als de Vyant hem selven presenteert / onthalense hem met een lustige salue van Musquettaden na hare gewoonte / ende naer datse los gebrant ende hem de bevernelle uyt het lijf ende uyte lendenen hadden gedreven / gaense hem teghen mettet sweirt inde handt / ende met ghevelde pijcken / kussen hem de handen / ende omhelsen hem met eene extraordinaire hertelickheyt / waer toe grootelicx diende de tegenwoordicheyt van den Colonnell *Henderson*, de welcke geduerende dit onweder niet te vreden was hem selven daer in persoon te verthoonen / ende zijn volck tot haren schuldighen plicht te vermanen / maer om haer oock den wech te wijsen treedt voor aen 't hoot van de troupe / ende springt op de borst-weiringe van de halve-mane / gelijk een Leeuw de welcke in Leeuwen verandert alle die hem volghen; want daer en is niet so crachtich als't exempel, het welcke de voncke van't hemelsche vier treckt uyt het herte des menschen, even ghelijck een vier-Slagh uyt een key-steene doet:

15 augustus

t'Gene den Heere Henderson wel verstaende / oock wel practiseerde ende int werck stelde; want gequetst zijnde door een musquet-kogel (die hem de pijp in zijn dye dede scheuren ende morselen ¹⁹⁶) / soo dat hy niet langer en conde staen / maer met alle zijne wapenen over rug neder stortede / waer over zijn volck geheel bedroeft zijnde / riepen / *Eylaes ! ons Colannel / ons Colannel is doot!*) antwoorde om haer te animeren / ende riep met luyder stemmen / *Ick en ben / 'k en ben / ick en ben niet doot / val aen / val aen / valter op aen*: Woorden voor waer weerdich voor eene van de braefste Soldaten die de aerde oyt hebben betreden: Eenen tweeden Pompejus, de welcke wenschte zijne victorien niet eer te eyndighen als op de cant van zijn graf; 't gaet met hem even ghelijck het met de Druyve doet de welcke dan goeden wijn gheeft als sy in de persse wert geworpen; zijn lichaem was ghedruckt / zijn bloet ontliep hem / zijne crachten begonden te minderen / zijn couleur te veranderen / ende alles wat in hem was te verswacken / uytghenomen alleen zijn couragie / de welcke ghewortelt zijnde int diepte van zijn herte / hem niet en conde verlaten:

Een goet Stier-man kent-men in tempeest, een goet Soldaet in den strijt, ende dan principalick als hy eene doodelicke wonde ontfangen hebbende, ende ter aerden gheworpen zijnde, sijnen moet niet en laet vallen, denckende dat hy dan geleyt is op het bedde van sijn eere.

¹⁹⁶ vermorzelen

Alsdan weetmen eerst / wat de deucht is / watse weirdich is /
ende watse vermach / wanneer men daer mede besich is / ende
alle wert geoeffent / want het ghene datse te lijden ende te
verdraghen heeft is selfs een deel van hare eere ende glorie.
Desen laetsten storm duerde oock ten minsten wel een ure / de
vyant logeert hem selven int eynde aen beyde zijden hard aen de
teen van de Borst-weeringe van dese Halve-mane in questie /
ende dat met soo grooten menichce / dat de onse goet vonden
daer soetgiens uyt te scheyden / ende de plaetse te verlaten /
met sulcken verstande datie de Vyant niet en wilden gheven de
minste ghedachte / ick en wil niet seggen hope / om die voor
hem te behouden; sy schoncken hem soo veel tijts, omdaer eens
met grooter haest in te kijken / maer hy en hadde 't hert niet om
daer in te peysteren ¹⁹⁷) / siende dat de onse de gheseyde halve-
mane midden deur snijden ende haer selven daer inne op een
nieu begraven; in sulcker voegen dat qualick yemandt van haer
het hoofd eens dorste op-steken om de verlatene plaetse terdege
te besichtigē / van vreesse datse door onse Musquetten / die haer
lieten hooren sonder ophouden / souden gelicht werden: Ende
aengesien de levende noch van d'eene noch van d'andere zijde in
dit af-gesneden beetjen eenighen smaeck hadden / lietense het
selve bewaren van hare onbegravene dooden / die daer inne de
wacht hielden tot het uyt-eynde van de belegeringhe; 't was daer
geweldich heet / ende seer dangeerus / so ten aensien van de
Vyant / de welcke hoogh liggende teenemael daer over scheen te

¹⁹⁷ Peisteren, pleisteren; blijven hangen.

commanderen / als oock ten aensien van d'onse / die haer selven beneden sterck begravende / het inne-comen verhinderden.

't Heele gevecht duerde van elf uren af in den voor-nacht / tot 's morgens ten dryen / ende alst al ghedaen was en hadde de Vyant niet eenen eenighen voet ghewonnen van die aerde / daeromme hy soo langhe tijt soo hartneckelick / ende met soo grooten verlies van de zijne hadde gevochten / want de groote menichte van wagens die daeghs daer aen de gequetste uyt zijn leggher naer Antwerpen voerden / ende t'getal van hare dooden / onder de welcke waren verscheyden hooft-officiers / ende luyden van grooten aensiene / connen daer van gheven volcomene ghetuyghenisse.

Wat de belegherde aengaet / hare ghequetste ende dooden te samen waren omtrent 40. onder de dooden was de Vendrich van Capiteyn Coucq met noch eenighe Enghelsche Edel-lieden / Capiteyn Kerry swaerlick ghequetst zijnde / is daer nae door Gods ghenade gheluckelick ghenesen / maer Colonnell Henderson doodelick ghewont ende inde Stadt ghebracht zijnde / liet hem selven met advijs vande Medecijs ende Chirurgijs vervoeren naer s'Graven-Hage / de plaetse van zijne ordinaire wooninge / alwaer hy corts daer aen is gestorven / ende seer eerlick ende heerlick is begraven nae zijne qualiteyt; Een cloeck Helt voor waer / ende die van alle de weerelt was bemint: tot ghetuyghen van dese waerheyt moetmen niet alleene roepen het bedroeft herte van zijne lieve huys-vrouwe / ende de flauten daer in zy met hare soete kinderen verscheyden reysen is ghevallen; maer oock het snicken vande hoofden onder zijn Regiment / ende

daeren-boven de verslaghentheyt ende het menichvuldich
suchten vande Officiers / Edel-lieden ende Soldaten van zijne
Compagnie / dewelcke even ghelijck kinderen rontsom haren
Vader / met onghedeckten hoofde hem brachten uyt de
Trencheen inde Stadt / al kermende ende hare tranen over hem
uytstortende; Eyndelick sal hier van oock ghetuyghenisse gheven
de droefheyt ende het clagen van soo vele Burghers ende andere
eerlicke lieden die hem in zijn leven hebben ghekent. Siet hier
een heerlick ende eerlick eynde daer mede alle zijne
Oorloogsdaden zijn becroont.

Naer het slachten volght den affval, ende naer den strijt den
rooff: Daerom brachten onse Soldaten vele kleederen ende
wapenen voor haren buyt / ende onder andere een Corcelet ¹⁹⁸
dat zeer magnifijckelick was vergult.

De Vyant hart aende borst-weringhe van onse Halve-mane
ghelogeert zijnde begint terstont inde aerde te wroeten / de
selve over te werpen / ende vele vande doode lichamen die daer
inne waren blijven liggen allengskens daer mede te bedecken / hy
werct gheweldich / treckende twee linien / d'eene aende Oost
ende d'andere aende West-zijde / raeckende de face van onse
Halve-mane / op dat hy onder het faveur vande zelve als twee
vleugelen de onse met zijne Muskettaden soude quellen ende
verhinderen; ende in dese termen bleven die saecken twee ofte
drie daghen achter den anderen.

¹⁹⁸ borstharnas

36. Cap. Mannelick devoir der Soldaten, ge-encourageert doorden overvloet van allerleye Munitien, t'opseggen der Sauvegarden vande Meulens, approchen des Vyants, die in verscheyden Dorpen Forten maeckt, andere munitien, en 2 Compagnien ingecomen, ordre op t'logeren van t'Garnisoen, 30 Italianen verascht, cessatie van wapenen gemaect, door den vyant ghebroken, ende sijne crancken wech-gevoert.

17 augustus

Het groote onweder vanden voorledenen nacht ghestilt zijnde / rustmen aen beyde zijden sonder yet by sonders aen te rechten. Die de wacht hebben inde Trenchen / schieten sonder ophouden / volghende haren last / niet anders doende als hare Musquetten lossen endt wederom laden / terwijlen de andere besich waren om hare voorgenomene wercken in aller haest te vorderen: Ten was hier gheen tijdt te dencken om de wapenen op te hanghen inden Tempel van Janus, nae de wijze der Romeynen, ten was hier de plaetse niet om te proncken mette wel lusten vanden Vrede, gheduerende welcke / de Kocx ende de Speellieden werc vinden; men mocht hier niet dencken op Bancketten / Masquerades / Batement-spelen / ende dierghelijcke andere grillen ende raserijen / daer door het slechte ende uytinnich volck haer laet betooveren; *Maer hier was de questie om wel te doen ende veel te lijden.* Men had' hier wercx genoeg om zijn verstant te scherpen / ende alle zijne

ghedachten ende sinnen te ghebruycken ten dienste van het
Vaderlant / t'was Eere, Eere daer naer een yegelijck moeste
trachten ende zijn herte verheffen / ende dat door de deucht
ende vromicheydt, dewelcke in alle manieren ghelijck is die zeer
vermaerde Penelope, die haer webbe nimmermeer en
volmaeckte;

Even alsoo was oock dit Garnisoen geroepen tot gheduerighe
fatigue / om het eene werck aen het andere te knoopen /
hebbende ghestadich het Musquet inde hant / de Lonte op den
Haen / ende de ooghe op het micken / doende den eenen uytval
op den anderen / om den Vyant somwijlen de hielen te doen
thoonen ende niet voeten over yet lijff te loopen.

Hier toe wierden onse Soldaten te meer opgheweckt / om datse
alle daghe jae alle ure met hare ooghen aenschouden de over-
grootte sorghe die de Staten van het Lant droegen voor de
versekeringhe van dese Stadt.

Op desen selven dach quam van Dordrecht een Schip gheladen
met Rijs / Gaerden ende Staecken / zeer dienstich voor onse
Wercken. De Raets-Heeren vander Meer ende Campe stellen den
Commissaris ter hant eene groote menichte van Cordewagens /
in somma ons Garnisoen sach ende wiert metter daet ghewaer
dat alle het voornemen ende pooghen vande Ho. ende Mo.
Heeren Staten Generael daer toe streckte om te maecken dat ons
niet en soude ghebreecken van tghene noodich ende dienstich
was. Dese ghetrouwe sorgvuldicheyt / sorghvuldighe
ghetrouwicheyt ende schoonen voorraet van alles was ghelijck
eenen soeten ende lieffelicken reghen / dewelcke in onse

Soldaten dede groeyen eene onverwinnelicke couragie / ende de selve verweckte om by nae alle ooghen-blicken eenighe Romeyns-stucken aen te rechten.

Onse Hooge ende Souveraine Overicheden en zijn niet alleene besich om dese Stadt van binnen wel te versien van alle nootsakelickheden / maer hebben oock de ooghe op den Vyant daer buyten / doende haer uytterste beste om hem in zijn voor nemen te verhinderen / te quellen / ende zijn Legher allengskens te consumeren: Tot desen eynde schrijven de Mo. Heeren Raden van Staten aen haren Ontfangher / den Borghemeester Johan de Bergaigne, hem ordonnerende ende niet te min belastende dat hy door Billetten alome te affigeren / sal vercondighen *dat uytten name, ende van wegen de Ho. ende Mo. Heeren Staten Generael op-ghesecht ende weder-roepen werden de Sauvegarden* ¹⁹⁹) *van alle de meulens, staende voor ofte oock onder Antwerpen, ende Mechelen, omme geabandonneert* ²⁰⁰) *ende verlaten te worden tot executie van ons Krijghs-volck; bevelende den voornoemden haren Ontfanger wel expresselick, een yegelick die dit aengaet, ende voornemelick den Commandeur ende het Garnisoen van Lilloo daer van tijdelick te adverteren, ende met namen de Billetten door die van Lilloo te doen aen-placken, ende de executie daer van te laten geschieden binnen twee dagen daer aen volgende.*

Ende dit is alles soo door ons eyghen Garnisoen als oock door die van Lilloo van point tot point volbracht / ende heeft den Vyant

¹⁹⁹ Bescherming, vrijgeleide.

²⁰⁰ Verlaten, opgegeven.

die dickwils proviande gebreck hadde gheene cleyne swaricheydt veroorsaect; en soo socht men hem de borsten van de stadt van Antwerpen te ontrecken / om hem de Berghsche Saucijsen met stercke Mostaert te seer en eten.

18 Augustus

Des anderen daegs s'morghens vroegh sachmen de approchen vanden Vyant aende Noort-zijde / ende wiertmen ghewaer dat hy des nachts harde by onse Wercken was comen logeren / onder het faveur van hegghen ende canten die daer ontrent waren met groote menichte tot zijn voordeel. Onse Soldaten (zijnde in hare Wercken / die nu ghenoechsaem waren in defensie / ende meest oghemaect) begonden haer selven te verheughen / hopende dat zy nu oock haest eene beurte zouden hebben alsoo wel als die vande andere zijde / want het begonde hen te verdrieten dat zy soo langhen tijt daer waren gheweest sonder vechten; ende wie weet off hen het herte van spijt niet op en swol / als zy sagen dat de andere gheduerich besich waren / terwijlen zy rusteden / bemerkende insonderheyt dat zy lieden soo gheluckelijck metten Vyant hadden gevochten / daer door zy vande zelve gevreesst ende van hare vrienden wierden bemint / ende met verwonderinghe gherespecteert van t'gheheele lant / het welcke tot hare betalinghe contribueert / zy spronghen daer omme op / ende staecken het hoofd inde lucht / verhoopende eer langhe oock te vercrijghen sulcken reputatie.

Comt oock tijdinghe op heden dat de Vyant gheweldich arbeide / ende hem zeer haestede om zijn Fort tghene hy te Putte hadde begonnen / op te maecken ende te voltrecken / ende van

ghelijcken groote neersticheyt dede om twee andere forten / t'eene te Hoogher-heyden, ende t'andere op een plaetse ghe-naemt de Drie-schouwen, inden Dorpe van Calmthout (aende welke alle daghe zeer wiert ghewerckt) te brenghen in defensie; een seker teecken / ende ghewisse ghetuyghenisse van vreesse dat zijne Convoyen zouden werden affgheslaghen / niet teghenstaende hy hem roemde te wesen Meester van't velt. De Vyant versterckt hem zelven te lande / ende onse assistentie geschiet ondertusschen te water / want daer comt een Schip van Dordrecht aen / gheladen zijnde met groote Palissaden / ende noch twee van Delff / met Coghels / Manden / Palissaden / Corde-waghens / Raders ende dierghelijcke Coopmanschap / die op dese vrye marct van Mars vele wiert ghesleten; en soo haest en waren dese Schepen niet inde Stadt / off men sach aen't Hoot aen-comen twee Zeeusche Compagnien / d'eene van Capiteyn *Buvri*, dewelcke by provisie wiert ghelogeert int Fort gheleghen aende poort-zijde vande haven / daer aen nacht ende dach wiert ghewrocht / d'andere van Capiteyn *Serooskercke*, dewelcke aen landt comende neemt hare residentie binnen de Stadt / volgende de ordre vande Overicheden.

19 augustus

De Heeren vande magistraet vernemende datter eenige disordre was / ende miscontentement onder de Crijgs-lieden / aengaende de Logementen / ende dat sommighe te veel hadden / ende andere te weynich / sommighe wel / ende andere qualick waren geaccommodeert; deputeren uyt hare Vergaderinghe Mr. Johan Anthonij de Rouck, ende Jacob Israels Turcq, beyde Schepenen /

om de Stadt door te gaen / de Huysen te visiteren, ende te vernemen wat commoditeyt ²⁰¹) daer is / om de Officiers ende andere Soldaten vanden Garnisoene te logeren / een yeghelijck naer zijne qualiteyt / ten eynde zy door der zelve rapport van alles wel gheinformeert zijnde / de fauten datelick remedieren / ende alle occasie ende oorsaecke van claghen zouden wech-nemen.

Dese Belegeringe mach met zeer goeden rechte genaemt werden niet alleene het A.B.C. vande Leer-jonghers / maer oock den Alcoran ²⁰²) vande meesters / want daer gaet qualick eenen dach voor-by inden welcken men niet en verneemt eenich exploit dat prijsens weerdich is; Men siet altemet de Ruyters te voet / ende somwijlen die te Voet dienen te peerde sitten / somwijlen siet men de Ruyters op de Zee / ende de Bootsghesellen te lande / ende dit alles om wat goets uyt te rechten. Ten zijn nu niet al Visschers diemen op de Zee siet, men vinter altemet eenighe die haer zelve op de jacht vande Quackelen ²⁰³) ende Pertrijsen wel verstaen: De Vice Admirael van Zeelant Marinus Hollers, inde Riviere op de wacht liggende / comt op den 19. Augusti des morghens vroegh met een Schaloupe wel ghemant zijnde van Bootsvolck naer Burghvliet / alwaer hy mettet criecken vanden daghe betrapt een nest van dertich Italianen / ende friccasseert ²⁰⁴) er 15. ofte 16. op de plaetse / so snellick ende onverwacht dattet gheschreeuw vande ghequetste ende vande ghene die

²⁰¹ Gelegenheid, comfort, gerief.

²⁰² Koran, hier overdrachtelijk bedoeld.

²⁰³ Kwartels

²⁰⁴ Fruiten (zoals een uitje gefruut wordt)

haer zelve salveerden door de vlucht / veel eer verstaen ende gehoort wiert / als het reveill vanden Tambour. Een goet jagher moet vroegh int velt zijn om wat op te doen.

Een ure drie ofte vier nae desen tijt wiert aende Zuyt-zijde tusschen ons ende den Vyant gemaect eene stilstant van Wapenen / gheduerende welcke een yeder van beyde zijden zoude moghen wech-nemen ende begraven zijne dooden / dewelcke op het Veldt waren blijven ligghen inde laetste Schermutsinghen; ende ghelijck de Spaenjaert nimmermeer en denckt op eenich accoort / dan met meyninghe ende voornemen om te bedrieghen; alsoo sachmen oock dat desen Trefues by -na soo haest was gebroken als begonnen / Want de Vyant en hielt niet eenen ooghen-blick op van wercken / gravende even ghelijck van te voeren / ende dat meer is / een groot deel van zijn volck staecken niet alleene de hoofden maer oock het geheele lijff over hare Borstweiringhen / om alsoo op haer ghemack ende nae wensch onse Wercken te bespien ende te besichtighen: De onse bemerckende dese bedriegherye / daer mede hem den Spaenjaert socht te behelpen / teghens alle reden / recht / ordre / ende costuyme vanden Oorloghe / begosten daer op vier te gheven met hare Musketten / ende aenghesien zy van ghelijcken deden / ende de onse antwoorden / verweecten d'eene ende d'andere onse Canonniers om daer op te donderen van alle canten / op datse zouden seer en op een andere tijt hare neuse niet verder uyt te steken als het betaemt; De Vyant eenighe van zijne dooden metter haest wech-gheruckt hebbende / schiet naer het Peert ende de kerre daer mede onse dooden nae de Stadt

wierden ghevoert / de onse dat siende snijden de strenghen aff /
ende salveren haer zelve met het Peert / de kerre mette dooden
achter-latende totten volghenden nacht / ende dit is de reden
waerom de reste van de dooden niet en heeft connen begraven
werden / dan nae de uytvaart vande Beleggerende / ende nae de
Triumphe vande Beleggerde / dewelcke wierden gheviert na de
devotie van beyde de parthyen.

20 Augustus

Op desen zelve dach comt tijdinghe uyt het Leger van den
Vyandt / dat hy meer als 70. Waghens met ghequetste naer
Antwerpen heeft doen voeren / ende daer-en-boven seven
Wagens met doode lichamen / welcke buyten alle twijffel waren
de lichamen van lieden van groote qualiteyt; ende dit zijn de
schoone vruchten die de Vyandt maeyde op dese zandighe Halve-
mane / daer mede hy de Schueren ende de Solders vande
Vermaerde Coop-stadt van Antwerpen vervulde; wy hebben corts
daer nae seecker bescheet ghecreghen / dat de waghens vanden
Vyant daer mede hare ziecke ende ghequetste op dat mael
wierden vervoert wel vier hondert waren inghetale / ende dat
sommighe vande zelve waren gheladen met vijff / Sommighe met
vier / ende sommighe met drie / nae dat de qualiteyt vande
persoonen ende de noot vande ziecke ende gequetste scheen te
vereysschen.

37. Cap. Inspectie op de wercken, Capiteyn Waltorffer comt in met sijne Compagnie, de Halve-mane wederom aen-ghetast zijnde, wert lustich ghedefendeert door de Engelschen, Schotten, ende Switsers die eerst in-gecomen waren, aen-comste van mijn Heer Huyghe, de vyant beschiet de huysen ende oock de Kercke, sonder yemande te quetsen.

20 augustus

Onse Hoofden ende Crijgs-oversten en saghen niet altijd door de oogen van andere / hoorden niet altijde door ander lieden ooren / ende stonden oock niet altijt op eens anders oordeel / maer lieten haer selven ooc vinden in persoon by de wercken van importantie ende van eenich ghewichte / op datse daer van souden oordeelen met bescheyt / resolveren in goede conscientie commanderen met versekeringhe / ende haer voornemen gheluckelick uyt-voeren: T'is daeromme dat de Heeren vanden Crijghs-raedt (haer zelve teenemael ende van gantscher herten overghegheven hebbende ten dienste van t'Lant / ende over zulcx eene Wackere ooge int zeyl houdende) goet vinden op den 20. van dese Maent te gaen visiteren ende neerstelick besichtighen alle de Wercken / soo binnen als buyten de Stadt / om hen-selven wel te moghen informeren van alle t'ghene daer was / off begonnen ofte oock voltrocken / ende t'ghene noch resteerde / off met dach-gelden aende Arbeyders selve / of int gros ende metten hoop aende Aen-nemers te

besteden / nae dat den teghenwoordighen noot zoude vereyschen / waer op oock rijpelicke ghelet is soo haest als dese inspectie was gheschiet.

Weder-ghekeert zijnde van buyten inde Stadt / ontfanghense niet alleene uyt Hollandt een Schip gheladen met groote Palissaden / ende een uyt Zeelant met eene merckelicke menichte van Buspoeder / maer zy heeten oock wellecom Capiteyn Waltorffer, dewelcke comende van Breda / vast marcheerde naer binnen met zijne Compagnie Switsers van twee hondert Coppes / die weynich tijts daer naer wierden te werck ghestelt.

Want den volghenden nacht tusschen den 20. ende 21. van dese maent comt de Vyandt wederom nae die Halvemane / die soo heftelicke was ghedisputeert / ende tast de selve aen ontrent ten thien uren / aende Oost-zijde daer de onse haer hadden gheretrencheert ende begraven in eene nieuwe Halve-mane / die zy inder haest hadden opghemaect / streckende nae de Woutsche-poorte: die desen aenval deden waren zeer sterck / ende dat dede haer eenen langhen tijdt vechten / ende niet op houden voor des morghens ontrent ten drie uren; ende hoe-wel wy daer niet meer en hadden als 80 mannen / soo was daer nochtans zeer goede ordre ghegheven om de selve des noots zijnde te seconderen:

De aerde beefde eenen tijt lanck / ende den hemel stont ghelijck in een vier door het schieten / soo met Canon als mette Musketten / soo van d'eene als van d'andere zijde; naer desen eersten donder-slach quamense hant aen hant / ende vochten

gheweldich met Pijcken ende met Sweirden / meer ende meer
opiniatrerende ²⁰⁵) ende inden strijt verhittende.

De onse op dese Furie ende groote hitte vanden Vyandt lettende
/ ende daer-en-boven bemerckende dat haer den wint diende /
en lieten haer de ooge van voorsichticheyt niet uyt-steecken /
door al te groote viericheydt int vechten / maer vonden gheraden
die occasie by t'hayr te grijpen / bereyden daeromme op haer
ghemack een deel van hare Vier-wercken / om daer mede te
onthalen ende wel te tracteren dese hongherige gasten / de
welcke quamen om Hollantsche kase te eten / ende zy wierpen
haer toe in plaets van kaes meer dan 40 Grenaden / soo wel toe-
bereyt ende ghemeuckt / dat (niet teghengaende zy soo hart
waren als steenen) zy evens wel bersteden ²⁰⁶) ende van
malcanderen scheurden / soo haest alsse over-quamen / ende
van haer wierden ontfanghen: Dien Adel van Granade, van
Castille ende van Arragon viel terstont plat op der aerden soo
haest als zy den reuck daer van maer en creghen inde neuse /
ende hoe weynich zy maer en smaecten vande keerrentgens ²⁰⁷)
van dese vruchten / die Spaengien niet ghewent en is te sien; al
haer vier verandert in ijs / ende bemerckende dat de doot in dese
pot was ²⁰⁸), treckt een yder zijn hoofd in / zy creghen een vreesse
door het lijff / even ghelijck een coortse dewelcke haer alle den
appetijt benam / ende maecte datse sulcken schrick creghen
voor die appelen die soo hardelick waren ghemeuckt / dat hare

²⁰⁵ Stijfzinnig; vasthoudend.

²⁰⁶ barstten

²⁰⁷ (verm) kerntjes, dus: de inhoud

²⁰⁸ 2 Reg. Nr 41 40

Officiers ghedronghen waren de Soldaten met stocken ende oock met hare Rappieren voort te drijven / om wederom aen te vallen. Capiteyn Waltorffer, zijnde desen nacht eerst ghecomen int Quartier vande Engelschen ende Schotten / droech hem wel midden onder die bellikeuse Natie / hy dede zijne Switsers aenvallen met hare Slach-sweirden / ende daer mede so draeyen / swaeyen ende maeyen datse de Pijcken vanden Vyant doorhackten / even als haddense door stroo gehouwen / in somma de Vyant wiert hier lustich afghesmeirt / ende cloeckelick ghesteuytet; ende wy houdent voor seker dat hy niet minder volcx heeft verloren in desen Storm / als inden voorgaenden tusschen den 16. ende 17. Van dese Maent; want soo haest als de sonne was opgegaen / en sachmen niet anders als doode lichamen ghesaeyt ende gestroyt met een groote menichte rontsom dese halbe-mane / d'eene op d'ander liggende / ende ghehoopt min noch meer dan de Schooven inden Ougst op den Acker werden ghehoopt / ende op den anderen geworpen. De Vyant die de prologue ende het voor-spel hadde van dese Tragedie en wiert niet meer gesien int achter-spel ende int eynde vande selve / maer zijn rolleken uyt-ghespeelt hebbende / hout hem selven bedeckt ende schuylt achter de gordijne / derft de neuse niet eens uyt-steken / hebbende liever zijne dooden achter te laten als hem zelve daeromme in perijckel te stellen: hy laet ons volck doen watse willen / ende plonderen nae hare fantasye: Corts daer aen comense inde Stadt gheladen met een grooten hoop Pijcken / die sy hadden ghebroken op de ribben van hare Vyanden / leverende de selve in handen vanden Commissaris /

achtervolghende het commandement van hare Capiteynen; t'Getal van onse dooden (wel ondersocht zijnde) was twaelff / daer inne begrepen eenighe Officiers / onder andere Jan Dexter, Ingenieur ende Vendrich van Capiteyn Iorck; de ghequetsten waren ontrent 20 / onder welcke was Sir Michel Everard, Capiteyn Loveles, ende Capiteyn Caddel, de welcke eenighen tijt daer naer aen hare quetsueren zijn ghestorven / het leven van een yghelick was ghelijck een offerhande op den Autaer van eere, ten dienste van het Vader-lant.

21 augustus

Ende ghelijck de Crijgs-lieden haer zelven uyttermaten wel queten in haer devoir / alsoo dede oock het Lant in alle manieren zijn uytterste beste / om de selve te houden in dese devotie / sendende tot zulcken eynde hare Gedeputeerde om residentie te nemen in dese Belegherde Stadt / door hare teghenwoordicheydt alles te versien / ende de couragie vande Belegherde meer ende meer te verstercken: De waerheydt van dese sake is niet alleene eenighe reysen hier te voren gethoont / maer wert oock daer-en-boven wederomme bevesticht door de aencomste vanden Ed. Heere Huyge Borghemeester der Stadt Arnhem / uytten name ende van wegen de Provincie van Gelderlant / gecommitteert inden Raedt van Staten / dewelcke maer even weder-gekeert zijnde van eene langduerighe reyse / daer inne hy hadde gevaceert ten dienste van t'Vaderlant / uyttet Collegie vande geseyde Heeren Raden van Staten wert gesonden ende geauthoriseert om eenen ruymen tijt by ons te blijven / indien de Belegheringe quame te continueren / ghelijck hy oock

gedaen heeft; niet eer scheidende ende nae den Haghe
vertreckende / dan als de Vyant wel aende cant van 20. daghen
was opgebraken / ende de Stadt hadde verlaten.

De alder-eerste nieuwe tijdinghe die mijn Heer Huyge in zijne
aencomste vernam / was dese / dat de Vyande op den Sondach /
wesende den 21. vande maent / celebreerde de processie van
Sinte Maria / een solomneel Feest inde Stadt van Antwerpen;
ende daerom begonde hy ter eeren van ons Lieve Vrouwe
(ghelijck zy spreekken) soo haest als den dach aen quam /
tusschen drie ende vier uren / zijne Metten te singhen / ende te
schieten met zijn Canon geplant ontrent een plaetse ghenamt
den Ball ghelegghen int Oosten / ende daer benefens van een
andere Batorye ghestelt ontrent den Raeybergh / achter het
Bosch / ende om te thoonen zijn goede devotie / trefte hy niet
alleene de particuliere Huysen van de Stadt / vele daecken ende
mueren door-boorende / maer oock de groote kercke / de selve
verscheyden schoten ghevende ter eeren van zijne Lieve Vrouwe
/ ende dit duerde tot aenden avont / schietende in alles soo met
heele als met halve Cartouwen / tusschen de 50 ende 60 schoten.
Eenige scherpen drongē door het dack vande kercke selve op die
tijt als 'tvolc was gheseten om Gods woort aen te hooren / het
welcke daeromme oock niet en weeck / maer vast bleef sitten;
onder anderen sont hy ons eene toe / de welke brekende boven
door den dicken muer / niet alleene neder-viel in den buyck van
de kercke / maer oock eenighe Arduyn-steenen mede sleypde /
van de welke een deel steuyten op het ghehemelte van de stoel
van de magistraet / ende een deel op 't gehemelte van den

Predick-stoel / ter wijlen De Predikant besich was met predicken; alle dese rammelinghe ende dit schrickelick gheraes passeerde sonder yemant te quetsen / ende nochtans en weeck niemant voor ende al-eer den Godsdienst ge-eyndicht was.

Maer wien salmen de eere gheven van dese wonderbare bewaringhe / ende wien moeten wy anders hier voor dancken als den ghenen die zijne wonderlicke goedicheydt bewijst ²⁰⁹), die den ghenen die tot hem comen behoet, ghelijck als eenen ooghen-appel inder ooghe, ende de selve beschermt onder de schaduwe zijner vleugelen; Wie onder de bescherminghe des Alderhoogsten sit, ende onder de schaduwe des Almachtighen blijft, sal verlost werden vanden strick des Jagers ²¹⁰), ende vander schadelicke pestilentie, hy en sal niet verschricken voor den grouwel des nachts, noch voor de pijlen die des daechs vlieghe, noch voor de pestilentie die int duyster sluypt, nocte voor de sieckte die inden middach verdervet:

Laet ons dan tot den Heere spreken ghy zijt mijn toe-versicht, ende mijn burgt, mijn God op dien ick hope; Wie can hier op dencken ende daer van spreken / sonder te belijden dat dese wercken voortcomen uyt de ondoorgrondelicke wijsheyt / ende onbegrijpelicke goetheyt des Heeren: Soude het den mensche wel moghelic zijn dese materie te overweghen / ende te ondersoecken / sonder de selve toe te schrijven Godes Vaderlicke voorsienicheyt / sonder de welcke niet een Musken op der

²⁰⁹ Psalm 17, 7.8

²¹⁰ Psalm 91

aerden valt ²¹¹), ende van den welcken alle de hayren onses hoofdes getelt zijn:

Wech van hier alle ghy Atheisten ende Epicureen / die alle dinghen toe-schrijft uwe versierde Fortuynne / loochenende de voorsienicheyt Godes; weirdich (ghelijck Aristoteles seyt) gheslaghen te werden ende dat een Beul ende niet een Philosoph u antwoorde / wat ons aengaet / wy loven ende sullen altijd loven de goedicheyt ende de ghenade onses Gods / erkennende dat hy van nu aff (om ons moet te gheven) wil laten sien dat hy de balance vander menschen wapenen inde hant hout / om te favoriseren de goede partye / ende hare rechtveerdighe sake staende te houden.

²¹¹ Mattheus 10

38. Cap. Besoignen vanden Crijgs-raet, bravaden van den Vyant, acht Compagnien comen in, de Vyant schiet ende naerdert aende Noort-zijde, de groote linie wert ghemaect, des Vyants werck om verre gheworpen, zijn hout ghebrant, twee Cornetten Peerden geordonneert om te gaen na Breda.

21 augustus

Maer om dit Boeck niet te vullen met al te lange discoursen / laet ons weder-keeren tot onse Belegeringhe / ende vervolghen het verhael vande cloecke daden die haer selven hier van ure tot ure verthoonen:

De Heeren vanden Crijgs-raet wederom naer costuyme ²¹²) vergadert zijnde / letten op de middelen dewelcke tot vordere defensie van onse Wercken noodich zijn; Ende vinden daerom goet te doen diepen de Gracht van die halve-mane die de Vyandt met soo eene extraordinaire huperdoulia hadde aenghebeden / datse mettet aenghesicht om leegh ende mette neuse int zant waren gevallen / sonder wederom op te staen / wiert oock gheresolveert de twee vleughelen van Plancken / mitsgaders de Palissaden ghemaect int inne-comen van t'groote Hoorn-werck buyten de Bos-poorte / beter te doen versekeren / beginnende van beneden des Stadts Gracht / ende op-climmende tot de wal van het gheseyde Hoornwerck; eyndelick vondense geraden den Prince van Oraengien te adviseren van t'ghene inde Belegeringhe passeerde / insonderheyt dat de Vyant den voorleden nacht

²¹² Naar gewoonte, gebruik.

groot ghewelt hadde ghedaen om die Halve-mane (die wy buyten de Borst-weeringhe van t'grootte Hoorn-werck streckende na t'Oosten in zijn aensien hadden gemaect) in te nemen / ende te vermeesteren / ende dat de onse haer soo dapper hadden ter weir ghestelt dat hy ghenootsaect was de selve te verlaten ende van daer te vertrecken / hem selven wijs makende / ende inbeeldende dat hy vele had' ghewonnen als hy slechts mochte logeren tusschen beyde de Halve-manen, die de onse hem hadden bereyt; ende ghewisselick hier is de plaetse daer zijn volck maensieck wiert/ ende ghequelt met een vallende passie / ende daer sy van ons volck wierden slapen gheleyt / ende in een ooghenblick van alle quellinghen ghenesen.

Ondertuschen zijnder eenige quaet-willighe die niet alleene versieren maer oock stroyen door de Stadt seer vreemde tijdinghen / ende soecken de selve stillekens in te dringhen inde herten vande inwoonders / om de selve daer door eenen schrick aen te jaghen: De Vyandt roept oock dickwils aen onse Soldaten / ende laet ons door zijne Trompetten aenseggen dat wy ons selven bedrieghen soo wy op de comste vanden Grave van Mansvelt wachten / de welcke voorseker is in den dienst van den Coninck van Vranckrijck / ende met zijn Leghers derwaerts ghetrocken / hy braveert ons geweldich / seggende dat hy ons de haven sal affnemen 't aller uren alst hem gelieft / ende meynt ons daer mede eē coortse aen te jagen.

Die van Antwerpen en singhen anders geen en sanck in hare brieven / ende sy lachen gheweldich in hare vuysten / datse desen roep moghen uytstroyen door het ge-heele landt. Sy zijn

tot boven aen de crop toe op geswollen van haren Hoogh-
duytschen voorspoet / maer wy stellen daer teghens t'ghene
Salomon seyt / *Wanneer yemandt te gronde sal gaen, soo wert
zijn herte te voren stout, ende de ootmoet gaet voor de eere*²¹³):
Den Philisteus dreygt David / *dat hy zijn vleesch den voghelen
onder den hemel sal geven, ende den dieren op den velde*²¹⁴);
maer op dien selven dach met eenen steen verslaghen zijnde /
wert hem zijn hoofd aff-ghehouwen / *zijn doode lichaem wiert
den voghelen onder den hemel ende den dieren op den velde
ghegeven*, ende het Legher vande Philistijnen wiert schandelick
inde vlucht gheslaghen. *Alle de weerelt weet dat Israel eenen God
heeft.*

De Vyande voor eenighe daghen int Quartier vanden Heere van
Famars ghenaedert zijnde / maect aldaer een Halve-mane /
onder her faveur van eenige Corps-de-guarden / die hy inde
aerde hadde ghegraven / aen dewelcke ghehecht waren
verscheyden linien / om de selve des te beter te beschermen: De
onse en slapen hier op niet langhe / want die zijn Vyandt wil
verderven ende te niete maecken / moet daer toe occasie
soecken / ende wel toe sien dat hy selve niet Mat wierde gheset /
terwijl hy hem meynt te doen Schaecken. Nicias van Athenen
was een verre-siende Prince / maer hy en richte niet bysonders
uyt / om dat hy al te lange besich was mettet uytvoeren van zijn
voornemen; Ten is gheen tijt om veel te praten als men van des
Vyants aenslaghen ghenoech verseeckert is / als men zijne

²¹³ Prov. 18; 12

²¹⁴ 1Sam.17.

meyninghe verstaet / ende de middelen die hy daer toe meynt te gebruycken siet / ende ghewaer wert. Daeromme wiert op de staende voet gheresolveert / niet te wachten tot dat de Vyandt onse Wercken zoude comen aen-tasten / maer hem tegen te gaen / ende hem eene groote Linie voor de neuse te setten / lanck zijnde tusschen de twee ende drie hondert Passen / het heele Quartier vanden Colonnell de Famars bedeckende / beginnende van t'Verdroncken-lant / ende streckende tot het eerste Quarrē int Quartier vanden Heere van Lokeren:

Dese Linie heeft den Spaengiaert veel bloets ghecost; ende dit is die Linie vande welcke soo vele niet en is ghesproken / off zy heeft noch meer ghedaen. Ende dat was het rechte hecken ende ghelijck een schutsel daer aen wy hem wilden sluyten.

Onse Soldaten vallen aen dit Werck / ende gheven daer mede te verstaen / datse geresolveert waren liever daer alle te sterven / dan te lijden dat het Spaensche *Plus Outre* ²¹⁵) binnen in haer Quartier zoude werden gheplantet. Men werckt aen dese Linie dach ende nacht / ende trecktse de Vyant soo nae alst moghelick is / ende alde ten naesten by was in defensie / gaen wy voort / ende maecken een halve-mane aen den voet vande selve / ende dat ghedaen zijnde / begintmen te comen A la Sappe ²¹⁶), ende men maeckt drie Circkels aen beyde de zijden vande gheseyde Halve-mane / soo naer op het lijff vanden Vyant / datse malcanderen somwijlen met Pijcken te keere gaen: Hier isset daer wy de Vyant ses weken lanck hebben houden staen / tot dat

²¹⁵ Plus Oultre; lijfspreuk Karel V en Filips II (vert : 'steeds verder')

²¹⁶ Door sappeurs, het maken van loopgraven.

hy tot desperatie ghebracht zijnde / ghedronghen was op te breken / ende alles te verlaten.

Capiteyn La Case met de Compagnien vande Fransche Natie op de wacht comende / verneemt dat de Vyant groote provisie hadde ghedaen van Mutsaert / om daer mede te approcheren naer onse Linie / aende West-zijde vande voornoemde halve-manen / dewelcke alle te samen datelick ten viere wierden veroordeelt / ende de sententie ghe-executeert door eenighe Soldaten / gheleyt zijnde van hare Officieren / den welcken tot dien eynde stroo ende andere materialen daer toe bereydet / wierden ter hant ghestelt; het meeste deel wiert door den brant geconsumeert / endet'ghene over bleef onnut ghemaect / ende onbruycckbaer: Ende door desen middel wierden zeer verschoont alle de gene die daer wrochten soo aen onse Linie als oock aende Halve-maentjens daer buyten. Daer-en-teghens zijn de wercken vanden Vyandt daer door merckelick verachttert; ende daer wiert noch al wat anders ghecoockt voor zijne Halve-manen.

De Heere (de hope Israels) en verlaet de zijne nimmers meer / maer daeromme moetmen hem niet tempteren / ende de middelen die hy gheeft niet verachten noch verwerpen.

Hieromme sietmen dat onse Hooge Overicheden door een sorghvuldighe wackerheyt de Stadt van alles versien / niet willende dat daer inne yet soude ghebreecken; want terwijlen de Vyandt noch besich is met schieten van zijn Canon / comen daer aenghedreven acht Compagnien te voete / van den Prince van Oraengien ghesonden om ons Garnisoen (t'ghene zeer wiert ghefatigeert) te verstercken: De Compagnie vanden Lant-graeff

van Hessen marcheert eerst nae de Stadt / daer op volght Graeff Aelbert van Nassou, ende voorts de Capiteynen / Willem de Vries, Seger van Middachten, Thomas de Race, Walter van Brienen, Johan Castilegio, comende vanden Briel / ende Johan Hume uyt Geertrudenbergh / dewelcke alle te samen by provisie wierden gelogeert inde groote kercke.

22 augustus

De Vyant hem zelve desen nacht tot ruste beghevende / doet zijn Canon swijgen tot s'anderen-daegs vroeg / wanneer hy den toon van zijne grove Musijcke wederomme verheffende / ons eene aubade schenckt / schietende op eenige Huysen / dewelcke sy ontbloot van hare Tichelen; onder andere sent hy twee Ysers die wonderlick zijn gevallen sonder yemant te quetsen / het eene neemt wech een stuck vande Brouck die een Soldaet hadde aen zijn lichaem / sonder hem te crencken / anders als dat het dicke van zijn been wat swart was geworden / het andere dringende door den muer van een Huys / valt een Dochter die by het vier sat op hare Schabbe sonder daer van eenich hinder te krijgen.

Daer was op dese tijt een groot onweder inde Locht / de Wolcken dreven als een voghel die ghejaecht wert / de winden verhieffen haer meer ende meer / de Zee begonde te ruyschen / ende de baren teghens malcanderen te slaen; ondertusschen en laetmen niet de straten te ghebruycken / om te vernemen naer het ghene dat daer passeert; Ende gaende naer onse Haven sien wy een groot Schip in-comen gheladen met Bus-kruyt / met Manden / met Corde-waghens / met halve Pijcken / om de Grachten te

bewaren / met vijff-ende-twintich Rondassen / ende soo vele Potten die schootvry waren.

Des s'morghens vroegh wiertmen ghewaer dat de Vyant aende Noort-zijde zeer hadde ghearbeyt aen zijne halve-mane / ende dat hy maecte eene Galerye om zijne approchen te vorderen / ende met minder perijckel te naerderen: Capiteyn La Case (bemerckende dat de wint zeer dienstich was tot zijn voornemen) sendt derwaerts een Soldaet met Bus-kruyt / Terre / ende een hoop Stroo / die het vier daer in steeckt / ende al den hoop verbrant: Dit dede den Vyandt sulcken schade dat hy ghenootsaeckt wiert hem te retireren / ende de Halve-mane te verlaten / niet connende daer in ghedueren vande hitte ende vanden roock / immers soo lange den brant duerde: hy siet wel dat oude ende geruseerde Soldaten aen te tasten meer swaricheyt heeft als met keghels te spelen. Het goet succes van dit Exploict gheeft ons volck occasie om een andere Halve-mane te gaen maecken à la Sappe naer het Oosten / ende dese brenghense hem allengskens soo dicht onder de neuse / ende houden hem daer staen / even ghelijckmen eenen rasenden Stier hout staende voor een doornen Hegge diemen hem voor de neuse stelt; ende dit was de oorsaecke dat hy aen die zijde met zijne Galeryen niet meer en dorste naerderen; in somma dese Linie die noch maer inde luyeren ende inde windels is / sal hem met der-tijt wel doen verstaen als zy hare armen sal hebben ghecreghen / dat den Esel vanden Coninck van Castille maer een beeste is.

De Heeren vanden Crijgs-raet (over weynighe daghen brieven ontfanghen hebbende vanden Prince van Oraengien, daer inne hy ordonneert dat twee van onse Compagnien Ruyteren metten eersten zouden vertrecken na Breda) oordeelen dat het tijdt is daer op te resolveren; Soo haest als het lot gheworpen ende ghevallen was op den Rit-meester vander Wel, ende den Heer van Brouchum Drossart deser Stadt / maken de selve datelick ghereet alles dat tot het vertreck van noode was / ende werden tot dien eynde Schepen bestelt / om de Ruyters / Peerden / Bidets / Wapenen / Bagagie / Waghens ende de karren van dese twee Compagnien wech te voeren: Belanghende den persoon vanden Heere van Brouchum, die krijght last van zijn Excellentie inde Stadt te blijven / totter tijt toe hy expresselick van hem sal werden ontboden; Een yeghelick verheucht hem / ende heeft groot vergenoegen om het bevel van zijne Excellentie nae te comen / soo wel die ghene die uyt-trecken / als die inde Stadt blijven / alle haren lust ende begheerte is zijnen wille onderworpen / ende zy hebben de selve teenemael vrywillich overghegheven / ende ghestelt in zijne handen.

39. Cap. Aencomste vanden Heere Teylingen, ende eenighe munitien van Oorloghe, t'Canon vanden Vyant speelt aende Noort-zijde, eenen grooten slach-reghen, verbodt gedaen aen die van Princelant, Soldye vande Soldaten verandert, 60Ruyters marcheren nae Breda.

23 augustus

De macht ende het ghewelt van dese Provincien is soo wonderbaer / datse zeer wel mach werden vergeleken by eenen Eyken-boom / dewelcke (om de winden te braveren) zijne wortelen onder de aerde soo wijt uyts breyt als zijne tacken boven de aerde; Sy versien in allen dinghen soo wel / datter gheen Garnisoen en is dat over de betalinghe can claghen / gheen frontiere die niet wel beset is / gheen magazijn dat niet vol en is van Wapenen / Gheschut ende alderhande Munitien van Oorloghe: dit blijktt uyt de Schepen diemen alle daghe op de Rivieren soo van Hollant als van Zeelant dicht aen malcanderen / ende ghelijck op een rye siet volgen om ons yet aen te brengen. Den 23. deser comt van Dordrecht een Schip vol groote Palissaden / die van Amsterdam senden ghelijcke waren; van een ander plaetse wert ghesonden een schip met Rijs / Gaerden ende Staecten / om onse Bateryen ende Schans-korven daer mede op te maken.

Ende nadien die van Hollant ende Zeelant / als de naestgheleghene / onder het beleyt vande Heeren Staten Generael ende zijn Excellentie, by brachten alles wat hen

mogelick was tot behoudenisse vande Stadt / ende dat de meeste provisie in die twee Provincien wiert bereyt; soo senden de Heeren Staten van Hollandt / ende deputeren van haren't wegghen den Heer Teylingen, uytten naem vande Stadt van Haerlem / gecommitteert inden Raet van Staten; authoriserende den selven om ons voor eenen tijt by te blijven / ende de andere Gedeputeerde Heeren te assisteren / ende is desen goeden Heer met zeer goede spoet op heden gearriveert.

De Vyant en hadde tot noch toe uyt het Noort-quartier niet sonderlinghe gheschoten met Canon / maer dese stilte en was niet anders als een voorbode van het onweder het welcke over t'hoofd hinck: want desen selven morghenstont opent hy te ghelijcke twee Bateryen / op de welcke thien Stucken waren gestelt / op d'eene vier / end op d'andere ses / ende daer mede begint hy gheweldich te schieten / soo op onse Buyten-wercken als oock op de Huysen aende havencant / ende de straten daer ontrent gelegen / quetst een Vrouwe mette splinters van t'hout / ende stucken vande steenen doch sonder noot vanden lijve / ofte oock eenighe verminckinghe; hy dondert gheweldich op de meulen staende op de Wal / aen dat ghewelt / alsoo dat de meulenaer ghedronghen was de selve van dien tijt aff te verlaten / ende geduerende de Beleggheringhe daer op niet meer en dorste malen.

Na desen donder sandt God de Heere soo grooten slachregghen uyt den hemel / dat de Vyandt ghenootsaeckt was zijne Trencheen ende Wercken aende welcke zy wrochten te verlaten / het welcke eene van onse werck-lieden vernemende / hem

selven verstoutede daer in te gaen / soo om de approchen vanden Vyant daer binnen te bespieden / als om zijnen buyt te maecken / ende bracht daer uyt vier Schuppen / seven Pijcken / ende een Musket / het welcke de Vyant daer hadde ghelaten niet connende gelooven dat ons volck soo goeden reuck hadde om dat op te doen / ende soo seker te jaghen / noch zulcken couragie om in hare Wercken te kijcken.

Den Marquis Spinola listich ghenoech zijnde / doortrapt ende verresiende / beleyt zijne saken van langher-hant / ende let op de middelen om zijn Legher te behouden ende wel te onderhouden; wel wetende datment op het uytterste niet en moet laten aencomen / nochte het schip inde onghenade van de winden ende tempeesten te laten pericliteren ²¹⁷): ende daer omme doet hy verbot (soo ons wiert aenghedient) aen die van Princen-lant / datse gheenderhande Granen en zouden vervoeren nae Hollandt ofte Zeelant / op de verbeurte van hare neutraliteyt / ende daeren-boven strenghelick gestraft te werden / nae de Ordonnantien ende Costuymen vanden Oorloghe.

De oude Historyen maecken ghewach vande dappere beleeftheyt / ende vande beleefde dapperheyt van Alexander, zy verheffen zeer de liberale spaersaemheyt / ende de spaersame mildicheyt die hy ghebruyckte teghens zijne Soldaten.

De Heeren vanden Crijgs-raet volghende zijn exempel / ende ghedenckende datse zijn gestelt als Vaders over dit Garnisoen / doen alle devoir om het selve soo wel te gouverneren dat niemant oorsake en hebbe om hem eenichsins te beclaghen /

²¹⁷ In gevaar brengen, riskeren.

ende om alle confusie / murmuratie / muyterye ende quaetwillicheyd van eenighe onghestadighe ende ketelachtige gheesten voor te comen ende te weiren; ordonneren dat de Soldaten die hare Gagie by affrekeninghe ontfanghen / in plaetse van 30. stuyvers by provisie gheduerende de Belegheringhe sullen trecken 36. stuyvers ter weecke / ende dat de Capiteynen de resterende vier stuyvers zullen in-houden om hare Soldaten daer voor te coopen kousen ende schoenen / daer van hen te zijner tijt ghedaen sal werden pertinente rekeninghe; Is mede goet ghevonden in dese Vergaderinge (aengesien daer goede provisie ende eene groote quantiteyt van Loot inde Stadt was) daer van te doen gieten eene groote menichte van Musquet-coghels / om daer van wel versien te wesen.

Teghens den aengaenden nacht zijn uyt de Stadt ghetrocken 60. Peerden / van die twee Compagnien die te Breda waren bescheyden / ende wierden de selve geleyt van beyde de Broeders van Osch, Lieutenanten vande zelve Compagnien / hebbende voor handen eenen aenslach weirdich voor courageuse ende ervarene Soldaten / ende ghelijck de Hoofden ende Crijgs-oversten hare aenslagen van te voren wel moeten bedencken ende overweghen / eerse de selve int werck stellen / alsoo moetense oock letten op de weggen die sy sullen passeren / ende voor dewelcke sy haer moeten wachten: Dit alle te samen rijpeliclyc overleyt zijnde / nemense haren wech langhs de Zee-cant / aen ghene zijde van Burghvliet / zijnde geresolveert die Compagnie Ruyters die ghemeynelick de wacht hielt aende

Schalien-houve ²¹⁸) / ofte aen Stalpers-sant ²¹⁹) aen te tasten / maer alsoo zy die daer niet en vonden / treckense terstont voort op hope van eenen goeden buyt te maken / ende niet met ydele handen te comen in haer bestemde Garnisoen / resolveren te rijden naer Putte / ende op de Heyde in een Valleye neder te slaen / ende het Convoy vanden Vyant te verwachten; ondertusschen sondense uyt van hare Troupepe 16. Peerden / om herrewaerts ende derrewaerts te rijden / naer het gheseyde Convoy te vernemen / ende haer daer van te waerschouwen soo wanneer se t'selve souden ghewaer werden.

24 augustus

Dese Peerden nu eenen ruymen tijt wech gheweest zijnde / en conden om de groote duysterheydt vanden nacht de Valleye daer de Troupepe stont niet vinden / hoe zeer sy daer nae sochten ende rontsom sweeffden / ende waren eyndelick wel een ure gaens daer van affghedwaelt; De Troupepe (die zeer nae hare comste verlangde) bemerckende de voeten vande Peerden die rontsom haer hadden ghesweeft / ende het Velt gheweldich door-loopen / wisten niet beters off de Vyandt hadde haer aen alle canten beset / vinden daeromme gheraden die plaetse te verlaten / te meer alsoo den dach begonde door te breken / commanderen twee uytten hoop / om met haest voor-uyt te stooten / ende het Velde te ontdecken: dese sien van verre twee

²¹⁸ Schaliehoef; boerderij langs de Antwerpsestraatweg, net buiten Nieuw Borgvliet, zuidzijde van de Molenbeek. Is gesloopt bij de aanleg van de rotonde tbv de Markiezaatsweg.

²¹⁹ (verm) thv Zandfort, N. van Hoogerheide.

peerden aencomen / ende de selve naerderende wierdense gewaer dattet waren twee vande sesthiene die uytghesonden zijnde / de Troupe hadden ghemist; by den anderen comende verstaense t'ghene daer passeerde / ende onder andere dinghen / datse hadden laten voor-by rijden eenen hoop Peerden / onder dewelcke waren vele Officiers / ende lieden van aensien / met eenighe Waghens / ende dattet Convoy corts daer aen volghde met acht Cornetten; dit maecte den mont vande onse waterich / ende hoe zy daer op meer dachten / hoese meer lust hadden om wat goets uyt te richten / sy mosten hayr of pluymen hebben van dit Convoy / rijden daeromme datelick nae Capelle / ende daer ontrent ghecomen zijnde / senden neghen vande best-beredene voor-uyt / om de Ruyterye van den Vyant inde steert te slaen / doch wierden dese vande zelve soo onthaelt / datter vijf van haer wierden ghevangen / de andere vier ontcomende brenghe dese tijdinghe aende principale Troupe / dewelcke op staende voet mettet Casket op t'hoofd / ende de Pistoel inde hant daer nae toe rijden / ende de Vyant soo gheweldich aentasten / datse niet alleene hare ghevanghene lossen / maer oock (twee vlieghe met eenen lap slaende) krijghen twintich van des Vyandts Ruyters met hare Peerden ende wapenen / ende met desen buyt te vreden zijnde / wenden zy het hoofd / ende maken hare retraitte van daer aff tot Breda / sonder eenen man te verliesen / jae oock sonder eenige quetsueren te krijghen; daer bleef oock maer een vande Vyandt op de plaetse doot; ende hoewel zy furieusselick wierden achter-volght / ende met die hondert Peerden (onder t'beleyt van Graeff Johan van Nassouw) nae-ghereden / tot

Sundert toe / soo en ontstelden zy haer daerinne niet een sier /
ende verlieten niet een hayr van haren buyt; sy wisten
ondertuschen oock wel datter gheen tijt en was om de Vyandt te
verwachten / ende daeromme sochtense wech aff te legghen /
haer selven tot dien eynde soo zeer haestende alst eenichsins
moghelick was om lant te krijghen / in zulcker voeghen datse vier
Peerden den hals afreden / ende daer-en-boven noch eenighe
andere soo vande hare als van deghene diese hadden ghenomen
/ bedorven / Het ghene haer beter was als te vallen in handen
vanden Vyant / die haer vervolghde. Men moet oock zijn
voorspoedt niet misbruycken; ende ten is gheen minder const /
zijnen buyt wel te bewaren / ende te brengghen in een plaetse van
versekeringhe / als de selve off met listicheyt off door
cloeckmoedicheyt te vercrijghen; het was hen ghenoech datse
den Vyant desen spijt hadden ghedaen / ende achtent geen
cleyne eere te wesen / acht Compagnien dese proye te
ontnemen / deselve met loopen te bewaren / ende binnen Breda
te comen met hare ghevanghens / dewelcke hare rekeninghe
hadden gernaect Sinte Bartholomeus-Feest te gaen houden
binnen Antwerpen.

40. Cap. Een Mijne ghespronghen, 1500. Enghelschen aen-
ghecomen, Ruyterye vertroocken naer Breda, de
plaetse vanden Gods-dienst verandert, aencomste
van vele Ghewillighe, nieuwe Baterye ghemaect.

24 augustus

Maer op dat ons dese langhe wandelinghe van Berghen nae
Capelle / ende van daer nae Breda niet en verdriete ende te
lastich valle / laet ons weer-keeren tot onse Belegheringe / ende
sien aen-comen een Schip van Dordrecht gheladen met Rijs / tot
behoeff van onse Wercken; laet ons oock gaen nae de Trencheen
buyten de Bospoorte / om te besien wat daer al om-gaet; daer
staen de mineurs ontrent den middach gereet met een Lonte
inde hant / om een cleyne Mijne buyten t'hoornwerck aldaer te
doen springhen / het welcke goet ghevonden was / omdat de
Vyandt niet verre van daer zijnde / recht op dese mijne aen quam
/ ende deselve buyten alle twijffel zoude hebben ghevonden;
daer zijn oock een goet deel Werck-lieden veirdich / om soo
haest de Mijne sal ghespronghen zijn / onse Wercken te
repareren / indien zy daer door eenighe schade quamen te lijden
/ maer zy ginck soo stillekens aen / dat de Wercken noch van
d'eene noch van d'andere zijde daer van eenich hinder creghen.
Opdesen dach wert het Leger vanden Vyant versterckt met 1500
Enghelschen / die een tijt langh ontrent Sluys in Garnisoen
hadden ghelegghen / ende wiert gheseyt dat hy noch acht
Stucken-geschuts hadde ghecreghen / dewelcke hem sonder
twijffel ghetrouwelicker sullen blijven als dese strijtbare Natie /

die het jock vanden Spaenjaert noyt heeft connen draghen /
ende hem zelve te goet kent om van eenighe *Botto a Dios*
ghecommandeert te werden / ende oock te Religieus is om de
kercke Gods d'Oorloghe aen te doen / ende te ghetrouw om
teghens dien staedt te dienen die soo nauwe met Groot
Brittangien is verbonden; *De Roose en can nimmermeer in
stinckende bilsen-cruydt veranderen.*

De reste vande twee Compagnien Ruyterye hare Peerden ende
Bagagie te schepe ghedaen hebbende treckt s'achtermiddaeghs
uyt de haven naer het hoot / de Vyant siet het aen / ende
vereertse niet met eene schote van Canon; zy maken terstont
zeyl / siende dat de wint zeer goet was / ende comen des
anderen daeghs s'morgens binnen Breda.

s'Avonts ontrent den ses uren schiet de Vyandt vande Zuyt-zijde
met sijn Canon / daer comt een yser inde groote kercke / ende
neemt wech een stuck uyt een gestoelte dat cierlick was ingeleyt
/ daer in de Capiteynen ende andere Hooft Officiers van het
Garnisoen ghewent zijn hare plaetse te nemen ende te sitten /
doch gheene vande Soldaten die inde Kercke waren gelogeert en
wierden daer door beschadicht.

Het Garnisoen wat van daghe te daghe alsoo aen door het ghetal
vande Compagnien die sijn Excellentie ons toe sent / datmen
ghedronghen was by provisie eene goede partye vande zelve te
logeren niet alleene herwaerts ende derwaerts inde kercken
ende Capellen vande Stadt / maer oock selfs inde groote kercke
daermen dagelijcx Predickte. Ende daeromme vonden die vanden
kercken-raet goet / de E. Heeren vande magistraet aen te

spreecken ende te verschoonen dattet nootsakelick was eene andere plaetse te soecken ende te bereyden / om daer inne de oeffeninghe vanden daghelijckschen Gods-dienst (die geensints en mach werden na ghelaten) te continueren / want God de Heere hadde bevolen dat het vier altijd zoude blijven op den Altaer aenghestecken, ende datmen hem voor allen anderen dinghen wel zoude wachten dattet niet uyt en ginge.

25 augustus

Hieromme wiert des anderen daeghs geordonneert datmen daer toe zoude accommoderen de groote Sale van het hoff / dewijle deselve niet alleene ruym ghenoech was / maer oock seer wel bevrijt teghens het Gheschut vanden Vyant / ende datmen alle neersticheyt zoude doen om de selve teghen den ses ofte ten uyttersten den seven-en-twintichsten deser te mogen ghebruycken / ende daerinne is den Gods-dienst van dien tijt aff gecontinueert tot inde Maent van November / wanneer de Compagnien vertrocken zijnde / de kercke metter haest wiert schoon ghemaect / ende eenichsints op haer stel ghebracht / immers alsoo datmense conde gebruycken / verwachtende ondertuschen datse gheheelick te zijner tijt zoude werden gherepareert.

Dese Belegheringe was ghelijck eene Universiteyt ende Hooghe Schole voor de discipulen ende queeckelingen van Mars, dewelcke in plaetse van haer selven onder de vendels der liefde vande schoonste te doen beminnen / liever hebben haer onder de Baniere van Mars vande aldercloeckste te doen ontsien / ende gelijkmen seyt dat de Luypaert t'meeste deel vande ghedierten

tot hem treckt / om den bysonderen lust die zy hebben in zijnen reuck; alsoo vintmen oock qualick een courageus ghemoet / t'ghene hem selven totte Oorloghe heeft ghe-eyghent ende overghegheven / het welcke hem selven niet en voelde ghedreven door eenen brandenden yver ende begeerte om hier te comen / ende zijn ambacht te leeren / ende ghelijckerwijs wy voor desen hebben verstaen dat ons Groot Brittanien verscheyden Edel-lieden heeft ghesonden / om haer selven in dese Accademie te oeffenen ende eenich proef-stuck te doen; alsoo heeft oock Franckrijck daerinne hem selven willen thoonen / ende dat op eene extraordinarise wijze / want op heden comt inde Stadt den *Hertoch van Candale*, ende de *Grave van Bethune*, vergheleschapt zijnde met verscheyden Barons / ende Heeren van grooten aensien / ende andere Fransche Edel-lieden van goeden huysen / welckers namen int eynde van dese Historie by een sullen werden gestelt: dese alle nemen de wapenen inde Hant / ende begeven haer meestendeel onder de Compagnie van *Capiteyn La Case*; desen braven Adel groot werck maeckende van dien heerlicken tijtel der Princen / van die glorieuse qualiteyt / ende den treffelicken naem van Soldat, oeffent hem selven in alderhande soorte van Oorloghe / begheeft hem ghewillichlick onder de moeyten ende den pijnelicken arbeyt die een Belegheringhe mede-sleypt / niet sparende haer bloet voor het welvaren van andere / ghelijck een troupe van caritative Pellicanen ²²⁰) / ende soeckt gheene andere recompense / dan de

²²⁰ Liefdadige pelikanen

reputatie ende de eere diese can becomen / dewelcke haer eenen luyster can gheven door alle de weerelt / ende daer benefens eene assureantie ende vrymoedicheyt in toecomende tijden in hare eyghene Oorloghe / in dewelcke zy souden mogen werden gebruyckt.

28 augustus

Ontrent dese tijt wiert gemaect eene schoone ende groote Bateria van tien stucken Canon buyten de Water-poorte / streckende van het Contrescharp vande Gracht voor het steenen Bolwerck / langs den Haven dijck nae de groote Schanse toe / om daer mede te beschieten de Wercken die de Vyandt maeckte aende Noort-zijde / ende zijne aencomste naer seker cleyn Fort aldaer ghenamt de Crabbe-schanse te verhinderen / want men conde genoech bevroeden dat hy ons de haven van die cant sochte te benemen: *Mison Chenæus* antwoorde seer wel aen die ghene die met hem spotteden om dat hy zijnen Wan vermaecte als het noch verre was vanden Ougst / *Men moet (seyde hy) bereyt zijnde tot het werck comen, ende niet al werckende hem selven bereyden.* Om dese selve oorsake wiert dese Bateria by tijdts ghemaect / want het is veel beter te voorkomen dan voorkomen te werden.

@@@

41. Cap. Aencomste van d'Heer Morgan, uytval van onse Soldaten op den Vyant, last aende Ingenieurs, ordre op de munitien van Oorloge, Schepen geladen met ammonitie, mitsgaders 7. Compagnien comen in, ghequetsten wech ghesonden, Convoy vanden Vyandt, noch vier Compagnien comen aen, ongeluck door Buspoeder.

26 augustus

De Prince van Oraengien verstaende dat Sir Robbert Henderson nu was overleden / en wilde die plaetse niet langhe ledich laten; sent daeromme uyt zijn Legher om te commanderen int Zuyt-quartier vande Stadt Sir Charles Morgan, Colonneel over een Regiment Enghelschen / dewelcke arriveerde op den 26. Augusti / hebbende in zijn gheselschap Jonckheer Willem van Nassouw, die hem van zijne Excellentie was toevertrout / om onder zijn beleyt hem zelve in dese Belegheringhe te oeffenen / hem volgden oock op de hielen seven Compagnien voet volck / om ons Garnisoen (t'ghene alreede zeer was gheswackt) daer mede te verstercken; ende hier door quam te cessen het secours ²²¹) dat die van t'poort-quartier by provisie hadden ghesonden om te bewaren het Hoorn-werck buyten de Woutsche-poorte.

²²¹ Werd de ondersteuning van die van het poortkwartier teruggetrokken.

Van den Briel wiert oock ghesonden een Schip met Strooi het welcke zeer wel te pas quam in verscheyden noodighe ghelegentheden.

Onse Soldaten / dewelcke niet en schijnen te leven dan om te vechten / ende niet te vechten dan om te leven / consent verworven hebbende van hare Commandeurs / gingen ontrent ten 12. uren op den middach besien off de Vyandt wel gecoockt hadde aende Noort-zijde vande Stadt / ende haer selven gheworpen hebbende van boven-neder tot binnen in zijne Trencheen / maecken eenen zeer heeten alarm / maer de Vyandt gheweldich verslaghen ende bleeck zijnde op zijne camme ²²²) / en dede gantsch gheen devoir van een courageus Soldaet / te vreden zijnde dat hy zijne pottagie maer wel mochte bewaren; waerom de onse (naer datse eenighe hadden verrast ende slapen gheleyt) niet siende eenighe gelegentheydt om yet by sonders uyt te rechten weder-keeren / niet anders mede brengende voor haren buydt als een arm Musquet.

27 Augustus

Het ghetal vande Overloopers continueerde / ende vermeerderde van daghe te daghe / ende t'ginck met haer even als t'gaet mette Oyevaers / dewelcke haer zelve teghens den herbst versamelen om de Zee met malcanderen te passeren; ende dese seyden voor een sekere ende ghewille tijdinghe / dat ons Canon aende Noort-zijde hadde wech-genomen twee groote Signoors, over dewelcke de Marquis uyttermaten zeer bedroeft

²²² Bleek om zijn (hane)kam; bleek om zijn neus

was: Ons arm zandachtich lant verandert van couleur, ende wert zeer edel door dese purpure verwe, die ons uyt Spaengien ende Italien wert toe-gesonden.

De Heeren vanden Crijgs-raet bemerckende dat de Vyant van ure tot ure naerdert / belasten de Ingenieurs *Trestoran* ende *Claire*, datse haer zelve alle daghe sullen laten vinden in persoon / ofte ten minsten hare Conducteurs in't Quartier van Colonnell *Henderson*, buyten de Bos-poorte / om te letten soo op de fortificatien die alreede ghemaect zijn / als oock op de ghene die noch door gheleghentheyte gemaect zullen werden / ende datse tot dien eynde sullen volgen het commandement vanden Colonnell *Sir Charles Morgan*, ghesuccedeert ende ghetreden inde plaetse van *Sir Robbert Henderson*, om zijne trouppen te beleyden ende t'gheheele Zuyt-quartier te bewaren.

Ende om het Buspoeder voortaan wel te menageren / vint dese Vergaderinghe goet / dat het zelve naer desen binnen inde Stadt niet meer en sal werden uyt-ghedeylt / maer dat de magazijns soo van t'eene als van t'andere Quartier doorgaens wel sullen werden versien / van Poeder / van Lonten ende Coghels / om niet veel tijts te verslijten ende te verliesen int gaen ende keeren / ende op dat niemant eenighe occasie zoude hebben hem selven uyt het Quartier te absenteren: Is daer-en-boven ordre ghegheven aende Conducteurs / omme te leveren aen yeder Sergeant van wapenen / ofte aen den ghenen dien de Capiteyn (de wacht hebbende) daer toe sal ghebruycken / soo vele Buspoeder / Lonten ende Coghels als hy zal van noode hebben / naer het ghetal van de Mousquettiers die hy sal verclaren te

wesen onder zijne Compagnie / ende daer van te nemen eene
recepisse naer gewoonte; De Sergeanten wiert op-gheleyt de
uytdeylinghe van dit Poeder te doen met een Blecke mate /
houdende twaelff cleyne maten vande Bandelieren / welcke
mate haer vanden Comissaris *Schilperoort* (specialick daer toe
ghelast zijnde) sal werden over-ghelevert: ende is dese ordre
precijselick onderhouden tottet uyt-eynde vande Belegheringe
toe;

*Daer en is inden Oorloog niet nootsakelicker als ordre; beyde int
commanderen ende int ghehoorsamen: Door ordre overwint men,
ende door disordre wertmen overwonnen, Cæsar houdende zijn
volck onder ghehoorsaemheydt, heeft zijne vyanden overwonnen:
Pompeus daer-en-teghen is van zijne vyanden overwonnen, om
datter gheene ordre onder zijn volck was: Cato wel ontsien ende
ghehoorsaemt zijnde, dede meer met twee mannen in Utica, als
Varro, Scipio ende Tuba, hebbende een onghehoorsaem ende
gemutineert volck, met hare drie Legers te velde.*

Dese ordre wel onderhouden inde Stadt / wiert dapper ghestijft
ende ghesterckt door de goede ordre die onse Hooge
Overicheden hielden int geduerich over-senden van alderhande
provisie / tot onse versekeringhe van nooden ghelijck men conde
sien uyt een Schip in onse haven comende van Delf op den 27.
van dese Maent / gheladen met een merckelick ghetal van Vier-
roers met alle hare toebehoorten / met schoot-vrye Potten ende
Rondassen / met een groote menichte van Mousquetten /
Schoppen / Bijlen / Hou-messen / Musquet-coghels / Mandekens
/ ende andere dierghelijcke warē.

De Compagnie van Colonnell Morgan uytte Schepen ghetreden zijnde marcheert in ordre naer de groote Marct / ghelijckerwijs oock doen de Compagnien van Capiteyn *Conway, Clerck, Hyat, Lindesay, Schor, de Glandes*, yeder eene vande zelve hem voughende by de trouppen van zijne Natie.

Ende aenghesien door de approchen vanden Vyandt (de welcke sonder ophouden uyt zijne Trencheen schoot) vele van onse Soldaten wierden ghequetst / ende het ghetal van dien daghelijcx aengroeyde / vont de Crijghs-raet goet (volghende hare resolutie desen aengaende te volgen ghenomen) een goet deel vande zelve te senden naer het Hospitael van Ter Goude / omme aldaer bequamelick ende op haer ghemack ghenesen te werden / ende meer ruste te vinden als in dese Stadt / daer niet anders en was als een ghestadich ghedruys / ende eene gheduerighe onruste / met haer sendende eenen Chirurgijn / ofte immers een van zijne Dienaers / om haer onder-weghen te vermaken / ende sorghe te dragen dat hare wonden niet en verargeren.

De Crijghs-raet gaff oock wederomme op een nieuw acte aenden Capiteyn vande Canonniers: uyt crachte vande welcke hy vermochte (wel verstaen de met kennisse vande Capiteynen) aen te nemen uyt alle Compagnien / soo vele Soldaten als hy van nooden soude hebben tottet gebruyck van zijne Vier-Wercken / mits conditie dat hy daer toe geene en zoude emploieren / dan die daer toe ghesint waren / ende haerzelve vrywillichlick presenteerden / dewelcke in sulcken ghevalle vry souden zijn van alle wachten.

De Vyant laet uyt zijn Leger vertrecken een groot Convoy / ende het zelve / soo't schijnt / marcheert den rechten wech naer Antwerpen / maer de onse werden gheweert dat hy onder dien deck-mantel eenen merckelicken hoop volckx sent vande Noort-zijde nae de Zuyt-zijde / om zijn quartier al daer te verstercken: ende dit veroorsaect dat extraordinair commandement wert ghegheven aen al ons volck / soo te Peerde als te Voedt / omme hen-selven inde wapenen te begheven / ende ghereet te houden / off misschien de Vyandt eenighe Mijne zoude willen doen spelen / om eenich Werck in dat Quartier aen te tasten / ofte eenighen anderen aendach voor hadde hoe-wel hy dien gheheelen nacht passeerde sonder hem int minste te bewegen.

28 augustus

Comende daeromme voort totten 28. dach, van dese maent / laet ons wederomme gaen nae de haven / ende sien daer in comen stuyven / niet alleene een Schip van Ter Vere / geladen met eenen grooten hoop Buspoeder / ende Musket-coghels / maer oock verscheyden andere Schepen met Coop-lieden / die dese Coopmanschap sullen helpen vertieren ²²³) / met de makelaers van *Madrill, Civile, Lisbona, Naples, Milanen*, van Antwerpen, van Brussel, ende in somma met alle de ghene die daer leven op de genade vande bancke van Genua, want daer comen op dese zelve tijt inde Stadt / de Compagnien vanden Rijn-grave, van *Capiteyn D'espaluigues, Jan Eggels* ende *Peter*

²²³ Verwisselen (van eigenaar)

Both, vier schoone Compagnien / de twee daer van sterck wesende twee hondert Coppen.

Een tempeest sent ghemeynelick voor hem henen eenich doofachtich gheluyt eer het opstaet / de Huysen craecken gemeyneliek eerse comen te vallen / den roock ontdeckt gemeynelick ende vercondicht den brandt die aengaende is; maer het ongeluck vanden mensche (seyt Seneca) is dickwils soo subijt / datter niet ter weerelt voor en gaet t'ghene hem daer van waerschout.

Dit en verthoont hem selven hier maer al te wel / door een beclaghelick ongheluck / het welcke onverwacht ghebeurt is inde Gracht van t'grootte Hoorn-werck / aende Zuyt-zijde vande Stadt / want het vier door onachtsaemheyte raeckende aen een Tonne Buspoeder / doet zulcken geweld dat vele daer door verbrant wierden totter doot toe / vele om-hoogh inde locht opgheheven / onder anderen wiert een arm Soldaet gheworpen int Quartier vanden Vyant / ende eenen anderen die op de Tonne sat vloogh soo hoogh als men ooghen conde zijn lichaem (hebbende verloren t'hoot met eene vande armen / die elders wierden gevonden) viel vele schreden van die plaetse daer het hadde gheseten: Dit maecte daer nae de Soldaten voorsichtigher / ende leerde haer niet soo seer dencken op het perijckel datse van buyten hadden te verwachten / datse ondertusschen zouden vergheten het gene daer mede sy alle dage van binnen waren omcingelt.

42. Cap. Schepen in-gecomen, eene Compagnie
vertrocken, Coffers gemaect, Licenten gesloten,
de Vyant sappeert de Halve-mane int bosch, twee
vreemde schoten van Canon, de Vyant bestormt
de Halve-mane aende Noort-zijde, come daer in,
wert daer uyt-gheslagen, blijfter van buyten vast
teghen aen ligghen, van daer hy wert ghedreven
met groot verlies van zijn volck.

28 augustus

Maer op dat de compassie die door oorsaecke van dit verdrietich
ongheluck in onse herten is ontsteken / ons niet en vervoere
ende doe verliesen den draedt van onse Historie / laet ons al
wederomme gaen wandelen naer de haven / om daer te sien in-
comen een Schip gheladen met Stroo / ghesonden uyt den Briel /
ende daer beneffens twee andere Schepen vol van Delen / ende
noch een derde opghehoopt met Manden ende met Coghels /
comende uyt het magazijn van Delft.

29 augustus

Ende terwijl men besich is met het ontladen van dese munitie /
resolveren de Heeren vanden Crijgs-raet / op hare ghesette ure
ende plaetse vergaderende / patent te geven aen Capiteyn
Cornelis Laureynssen, omme hem met zijne Compagnie te
transporteren nae Mossel-houck ²²⁴) / ende aldaer te verwachten
ende te ontfanghen alsulcken ordre / als hem sal werden

²²⁴ Zuid-oostelijke hoek van eiland Tholen; tegenover Processeplaat.

ghegheven vanden Heere van Haultain, Admirael van Zeelant /
commanderende (dese Belegeringe geduerende) over de
trouppen inden Eylande van Tholen.

Wert daer beneffens ghegeven commandement aenden
Lieutenant van d'Lants Timmerlieden om te bestellen ende te
leveren aen Capiteyn Ian, vier mannen dewelcke hem soudē
dienen / ende zijne ordre volghen / int maken van zijne Coffers /
Galeryen / ende andere inventien die hy ten dienste vande
quartieren zoude practiseren / deselve wel expresselick
belastende niet van hem te scheyden / voor ende aeler hy zijn
begonnen ende voor ghenomen werck sal hebben opghemaect /
ende ten eynde gebracht.

Ondertusschen werden wy ghewaer dat onse Hooge Overicheden
den Vyant bestrijden niet alleen te Lande / maer oock te Water /
ende hem van langer-hant de lendenen breken / ende zijne
crachten benemen / al ist sake hy zulcx niet en ghevoelt op
staende voet / want de Heeren vande Admiraliteyt van Zeelant
schrijven aen alle hare Ontfangers / eñ Licent-meesters / dat de
Heeren Staten Generael (om den Vyant in zijne Belegheringhe
voor de Stadt van Bergen-op-Zoom meer te ontrieven ende te
crencken) hebben gheresolveert by provisie ende voor eenen tijt
te sluyten de Convoyen ofte de Licenten van Brabandt ende van
Vlaenderen / ende dat de waren ende de Coopmanschappen die
ghescheept werden nae Calis ²²⁵) / even soo vele sullen moeten
betalen aen het Lant / als de ghene dewelcke passeren de Riviere
vande Schelde, nae de landen vanden Vyandt / ende datse tot

²²⁵ Calais

dien eynde alle Officiers hebben belast ende geordonneert hen na dese hare resolutie te reguleren.

Middeler-tijt en hout de Vyant niet op van graven / ende zijne approchen onder de aerde te vorderen / commende met sapperen tot onder onse Halve-mane buyten het groote Hoorn-Werck aende Zuyt-zijde vande Stadt / aende welcke hy soo gheweldich werckt dat hy een groot deel vande Borst-weiringhe doet neder-storten / ende over hoop vallen / ende al-hoe-wel hy daer ghemaect hadde een seer groot gat / ende eene breede openinghe / soo en hadde hy evenwel t'herte nier om daer in te comen: de onse ghedronghen sijnde de hooghte te verlaten / wijcken een weynich na de leechte in een Retrenchement datse hadden begonnen / ende datelick voort op maken: ende daer uyt ghevense soo geweldich vier met hare musquetten / nacht ende dach / datse den Vyant zijne verdere approche beletten; daer-en-boven begoste ons Canon van t'Hoorn-werck aen d'eene ende vande Woutsche-poorte aen d'andere zijde daer op soo te donderen ende soo te blixemen / dat hy t'hoofd bestont te crauwen met beyde zijne handen.

Doch om te thoonen dat hy dese onse Musijcke niet en achtete als eenighe antwoorde onweirdich, soo opent hy de schiet-gaten van zijne Bateriae / ende sent ons onder andere schoten twee toe / die zeer vreemt sijn / ende wel niet prijswerdich ten aensien van haer zelve / maer seer ghedenckweirdich ten aensien van ons diese hebben ontfanghen; het eene yser weghende 25 ponden / smijt om verre een groot deel vanden voor-gevel van een Huys / met een Schouwe / ende hoe wel daer eenighe

Arduyn ende vele andere steenen van boven-neder vielen op de selve plaetse daer een moeder haer kint hadde sitten baeckeren by het vier / ende het selve even inde Wieghe gheleyt / soo en was noch moeder noch kint daer van eenichsints beschadicht; het andere yser van ghelijcken ghewichte drong door een huys ofte twee / ende niet teghenstaende het scheen verloren te hebben zijne principale cracht / soo brack het evenwel noch door de ysere tralie voor inden winckel van een Zilver-smit / viel op het venster / ende rolde tot op sijne knien / alsoo dat hy t'selve ontfinck in zijn schoots-vel / sonder hem te quetsen; Een groot gheluck voorwaer / maer eene goede lesse dat hem een mensche alle tijt moet begheven onder de vleugelen van dien, die het vier weet uyt te blusschen, ende de cracht vanden donder ende blixem te breken.

Op desen selven dach hadde de Vyant lust om eene extraordinaire preuve te doen op ons Quartier aende Noort-zijde vande Stadt / om te besien off hem dat Climaet niet wat meer en soude favoriseren / als het Climaet van d'andere zijde / daer hy schijnt te logeren als in een gat van St. Thomē, onder de Linie / die hem door hare brandende hitte consumeert / ende teenemael verteert.

De Marquis Spinola hadde doen commanderen 27. Compagnien Spaenjaerts / getrocken ende ghenomen uyt drie van hare Regimenten / sonder de Walen ende de Bourguignons / die haer wierden by-gevoeght / alsoo wy corts daer nae hebben verstaen / makende te samen drie duysent uytgelesene mannen / daer mede comt hy aen onder Trommelen off Trompetten / ende

sonder gheluyt off getier / meynende eer dien dach ten eynde
ginck / eenich ghedenckweirdich Exploict te doen; maer de onse
en slapen ondertusschen niet / ende in plaetse van te dencken op
de ure van aff-trecken ende van rusten / bereydense haer selven
om den slach te wachten / ende den rooc vanden Spaenschen
hooghmoet te doen verdwijnen.

Want soo haest als de Vyandt tuschen seven ende acht uren met
zijne Musquetten begonde te craecken / begonden de onse
terstont met de hare te antwoorden / het schieten nam toe /
vermeerderde handt over handt aen beyde zijden / ende
continueerde sonder ophouden / het welcke bemerckende de
gene die in dat Quartier commandeerden / ende siende daer
benefpens dat dit gheschiede even op de selve ure / als onse
Troupen ghewent waren van wacht te veranderen / d'eene af-
gaende ende d'andere op-comende / vonden geraden / d'eene
ende d'andere voor dien nacht daer te houden / om door zulcken
middel den Vyant beter te steuyten; eenen wijsen raet voorwaer
/ ende we ten propooste ²²⁶) ghenomen; Ende hier uyt blijkt dat
de teghenwoordicheydt vande Hoofden onder de Soldaten even
soo nootsaekelick is *als de Sonne onder de nieuwe vruchten, om
daer van profijt te hopen ende te verwachten.*

Den allarm wert allengskens grooter ende heetter / het vier
vande Schermutsingen begint meer ende meer te ontsteecken /
maer dit en is evenwel niet dan een voor-bode van het ongheluck
dat de Vyant over t'hoofd hangt; dese Saladen van dit zijn avont-
mael / hebben wel eenige bitterheydt ende suericheydt / maer

²²⁶ Doel, voornemen

veranderen seer haest in eene schrickelicke slachtinghe / ende 't come soo op zijn vleesch aen als of eenen *Engel den verderver* ware gepasseert midden door dese *trotse ende hooghmoedighe Assyriërs*: want soo haest als sy met eene groote troupe vallen op eene cleyne Halve-mane die ons volck hadde opgheworpen hardt aende hare / die zy hadden gemaect buyten de groote Linie / wierdense vande Nederlanders die daer de wacht hadden seer feestelick ontfanghen / ende creghen een sauce die op sulcken spijs paste; ende hoe wel zy daer veel volcx lieten ligghen / soo drongense met eene groote menichte soo gheweldich aen / datse onse halve-mane in-creghen / ende de selve meynden te behouden: maer de onse die haer een weynich hadden geretireert / ende daer uyt waren ghewecken, om van dat Mieren-nest Spaenjaerts (egene plomp-verloren toe viel) niet overvallen te werden / en verloren daerom niet eenen druppel van hare couragie / maer ter contrarie (siende datse lustich wierden gesecondeert / van andere Natien / soo Franchoyzen als Walen / ende oock vande Compagnie van Colonnell Morgan, die op t'versoeck vanden Heere van Famars daer was gesonden) schoten geweldich onder den hoop van alle canten / ende vielen met sulcke eene furie daer op aen / datse mosten schuyven / de plaetse wederomme verlaten / ende dattet niet moghelic en was daer inne te blijven / sonder haer alle te ruineren. Daer uyt gedreven / ende herwaerts en derrewaerts verstroyt zijnde / begondense allengskens wederom te versamelen / ende haer te logeren van buyten aen d'eene zijde van onse Halve-mane; maer de onse zulcx bemerckende / wierpen (om haer te

doen ritsen) menichte van Granaden / ende andere Vier-Wercken onder den hoop / insonderheyt / wierpense een deel brandende Peck-reeppen inde plaetse van Laurier-crantsen / dewelcke groote schade deden / ende sulck eenen schrick maeckten onder de Spaenjaerts / datse bly toe waren om op te cramen / ende oock die plaetse te verlaten / ende datse t'Leeuwen-vel / daer mede sy int aencomen becleet waren / uyt-schuddende / haer selven gheluckich achten te vinden de voeten van een herte om van daer te loopen / ende die hitte te ontgaen. *O hoe gheluckich soude die gheweest hebben, die doen op eenen dach hadde cunnen vliegghen tot in het Escuriael.*

Want soo haest als de onse saghen datse haer zelve ghereet maeckten om te retireren ende van daer te vertrecken / en vertoefdense niet langhe / maer verhittet zijnde door het langduerich vechten / vallen haer op het lijff / ende drijvense met sulcke eene moedicheyt / datse met eenen loopen tot binnen in hare Trencheen / ende aldaer gheweldich vechten hant teghen hant / eenighe verstanten haer selven te avanceren tot aen des Vyandts Canon / ende zouden t'selve ghemackelick hebben connen vernaghelen / indien se wat meer hadden gheweest in ghetale / ofte indiense maer een weynich hadden ghesecondeert connen werden van eenighe andere trouppen.

Dese Schermutsinghe ende dit ghevecht duerde den geheelen nacht / tot aen het criecken vanden daghe. Ende siet hier eene groote veranderinge in soo corten tijt: desen grooten hoop volcx dewelcke teghens dit Quartier aen-quam mette cop inde locht /

ende met sulcken hooghmoet / leyt nu sol over bol ²²⁷) ende
mettet hoeft om leeg: Dit doet ons hopen / sien / ende
ghelooven dat God de Heere zijn toornighe handt van ons wil
wenden / ende dese roede / daer mede hy ons castijdet voor
eenen cleynten tijt / int vier sal werpen. Laet ons de waerheyt
bekennen / want de wint (ghelijck dickmaels te voren gheschiet
is) was met ons / ende naer onsen wensch soo langhe desen
storm duerde / drijvende alle den roock van onse Vier-Wercken /
van ons Geschut / vande Musquetten / ende van het Stroo / dat
wy wel ten propooste aengaecken / inde ooghen vanden Vyandt
/ ende hem daer door verblindende tot zijne groote schade /
ende tot groot voordeel van onse Soldaten: Tis God ende niet
eenen versierden Eolus der Heydenen / die ons by -nae alle
daghe zijne gunste in sulcker voeghen heeft bewesen: dien
grooten God die de winden hout in hare holen; die disponeert
over de machten des hemels; die den fabuleusen rieck van
Neptunus, ende het roer van t'schip des gheheelen weereldts
hout in zijne handen; t'is dien wijsen ende machtigen Huys-vader
ende uytdeylder ²²⁸) van onsen voorspoedt / den rechten Planeet
vande Ebbe ende vanden Vloedt onses levens, die zijne secrete
influencien aenden Sterre-kijckers noyt en heeft gheopenbaert;
wat en connen wy niet doen met desen God / die van ons selven
niet en vermoghen: Met hem doen wy daden, ende hy treet onse
vyanden onder, dien stercken God is met ons ²²⁹):

²²⁷ Onbekende uitdrukking

²²⁸ Uitdeler, dus: bron

²²⁹ Psalm 60; Jesaja 8

Onsen Vyant is machtich / hebbende vele ende groote crachten
teghen onse swackheden / maer zy werden alle gebrijselt
teghens de cracht van onsen Rotz-steen, ende wy vermoghen
oock alle dinghen door hem die ons machtich maect. ²³⁰⁾

Daer en is gheensints aen te twijffelen / off het veroorsaecte
eene vreemde crimpinghe inden buyck vanden Marquis, als hy
t'velt aen allen canten roodt sach door t'bloedt van zijne Soldaten
/ ende de locht voelde geïnfecteert van soo vele doode ende
nederghelvele lichamen: want al-hoewel hy het volck (t'ghene
hy nae zijn fantastijck humeur moetwillens op een slacht-banck
brachte) betaelt mette munte van haer eyghen bloedt / ende
daer door zeer wierde versterckt het credijt van zijn casse / aen
dewelcke zy een goede somme ten achteren waren / soo moet
hy nochtans bersten van spijt in sijn herte / siende alle zijne eere
ende reputatie soo vervallen / zijn volck soo verslaghen / ende
hare vleugelen soo nae-slepen / ende soo dit t'sijner schande niet
en clinckt tot binnen de Stadt van Madrill in Spaengien / soo en
isser niet dat hem immermeer can brengen uyt de gratie vanden
Coninck / want hy verliest hier op eene reyse meer volcx van
aensien / als in eenigen storm die hy gedaen heeft / staende de
Belegheringe.

Dit blijkt ghenoech uyt de menichte vande dooden diemen des
anderen-daeghs sach ligghen ghesaeyt ende ghestroyt in onse
Retrenchementen / ende daer buyten / ende ooc rontsom zijne
eyghene Wercken / diese niet en dorsten gaen soecken om te

²³⁰ Phili. 4

begraven. De costelicke plonderinghe die de onse daer vonden / en geven daer van oock maer al te claren ghetuyghenisse / want zy brachten vele ende verscheyden brave ende cierlicke cleederen / Goude-ketens / Ringhen / ende Baggen ²³¹/ Paternosters / Cruycefixen gewijde Teeckentjens / Agnus Dei, Lief-vrouw-beelden / ende andere Roomsche crameryen / wel ende rijckelick op-gesmuckt / veel schoone Wapenen / Corceletten / ende schoot-vrye Rondassen diese hadden ghecreghen / soeckende haer hasardt midden onder de dooden / die by-nae alle te samen waren ghecleet ende gewapent als Capiteynen ende groote Signoors.

Daer-en-boven verclaren vier Spaenjaerts (daer van de drye waren Officiers) die de onse hadden ghevanghen / datter seshien Capiteynen / lieden van groote qualiteyt / waren gebleven op de plaetse; het selve bekende oock daer nae den Tambour / de welcke quam soecken de lichamen van twee groote Heeren / daer van den eenen (genaemt Don Ferdinando off Francisco de Portugal) wiert gevonden / ende met een expresse wagen naer Antwerpen ghevoert : *O Edeldom van Spaengien, die van de doot verslonden is leydt op uwe hooghten, ende hoe zijn uwe Helden ghevallen?* ²³²) Ende indien daer soo veel groote Hoofden zijn gevelt / wie en sal niet willen gelooven / dat het ghetal van de verslagene Soldaten uytter-maten groot is: De Hospitalen ende andere gestichten binnen Antwerpen / sullen ghetuyghenisse gheven van de groote menichte der ghequetsten;

²³¹ Tassen (bagage)

²³² Samuel 1.

wy gelooven onse oogen / de welke niet alleene de Trencheen / maer oock de velden daer ontrent gesien hebben vol van doode / ende naeckte lichamen / latende noch de ghene die hier ende daer verstroyt lagen soo ghequetst als doot / in de Trencheen ende quartieren van den Vyant selve. Wat ons aengaet / wy en hebben (ghedanckt zy de Heere) in sulcken geweldigen storm / gheen groot verlies ghehadt van Soldaten; den Lieutenant van den Heere van Lokeren, met een Sergeant van 't Regiment Van den Heere van Famars, bleven op de plaetse doot / met noch achtien Soldaten; de gequetsten waren oock ontrent de twintich / onder de welke zijn eenighe Sergeant en van verscheyden natien; ende hier uyt blijkt ghenoech dat de onse nimmermeer het minste schrabbeken en krijghen in het aengesichte / off de Vyant krijght daer teghen een doodelicke wonde; ende waer de onse den minsten slach krijghen om de lendenen / dat de Vyant daer valt met de neuse int zant.

43. Cap. Onbegravene dooden, in-comende Schepen, ondersoek der gevangenen, de vyant schiet met Canon, Instrumenten ende nieuwe wercken gemaect, siecken wech gesonden, twee Compagnien Ruyteren vertrecken na Breda, nieuwe ordre op de Licenten, Schepen arriveren, tocht ende slach van den Grave van Mansvelt ende Hertoch Christiern .

30 augustus

De begraeffnisse comt de dooden toe; de natuere leert sulcx ende de liefde verbint den Christenen om desen dienst te doen aen den overledenen: Tobias sittende aen de tafel op een banquet / ende verstaende dat een van de Israeliten zijne landtslieden doot lach op der straten / stont haestelick op / ende eer hy noch eten off drincken gheproeft hadde bracht hy hem in huys / om hem naer het ondergaen van de sonne te begraven; Een prijselicke daet / getuygende van de liefde deses mans tegen sijne natie. De Spaengiaert (hoe-wel hy een groot yveraer is in zijne Religie / ende in zijne superstitie) weder-gekeert zijnde in zijne Trencheen / ende tot zijne voorige wachten / ende daerenboven oock vallende aen het sapperen van onse Halvemanne / laet zijne dooden als gheabandonneert ²³³) ligghen op der aerden / even off in haer selven om-ghebracht hebbende / de begraeffnisse onweerdich waren: Maer de oorsaecke hier van was vele / off dat zijne liefde ende couragie met haer beyden

²³³ verlaten

gheenen raet en wisten / om hem te benemen de vrees die hy hadde voor onse Musquet-cogels / de welcke hem als eenen hagel om de ooren vlogen / waer hy de neuse maer eens uyt en stack; off dat hy maer al te veel wercx hadde met het begraven vande dooden / ende het verbinden van de ghequetsten die hy vont binnen zijn eygen quartier / gheen tijt hebbende op d'andere te dencken / die hy tot het uyt-eynde van de belegeringe heeft laten liggen tot een spectacel van alle menschen .

Naer dat wy 's morgens heel vroeck dese dingen hadden gaen besichtigen / ende wederomme in de Stadt waren gecomen / sagen wy arriveren van Delf een groot Schip met Delen ende Palissaden / ende terstont daer nae noch een ander / geladen alleene met Palissaden / daer volchde een derde het welcke bracht eene groote menichte van Buspoeder / van Dordrecht wiert gesonden een Schip geladen met drie dobbele Canons / ende twee Ysere stucken met hare Affuyten / ende alle andere ghereetschap / daer toe dienstich / om de selve int werck te stellen / ende te doen spelen.

31 augustus

De Heeren van den Crijgs-raet een weynich gerust hebbende nae die groote fatigue van den voor-gaenden nacht / keeren wederomme tot hare ordinaire besoignes / ende examineren die vier ghevangene Spaengiaerts / die de onse het leven hadden gespaert in dat heete gevecht; dese gevraeght zijnde nae 't getal van hare Regiment en / ende onder anderen off de Marquis Spinola van meyninghe was de Stadt aen te tasten aen de zijde

van de haven / langs het verdroncken lant / ofte dat hy de selve woude bestormen ende bespringen aen de zijde van't hooge lant / geven gesamentlick voor antwoorde / dat hy voor seker zijn ooghen hadde gheslagen op het verdroncken lant / ende dat hy daer zijne principale approchen soude maken / om ons de Haven af te nemen.

De Vyant (om den spijt (die hy in zijn herte hadde ontfangen) te verteeren / ende om hem selven te wreken over soo veel edel bloets als daer was vergoten) doet zijn Canon geweldich spelen; even ghelijck de honden / die met haer bassen groot leet meynen te doen aen den ghenen van den welcken sy zijn gheslagen; hy sende ons vele Cogels toe die weynich schade deden / uyt genomen een / de welcke eenen armen arbeyder ende sacken drager treffende / den selven in twee stucken smeed; die het perijckel bemint sal daer in vergaen; want desen man van verscheyden Borgers gewaerschout zijnde dat het seer ghevaerlick was op de Wal ontrent de Noort meulen te blijven staen / omdat de Vyant daer op schoot / en wilde het niet gelooven / maer bleef wachten op het droevich ongeluck / dat over de roeckeloose comt; ende hy was de eerste van de Borgers die met Canon van den Vyant is gheschoten.

Men is onderentusschen vast besich met het maken van Peckreepen / ende Boots-haecken / om de selve buyten de Steenberchsche Poorte te gebruycken / ende om onse halvemane te versekeren / daer in de Vyandt soo wel is onthaelt gheweest / ende ontrent de welcke hy schijnt valt te willen blijven liggen, men hooght de aerde van achteren / ende men

maeckt een Retrenchement / waer mede men hem in de noot soude staende houden / ende nieuw werck verleenen: Een yder versterckt hem in zijn quartier / ende maeckt groote gereetschap; alle dese duystere wolcken dreyghen ons met een groot onweder / 'tghene apparentelick niet scheyden en sal dan met donder ende bloet-stortinge.

't Ghetal van de gequetste / vermeerdert zijnde niet alleene door het schermutseren van den voorledenen nacht / maer oock door het gheduerich schieten met Musquetten uyt des Vyants Trencheen / verneemt de Crijgs-raet op den 31 deser naer ghewoonte vergadert zijnde) neerstelick / welcke van de selve in langen tijt geenen dienst en souden connen doen / ende 14 off 15 van de soodanige ghevonden hebbende / sentse nae Dordrecht / vergeselschap (gelijck de andere voor desen) met eenen Chirurgijn ofte zijnen dienst-knecht / om de selve onderwegen te verbinden / int Hospitael te brengen / ende in handen van de Chirurgijns aldaer over te leveren.

Ende nae dat daer op ordre was ghestelt / wiert ghelesen eenen brief gheschreven van den Prince van Oraengien, daer inne hy belastede / dat de twee over-geblevene Compagnien Peerden souden vertrecken nae Breda / authoriserende onderentusschen den Crijgs-raet om in alle occurrentien / endt soo dickwils als sy goet vinden sal / te mogen ontbieden ende te schepe wederom senden 50 off 60 Ruyters van ons ordinaris Garnisoen / het selve hare voorsichticheyt ende goede sorghe teenemael bevelende.

Onder andere tijdingen verstaet dese vergaderinge oock dat de heeren van de Admiraliteyt van Zeelant ten dienste van het Lant hebben goet gevonden / dat allerhande Eetwaren als Zoute-visch / Harinck / Gesouten vleesch / Boter / kaes / Speck / ende andere dier-ghelijcke Coopmanschappen / diemen vervoert in Neutrale Landen / als in Franckrijck / Enghelandt / ende dier-ghelijcke plaetsen / soovele van Licent sullen betalen / als sy op het laetste betaelt hebben aen ghene zijde van de Schelde in des Vyants lant / ende dit en wert niet alleen verstaen voor het toe-comende / maer oock voor die Schepen / die alreede geladen zijnde / ende den ghewoonelicken Licent betaelt hebbende / ghereet zijn om t'zeyl te gaen / het zo datse noch in de havens / ofte in de Rivieren / ofte op het Vlacke liggen:

Belovende onderentusschen den Coop-lieden te doen restitutie / indien naemaels door expresse resolutie van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael hare Coopmanschappen min werden ghetoureert ²³⁴) ende belastet: Dit is de rechte practijcke van de goede sorghvuldicheyt / ende gerechticheydt / om den Vyant sonder eenich perijckel te ruineren / ende zijne Ondersaten sonder schade te bewaren.

Ter wijlen men besich is om dit te executeren / ende den Vyandt de lendenen te breecken / doen onse ghebueren haer uytterste beste om ons te stijven ende te verstercken / want op desen dach krijghen wy van Middelburgh in Zeelant een Schip met veel Bus-kruyt / ende wert het zelve ghelevert in handen vanden

²³⁴ Verm: getaxeerd

Commissaris; van Delff comt een Schip vol Palissaden met ysere Pinnen / van den Briel comt een ander Schip gheladen met Stroo / ende hier-en-boven werden alle de Smeden vande Stadt belast / te maecken eene groote menichte van scherpe ysere Pinnen / ende dierghelijcke instrumenten / naer datmen zoude moghen hebben van nooden; ende dien selven avondt wierden int Quartier van den Colonnell de Famars ghedraghen vele Vier-pannen met vele Boots-haecken / seer dienstich om den Spaenjaert die daer braveert met zijne fraeye Casacken / te ontdecken / aen te halen / ende uyt te schudden.

Den Vyant biet ons goeden avont met eenighe Canonschoten / die hy dede herwaerts ende derrewaerts door de Stadt / onder anderen schiet hy seven-mael op de kercke / de welcke hem inde wech stont / ende daer van hem de ooghen scheenen zeer te doen / maer wy krijgen in dien selven oogenblick wel andere tijdinghen uyt Antwerpen / die ons al dat ghedommel van zijn Canon ende het gherammel van zijne Musquetten lichtelick doen vergheten.

De brieven van daer comende verseeckeren ons dat den Grave van Mansvelt ende Christiern Hertoch van Brunswijc (naer datse eenen wonderbaerlicken Tocht hadden gedaen / af-comende vanden Pals, dwers door des Vyants lant / soo ten aensien vanden Keyser als vanden Coninck van Spaengien, gantsch geene vrienden onder-weghen vindende) eyndelick in het Nederlant zijn ghecomen; ende gelijk de comste van Tirhaka de Coninck der Mooren den Coninck van Assyrien verschrickte ²³⁵) / dat alsoo het

²³⁵ 2. Reg 19

gheruchte vande comste van dese strijdtbare Princen / dewelcke tot het mergh van des Vyants lant door-dringhen / hem seer swaermoedich maect / zijn gheheel lant in roere stelt / t'volck op de beene brenghet / ende hem nootsaect noch ander volck op te nemen / de Boeren te wapenen om de passagien te besetten / ende dat hy (om zijn stuck beter te belegghen) van boven uyt Duytslant moste ontbieden Don Goncales de Cordua, om dese Princen op de hielen te volghen / ende soo te benauwen / datse ghenootsaect soudén zijn slach te leveren; Het schijnt dattet al moet smelten voor de oogen van dese nieuwe Sonnen, die gewoon zijn hare hoofden tot inde lucht te verheffen / ende triompherende voor de victorie te roepen: *Wy willense levendich verslinden als de helle, als de ghene die onder varen inden cuyle, wy willen groot goet vinden, wy willen onse huysen met roofvullen, maer zy sullen eten vande vrucht hares weeghs ende van haren rade sat werden, daerom dat der dwasen lust deselve doodet, ende der roeckeloosen gheluck deselve om brenghet* ²³⁶); Want al-hoe-wel het Crijgs-volck van dese cloucke Princen in vele daghen gheen broot en hadden ghegeten / maer met wortelen ende kruyt tgene sy onder-weghe vonden haer selven hadden onderhouden / soo en ontsien zy haer nochtans niet / des noodt sijnde / den Vyandt slach te leveren / ende van Don de Cordua, diese meynde levendich in te dicken / beset sijnde ontrent Gemblours ende Fleury, weten zy sijne slaghen lustich aff te setten / passeren / ende repasseren ghelijck een blixem door hare Vyanden / ende brengen deselve teenemael in disordre:

²³⁶ Prov. 1

Ende al-hoe-wel Hertoch Christiern den tweeden la Noüe zijnen eenen arm verliest / soo en laten sy daerom niet den Vyant op het lijff te vallen / ende (de victorie behouden hebbende) henzelven te maecken Meester van't Velt, ende in spijdt van hare Vyanden met eenen costelicken buydt te passeren midden door Brabant, doende t'gheheele lant beven / ende op haer ghemack met op-gherechten hoofde te comen ontrent het quartier van Breda / alwaer zy wierden verwachtet: Den loff van dese twee kinderen van Mars is soo groot / dat de Vyant zelve tot haerder eeuwigher ghedachtenisse moet bekennen / dat den eenen heeft gevochten als een groot Capiteyn, ende den anderen als een Leeuw: Isset sake dat de Croone Imperiael oyt is gedaelt / ende de Catholijcke Maiesteyt geaffronteert / voorwaer men sal moeten bekennen / dat het is gheschiet in dien glorieusen Tocht die dese Princen hebben gedaen / verbrijselende ende onder de voeten tredende alle die haer tegens hen wilden verheffen: Alsoo doet God de Heere ghemeynelick het ongeluck vallen op de hooeverdighen die met hare voorhoofden de mane ende met hare voeten den afgront willen raecken / die de wet willen stellen inden hemel / op der aerden ende oock inder hellen; Alsoo wil de Heere der heyr-crachten de onverdraghelicke grootsheyt vande Spaensche Natie verpletteren; eene grootsheyt die noch sal zijn ghelijck den trap ende de stegelreepe door de welcke ten laetsten alle de weerelt haer op het hoofd sal climmen / ende die den wech sal banen tot haer verderff. Spaengien (seg' ick) die daer is den rechten suerdeessem die gantsch Europa heeft versuert; den doel ende het wit der

indignatie vande Christenen / jae oock vande Turcken ende
Barbarissche menschen / t' ghene daeromme een grooten hoop
swarte wolcken allengskens over het hooft groeyen / in sulcker
voeghen datmen alreede van verre begint te hooren de donder-
daghen die eyndelick over Castilien sullen uyt-breken: Spaengien
in somma teghens wiens ongehoorde tyrannie niet alleene de
menschen maer oock de Elementen selve de wraecke Gods
versoecken / ick late staen dat de Hoog-duytschen over langhe
hebben beginnen te knorren / die van Sicilien te murmureren /
ende die van Napels te luchten onder hare usurpatien; de
Veltolinen die zy als een Beul hebben ghetracteert / roepen
moordt teghens haer; ende de Nederlanders, dewelcke zy met
hare tyrannissche Inquisitie grooten overlast ghedaen hebben /
storten noch alle daghe haer bloedt om hare vryheden teghens
haer te beschermen / verwachtende den tijdt op den welcken het
de God Israels sal ghelieven alle hare distelen ende doornen aen
te steken op eenen dach ²³⁷); jae neffens haer bloet storten sy
sonder op-houden hare gebeden / *eñ knielen onder den Altaer
met de zielen der verslagenen, om des woorts Gods wille, ende
om het getuygenisse datse houden, roepende met luyder
stemmen en seggende: Hoe lange heylige eñ waerachtigeHeere,
en oordeelt ghy, noch en wreect ons bloet niet vande inwoonders
der aerden.* ²³⁸)

²³⁷ Jesaja 10

²³⁸ Apoc. 6

44. Cap. Munitien aengecomen, des Vyants aenslach gemist, comste van d'Heer Manmaker negē gevangens in-gebracht, Schermutsinge vandē vyant, s'avonts tē negen uren hervat; vieringe in beyde de quartieren vandē vyant.

1 september

Het is te verre af-ghetreden / ende tijt dat wy wederkeeren tot onse Belegheringhe; wy saghen desen morghenstont op den eersten van September aen-comen twee Schepen / gheladen met Rijs / met Gaerden ende met Staecten / ende andere dierghelijcke materialen / ende daer benefens een ander Schip geladen met twee Canons / met hare Affuyten ende alle ander ghereetschap daer toebehoorende / ons vanden Commissaris Doncker toe-ghesonden / door last ende ordre vande Hooghe Overicheden.

Ende terwijl men met het lossen van dese Schepen besich is / brengen voor tijdinghe de ghene die nae ghewoonte het veldt hadden ontdeckt / dat de Vyandt den voorleden nacht in slach ordre hadde ghestaen aende Noort-zijde van de Stadt / ende dat hy eenen merckelicken aenslach voor hebbende groote provisie van Leeren ²³⁹) hadde gedaen in zijne Retrenchementen; maer siende hem selven door het licht van onse Vier-pannen (die den gheheelen nacht brandeden) ontdeckt / niet hadde dorven beginnen / ende zijn hoornen weder-ghetrocken in zijne schelpen / vreesende op een nieuw ontfanghen ende onthaelt te werden /

²³⁹ (storm)ladders

ghelijck hy inden laetsten aenval met zijnen Spaenschen Adel onthaelt was: ende zulcx noch ghedachtich zijnde / sent hy eenen Tombour / om onder zijne dooden eenighe groote Heeren te soecken / de welcke geen andere en vint dan die van het Huys van Portugael, dien de onse hadden bewaert / desen versocht hy te rancoeneren ²⁴⁰) / maer de Heere van Famars niet willende dat de doode lichamen werden gerancoeneert / liet den selven volghen / mits dat de Sergeant die hem uyt de andere dooden hadde wech-ghesleept daer voor eene vereeringhe wierde ghegheven.

2 september

De Heer Manmaker gedeputeert zijnde vande Provintie van Zeelant / om inde Vergaderinge vande Staten Generael te verschijnen hadde last sijn reyse te maken over Berghen / alwaer hy desen dach arriveert / hem selven informerende van t'ghene inde Belegheringhe omme-ginck / ende particulierlick handelende met de Heeren vanden Crijghs-raet vande comite vanden *Grave van Mansvelt*, ende den *Hertoch van Brunswijck*, daer van-men seeckere tijdinghe hadde becomeen / ende zijne commissie alhier uytgevoert hebbende is des anderen daeghs vertrocken na den Hage.

s'Avonts ontrent den acht uren geeft ons den Vyant eene aubade nae den eten / doende sijn Canon spelen vande Zuyt-zijde / ende alsoo daer een schote quam door den muer van een Borghers achter huys / wiert door de steenen deerlick ghequetst int

²⁴⁰ Ransoeneren: op losgeld vrijkopen.

hanghen van zijnen buyck een Backer / die daer van metter tijt geluckelick is ghenesen; ende al-hoewel daer nae noch eenighe schoten op de Stadt wierden ghedaen / soo en vernamen wy niet datse eenighe schade deden; God de Heere gaff alle daghe jae alle ooghen-blick den inwoonders occasie *om hem de kalveren harer lippen op te offeren tot danckbaerheyt.*

Onse Ruyters desen nacht te voete uyt-gheweest zijnde / keeren mettet criecken vanden daghe wederom / mede brengende neghen ghevanghens / diese buyten de Woutsche poorte ontrent de Lazarye hadden ghecreghen / waer van sommighe waren Soldaten / ende sommighe Soetelaers / doch dit kleyne tijt-verdrieff en is niet / ten aensien vande magnifijcke in-comste vande Schepen die rijckelick waren gheladen: van Delff comen daer drie met Musquet ende oock Canon-cogels / met een groote menichte van Nagels / van alderleye soorten / met Bus-kruyt ende ettelicke hondert Delen ende Balcken; van Ter Vere comt een groot Schip vol groote ende kleyne Coghels / t'ghene seer wel te passe quam / want een weynich conde ons niet helpen. Op desen selven dach ontrent ten drie uren naer den middach begint de Vyant aende Noort-zijde wederom dapperlick te schieten uyt zijne Trencheen / ende gheweldich met Vier-ballen te werpen over de Borst-weiringhe van onse Halve-mane / daer van den meesten-deel niet aen en gingh / ende voor hem onnut zijnde en deden ons gheen schade, maer om niet schuldich te blijven / ende hem met ghelijcke jae betere munte te betalen / werpen hem de onse een deel andere over / beter toeghemaect dan de zijne; ende op dat hy dese Grenaden niet en

zoude eten sonder sauce / begint ons Canon te schieten van alle canten / ende onse Musquettiers doen soo haer devoir datse tot in zijne Wercken indringhende hem uyt zijne hollen jaghen / vechtende zeer furieuselicken hant aen hant met Pijcken ende Rapieren / tot datse eyndelick eere genoeg behaelt hebbende voor die reyse / om hare couragie te thoonen int weder-keeren medebrenghen een deel Schoppen / Spaeyen ende andere dierghelijcke instrumenten die zy int voorby gaen hadden ghenomen: dese Schermutsinge duerde ontrent drie uren / inde welcke onder anderen wiert doot gheschoten een jonck Fransch Edelman / ghe-naemt *Sr. de la Roche*, broeder van *Sr. d'Arnaux*, dewelcke neffens andere Volontaires waren ghecomen in dese onse Schole om wat te leeren: de courage van desen jonghen Crijghsman hem het herte ende oock t'hoofd boven de Mandekens doende verheffen / maect dat hy met een Musquet-coghel ghetreft wert voor in t'hoofd / daer van hy corts daer nae is ghestorven / zijn lichaem wiert by ons ghebalsemt / ende nae Franckrijck ghesonden / om van zijne vrienden begraven te werden.

Onse Beleggheringhe begint gheweldich te veranderen / ende wert by nae een gheduerich ghevecht / het is altijd te herdoen / altijd te versamelen / altijd malcanderen aen te tasten / want den selven avont ontrent den neghen uren ontstont op de zelve plaetse eenen heftighen alarm; de Vyandt willen de comen spelen zijne personagie verthoont hem-selven op zijn eyghen stellagie / het schermutseren duert eenen langhen tijdt / ende wert zeer ghevochten van beyde zijden; wy lieten daer ontrent

20 mannen / ende hadden by de 15 ghequetsten; de Vyant en ister niet beter coop af-ghecomen / ende heeft meer occasie ghehadt om het Requiem te singhen als Te Deum, wy en zullen ons niet besich houden met het tellen van zijne dooden / maer zullen hem selve die moeyte laten doen / ende de sorghe bevelen om Heer-oom wel te betalen voor den uytvaert daer over ghedaen.

Desen avont sagen wy een groot ende extraordinair vier in beyde des Vyants Quartieren / ende creghen uyt deselve ontrent 50 Canon-schoten / sommighe vielen op de Huysen / sommighe op de groote kercke / doch vlooch t'meeste deel over de Stadt: eenighe vande Overloopers seyden dat het was tot een teecken van blychap over een groot Convoy dat van Antwerpen was aenghecomen / maer den meesten hoop oordeelde datse triumpheerden over de Victorie die *Don Goncales de Cordua* hadde ghecregen over den *Grave van Mansvelt*, ende den *Hertoch van Brunswijck*, hebbende eenighe Banderollen van hare Trouppen ghebracht binnen de Stadt van Bruyssel / daer deselve ten thoone zijn gestelt op de ghewoonelicke plaetse / met eenighe andere Tropheen ende Monumenten vanden Oorloge; maer dit zijn even sulcke ghedenck-teecken en als de arme Troyanen hadden rontsom het houte Peert; want sy en duerden niet lange / ende t'is daer mede gegaen even als het ginck met haer vieren over de nederlaghe van onse Regiment en Schotten ende Zeeuwen / voor den Slach / gheschiet ontrent Nieupoort in Vlaenderen / dewelcke haer dat leckere beetjen t'gene zy soo soetjens hadden in-gheslickt / wel haest dede weder uytspouwen

/ haren Malvosey in Wijn-azijn / haren Honich in Galle / haer
singhen in schreyen / ende hare triumpherende bravade in rouw
ende melancolye veranderen: wy en ontstellen ons daerinne niet
/ want tis hare ghewoonte te triumpheren voor de Victorie / in
een quaet spel goede mine te maken / ende den braeff te spelen
als zy wat om de ooren hebben ghecregen / ende lustich zijn af-
ghesmeirt; ende misschien sullense haer oock noch wel vanceren
/ ende roemen van een dappere Victorie / om datse vande
Belegheringhe soo op-ghebroken / soo door-ghelopen / ende
niet gheslagen en zijn int velt daerse quansuys stonden in
Bataille; Wat ons aengaet aenghesien zy haer zelve soo
gheweldich behaghen in sulcke conquesten ende Victoryen; wy
en wenschen haer niet min als de vervullinghe van sulcke hare
eygene begeerten alle jaer eens / soo zy daer-inne maer hebben
een verghenoeghen / wy en sullen hun dat niet benijden.

45. Cap. De Vyant gheweken, in-comende Schepen, ordre op het broodt, blyschap over de comste vanden Grave van Mansvelt ende Hertoch Christiern, uytval van onse Soldaten, munitien ingecomen, volontaire Engel schen, storm vanden vyant lustich afgeslagen

3 september

De reste van desen nacht gaet deur sonder meer getier vanden Vyande te hooren; ende hoe-wel hy aende Noort-zijde vande Stadt een weynich is geweken / ende de Wercken die hy van te vooren zeer hadde ghevordert heeft verlaten / soo arbeyt hy daer ontrent even seer: Soo haest als de onse dit ghewaer werden / loopense met cracht ende menichte daer in / trecken / plucken / ende rucken't alom verre / slepen van daer de Plancken / het hout ende andere materialen diese vonden / sonder dat de Vyandt haer zulcx dorste verhinderen: de vreuchde van zijne Triumphe (soo't schijnt) was soo groot / dat hy op t'verlies van een olick Retrenchement niet en paste / latende de onse een deel Houts mede nemen / om daer mede oock eens te vieren / als het hare ghebeurte soude zijn; maer hy en is de wijste van zijne vrienden niet / die veel gheeft aen een ander die rijcker is / ende meer heeft als hy / insonderheydt als hy hem gaet quijtmaken t'ghene hy selve van doen heeft; want dese Stadt / gheduerende hare Belegheringhe / was even ghelijck eene Franckfortsche misse / daer-men alles brengt in zulcken overvloedt / dat t'ghene men daer niet krijghen en can /

nerghens sal werden ghevonden: desen selven morghen arriveren twee Schepen van Dordrecht met menichte van Coghels / Corde-waghens / Wielen / Swalpen / Hayre cleederen / ende twee van Delff / gheladen met Lonten / Coghels / Capravens ende Kevelaers.

De Heeren vande Magistraet vonden goet om behoorlicke ordre te stellen op het backen van het broodt / soo van Rogge als van Tarwe / ordonnerende aen alle de Backers vande Stadt haer Broot te maken op t'ghewichte / t'ghene haer vande ghesworen keurmeesters zoude werden voorgeschreven / ende daer benefens met hare Ovens te gerieven alle de Borghers die haer eyghen Deegh op-maeckend op pene van daer-inne te remedieren door de wech van Judicie / by soo verre eenighe clachten van onwillicheydt quamen tot haren ooren. Ende belangende het Broot dat met de Schepen van buyten wert ingebracht / dat latense inde keure van dieghene die hare profijten daer mede doen / ende het selve maken naer datse neeringhe daer van begeeren.

Naer den middach gaen onse andere twee Compagnien Peerden / de eene vanden Heere van Ryhoven, ende de andere van Mons. du Metz, schepe / om volghende hare Patenten te zeylen nae Breda: Ende de Schippers van daer comende op dien selven ooghen-blick / brachten ons voor seeckere ende gewisse tijdinge dat de Trouppen vanden Grave van Mansvelt ende vanden Hertoghe van Brunswijck waren aenghecomen / ende dat de voorsz Princen selve in persoon alreede waren binnen de Stadt van Breda / verclarende wel te weten dat zy den Slach hadden

gewonnen / ende meester van t'Velt waren ghebleven: De Heeren vanden Crijghs-raedt doen daeromme s'avonts tusschen neghen ende thien uren spelen tot drie-mael toe achter den anderen alle het Canon staende rontsom soo binnen als buyten de Stadt / ende oock op de forten; de Vyande hielt hem seer stil / antwoordende alleen met acht ofte thien schoten / die sonderlinghe gheen schade en deden aende Stadt; yder heeft zijn ghebeurte / de Vyant hadde gisteren ghetriumpheert / ende nu vieren wy over eene ende deselve saecke; men soude geen gheluckiger slach connen wenschen / als desen die alle beyde de parthyen doet triumpheren.

De wille van onse Soldaten is ghelijck eenen breeden gebaenden wech / ende hare couragie ghelijck een opene heerbane / om met volle schreden te gaen naer den Vyandt / ende hem met handen ende tanden aen te tasten / ende om hem de ooghen uyt het hoofd ende t'herte uyt zijn lijff te rucken; den donder ende blixem van ons Canon ontsteect hen het herte soo zeer datse haer niet en connen houden binnen hare Trencheen / brandende van lust ende begeerte om te vechten ende den Vyant af-breuck te doen / even gelijk de genereuse ende moedighe peirden niet en connen stille staen als zy de Trompetten hooren steecken. Soo haest en crijghense geen verloff van hare Commandeurs / off sy vallen wederom uyt op de halve-mane die de Vyandt aende Noort-zijde hadde ghemaect nae onse Wercken / ende daer in getreden sijnde / breecken / scheuren / plucken ende rucken de meeste parthye van dat werck om-leegh / slepende de Montsaert / Plancken / ende ander Hout tot in hare Trencheen: de Vyandt

niet hebbende die stouticheyt om de neuse eens uyt te teken /
ende zulcx te beletten / hielt hem-selven ghesloten in sijne
Retrenchementen / gelick een doot kiecken in sijnen Dop.

4 september

Ende ghelijckerwijs de boomen die wel ghewortelt zijn) wel
ghevoet / ende met stutten wel onderset / de tempeesten ende
het onweder teghen-staen / ende hoe sy geschuddet ende
beweeght werden evenwel hare vruchten voortbrengen in haer
saysoen / even soo gaettet oock met onse Soldaten / zy sijn soo
wel ghewortelt inden dienst van t'lant / van t selve soo
welghevoedt / ende zy werden soo ondersteunt door het
continueel secours van munitien die haer werden toe-ghesonden
/ datse haer selven vast houden ende onbeweeghelick staen
teghens alle de slingheringhen vanden Vyandt / niet wetende van
eenich wijcken ofte onder zijn jock te buygen / brenghen dach by
dach uyt-nemende vruchten voort / ende doen wonderlicke
diensten voor het Vaderlandt.

De Commissaris Schilperoort krijght van desen morghen den 4.
Septembris een Schip van Ter Vere in Zeelandt / ende drie uyt de
Stadt van Delff in Hollandt / gheladen met menichte van
alderhande munitien / onder anderen twee kopere Draecken /
met hare Coghels / Cardousen / Affuyten ende andere
Instrumenten daer toe dienende.

Ten selven daghe comt in onse Stadt den Baron van Montjoye,
vergheselschapt met vele Engelsche Edel-lieden / ende met een
heerlick ghevolch / hen-selven presenterende in desen Tempel /

ende op dit Tonneel van Mars, ghelijck met eenen eer-tijtel Epaminondas noemde het pleyn van Bæotia.

Desen vrywillighen Adel voucht hem selven vande eerste ure zijnder aencomste int Zuyt-quartier / onder het beleyt van Colonnell Morgan, den Vyant (gheduerende de Belegheringhe) in alderhande occasien mede aen-tastende om eenighe eere te behalen.

Ontrent den avont als de Fransche natie de wacht hadde / comt de Vyant met eene seer groote furie vallen op onse Halve-manen aen de noort-zijde / die hy niet wel en can vergeten / ende hoe-wel hy (opiniatrerende ²⁴¹) de selve tot vier verscheyden reysen toe aentastede / ende met ghewelt meynde te vermeesteren / soo en dede hy evenwel de onse niet eens achter-over-buygen / veel minder eenen voet wijcken; maer ter contrarie meer verhittet zijnde als oyt te vooren thoondense haer selven soo datse hem niet alleene steuyteden ende voor het Werck hielden staen / maer datse oock daer uyt-vallende hem na-jaghen / vervolghen / ende soo op het lijff aen-dringhen / dat hy qualick zijnen adem conde krijghen / ende hem slaende in zijn eyghen Trencheen / rockten de Pijcken uyt zijn handen / brandende een groote menichte van Mutsaerden / die ghereet laghen om zijne wercken daer mede op te maken: van beyde zijden kaetste men geweldich met Vierballen / ende met Peck-reepen; wy verloren daer twee mannen / ende cregen drie ofte vier ghequetsten / de andere brachten veel buyts / datse gerooft hadden vande doode ende oock vande levende.

²⁴¹ Stijfkoppig, volhardend, vasthoudend

Desen aenval stont den Vyant soo dier dat wy saghen ligghen
voor onse Wercken ten minsten een dertich doode lichamen /
behalven de ghene die sy metter haest hadden wech-ghesleept /
ende sonder de ghequetste die tallen gheluck noch waren
ghecropen tot in hare Trencheen.

De Stadt van Berghen mach haer selven wel toe-schrijven ende
gelijck eygen maken dien doorluchtigen ende heerlicken name
die over langhe gegeven is aen de stadt van Sparta /
Damasimbrotos, dat is te leggen / eene die Menschen temt.

46. Cap. De Heer Thenijs comt aen, munitien van oorloge arriveren tot verscheyden reysen, de vyant comt nae de Crabbe-schans, Soldaten vanden vyant geven hen over aen ons volck, Waltorffer commandeert over 5 Compagnien, een Mijne speelt, groote Baterye van den vyant, aengetast en ten deele om verre geworpe.

5 september

Daer is nu werck gesneden voor de Graf-delvers ende Doot-gravers / voor de Chirurgijns / voor de karrelieden / ende oock voor de Gast-huysen van Antwerpen. Ende om weder te keeren na de Stadt / na dat wy desen nacht hadden gepasseert met rusten / verthoont hem selven op den 5 van dese maent de Heer Steven Thenijs, ghedeputeert ende gesonden uyt de Provintie van Zeelant / om volgende d'ordre by de Heeren Staten Generael ghenomen / te comen resideren in de plaetse van d'Heer Jacob Campe, hebbende eene commissie ende instructie van eenen ende den selven in-hout:

De stadt van Delff volherdende in hare goede devoiren / ende openende alle daghe het Ammonitie-huys van't Landt / sendt ons die Schepen vol ghepropt van Cogels / Cardousen / Capravens / Balcken / dobbel ende enckel Joffrouwen ende alle andere dierghelijcke munitien van Oorloge / 'tgene wy niet en hebben willen verswijgen / niet tegenstaende eenderley sake dickwils wert verhaelt / op dat alle de Weerelt mach sien de wackerhey / ghetrouwicheyt / ende den brandenden yver van onse Hooghe

Overicheden in de behoudenisse van onse Stadt. Men werpt hier niet met Teirlingen ²⁴²) ende men avontuert hier niet gelijckerwijs dede Alexander, die hem vertroude op zijne Fortune / maer alle ding geschiet met goede ordre / ende met rijpe deliberatie; Ende dat is de rechte practijcke om sijnen vyant sonder perijckel te ruineren; ende wie een sake van ghewichte avontuert op een worp van den Teirlinck, die wert weynich ghevreest ende seer veracht van sijnen vyant.

6 september

Ende ghelijckerwijs den roep ende 't gheruchte van de comste van den Grave van Mansvelt en Hertoch Christiern meer ende meer aen-groeyde / ende sich uyt-spreyde door het geheele Lant / alsoo verstonden wy oock uyt den mont van de over-loopers dat de Vyant zijn gheschut dickmaels trock van de Bateryen / ende het zelve plantede in de Heye / het welcke wy daeromme te beter gheloofden om dat wy tselve niet meer en hoorden donderen ende sagen blixemen gelijk van te vooren; wy saghen daerenboven merckelick dat de Vyant aen de noort-zijde alreede een weynich was gheweken / dalende met zijn Trencheen na de zijde van't verdroncken lant na de Crabbe-schans, hy vint alle daghe Hercules met het Leeuwen-vel ende met zijne knodse om te slaen onder de Hydren ende Centauren, ende daeromme heeft hy liever de berghen te verlaten om te gaen visschen nae de Crabben; maer wacht u voor de tengelen, want die Crabben meynt te vangen, wert somwijlen dapper genepen.

²⁴² Teerlingen, dobbelstenen.

De Commissaris met alle zijne Conducteurs ende Assistenten heeft alle dage genoeg te doen / en hoeft niet ledich te gaen / want hy ontfangt op den 6 van dese maent een groote quantiteyt van Musquetten / Rondassen / Cogels / Lonten / Naghels / Blecke doosen / Buspoeder / twee Velt-stucken met alle hare toerusting / ende daer beneffens eenen dobbelen metalen Mortier / schietende twaelfhondert Musquetkogels op eene reyse / wel versien met zijn Affuyt ende andere Instrumenten / noodich om desen Donderbus te doen spelen / alhoewel hy noyt en is int werck gestelt / uyt oorsake dat den uyttersten noot ons daer toe niet en heeft gedrongen.

Een Prince en moet zijne autoriteyt niet laten onder de voeten treden / hy en moet zijn volck geen oorsake geven om haer selven tegen hem te canten / hy moet haer den toom niet geven om int wilde te loopen / ende te leven in ongebondenheyt / hy moet de wech niet banen tot eene moetwillighe rebellie: Ter contrarie behoort zijn ooghe te zijn als een uyrwerck / naer het welcke alle de actien van zijne Ondersaten werden gereguleert; hy moet dencken dat hy is ghelijck de zenuwe die de Republijcke doet beweghen / dat hy het herte is ende het hoofd diese doet leven; zijn autoriteyt moet zijn ghelijck eenen hoogen tooren / ende gelijk een muer die vry is van eschalade / ende diemen niet en can beklimmen / ende diemen niet en can sapperen noch beschieten:

Onderentusschen moet hy niet alleene zijn een goet Heere / maer oock een goet Vader des volcx / een voorsichtich regeerder van haer goet / een pilaer van hare vryheyt / een beschermer

ende voor-stander van haer leven; dan sietmen dat God de Heere de herten van de Ondersaten nauwe verbint aen zijn herte / dan levense in hem ende door hem / dan en trachtense nergens nae dan na 'tgene hem aen-genaem is / dan zijn sy altyts besich / ende hebben de handen gereet / ende hare sweirden ghewettet tot zijnen diende; ende dit is 't gene onsen Staet int gemeen / ende dese onse Stadt int by sonder behoudet in haren fleur. Maer het groote ghetal van de Over-loopers die noch alle dage continueren / ende het Leger van den Vyant verlaten / gheeft ghenoech te verstaen / wat regiment ende ordre daer wert gehouden onder zijn volck; de vloecken diese uytbraken / ende de wrake diese roepen teghens hem / doen daer van maer al te clare openinge; vele van de gene die van dage over-gecomen zijn / seggen dat den Koning van Spaengien Heeft geschreven dat hy gheensins en verstaet dat zijn volck sal op-breken ende de Stadt verlaten / ende dat hy liever zijn Croone sal hazarderen ende in perijckel stellen / dan sulcken spijt verdragen; sy verclaren daer benefens dat de Vyant gecregen heeft eene groote menichte van Meel / om zijn Leger daer mede te spijsen: hy heeft wel van doen een Leger van Soetelaers / om niet van honger te vergaen; een ander van Soldaten / om te gaen op Convoy; ende een derde om zijne Trencheen te beletten / ende de Stadt aen te tasten; ende het blijktt genoegh uyt het beleyt van zijne saken / dat hy de Stadt heeft belegert meer uyt hoochmoet / als door goeden raet; hy meynde datter niet en was dat hem conde beletten / dat de Elementen hem moesten plaetse maken dat hy met zijnen voet op de aerde staende / hondert Legioenen daer uyt soude doen

comen / ende dat hy sonder eenige vreesse van den blixem de waggen van de sonne soude connen voeren / daer en was geen middel-schot tusschen de twee extremiteyten van zijne resolutie hy wil de Stadt hebben / off hy wil daer door sterven.

7 september

De Crijgs-raedt den 7 van dese maent wederomme vergadert zijnde op de ghewoonelicke ure / ende plaetse / authoriseert Capiteyn Waltorffer, om te commanderen over 5 Compagnien Nederlanders / ende de selve te voeghen by de zijne / de welcke alle als van te vooren sullen gebruyckt werden int Zuyt-quartier / onder het commandement van Sir Charles Morgan, ende voortgaen in hare devoiren gelijkse tot noch toe hebben ghedaen. De Compagnien in zijn acte ghespecificeert / waren van den Lantgrave van Hessen, van Capiteyn Brienen, Middachten, de Race, ende de Vriese, de welcke dese ordre gevolcht hebben tot het uyt-eynde van de belegeringhe.

Het senden van munitien van oorloghe en hout niet op / min noch meer als het getye dat alle dage weder comt / ende zijn gewoonte hout / van den Briel wert gesonden een schip gheladen met stroo / van Delf comen daer drie vol timmerhout / om daer mede de wercken te repareren / ende oock om nieuwe te maken daer het noot is / want in een belegeringe is alle dage yet te maken off te vermaken.

Corts nae den middach doet ons volck aen de Noort-zijde een Mijne spelen / om datse hadden verstaen dat de Vyandt daer ontrent oock eene gereet maecte / die de onse grootelicx hadde connen beschadigen; de uyt-comste was seer goet / ende 't

geluckte wel / want sy deden door desen middel des Vyants
Mijne bersten / in sulcker voeghen dat de plaetse voor haer
t'eenemaal onnut was: Die een ander meynt te grijpen, wert selfs
gevat; sy waren met ongheluck swanger, maer sy hebben een
faute gebaert. ²⁴³⁾

De Vyant hadde dese voorleden daghen seer ghewrocht aen de
Zuyt-zijde / ende aldaer int bosch op het sop ²⁴⁴⁾ van eenen
hoogen berch gemaect eene seer hooveerdige Bateriae / de
welcke plat commandeerde over een groot deel van't groote
Hoorn-werck daer ontrent gelegen / ende oock over de wallen
van de Stadt. Dese Bateriae was gemaect op de wijze van een
forteresse / ende hy was van meyninghe daer op te planten elf
stukken Geschuts / ghelijckmen sien conde uyt de schiet-gaten:
Het schijnt dat dese Reusen in den hemel willen climmen / ende
de sonne selve met hare hooghe wercken gaen aen-tasten / zijn
herte is op-gheblasen van trots ende van hoochmoet / de welcke
hem soo stout maken om dat hy woont in de cloven der rotz-
Steenen, ende de geberchten in heeft; maer wanneer ghy uwen
nest schoon soo hooch makedet als den Arent, soo wil ick u van
daer henen onder storten, spreeckt de Heere ²⁴⁵⁾.

Ende wy en zijn oock soo slecht niet dat wy ons souden verstaen
/ om de hoochte van de bergen / ofte om het ghetal van zijne
Forteressen ende Bateriaen / wy weten wel dat zulcx alles maer
en dient om den roock te doen verdwijnen / ende niet bastant is

²⁴³ Psalm 7

²⁴⁴ top

²⁴⁵ Ler. 49; 16 17

om een Stadt te forceren / hy moet al naerder comen om ons te krijghen / indien hy hem laet voorstaen dat wy sullen neder-vallen voor zijne Hoochten / hem aen-bidden / ende ons in sijne handen overgheven / soo bedrieght hy hem-selven: T'is voor waer een grooten sot / dewelcke / om hem-selven te bevrijden doet gelijk de Voghel / die vanden Sparwer vervolgt sijnde hem selven werpt inde schoot vanden Jagher / die hem doet inde kevie ²⁴⁶) / ende hout hem daer voor altijd ghevangen / ofte hem op-eet; dese remedie is alsoo sorghelick als de ziekte selve. T'is soo verre van daer datter met ons soo zoude ghestelt zijn / dat ter contrarie ons volck alle daghe na den Vyandt toe-gaet / ende hem meer aentast als verwacht ende van hem aen-ghetast wert / continuerende den loop ende den voortganck van hare saecken / die tot hier toe waren ghebracht / niet eygentlick door de handen ende den raet der menschen / maer door een Goddelick beleyt / ende door eenen hennelschen voorspoet / zy krijgen d'eene victorie op d'andere / ende knopen d'eene triumphe aen d'andere / sy wasschen tbloet van hare Wapenen dat noch werm is aff met ander bloet.

8 september

Dit blijkt uyt een ghenoechelick stratageme ²⁴⁷) dat Colonnell Morgan practiseert ende oock int werck stelt tusschen thien ende elf uren van desen nacht / want hy doet scheiren eene lange koorde dwers over eenen breeden wech / dewelcke loopt nae den Bal, ende daer aen doet hy vast-maecken eene groote

²⁴⁶ Kooitje, Knip of val om dieren te vangen (middelned woordenboek)

²⁴⁷ Strategie

menichte van Lonten die ontsteecken zijn / om den Vyant daer ontrent liggende te bedriegen / want alsoo haest als hy dese Lonten ghewaer wert / doet hy zijn volck in ordre stellen daer op aen-comen ende gheweldich daer na schieten met Musquetten. Ondertusschen wert daer een parthye van de onse gecommandeert om door eenen anderen wech de Wercken vanden Vyande aen te tasten / het welcke zy doen / met sulck een ghewelt daer in vallende / datse alle die daer in waren verdreven / min off meer dan men siet dat eenen onverwachten draey-wint alle het stoff doet vliegen inde locht / ende van d'eene plaetse op d'andere / loopende voorts tot aen die groote nieuwe superbe Bateriae / trocken de Schans-korven daer van / nemen de manden vande Borst-weiringhe / snijden ende kerven deselve aen duysent stucken / werpen daer benefens om verre ende raseren een Trenchee die nieuwelicx was op-ghemaect / ende in somma breecken ende verderven wel soo vele aen des Vyandts Wercken als hy in vier ofte vijft daghen conde weer op maecken.

Ende dese troupe brave Soldaten soude noch wel wat anders hebben uyt-gherecht / haddet den tijt ende de gheleghentheydt connen toe-laten haer eenich secours te senden om haer wat te seconderen ende te ververschen; int wederkeeren slepense alsoo veel Mutsaerden mede alsse connen draghen / ende brenghen deselve binnen hare Trencheen: Ende van dese ure aff en doet ons volck soo wel van d'eene als van d'andere zijde anders niet / als de Vyant braveren ende alderhande spijt diese weten te bedencken / somtijdts twee-mael maer ten minsten

eens des daeghs / brekende sijne Wercken / ende met haer
brenghende materialen / Wapenen / ende oock cleederen /
raserende by daghe / t'ghene hy des nachts / ende by nachte om-
verre werpende t'ghene hy by daghe hadde ghemaect; in
somma hy vint hem-selven alle daghe over-rugghe gheworpen /
ende men gheeft hem qualick den tijt om weder tot hem selven
te comen.

47. Cap. Halve-mane weder op-ghemaect, vertreck van d'Heer Campe, verbot om vivres te brenghen inde landen vanden Vyant, comste van Don de Cordua, munitien aenghecomen, uytval van onse Soldaten aende Noort-zijde

8 september

Maer aenghesien de Mijne die gisteren was gespronghen aende Poort-zijde vande Stadt / niet alleene hadde doen bersten de mijne dit de Vyandt daer ontrent hadde ghereedt ghemaect / maer oock hadde om-verre gheworpen een stuck vande Borstweiringhe van onse Halbe-mane / wiert gheordonneert op den 8. van dese maent die bressche weder op te maken; Ons volck gaet int aensien vanden Vyant ende in spijt van hare tanden / werpen de aerde om-hooghe / repareren ende nemen de halvemane wederom in / sonder dat hy eens dorste uyt-kijcken / veel minder comen uyt sijne Trencheen om sulcx te beletten.

d'Heer Jacob Campe de maent van zijne residentie onder ons volcomelick ghe-eyndicht hebbende / maectt plaetse voor d'Heer Steven Tenijs, vertreckt naer Middelburgh alwaer hy de Gecommitteerde Heeren Raden van Zeelant informeert van alle t'ghene in dese memorable Belegheringe passeert; De Admiraliteyt vande selve Provintie schrijft op desen selven dach aen alle hare Ontfanghers / ende doet deselve verstaen dat by de hooghe ende moghende Heeren Staten Generael is verboden te brenghen door eenighen wech die het soude mogen wesen inde landen van onse Vyanden het sy te water off te lande / eenighe

Vivres / Wijn ofte Bier / op alsulcken pene als inde Placcaten daer van gemaect wert gestatueert; doch belanghende andere Coopmanschappen / deselve moghen over-ghebracht werden gelijk te vooren mits betalende het ghewoonelicke recht daer toe staende.

Alle het onweder dat Duytslant ende andere landen ghetreft ende ontstelt heeft / comt vallen op dese Stadt; alle die Voghelgrijpen ende verscheurende beesten die besoedelen ende verontreynigen alle t'gene datse aenraecken; de Cackhuysen ende pispotten van het keyserrijc ende van Spaengien comen hier vergaderen in dit arm ende magher Brabant / om het selve te maecken tot een erve der moetwillighen / tot een lot der moordenaers / ende tot een vertreckplaetse vande Roovers; alle dit gespuys comt hier rontsom ons crielen ende wroetelen / want terstont naer den middach saghen wy van onse hoochten comen marcheren over den breeden wech van Antwerpen naer het Leger vanden Vyant vele escadrons ende groote trouppen / soo te voet als dock te peirde / wy hoordense op de Heye doen ses schoten met Canon / ende daer beneffens gheven eene extraordinaire salue met Musquetten / ende ghelijckerwijs wy oordeelden alsoo wisten wy corts daer nae dattet waren de Trouppen van Don Goncales de Cordua, dewelcke ontcomen waren inde Slach van Gemblours. Dese comt hier noch nat zijnde vande schip-breucke daer uyt hy was ghesalveert / ende door eene nauwte ghepaseert zijnde / comt met zijn Schip inde volle Zee; zijne wonden en sijn noch niet ghenesen / ende hy wert evenwel ghesonden daer de slagen vallen.

Desen stroom die Duytslandt heeft overloopen ende bedorven / comt hier rasen ende schuymen met sulcken ghewelt dathet schijnt dat hy't in corten tijt al sal wech-slepen ende in stucken breken; eenen hoop volcx die niet anders en is als eene gote vol modder / ende een poel vol alderleye onreynicheyt / een kot vol corruptien / van dewelcke men met rechte mach segghen dat haer alle dinghen waren gheoorlooft ende toe-ghelaten / uyt-ghenomen alleene deuchtsaem te zijn / daer van gheen mensche die leeft tot noch toe eenich goet heeft connen segghen: Alle de ghene diese ghesien hebben ghetuyghen eendrachtelick / dattet een volck is sonder discipline / sonder ordre / sonder vreese Gods / sonder eenich aensien van deghelicke lieden / sonder compassie ende medelijden vande ellendighe / die daer eten het broodt der godloosen, ende drincken den wijn die met ghewelt ghecreghen is ²⁴⁸), die daer quellen ende tormenteren sonder onderscheyt / alsoo wel de vrienden als de vyanden / die de Kercken spolieren ²⁴⁹) ende berooven / de Tempels aff-branden / die de Cooplieden vermoorden / de oude tyranniseren / de dochters schenden / de bevruchte-vrouwen van kindt doen scheyden / die de arme Huyslieden rancoeneren ²⁵⁰) met sulcke wreetheden die noyt en zijn bekent geweest dan by de Scyten, Canibalen, ende by den Leftrigons: het arme volck sucht noch op dese ure / ende en can niet op-houden van snicken over de heete ende bijtende pijn die het noch gevoelt / van zijne by nae

²⁴⁸ Prov. 4

²⁴⁹ Beroveren, plunderen

²⁵⁰ Ransoeneren; afkopen van brandschatting.

ongeneselicke wonden: O hoe geluckich soude Nederlant ende Duytslant zijn dat dese Canaille daer uyt ware / ende datse plaetse maecte voor degelicke lieden; ten zijn niet anders als etter-puysten ende quaedt zeer / niet anders als bulten ende pesten in uwen staet:

Den Spaengiaert en heeft dit volcxken noyt laten comen uyt Duytslant / ende tot geenen anderen eynde dan om het geheele lant te doen stincken / ende te infecteren door hare vuylicheyt / want van waer zijn doch henen ghecomen soo velerhande vreemde / ende van te vooren ongehoorde sieckten / anders als van dit smettelicke ghewormte wech / wech / wech daer mede / wech met dien hoop / maect dat die bedelaers met eenen schrick werden bevanghen / ende dat de vreesse haer de hielen doe thoonen / maect u dit fenijnige gebroetsel der slanghen quijt / op dat hare memorie niet meer in Nederlant en werde gevonden.

Maer om onse Historie niet te over-laden met dese droevighe ende verdrietige propoosten / die den yver tot het wel-varen des Vader-lants gheruckt heeft uyt onse herten / laet ons weder-keeren tot het Legher van den Vyandt / die hem versterckt met dese Barbarische natie / even gelijck men een out oolick ende versleten Wambeys vult met stroo ende in de kerse-boomen stelt om de vogelen daer mede te verschricken ende te verdrijven: Wy sien een deel van dese troupen van Cordua marcheren naer het noort-quartier / maer hy selve blijft metten meesten hoop int Zuydt-quartier / alwaer hy commandeert in de plaetse van Paulo

Baglioni, braverende mette pluymē die hy van dē Arent hadde ontleent: De over-loopers seyden ons voor seker / dat Paulo Baglioni hem van dien tijt aen sieck makende / van enckel crevecoeur ende van spijt noyt uyt zijne Tente en quam / ende dat hy weynige dagen daer na hem selven dede voeren na Antwerpen.

9 september

Desen dach gaet deur mettet lossen van eene groote menichte Cogels / Buspoeder / Musquetten / ende Swalpen / dewelcke verscheyden Schepen van Dordrecht ende oock van Delff aen brachten. Den dach daer aen volgende van't selve werck beginnende / viel men s'merghens vroeck aen het lossen van een schip geladen met Rijs ende oock een goet getal van Cordewagens / gesonden van Dordrecht / ende daer benefens van een ander gecomen van Delff / vol van Capravens ende Kevelaers / Delen / ende Balcken van alderhande soorten; ende breeder geïnformeert zijnde door verscheyden advijsen / verstaen wy sekerlick dat het Legher van den Vyant door de comste van *Don de Cordua* versterckt is met sessenvijftich Compagnien te voet / ende met seven Cornetten Peerden met haer brengende derthien stucken Geschut; sy voeghen daer by datmen noyt soo cleynen lichaem heeft ghesien met soo grooten steirt / ende soo cleynen Legher met sulcken menichte van Waghnenen / Peerden / Bagage / Bidets / Soetelaers / Jonghens / Vrouwen / kinderen / ende sulcken tas ²⁵¹) van uyt-vaechsel, de

²⁵¹ troep

welcke maeckten een getal ongelijck grooter als het Leger selve: Sy slachten den Raven, die zijn incomen heeft gehypotequeert op het goet van een ander / *Want een Leger sonder gelt, heeft altijd eenen ledigen buyck, ende haeckachtige handen die altijd open staen om te rooven ende te stelen..*

10 september

Ons volck braveert nu van ure tot ure den Vyant in alle zijn poogen / trachten / ende vermogen doende hem tegens de mane vallen / ende met de wolcken vechten; want ontrent den middach gaense dese vossen aen de Noort-zijde aen-tasten in hare holen daerse haer selven sterck maeckten / brandende haer Rijs datse hadden versamelt om hare Halve-mane op te maecken / ende een groot deel van hare wercken af-werpande / ende in Somma wel soo vele brekende als sy in twee dagen conden weder op maecken. Dit dede de Vyant rasen / ende maeckte hem so uytsinnich / dat hy niet wetende wat te beginnen / hem draeyde herwaerts ende derwaerts / dan aen de rechter / ende dan aen de slincker-hant / ende dickwils zijne plaetse veranderende / de cop niet meer en dorste bieden / ende de neuse niet eens uyt-steken naer onse wercken / de gedachtenisse alleen van dese belegheringhe dede hem de hayren op zijn hoofd over-eynde ende te berge staen / zijn geheele lichaem verschricken / ende alle zijne leden tsidderen / want hy sach wel dat hy niet te doen en hadde met het volc van *Laïs*, het welcke in ruste ende vrede woonde / ende hem selven versekerde het welcke veroorsaecte dat de kinderen *Dan*, de

selve vindende in sulcken staet / haer sloeghen mette scherpte
des sweirts / ende de stadt verbrandeden ²⁵²) / hy weet wel dat
Sampson niet en slaept om hem 't hayr te laten af-snijden / ende
daer door zijne crachten te verliesen ²⁵³) / Hy bevint metter daet
/ datter in dese Stadt by nae zijn soo vele Capiteynen als
Soldaten.

²⁵² Judic.18.

²⁵³ Judic. 16.

48. Cap. Munitien in-ghecomen, wercken van den vyant af geworpen, die sijn Canon doet spelen, uyt-val van ons volck, commandement aen de Borghers om haer selven te versien, de vyant schiet wederomme, syn volck vluchtet, hy doet nieuwe approche.

10 september

Daer en wert niet ghespaert om dese Stadt te bewaren / ende het secours is ghelijck eene riviere die nimmermeer stil en staet / altijd loopende in grooten overvloedt naer ons toe. Ons Canon en hielt nimmermeer op van schieten naer den Vyant / ende daerom trocken wy eene groote menichte van Cogels uyt het Ammunitie-huys inde Stadt van Ter Vere / dewelcke wierden ghesonden ende arriveerden op den 10. Septembris; het landt hadde liever datter thien duysent te veel waren / dan dat wy eenen souden ghebreck hebben.

De recompense ²⁵⁴⁾ is ghelijck eenen gheweldighen prickel om den mensche totte deucht ende fraeye daden op te wecken / ende doet hen doen dinghen die swaer zijn om te beginnen. *Cyrus de jonge debaucheerde* ²⁵⁵⁾ *de meeste parthye van de ondersaten sijnes Broeders Artaxerxes; den throon ende de Rijckdommen van Afia waren de Blaesbalcken van sijne eergiericheyt / maer siet aen zijne beloften: hy bedelde het*

²⁵⁴ Schadeloosstelling.

²⁵⁵ Verleide, paaide.

secours vande Lacedemoniers omme haer te doen comen in eene ligue met hem; maer wat belooft hy? *Die gene* (seyt hy) *die te voer comen sullen peerden krijghen, ende die te peerde comt sal een waghén hebben; ick sal Dorpen gheven aende ghene die maer Houven hebben, ende ick sal Steden gheven den ghenen die Dorpen hebben*: hy wiste seer wel dat de hope van recompense ende vergheldinghe den menschen can brenghen tot het uytvoeren van saken die onmoghelick schijnen.

Dit selve is oock in verscheyden occurrentien ende gheleggheden wel aen-ahemerckt ende gepractiseert door de Hoofden van desen Garnisoene. Onder anderen sietmen dat de Heere *van Famars* op desen dach tusschen drie ende vier uren naer den middach (bemerckende dat de Vyandt om te naerderen in zijn Quartier / besich was met het vullen vande Gracht van onse halve-mane / met Rijs ende Saucijsen / die hy met groote menichte dede aen-brenghen / ende dat hy hem-selven door desen middel den wech baende / om met ghewelt op ons volck aen te vallen) belooft een goede recompense aen alle de ghene die haer wilden laten employeren om dese materialen vanden Vyant wech te halen / het woort en was nauwelicx uyt sijnen mont / off hy creegh daer voor een wel thien / ende voor thien hondert die dat presenteerden te doen, ende daeromme dede hy veirdich maken een merckelick ghetal van musquettiers / om de Soldaten te favoriseren / soo langhe als zy met dese valeureuse Enterprise besich waren. Een yeder bewaerde zijne plaetse daer hy was ghestelt / ende dede zijn devoir / de Mousquet-coghels hagelden soo over de Wercken vanden Vyant datse t'hoofft niet

en dorsten verheffen boven hare Trencheen / ende
ondertusschen maecten de andere haren buyt van het Rijs ende
vande Saucissen / ende nemen deselve in corten tijt alle wech /
hoe groot ende swaer zy oock mochten zijn / want zy waren acht
ofte neghen voeten lanck / van binnen ghevult met steenen /
ende over sulcx soo swaer / dat een man daer aen ghenoech
hadde te draghen; zy maecten de baen soo claer ende de
plaetse soo schoon datter niet een over en bleeff: sulcken ende
dierghelijcken spijt deden zy den Vyant nu voortaan alle daghe /
gheresolveert zijnde liever alle uren te sterven / dan een
bancquerout te spelen in haer eere ende in haer devoir.

De Vyant doet voor de eerste reyse spelen zijn Canon dat hy
hadde gheplant op dat groote ghebouw int Bosch / aen de Zuyt-
zijde vande Stadt / recht teghen-over t'groote Hoorn-werck /
ende schiet eerst op de Bateriae gemaect op de Punt vande
Woutsche-poorte / dewelcke hem zeer beschadichde /
schietende by -nae nacht ende dach op zijne Wercken / ende
hem alle daghe soo vele werck ghevende dat hy niet eenen voet
en conde naerderen die niet met bloedt en was besprengt ende
begoten.

Ende om te thoonen dat wy niet en vreesden voor dat groote
Colossus van zijne hooghe Bateriae / die hem hoochmoedich
maecte / op-blies / ende t'hoofd dede reycken tot aende
Wolcken / gaen de onse daegs daer aen op den Sondach hem
besoecken in zijne Trencheen aende selve zijde / ontrent ten
tien uren / ende gheven daer een deel haer laetste bancket die

niet genoeg en konden loopen / ende de plaets ghesuyvert hebbende / plonderense de dooden / brenghen met haer een deel Casacken / met een hoop Schuppen ende Spaden / makende eene courageuse retraitte / ende niet meer als eenen dooden ende eenen ghequetsten onder haer hebbende.

11 september

Ten selven daghe de Heeren vande magistraet bemerckende de gheduericheyt ende het aen-houden van dese Belegheringhe / ende dat de Vyant opiniatrerende ²⁵⁶) noch lange voor de Stadt soude moghen blijven / vint goet te commanderen alle de Burghers / dat een yeghelick hem-selven soude versien nae zijne qualiteyt van Coorn / Boter / ende Hout ofte Turff / voor den tijt van die maenden / haer aen-seghende dat binnen acht daghen eenen om-ganck soude geschieden uyt haren name / om te vernemen of een yeder hem daer nae hadde ghereguleert. Dese resolutie den eenen dach ghenomen zijnde / wiert daeghs daer aen gepubliceert op de gewoonlicke ure ende plaetse.

Onse Wercken die eerst maer hadden cleyne beginselen / verhooghen metter tijt / verstercken / ende werden fraey int aensien gaende nae hare perfectie. Dit maecte den Vyant uytinnich / dewelcke / om zijn raserye te passeren / loopt nae zijn Canon / gheplant aende Noort-zijde / ende schiet met seven ofte acht Stucken verscheyden reysen / dan op onse Wercken / dan op de Stadt / min off meer dan een rasende mensche

²⁵⁶ Stijfkoppig, vasthoudend

dewelcke in een Dul-huys ghesloten zijnde roept ende tiert van verren teghens de gene die hy wel zoude willen verscheuren; De Steden werden wel ghedefendeert met Canon / maer niet ghewonnen:

De Stadt van Berghen is daer door wel gedefendeert, maer ten is dat niet daer door Oostende is verloren, men moet al andere hant-schoenen hebben om zulcke katten te vangen.

Inde plaetse dat het gheluyt van zijn Gheschut ons soude verschrieken / schijnt het ter contrarie meer vreesse aen te jaghen aen zijn eyghen Soldaten / dewelcke comen aen-geloopt min noch meer als een vlucht Duyven die gedwaelt zijn van haer kot / ghehoort hebbende het klappen van een Roer t'gene haer niet en raeckte / want dit volck continueert noch alle daghe int overloopen nae de Stadt / vervloeckende die wreedheyt vanden Vyant die haer niet en betaelde / ende haer met stocken dreeff om te wercken / ofte om te comen schermen teghens ons Canon: desen selven nacht doet hy zijn volck wercken aende Zuyt-zijde / treckende eene Linie van het Bosch aff door den wech om te approcheren naer kijck-inde-pot / in het Westen maeckende eene groote Corte-garde ²⁵⁷) aen het eynde van dese approche / daer van hy zeer weynich jae gheen profijt en heeft ghehad / hy meynde dat hy gheplant hadde de knodse van Hercules, daer van de Poëten spreken / dewelcke groeyde te Trezena, ende voortbracht een grooten ende excellenten Olijf-boom / maer hy bevint inder daet / dat hy selve / ende alle zijnen arbeyt dien

²⁵⁷ Contregarde: aarden buitenwerk, geschikt voor opstelling van geschut.

Vijghe-boom meer ghelijck is / dewelcke niet anders draghende
als bladeren vervloecht wiert / want van alle zijn gherucht en
kreegh hy gheen andere vrucht dan zijne eygene ruine ende
schande.

49. Cap. t'Sestich Ruyters werden ontboden, verbot om uyt te gaen, uytval van onse Soldaten, d'Heere van Famars ghequetst, onse Mijne doet des Vyandts bersten, Over- loopers, de Vyant versterckt hem-selven, verbot om van de Wallen te loopen, ordre op de ghequetste ende siecken, secours vande Magistraten ende Nabuerige steden.

12 september

Ghelijckerwijs eenen Vyant van binnen is eenen rechten moort-priem vanden staet / alsoo en is daer en-teghen de Vyandt van buyten niet anders als eenen Wet-sten om daer op te scherpen onse couragie / ons alle daghe door haer doen leerende ende onderwijsende / war wy moeten resolveren ende int werck stellen. De Heeren van den Crijgs-raet dese laetste approche vanden Vyant aende Zuyt-zijde ter deghen examinerende / ende presumerende dat hy by occasie vande versterckinghe die hy ghecreghen heeft door de aencomste van *Don Cordua*, wel mochte eenen storm doen op kijck-inde-pot / vinden goet op den 12. van dese maent te remanderen ²⁵⁸) uytte Stadt van Breda t'sestich van onse Cuirassiers / ofte immers wel-gemonteerde Ruyters uyt het selve Garnisoen / met hare Officiers / de welke de Heere van Nassau sal oordeelen de bequaemste voor dese Stadt.

²⁵⁸ Op te roepen.

In de selve vergaderinge is geresolveert door Trommelslach te doen publiceren ende om-roepen / dat niemant wie het zy / op lijf-straffe hem en vervordere uytte poorten te gaen / om te passeren verder als de Retrenchementen, ten zy dan met expres consent ende verlot van den Gouverneur / ofte ordre van dien de welke commandeert int quartier.

Ons volck is alreede soo getraineert in den oorloch / datse de handt niet en weten te legghen als op het ghevest van haer Rapier / de voet niet te setten dan yewers op een bresse / ende de ooge niet te slaen dan op den rugge van den Vyant: Naer den middach tusschen twee ende drie uren doense een uytval aen de Noort-zijde / loopende tot binnen in de Trencheen van den Vyant / daerse langen tijt schermutseren ende vechten hant tegen hant / in sulcker voegen datse hem eyndelick op de loop helpen om hem selven te salveren met verlies van zijne wercken / ende daer nae mette schoppe werckende vollense zijne Galerie soo op met aerde / datse teenemaal onnut was / ende niet om te gebruycken.

De Heere van *Famars* wiert hier ghequetst van een Granade in zijnen slincker arm / die hy eenighe weken droech in ten sleuver / niet latende daerom het gaen ende comen / ende het continueren in zijne charge ghelijck van te vooren; hem vindende in den Crijgs-raet ende in zijn quartier / sonder te laten passeren de minste occasie van de weerelt die haer presenteerde om zijne eere te bewaren / ende zijne conscientie te quijten; de cracht

ende vigeur ²⁵⁹) is nootsakelick in een Crijgs-oversten / maer voor allen dinghen wert in de selve vereyscht wackerheyt ende cloeckmoedicheyt / om geen af-keer te krijgen van soo vele moeyte ende arbeys als de grootheyt van zijne charge mede brengt / om te zijn ordinaris midden onder zijne troupen / ende hem selven soo familiaer te maken met de selve / dathy daer van noch veracht en werde / noch ghehaetet / leydende de selve met sulck eene couragie int perijckel / datse meer lust hebben om hem na te volgen in zijne wercken dan in zijne woorden / ende haer meer dringhende met zijn exempel / als door zijn commandement.

Dese valeureuse acte gheexecuteert zijnde / wiert commandement ghegeven om de retraite te maken; de Vyandt liet daer ontrent 40 mannen op de plaetse / wy verloreder een ofte twee / ende daer wierden eenige ghequetste nae de Stadt gebracht; maer om te doen smelten dit ys dat het herte van den armen Spaengiaert soo hadde bevrozen ende om-vat / ende om hem zijne coortsachtige Mijne te doen veranderen / so steken wy hem een vier aen onder de aerde int selve quartier doende eene Mijne spelen die de zijne doet bersten / die hy ontrent de onse hadde ghemaekt; al zijn const vliecht in de locht ende zijn listen ende lagen daer mede hy ons meynt te vangen / werden ontdeckt.

De rechte practijcke om de krijgh geluckelick te voeren is dese / datmen zijn autoriteyt soecke te bewaren / ende datmen hem

²⁵⁹ sterkte

meer doe beminnen als ontsien / ende daeromme moetmen maken datse lange ende diepe wortelen schiete in de herten van de ondersaten door billicke wetten / ende hare tacke breet uyt-spreyde door een gouvernement dat vriendelick is / ende af-gesondert van tyrannye / niet toe latende dat daer een hayr af werde vermindert: maer de Spaengiaert is van een heel ander meyninghe / ende daeromme en ist niet vreemt dat al de weerelt hem teghen is / dat niemant zijn jock en wil dragen / ende dat zijn eygē Ondersaten maer een gat open siende / ende ghelegentheyt vindende / van hem vlieden; want op desen selven dach comt daer een goet deel over-ghelooopen van zijne Soldaten / de welcke ghevraecht zijnde van waer sy quamen / antwoorde een Italiaen in zijne sprake *d'Infierno*, dat is te seggen uyt de helle.

13 september

Daechs daer aen sagen wy des morghens geheel vroeck dat den Vyant den geheelen nacht hadde ghewrocht / ende zijne wercken geadvanceert aen de Noort-zijde van de Stadt / ende dat hy zijne Retrenchementen seer hadde ghehooght ende versterckt / om de selve te brengen in defensie; want hy sach wel datter volck was in de Stadt die niet alleen de eere wilden hebben van hare Wercken wel te bewaren / maer die oock de couragie hadden om een bot te bieden na zijne Fortificatien / ende aenghesien hy hem selven soo verre heeft begheven / vint hy hem verplicht niet alleene goede wacht te houden / maer zijne approchen oock wel te verstercken.

De Crijgs-raedt doet met Trommel-slach verbieden op alle hoecken van de straten dat niemant van de Wallen sal af-loopen om aldaer de Canon-koghels te soecken / off om hout te versamelen / off om eenighe andere dinghen / op pene van arbitraire correctie: Daer wiert op dese selve tijdt oock ordre gegeven om eenige siecke ende ghequetste Soldaten te senden naer het hospitael van Leyden / ende neffens haer eenen Chirurgijn in s'Lants dienste zijnde / het getal vande siecke vermeerderde door de continuele fatigue / ende vande gequetste door de dagelijksche Schermutsingen.

Waeromme oock de Heeren vande magistraet (bemerckende dat de ordinaire plaetse / ende oock het ordinaris incomen van haer Gast-huys niet suffisant en waren om de menichte van patienten te accomoderen ende te onderhouden) liet toe-rusten eene groote sale van het selve huys / streckende nae den hof / hebbende alreede te vooren / ende van't beginsel der belegheringe / uytte middelen van de Stadt gefurneert vijftich gulden ydere weke / ende in dit werck der liefde gecontinueert niet alleene de resterenden tijt van de belegeringe / maer ooc den geheelen winter daer aen volgende.

Ende ghelijckerwijs wy niemant en willen flatteren ofte pluym-strijcken met eenige ydele glorie; alsoo en connen wy niet laten de waerheyt te segghen / ende voor alle de weerelt ende voor de na-comelingen / getuygenisse te geven van het devoir dat de Steden van Hollant ende Zeelant / ende oock vele particuliere in de selve Steden ghedaen / ende wat liefde sy bethoont hebben tegens dit Garnisoen / sendende eene ongheloovelicke menichte

van out ende nieuw Lijnwaet / als Slaep-laeckens / Hembden / Servietten / Ammelaeckens / Schorte-cleederen / Neus-doecken / ende oock eenighe Cleederen / op dat de ghequetsten wel besorgt / de siecken ghefoulageert ²⁶⁰) ende ghecoestert / ende de arme ende naeckte ghecleedt soudent werden / waer inne wy hebben gesien eene gewillighe couragie / ende soo danighe eene blymoedicheyt als den Apostel verclaert gevonden te hebben inde Corinthiers ²⁶¹): Hoe connen die lieden vergaen die haer op sulcken wijze quijten? ²⁶²) *Wie den armen geeft en sal geen commer lijden; ende die caritatij is, seyt Hieronimus, wert gedragen van een weerelt van voor-spraken:*

Ende ten is niet moghelick dat soo vele ghebeden niet en soudent door-dringen tot den throon van de Goddelicke Majesteyt; ende hier is eene oprechte hemelsche harmonie / daer de in-woonders van de vereenichde Provintien voor dese Stadt bidden / ende de ellendighe die daer in zijn door hare wercken der liefde assisteren / ende daer de belegherde (die hare goederen / ende oock haer leven gheven / tot een offerhande voor den dienst van't Vaders landt) vechten voor de ghene die voor haer bidden / ende oock bidden voor de gene voor de welcke sy vechten / op-offerende de kalveren harer lippen tot den Heere haren God / de welcke ontsteect in de herten van d'eene ende van d'andere benefens de Christelicke liefde, eene onverwinnelicke couragie.

²⁶⁰ Gefourageert: voorzien van het nodige

²⁶¹ 2 Cor.97

²⁶² Prov.28.

50. Cap. Munitien in-ghecomen, uyt-val van ons volck, ghevecht met aerde, een Capiteyn sterft, Bus-poeder aengecomen, Vasten-dach gepubliceert, de vyant maect eene groote Baterye, die de onse om verre werpen, de Cavallerye van Breda maecke eenen buyt.

14 september

Hier gheschieden alle daghe vele notable acten / ende soo treffelicke als men soude connen bedencken / men gebruyct alderhande practijcken / men roeret al omme / men behelpt hem met alle soorten van instrumenten ende ghereetschap / ende men practiseert alle middelen ende strategemen ²⁶³) om den Vyandt te houden in gheduerighe onruste / ghelijck wy sullen sien ende ghewaer werden, na dat wy eenen keer hebben ghedaen naer onse haven / daermen siet arriveren een Schip van Delff / gheladen met menichte van Vriessche Ruyters ²⁶⁴) / van Vierballen / ende Manden / vergheselschap met noch een ander Schip comende van Dordrecht / het welcke bracht een groot getal van Geirden ende van Rijs voor de fortificatien.

Den Colonnell Sir Charles Morgan soeckende den Vyant te locken / ende uyt zijne Trencheen te trecken tot boven op een Mijne die gereet was om te springen / doet spelen het Canon van de Zuyt-zijde / ende gheweldich schieten met Musketten / hem terghende soo vele als moghelijck was; maer hy was soo wijs /

²⁶³ strategieën

²⁶⁴ Verplaatsbare versperring voorzien van scherpe pinnen

dat hy hem-selven soo vast hielt binnen sijne wercken / dat hy het hoofd niet eens daer buyten stack: hy hielt meer van zijn groot Convoy datmen sach comen in zijn Legher op den 14. van dese maent. Men moet dese arme Ravens wat laten eten ende drincken op haer ghemack / ende nae haren appetijt / om wederomme wat herts te maecken; want naer het avont-mael tusschen thien endt elff uren als de mane onder was / gaven wy haer een aubade om hare spijsse beter te doen verteeren: Soo haest als onse Speel-lieden quamen aen hare Trencheen / ende haer een deuntgien of twee begonnen te spelen / warensse terstont wacker / ende soo haest op de been / datse de courante kiesende / scheyden uyt het midden van desen dans; die hier niet loopen condon wierden slapen geleyt / ende onse Soldaten vielen datelick aen hare wercken / raseerden wel tsestich roeden van de selve / ende droncken twee tonnen Antwerps bier die sy daer wel te passe vonden / om haer in desen heeten ende haestighen arbeyt wat te ververschen / want ten was daer geen tijt om sterren te kijcken / ende nae Paling te peuren. Het gevecht aende noort-zijde / 'tgene den geheelen dach hadde geduert / continueert noch op gelijcke wijze den geheelen nacht; den Vyant zijne wapenen af-gheleyt hebbende / bestrijt ons daer mette Schuppē / werpt de aerde met geweld voor over om plaetse te winnen / ende onse wercken met een te vullen; de onse betalen hem mette selve munte / ende blijven hem niet een zandeken schuldich / werpende alle daghe immers soo vele weder over als sy cregen / ende niet willende voor haer wijcken eenen vinger breet van de aerde die sy besaten: De distributive

gerechtigheyt / de welcke een yder het zijne geeft na de Geometrische ende Aritmetische proportie / floreert geweldig in dese Crijgh / ende gaet hier in swang / daer een yder zijne aerde werpt nae zijnen Vyant / om door desen middel meester te werden van hem ende van 't gene hy besit: Bartholus ende Baldus, ende al de Rechts-geleerde en de Advocaten van Parijs ende van 's Graven-hage en weten niet wat het is sulck een sake te bepleyten.

15 september

Om van propoost te veranderen / ende onse Historie te vorderen / daer en resteert niet anders van desen dach te verhalen / als het overlijden van Capiteyn d'Espalingues, de welcke getreft zijnde van eene seer heftige sieckte / weynich dagen daer naer is gestorven ten huuse van Capiteyn la Case, ende eerlick begraven in de groote kercke: Ende om te comen tot den 15 dach van dese maent / ende eerst te gaen nae de Water-poorte / sietmen daer arriveren een groot schip van Delf met eene menichte van Buspoeder / sonder het welcke wy gheen vier en conden gheven / noch roocken om te offeren de Ossen van Basan, mette welcke Spaengien ons heeft omcinghelt.

Maer daer is wel een ander reuck-werck / ende van grooter cracht als alle 't gene de aerde ende de andere Elementen connen voort-bringhen / dat is het ghebedt / het oprechte reuck-Werck van een avont ende morgen-offer / tot het welcke den Prophete David ²⁶⁵) zijnen toe-vlucht nam in zijne verdruckingen /

²⁶⁵ Psal.141.

seggende / Heere mijn gebede moet voor u deugen als een roock-offer, ende mijne handen op-heffen als een avont-offer; Dit is den rechten middel om de oordeelen des Heeren t'ontgaen / om hem de roeden uyt de handen te doen vallen als hy ons castijdet / ende om victorie te krijgen over onse vyanden: Het is seker dat wy om onsen Vyant te vermeesteren / moeten worstelen metten Almachtigen / ghelijck Jacob dede; hy die onverwinnelick is / laet hem overwinnen door het ghebedt van zijnen knecht / de welcke seyde / Ick en sal u niet verlaten tot dat ghy my gesegent hebt ²⁶⁶): Ende dit is eenen wettelicken middel om God te bestrijden sonder rebellie / om hem te slaen / ende evenwel onder zijne soldye te blijven / om hem te overwinnen / sonder hem te vergrammen; tot desen strijt zijn wy geroepen t'allen tijden / ende hy noodicht ons daer toe op eene bysondere wijze; wy zijn belegert van onsen Vyant, het is daeromme tijdt dat wy gaen belegeren het hemelsche Jerusalem / ende den throon des Heeren / indien wy willen ontlegert zijn; wy moeten onse wapenen schueren / ende ons selven verstercken om te strijden met God; maer wat zijn dit voor wapenen? niet der ongerechticheyt / om zijnen Wille teghen te staen ende te verhinderen / maer sy moeten comen uyt zijne eygene smisse ²⁶⁷) / want hy en can niet werden overwonnen dan met 'tghene van hem comt; 't zijn onse sonden die zijne gerechticheyt tegens ons hebben gewapent / wy moeten de selve neder-vellen / breken / verderven / ende desen Vyandt die in ons is / soecken te

²⁶⁶ Gen. 32

²⁶⁷ smidse

vermeesteren / het is bekeeringe / vasten / ende bidden 't gene wy moeten in de hant nemen / aen-doen / ende int werck stellen / op dat de gherechticheyt des Heeren haer latende overwinnen / wy mogen sien dat de barmherticheyt haer roemt tegen het oordeel ²⁶⁸); God de Heere vechtende met ons ende voor ons / sullen wy sonder twijfel verlost zijn van de vreese onser vyanden, ende van de hant der gener die ons haten.²⁶⁹) Ende hoe wel wy dragen de merck-teecken en van dese bloedighe belegeringe / d'eene in zijn lichaem / d'andere in zijne goederen / de andere op een andere wijze / soo en sullen dat anders niet zijn als eerlicke getuyghenissen / dat wy in soo danigen gelegentheit hebben gheweest; hoe het zy / wy sullen blijven / ende de roeden sullen int vier werden gheworpen / de hamers versleten / ende de bijle die haer verheft tegens haren werck-meester sal in stucken gebroken / ende te niete gedaen worden.

Ende dit is 't gene de Heeren Staten Generael beweecht heeft te ordonneren ende op desen dach te doen vercondighen in onse Stadt door onse magistraet eenen solemnelen Vast ende biddach / de welcke soude werden ghehouden op woonsdach den XXI^{en} van dese zelve maent / om zijne Goddelicke Majesteyt te bidden dat het hem ghelieve zijne Vaderlicke gonste over dese vereenichde Landen te continueren / ons onse sonden genadelick te vergeven / ende ons die genade te bewijzen / dat wy zijne goedertierentheit door sorgheloosheit ende ondancckaerheit niet meer en misbruycken / ende zijn sware hant op ons Vader-

²⁶⁸ Jacob. 11

²⁶⁹ Lucas 84

lant laden / ende dat hy van ons af-weire de sweirden van zijne wrake die teghens ons zijn uyt-getrocken / ende over sulcx seghene de resolutien die genomen / ende de middelen die gebruyckt sullen werden tot preservatie ende behoudenis van dese vereenichde Provintien / die nu werden bespronghen ende aen-getast door de uytterste macht van hare vyanden: dese proclamatie ende de publicatie van dit Edict ghedaen zijnde / bereydt hem een yegelick tot het celebreren van desen dach / gelijk het selve te zijner tijt sal werden getoont.

Ghy siet hier de wackerheyt / voorsichticheyt / ende godsalicheyt van onse Overicheden; maer laet ons keeren totte Oorlooghsdaden van ons martiale Garnisoen / het welcke gheen rust en heeft dan wanneer het de minste ruste ende de meeste onruste heeft; De Vyandt meynt ons aen de noortzijde oock te brengen een groot Colossus, maeckende aldaer eene geweldige Bateria / seer gelijk die ghene die hy hadde op-gericht aen de Zuyt-zijde int bosch / om daer van te commanderen over alle onse wercken / ende dat meer is / onse haven van daer in de rechte ende van eynde tot eynde te beschieten: De onse siende dat haer dit werck soo naer op de neuse hing / resolveren dat niet te laten voortgaen; ende daeromme / ghelijckmen de katten verstoort ende verjaeght door den reuck van Perfuym / gaen sy oock toe-maken een deel reuck-werck voor dese grijpende katten / die hare clauwen slaen naer onse wercken: Corts na den middach gaense na dese Bateria / die de Vyant ophooghde door menichte van Rijs / ende steken daerinne het vier door hare Grenaden / Peck-

reepen / ende andere Instrumenten / in sulcker voegen datmen de vlamme bequamelick conde sien van onse Wallen: Desen brant die de werck-lieden van daer dreef / dede de aerde om verre vallen / het werck smelten gelijk was / ende sneedt hem nieuw werck voor vele daghen: In dese schermutsinge bleef doot Monsieur de Viliers, een Edelman uyt de suite van den Grave van Bethune.

Wy hebben int begin van dese belegeringe gesien dat onse Cavallerie haer stelden om Patrijsen te vanghen / nu sy te Breda is heeft sy lust om te gaen op de jacht van een deel wilde Gansen ghecomen uyt Duytslandt / sy gaen op desen dach uyt met een troupe van ontrent twee hondert Peirden / ende comen tot Huybergen een Dorp ghelegen ontrent een ure ende een halve van de wech na dese Stadt / daer stellense haer selven in embusquade, ende senden eene troupe henen om in de wint te sien, de welcke niet verre van daer gereden zijnde / terstont een parthie van acht ofte thien Peirden gewaer werden / ende de selve soo haest attrapperen als sien; maer voort-stootende comense dicht by het Leger van den Vyant aen de Zuyt-zijde van de Stadt / daer nae maeckense eenen goeden buyt / ende keeren weder na Breda / met vijfentseventich Peirden / gheleent uyt het Legher van Don Cordua, ende hoe-wel sy wierden vervolcht van vier Compagnien Peirden / geleyt (soomen ons legt) door Graef Johan van Nassau, soo en haesten sy haer daeromme niet een sier te meer / maer rijdende op haer pas / ende in ordre / quamense met dien buyt in haer Garnisoen / daer van sy goet

ghelt maeckten; wie isser die dese tijdinghe hoorende / ende
sulcke brave militaire acten aenschouwende / niet en sal hopen
op een geluckich eynde ende uyt-comste van dese belegeringe?

51. Cap. Exploict van ons volck in Vlaenderen, ende in Vrieslant, een Mijne van den vyant springt tot sijne schade, tsestich van onse Ruyters keeren weder, ende werden ter-stont gebruyckt, ordre op het Placcaet van de Munte, verdubbelinge van de wachtē, den Haven-dijck verandert, uyt-val van de Ruyters na Burchvliet.

16 september

Door het waeyen van desen goeden wint gauderen ²⁷⁰) wy nu van eene goede tijdinghe / diemen ons brengt uyt de Stadt van Sluys; want die van daer comen verclaren ons dat d'Heer Philippe de Hautain, Gouverneur van de selve Stadt / ende Commandeur over het gheheele quartier van Vlaenderen / uytten name ende van weggen mijn Heere Prince Hendrick Frederick van Nassouw, willende straffen ende intoomen / de barbarische wreetheden ende beestelicke onbeleeftheden / dewelcke sekere Canaille van Keurlinghen ²⁷¹) alle daghe in Vlaenderen pleegden; dede versamelen ontrent twee duysent mannen inde Stadt van Ardenburgh / ende dat hy met dese troupe vertroocken zijnde ende met hem ghenomen hebbende een Velt-stuck / wel versien van Canonniers ende Boots-volck / marcheerde op den 10^{en} van dese maent naer een nieu canael ende vaert genaemt de Suyd-leye, ende daer nae door de selve gemarcheert zijnde in-nam het Fort / mette Redoute in een Dorp ghenamt S. Joris, ende

²⁷⁰ Verblijdt ons

²⁷¹ Uitgeknipte bende

ghevanghen hebbende Capiteyn Cavrin met zijnen Vendrich / met een Sergeant ende hondert en twintich mannen / contenteerde hem daer mede voor die reyse / keerde daeghs daer aen wederom met zijne trouppen / verdeylende de ghevangens aen yeder Garnisoen / naer dat het recht ende billicheyte vereyschte.

Terwijl den Vyandt ons hier meynt de kop te breken / ende wy sijne meeste cracht gaende houden voor dese Stadt / soo kloptmen hem in Vlaenderen lustich op de vingheren; ende als hy weynige daghen daer nae de quade pier meynt de te gaen spelen in Vrieslant / ende eenen rooff te halen / met eene troupe getrocken uyt alle de frontieren daer ontrent ghelegghen / wiert hy excellent ghegeesselt: De Heer Ritmeester Smelfing commanderende in dat quartier vervolgt hem tot in een Dorp / ende besluytse daer soo vast datse alle te samen tottet ghetal van ses hondert te voete vallende / quamen ghelijck een deel leg-honden kruypen langhs d'aerde / ende haer over-gheven in zijne ghenade; den gheseyden Rit-meester namse alle ghevanghen sonder haer dien-aengaende eenighe versekeringhe te doen / stellende het zelve ter discretie vanden Prince van Oraengien. Ende dit dreeff den Vyant tot het maken van t'quartier / t'ghene hy in verscheyden geleghentheden hadde ghebroken / daer van wy de artijckelen sullen sien int eynde van dese Historie. Den tijt der residentie van d'Heer Teylingen onder ons / verstreken zijnde / vertreckt deselve op heden naer den Hage / doende aldaer rapport van t'ghene in dese Stadt was ghepasseert / ende corts daer nae arriveert een Schip gheladen met Eycken

Swalpen / af-ghesonden van Dordrecht / ten eynde wy alle tijt souden hebben goede provisie om de Bateryen te onderhouden. Ten selven daghe vertreckt mede de Grave van Bethune, uyt oorsake van eene sware ziekte / dewelcke hem meer ende meer verswackte.

Tegens den avont dede den Vyant een Mijne springen aende Noort-zijde / om een bressche te maken in onse Halvemanen / daer ons volck de wacht hadden / hebbende te voren eenen allarm ghemaect om haer te locken ende te doen comen boven op het bedrieghelicke holl / daer zy deselve meynden op te slocken / maer zy wisten wel beter / sy hadden den Wolf ghesien / zy kenden sijne streken / ende wilden haer selven niet plomp-verloren werpen int perijckel / bewaerden daeromme hare Halve-manen nae behooren; vele van haer waren bedeckt door de menichte van de aerde die van dese Mijne wiert op-gheworpen / daer bleeff een ofte twee doot / ende wierden vier off vijff gequetst: ende aengesien de Mijne was gheborsten nae de zijde vande Vyandt / en quamen zy daer soo goet koop niet af als de onse / ende het werck betaelde zijnen Werckmeester; ende meynende daer-en-boven door dese bressche te comen in onse Halve-manen / wiert hy lustich ghesteyt ende teghen-ghehouden vande onse die op denselven oogen-blick, het gat weder toemaecten / ende gingen / dat meer is / onder het faveur van ons Geschut ende Mousquetten / hem met eene gauwichheit verrasschen / hem overvallende / ende tot int binnenste van zijne Trencheen vervolgende / uyt dewelcke sy mede-brengen eene quantiteyt van Granaden / Wapenen ende andere munitien van

oorloghe / terwijl dat hare kamaraden besich waren / niet alleen met de beschadichde Wercken wederom op te maken / maer oock met de selve verder uyt te brenghen / ende meer plaetse in te nemen dan zy tot noch toe hadden beseten.

17 september

De Vyant en heeft in het begin onse Wercken niet meer gheacht als een Bosschage ofte Wildernisse / ende liet hem voorstaen / dat hy niet anders te doen en hadde dan eenighe werck-luyden daer henen te senden / om het selve te bosschen ende teenemael aff te houwen / ende dat het gheschreeu van de Lantsluyden ende ghejalp van een deel bracken genoeg zoude zijn om die ghene die daer in waren daer uyt te verjaghen; maer hy vinter Leeuwen in die het incomen van hare holen altijd wel sullen beschermen ende met hare clauwen ende tanden die ghene sullen verscheuren die daer in souden willen comen. De fraeye cleederen sullen te beclagen zijn / ende niet het speck van Castillien / want daer door sal het onvruchtbare zant van het arme Brabandt / dat door zijne aencomste is verwoest gheworden / vet werden ghemaect.

Maer laet ons besien wat den seventhenden van desen maent ons leeren sal; Soo wy naer de Haven gaen sien wy een Schip incomen / gheladen met Swalpen / Rijs ende Gaerden. Van Breda comen oock ontrent den middach aen tsestich van onse Cuirassiers met hare Peerden / vijf thiene van yder Compagnie / dewelcke daer naer de wacht hadden in onse buyten-wercken. De Heeren vanden Magistraet acht hebbende op het Placcaet vande Heeren Staten Generael nopende de munte / vinden

raetsaem in haer Collegie te ontbieden de Dekens ende Ghesworens van alle Ambachten ende Gilden vande Stadt / dewelcke zy met Eede doen beloven / datse voortaan het laetste gepubliceerde Placcaet stricktelicken sullen onderhouden; ja dat meer is zy belasten deselve / dat zy alle die van hare Ambachten ofte Gilden zijn / by een sullen roepen / ende tot onderhoudinghe vant voornoemde Placcaet met Eede verplichten / het welcke alle tsamen sonder eenige confusie ofte muyterye is onderhouden geweest.

Ende om dies-wille dat de Vyant dreygde de Stadt met eenen generalen Storm te willen aentasten / om onse Wercken teenemael ofte ten deele te overrompelen; de hoofden van onsen Garnisoene vinden goet de order vande wachten te veranderen / ordonneren daeromme by provisie / dat die ghene die voor vier daghen buyten waren / daer acht dagen lanck sullen blijven sonder inde Stadt te comen / ende dat die ghene die daer alleen waren voor den tijde van 24. uren driemael 24. uren sullen verblijven in hare Retrenchementen / om alsoo altijd by de wercke te zijn ende bereyt teghen dat de Vyant hem zoude mogen presenteren.

Dit was eene wijse ende voorsichtige resolutie / want het nu gheenen tijt en is Zijde ende Fluweelen kleederen / maer de Wapenen aen te trecken / ten is oock gheenen tijt om te slapen / maer om te waken / men moet oock gheen tijt-verdrijff soecken / maer goede wacht houden; het zoude te late zijn den vyant het hoofd te willen bieden als hy onse Wercken zoude hebben af-

gebroken / ende alreede daer door zoude ghedronghen zijn. Het is veel beter dat het best met zijne doode lichamen ende beenderen werde bedeckt / dan dat hy onse Retrenchementen met ons eyghen bloedt zoude comen root verwen. Het en zijn de kostelicke kleederen niet die yet fraeys uyt-richten / maer de courage / men moet wacker sijn ende niet slaperich om wat goets uyt te richten; ghewichtighe saken moeten met ernst by der hant ghenomen werden; de occasie wil waergenomen zijn terwijlen zy haer hayrige voor-hoofd aen-biet. Indien het voorledene eere weerdich is gheweest / soo moetmen wel toesien dat de eere die alreede vercreghen is niet verloren en gae / ende datmen de gedachtenisse van soo vele treffelicke daden niet en begrave / door het versuymen van het toecomende / ofte met schandelicken daer uyt te scheyden / naer datmen wel heeft begonnen / ende eenen tijt lanck met eeren daer in heeft ghecontinueert. De getrouwicheyt van onse Soldaten is soo danich / dat zy niet en zouden kunnen lijden / dat de ruste ende ledicheyt / over hare Triumphen / pijnelicken arbeyt / ende bloet-roodighe Victorien zoude triumpheren; zy verheughen haer / als zy het met de daet moghen doen blijcken / ende onderhouden de order / die eenmael is ghestelt / soo nauwe / datmen gheene teecken van misnoeghen ofte onghenuchte inde selve en speurt. Sy hebben alle haer ghemack ende playsier versaect / op dat zy haer leven voor het Vader-landt als een brant-offer mochten op-offeren. Als zy haer Mael willen doen / ofte haer selven tot ruste begheven / soo is het zandige lant

haren Tafel / een steen haer Oorkussen ende de hemel haer
decksel ende Pavilioen.

Op desen selven dach wiert door ordre vanden Crijghsraedt onse
Haven-dijck vande Stadt aff tot het Zuyt-fort geescarpeert ende
met eene Borst-weiringe ghemaect / niet alleen om tegen het
schieten van des Vyants Canon bedecktelick te mogen gaen ende
comen / maer oock om volck daer op te logeren / wanneer de
Vyant ontrent onse Haven int minste oude soecken te naerderen.
Corts naer den midder-nacht wierden onse Ruyters die van Breda
wederom t'huys gecomen waren / te wercke gestelt; sy dan op-
geseten zijnde / rijden stillekens nae Burghvliet dicht onder het
quartier van den Vyant / maer siende dat hy eenige embuscade
²⁷²⁾ vreesende / niet en wilde uyt-comen / keeren sy wederom /
naer dat sy twee ofte drie van die ghene die buyten het quartier
op de wacht waren hadden doot geslagen. Alle dagen en zijn
geene dagen om te stormen ofte slagh te leveren /
onderentusschen moetmen zijn couragie verstercken / zijn herte
verstalen ende hart maken met cleyne schermutsinghen / teghen
datter wat groots ende notabels voorvalt.

@@@ 227

²⁷² Verspieding, hinderlaag

52. Cap. Een Mijne springt, ons volck valt uyt, het Canon speelt van weder-zijden, munitie comt aen, uytval van de onse, Capiteyn Schot doot, 30 stucken Canons buyten de Stadt, eene van des vyants Mijnen ende twee van de onse gespronge, eene van des vyants geborsten, de vyant ende onse Soldaten inde wapenen sonder yet uyt te richten.

18 september

Een Bevel-hebber en mach den gheheelen nacht door niet slapen. Een Velt-overste en sal de listen ende laghen van eenen doortrapten Vyant niet connen ontgaen / nochte eenige eere inleggen / indien hy niet wacker ende sorghvuldich en is.

Saul met de overste van zijn heyr-leger in slaep gevallen zijnde / valt in de handen van David ²⁷³/ naer wiens leven hy stont / de welke hem soo lichtelick het leven soude hebben benomen / als hy zijn spiesse van hem wech nam sonder dat hy sulcx was gewaer geworden.

De hoofden van dit Garnisoen en zijn daer mede niet gepaeyt / dat onse Ruyterye des nachts wat was op de beene gheweest / maer zijn geresolveert den geheelen nacht niet te laten passeren / sonder op den Vyant in zijne Retrenchementen wat te attenteren. Naer dat de lichamen door eene cleyne ruste wat waren vermaect ende versterckt / gaetmen s'mergens vroech ten vier uren aen de zuyt-zijde eene Mijne doen springen.

²⁷³ 1 Sam.26

De Colonnell Morgan om den Vyant daer op te krijgen / telt zijn volck in slach-order / beneden in de gracht van't groote Hoorn-werck / commanderende alleen honderd mannen om den alarm te maken; de Vyant desen alarm gewaer werdende / presenteert hem selven om teghen-stant te bieden / ende alsoo een groot deel van zijn volck tot op onse Mijne was gecomen / wiert de selve aen-gesteken / de welcke ontrent 40 van des Vyant s volck wech nam. De troupe die in de gracht van't groote Hoorn-werck in slach-orden was gestelt / valt met de andere den Vyant gheweldelicken aen / slaet daer van een deel doot / ende vecht (naer hare ghewoonte) vele van des Vyants Retrenchementen. Maer onse Soldaten siende datter gheen apparentie en was om vele Spaensche Casacken te krijgen / oordeelen dat het tijt is weder te keeren / ende onder wegghen helpen sy vele uyt de pijn die half doot ende half begraven lagen / alsoo sy den tijt niet en hadden om die mede te nemen ende in het leven te behouden. De Vendrich van Capiteyn Win wiert met een musquet-cogel int hooft getroffen / eñ bleef op de plaetse doot. S'mergens ontrent acht uren presenteert ons de Vyant den in-bijt / om ons te vergelden het tractement dat hem des morgens vroeck was aen gedaen / want hy sent ons in de Stadt herwaerts ende derwaerts vele Canon-coghels toe. Ende op dat hy niet en meyne dat ons Canon in de Lombaert zy / ofte dat het ons aen munitie van Oorloge soude gebreken / doetmen dadelicken van het groot hoorn-werck ende van onse Stadts wallen het Canon spelen / men geeft hem ten minstē drie voor een / op dat hy wel moge versekert zijn dat wy hem geene banqueroute en sullē

spelen. Dit bleef alsoo voorts continueren / soo dat de oude Spaengiaerts (gelijck wy van goeder hant hebben verstaen) hen selven over onse liberaelheyt t'hunwaerts niet genoeg en connen verwonderen / ghelijck als oock dat de onse in dese Canonike rechten so wel ervaren zijn.

Het is goet liberael zijn / wanneer yemant het goet van allen canten ghelijck als eene Riviere toe-vloeyt; ghelijck als het goet is wel te studeren / als men meesters ende boecken genoeg heeft. De Schepen en houden niet op ons dagelick vele munitien toe te voeren / uyt den Briel krijgen wy een Schip met Stroo / van Dordrecht eene met Swalpen / drie dobbele Cartouwen met hare Affuyten / Peck / Salpeter / Camfer / Sulphur / Canefas / Olye van Olijven ende van Lijn-saet.

De Commissaris Donckert sent twee halve Cartouwen met drie Affuyten / Blecke Doosen met alle ghereetschap daer toe noodich. Dese en zijn soo haest in de haven niet / ofte daer comen noch twee andere dier-gelijcke met alle hare toe behoorten / ende daer beneffens noch een dobbele Cartouwe / versien met het gene noodich is niet alleen om het selve te planten / maer oock te gebruycken. Van Vlissingen comt ons oock een Schip aen met eene groote quantiteyt van Buscruyt. In somma onse Haven is altijd vol Schepen die uyt ende in varen; ende het Munitie-huys heeft altijd neeringe / met de munitien te ontfangen ende uyt te deyen / ende is gelijk een water-meulen de welcken malende / niet anders en doet dan water te putten / ende van de eene plaetse in de andere te werpen.

Van daer comt het dat daghelix de couragie ende ghetrouwicheydt van ons volk dieper in-wortelt / niet connende door de lang-duericheyt des tijts verwelckeren / nochte door eenich tempeest verdwijnen / sy blijft groenen op den onderganck van hare Vyanden / ende ghelijck als het Clem²⁷⁴) op de oude vervallene mueren van treffelicke ghestichten. Want den aenstaenden nacht gaen sy wederom aen de zuyt-zijde des Vyants wercken aentasten / ende om de selve te beter te versetten / nemen sy met haer Schoppen ende Spaeyen / maer sy vinden den Vyant beter op zijne wachten passende als den voor-leden nacht / de onse met zijne Musquettaden van tersijden verhinderende / nochtans deden zy voor dien tijd soovele als zy konden / ende het was vele dat de onse met eeren sonder schade konden weder-keeren; want men moet nimmermeer in des Leeuwen hol comen / ofte men moet te voren wel hebben over-legt hoemen daer uyt sal comen.

19 september

De nacht gaet alsoo voor-by sonder yet meer uyt te richten. Ende soo haest dach begint te schijnen / wert de Capiteyn Willem Schot ons door een Musquet-schote int hoofd ontnomen; alle de Weerelt beclaegt het verlies van eenen soo fraeyen Soldaet / ende van soo een eerlick man, die van een yeghelick was bemint. De mensche en weet zijnen tijd niet meer als de visschen die ghevanghen werden met eenen schadelicken hame, ende ghelijck de voghelen die met een strick werden ghevangen; Daer en is

²⁷⁴ Klimop

niet soo seker voor den mensche als de doot, ende niet soo onseker als de ure van de selve; Hy is wijs ende wel gheluckich die altijd denckt dat den dach die hy leeft is den laetsten. ²⁷⁵) Het Ammunition-huys van Dordrecht by-nae alle tijt open staende / versorgt ons op desen dach van een Schip geladen met veelderleye soorten van Coghels / voor het Geschut / tghene niet op en hielt van donderen ende blixemen / soo wel binnen als buyten de Stadt; Ende is daer oyt ghesien een sake die ghedenckweerdich is in eene Belegheringe / soo en moet dit niet gheacht werden voor eene vande minste / dat wy in onse Wercken buyten de Stadt hebben sien planten ten minsten dertich stucken Geschuts / groote ende kleyne / soo van Metael als van yser:

Dit gaff ghenoech te verstaen dat de resolutie van dit Garnisoen was ghelijck de resolutie vanden [Coninck Henrick de groote](#), dewelcke gevraecht zijnde te Ivry, op den dach die gheordonneert was totten Slach (die God de Heere heeft vermaert ghemaect door eene eerlicke Victorie ²⁷⁶) welcke plaetse hy wilde nemen tot zijne retraitte / dese antwoorde gaff: *Hier (seyde hy) in mijn Legher onder de dooden, off daer int Leger van mijne verslaghene vyanden.*

Ons Canon gestelt buyten de Stadt / ende dat meer is op de uytterste hoecken van onse Wercken / heel dichte by den Vyant / dede hem ghelooven / off dat ons volck haer liever zouden laten in stucken kappen ende begraven in hare Trencheen / als eenen

²⁷⁵ Eccles. 9.

²⁷⁶ 1590, Ivry la Bataille, W van Parijs

voet daer van te verliesen / ofte datse waren gheresolveert hem selve op den buyck te trappen / ende hare Vendels te planten op het soppe van zijne alderhoogste Bateryen ende Wercken; want de hoofden van dit ons Garnisoen en hielden haer selven niet voor Capiteyns van eē deel bloyaerts / noch voor Leeuwen die de herten leyen; maer zy willen wel dat al haer volc om heerlick te sterven / gheresolveert was om te sterven als lieden met eeren / oordeelende dat hare doot dan wel zoude gerecompenceert ende betaelt zijn / als men haer mochte sien sterven aende voeten, vande Hooffden die haer leyden.

De aerde ende de locht van Brabant wierden ghesuyvert door den continuelen brant vande mijnen onder / ende van t'Gheschut ende de Musquetten boven. Ontrent ten twee uren naer den middach dede de Vyant een Mijne springen aende Noort-zijde / dewelcke maeckte een groote bressche in onse Halve-mane / ende drie ofte vier van onse Soldaten wech-nam / maer vreesende dat de onse hem op t'lijff zouden vallen / maeckt hy het gat in aller diligentie wederom toe met menichte van Rijs sluytende zijn Retrenchement doch met verlies van aerde / want hy wijckt verscheyden schreden achterwaerts / de onse avanceren / ende winnen soo veel plaetse / hermakē hare wercken en comen den Vyant nader.

Soo haest en was dese reparatie niet ghedaen ende de Wercken ghebracht in defensie off wy ginghen den Vyant backen een broot van t'selve deegh: De onse hebbende ghecreghen eenich voordeel op den Spaenjaert doen twee Mijnen springhen /

d'eene naer d'andere / dewelcke van achteren deden bersten eene andere die de Vyandt maecte niet verre van d'onse. T'is wel waer dat door quade toesicht op het Buspoeder vier ofte vijff van d'onse wierden gequetst / maer de Vyandt en quam daer soo licht niet aff / want hebbende zijn volck vergadert om terstont naer het spelen van zijn Mijne aen te vallen / wiert hy vande onse die daer op hadden ghekoockt geanticipeert ende voor-gecomen / ende vont hem-selven gefrustreert van zijn voomemen met een merckelick verlies vande sijne;

Verscheyden brieven op verscheyden tijden van Antwerpen comende verclaerden dat hy op dien tijt ten minsten hadde wel duysent soo ghequetsten als dooden; Eenen Tambour corts daer aen uyt dat Quartier comende bekende selve / datter wel waren drie hondert doode / ende datse onder andere hoofden ende groote Signoors ende gequalificeerde Officiers hadden verlooren eenen Piementelli, neve vanden Marquis Spinola, ende den principalen Ingenieur van t'geheele Leger.

20 september

Weynich tijdts daer naer comt over een Enghelsman / waerschouwende den Heere van Ryhoven onsen Gouverneur / dat de Vyant hem bereyde om den volghenden nacht onse Wercken furieusselick aen te tasten; wiert daeromme goet gevonden ende geordonneert dat het geheele Garnisoen henzelven zoude begheven inde Wapenen ontrent ten elff uren / om hem de kop te bieden; ende hoewel de Vyandt groote toerustinghe hadde ghemaect / zijn volck vergadert ende in slagh-ordre hadde ghesteld binnen zijne Retrenchementen / soo en

heeft hy evenwel niet begonnen / de sake uytstellende tot op
eenen anderen tijdt; ofte immers het kint in de wiege dicht toe-
stoppende / ende laten maey-slapen / toont hy hem selven even
gelijck eertijts dede eenen Mandrabulus ²⁷⁷), van den welcken
spreect den Heydenschen Lucianus.

Desen man hebbende ghecreghen eenen grooten schat / dede
het eerste jaer aen den Affgod Imon eene offerhande van een
gouden schaep / het jaer daer aen van een zilveren / ende het
derde van een koperen of van metael / ende door dien zijne
devotie metter tijdt wiert versleten / dede hy int eynde niet met
allen:

Alsoo gaet het hier oock meteen Spaengiaert / alle zijne
rodomontaden ²⁷⁸) ende bravaden verdwijnen ende vliegen in de
lucht / geduerende dese heete belegeringhe / door de
grootheydt van zijne vreesse / in sulcker voeghen datse al wierden
gebracht ende verandert in eenen schoonen Niet.

²⁷⁷ (Mandrobulus), in de Oudheid spreekwoordelijke naam voor iemand die Juno
elk jaar kleinere offers brengt. ([dbnl](#))

²⁷⁸ Grootsprekerij en opschepperij.

53. Cap. Aen-comste van d'Heer Huyssens, het Canon speelt, de Crijgs-raedt ordineert nieuwe wercken, weder-comste van d'Heer vander Meeren, munitien in gecomen, een Mijne van den vyant op-geblasen tot sijner schade, solemnelen Vastdach gehouden, uyt-val van dertich Soldaten, de welke raseren een Retrenchement, ende twee Mijnen van den vyant.

20 september

Daer resteerde noch om U.I. ²⁷⁹⁾ te doen weten de aen-comste van d'Heer Meester Johan Huyssens, Cattendijck, Ridder, ende Heere van Monsterhouck, dewelcke gisteren ontrent den avont in dese Stadt quam / Gedeputeert vande Heeren BRden van Staten van Zeelant / om te nemen zijne residentie inde plaetse van d'Heer Tenijs s(iens tijt was geexpireert) ende mette andere Gedeputeerde van de Heeren Staten Generael te besoigneren / volghende den inhoud vande Commissie ende instructie alreede ghegeven / ende oock van t'ghene haer noch zoude mogen werden toegesonden / naer de gelegentheyt vande sake.

Den nacht meest gepasseert zijnde doet de Vyant s'morgens heel vroegh aende Zuyt-zijde spelen zijn Canon / schietende niet alleene op de kercke maer oock op den Toren / dewelcke hy treft ende doorboort met sulcke eene furie / even off hy hadde willen segghen dat hy geen hope en hadde om daer-inne te comen singhen zijne Misse, ende nademael hy daer van gheen goet en

²⁷⁹⁾ U lieden

verwachtede dat hy deselve alle het quaedt moste doen dat hy konde / min noch meer dan een Zee-roover, dewelcke een schoon Schip t'gene hy vervolgt soo langhe spaert als hy hope heeft om dat te krijghen tot zijnen dienste; maer siende dat hy verlooren moeyte doet / tracht het selve inde gront te schieten / op dat niemant eenich profijt daer van en hebbe. De onse (die niet ghewent en zijn te swijghen) geven hem antwoorde / ten minsten twee voor een betalende / nae haer out gebruyck / ende houden niet op te schieten nae zijne groote Bateriae / staende int Bosch / tot dat hem zijn kakelen was benomen / ende tot datse deden swijghen dien hooveerdighen Maraen, dewelcke met zijn donderen meynde te verschricken / met zijn quijlen ²⁸⁰) te braveren / ende met zijn ghetier te breken / te verhinderen ende te verminderen / de resolutie / de courage ende de ghetrouwicheyt van onse Soldaten / die niet en wisten noch van vreesse noch van verschrickinge noch ooc vā bloodicheyt des herte.

Naer dit tempeest comt eene stilte / gheduerende de welcke een yghelick hem-selven ghereet maeckte op de ordinarise ure totte Vergaderinge / om de oeffeninge vanden openbaren Gods-dienst ende van Godsalicheyt: Het volck vande tijden des Ouden Testamentes willende voornemen eenige saecken van ghewichte / was ghewoon eerst ende alvoren te vragen den mont des Heeren, ende dan gingense met meerder courage om t'selve int werc te tellen. Den Coninck der Epiren was ghewent naer eene

²⁸⁰ gezever

solemnele offerhande die hy dede aen Jupiter Martialis, den Epiroten te beloven ende toe te segghen alle hulpe ende bescherminghe.

Tot alle tijden is seer gepresen de costuyme der Perssen, dewelcke alle morgen eer den Coninck op-stont hem lieten aen-segghen door een van zijne kamerlinghen / *Staet op Heer Coninck ende let op de saecken die Mesoromasdes den grooten God u inde hande heeft ghegeven.*

Alsoo is oock in alle manieren prijsselick de ordre die de Gedeputeerde heeren ende de Crijghs-oversten hebben onderhouden vanden beginne tot aen het eynde vande Belegheringhe / comende tottet ghehoor van Gods Woort ende totte openbare gebeden die alle dage op een sekere ure voor den middach wierden gedaen / ende van daer gaende na de Crijgs-raet / om te letten op alle dingen die den Heere der heyscharen haer in handen hadde gegeven: De menschen clagen dat hare raetslagen ende voornemens niet wel en ghelucken / ende als sy deselve wel ondersoecken sullense bevinden dat de oorsake daer van is dese / om datse den Heere niet en hebben ghevraecht / datse met hem niet sijn te rade ghegaen / datse nae sijn woort niet hebben gheluystert / ende datse over sulcx niet en hebben te klagen als over haer eyghen selven.

Den Gods-Dienst dan ghe-eyndicht zijnde vergadert de Crijgs-raet na hare gewoonte; de Heer Huysens doet daer zijne eerste in-tre ende sessie / thoonende zijnen last ende commissie die hy van zijne Principale hadde ontfanghen; Ende wiert in dese Vergaderinge goet ghevonden ende gheresolveert / te doen

maken in het Quartier van Sir Charles Morgan, voor het groote Retrenchement van kijck-inde-pot aff tot aende Bos-poorte drie Ravelijns ofte Halve-manen / om door de selve te bedecken de Gordijne van het selve Retrenchement / ende daer beneffens een Ravelijn binnen het groote Hoorn-werck buyten de selve Poorte; authoriserende Mr. David van Orliens om deselve aff te trecken ende te besteden tot het meeste profijt ende dienst vanden Lande.

De Heer Nicolaes vander Meeren hebbende onder ons geresideert van het beginsel der Belegeringe totten 25. Augusti / keert nu wederomme gedeputeert als-voren by de Heeren Staten Generael / ende blijft inde Stadt totten 23. van October; Ende met het selve Ghetye arriveren verscheyden Schepen met menichte van Ammunitie; van Delff werden twee ghesonden met een groot getal van Cogels / Vriesche Ruyters versien met hare ketens ende ysere Ringhen / ende daer beneffens eene ontallicke menichte van Musquet-cogels; van Ter Vere comt een ander gheladen met Canon-Cogels / van Dordrecht een met Rijs / Gaerden ende Staecken; Men zoude billick geseyt hebben dat het gheheele lant verandert was in Bosschage / ende dat alle de Appelen ende Pruymen Cogels waren geworden. Ondertusschen quam daer advertentie aenden Crijghsraet dat de Vyant aende Noort-zijde hadde gemaect drie diversche groote Mijnen / ende dat hy deselve alle ghelijck meynde te doen springen / ende onder het spelen van zijn Canon onse Wercken met eenen generalen storm aen te tasten / maer die rekent sonder zinnen weirt wert schandelick bedrogen:

Wy sien hier de wonderlicke maer evenwel rechtveerdige exploitien van Godes gerechticheyt / dewelcke breeckt de raetslagen der menschen / zelve een schree-weegs te voren eerse werden int werck gestelt / ende die de gene die hem trotsen niet en can verdragen: wy strijden onder zijn beleyt ende onder zijne gunste / ende dat meer is hy treet selve inden strijt met ons / ende voor ons / tegen onse vyanden; want weynich tijts daer naer blaest een van dese Mijnen onverwacht op / door een tonne Buspoeder die daer gebracht was / ende daer het vier door quade toesicht in gheraecte / dese dede sulcke eene schrickelicke slachtinge onder zijn volck / datse eenighe wierp heel over onse Borst-weiringe tot binnen inde Wercken / andere met stucken / hier een arm / daer een been, onder anderen wiert daer eenen met sulcke eene cracht geworpen midden op de groote Linie / dat zijn lichaem daer op stuytede gelijk een kaetsbal / ende eene van zijne armen aff-geraect zijnde vlooch tot op het groote Hoorn-werck vander Heere van Famars; wie is dit anders als de Heere onse God / dewelcke om de vorderinge van zijne eere ende ons welvaren / lachende mette raetslagen der menschen / ghecommen is op het tonneel van onse Wercken / om te spelen zijne personage / ende vruchten voort te brengen dewelcke verre zijn vande ghedachten onser Vyanden ; ende als God de Heere treet inden slach tegens de menschen / wie sal voor hem connen bestaen / dewelcke alleen door den wint zijnes monts alle vlees can ter aerden vellen / voor zijne teghenwoordicheyt moeten de bergen smelten / ende voor zijne stemme beeft den gheheelen aertbodem.

Dit is alle te samen seer gedenckweerdich / de getuygenissen vande goetheyt onses Gods vermeerderen van dage tot dage over ons; jae / niet teghenstaende wy hem hebben bestreden door de wapenen van ongerechticheyt / vermeerderende onse sonden teghens hem / soo sien wy hem evenwel strijden tegens onse vyanden om te mainteneren de gerechticheyt van zijne sake. O hoe geluckich zouden wy zijn / indien wy bekenkende ende verfoeyende onse swackheyt / die wapenen neder-leyden ende onsen toe-vlucht nemende totte tranen / ons selven voor hem neder-wierpen / eer wy wierden gheslagen! totdesen eynde moeten wy strijt leveren aen ons eygen selven / slaen teghens de sonde die in ons woont / ende deselve eyndelick verslaen; indien dese eenmael in ons is overwonnen / soo sal God de Heere hem oock laten overwinnen door onse ghebeden / ende ons victorie gheven over onse vyanden.

21 september

Ende dit is de oorsaecke waeromme de Heeren Staten Generael gheordonneert hebben den 21. van dese maent (ghelijck wy te voren geseyt hebben) tot vasten ende openbare ghebeden / vermanende hare Ondersaten tot boetveirdicheyt ende bekeeringe / deselve waerschouwende / wel toe te sien / datse God de Heere niet meer en vertoornen / ende uyt moettwille sondigen ²⁸¹) / gelijk de H. Schrift seyt / ende een Leere ²⁸²) gelijk de Reusen na den hemel strecken om hem daer mede ghelijck uyt zijnen thron te rucken / noch geene bateryen van

²⁸¹ Num. 25

²⁸² ladder

ongerechtigheyt en planten tegens hem / om zijne lijdtzaamheyt gewelt aen te doen / ende zijne gherechtigheyt te tergen; maer datse haer alle van gantscher herten tot hem bekeeren / *doende haer boose wesen van zijnen oogen, af-latende van het boose, ende wat goet leerende doen; uyt-gietende hare herten voor den Heere, ende heylige handen nae den hemel opheffende* ²⁸³), ende de Leere Jacobs ²⁸⁴) rechtende om te climmen tot boven in den hemel der hemelen / ende de Bateryen van hare publijcke gebeden / om te hebben eenen in-ganck int heylige der heyligen / ende door desen middel te vercrijgen eyndelick een geluckige verlossinge van dese belegeringe / ende van alle andere aenslagen des Vyants teghen ons Vader-lant.

Dit commandement van onse Overicheden was soo aenghenaem / ende in sulcken aensien by een yeghelick / dat de plaetse tot den Gods-dienst gheordonneert / meer als de helft te cleyn was / om te begrijpen het volck dat daer met overvloet vergaderde / soo uyt de Borgerye als uyt de Soldaten; in sulcker voegen dat wy gedrongen waren in te nemen eene vierkante plaetse voor int inne-comen van het Paleys ofte 't Hof van den Marquijs / op dat al die groote menichte soude mogen werden ghestichtet: Want tis een al te groote superstitie ²⁸⁵) te meynen ende te gelooven / dat selve particuliere gebeden crachtiger zijn in eenen Tempel als in een andere plaetse / in sekere Tempelen / als in een andere / ende voor sekere Beelden / als sonder de selve; den hemel is aen

²⁸³ Esai I, 1 Sam. I, 1 Tim. 2

²⁸⁴ [Jacobsladder](#)

²⁸⁵ bijgeloof

alle kanten toe-ganckelick / ende even wijt van ende naer by ons / ende wy connen ende moeten over sulcx van alle plaetsen opheffen onse handen ende onse oogen na den hemel tot onsen God; de gebeden en crijghen gheenen luyster van de plaetse maer van de vergaderinghe / de welcke op een Velt / in een Weyde / ja selve in een Speloncke / den Heere alsoo aenghenaem sullen zijn wanneerse metten geloove werden gedaen / als in eenen Tempel die hoogh verheven / magnifijckelick verwelft / ende costelick is beschoten:

Laet ons geen excuse soecken, seyt Chrisostomus, dat de plaetse des gebedts niet nae by en is; want indien wy sober zijn de genade des H. Geestes, sal ons selve Tempelen maken, op dat wy aen alle kanten de macht ende de vryheydt hebben om te bidden: Den Godsdienst onder ons, en is niet gelijk eertijts onder de Joden, de welcke hadden vele tastelicke ende moeyelicke Ceremonien, daer de gene die badt moest op-gaen na den Tempel, coopen een Tortel-duyve, ende hebben hout ende vier in de handt, van ons en wert niet van sulcx ghevordert; waer dat ghy zijt ghy hebt gereet den Autaer, het Mes, ende de Offerhande, ghy selve zijt de Priester, den Autaer, ende de Offerhande; in wat plaetse dat ghy zijt, ghy cont een Autaer op-richten, soo ghy mede brengt eenen soberen wille, noch den tijt, noch oock de plaetse en connen u verhinderen. ²⁸⁶⁾

Alle het volck dan by een vergadert zijnde in dese plaetse die den hemel hadde voor haer gewelfte / was gelijk een Leger, het welcke te samen voegende alle zijne crachten / gaet bestormen /

²⁸⁶ De fide Annae Hom. 4

ende met geweld in-nemen het rijke der hemelen; sy climmen op den wagen van Elias, ende brenghen hare Ruyterye int velt; sy wisten wel *dat twee by malcanderen slapende, haer selven beter verwarmen als een alleen, ende dat een drievoudich snoer niet lichtelick ontwee en breeckt* ²⁸⁷⁾

Sy versekerden haer / *dat waer twee ofte drie souden vergadert zijn in den name des Heeren Christi, dat hy middē daer onder was* ²⁸⁸⁾, veel meer daerder hondert / ende noch meer daerder duysent by een souden zijn / een snoer van soo veel draeyen moet nootsakelick sterck wesen / een vier dat met soo veel houts gevoet ende gestoockt wordt / en can niet lichtelick werden uytghebluscht / desen Wieroock van soo vele Autaren ²⁸⁹⁾ opclimmende in eene reyse en sal niet in de locht verdwijnen / maer sal door-dringen tot aen den throon des Lams / ende sal zijne genade doen neder dalen tot op zijn volck / het welke desen dach doorbrenghet met Gods-dienstige oeffeningen.

22 september

Ter wijlen Moyses badt / sloegh Josua de Amalekiten; by de geestelicke wapenen der kercke waren oock gevoecht de lichamelicke wapenen van het Garnisoen / want naer de eerste Predicatie tusschen twaelf ende een ure / ging den Heere van Famars mette andere Hoofden van zijn quartier besien wat daer passeerde / ende vindende seer bequame ghelegghentheynt om yet goets te doen / namense dertich mannen / yder een van de

²⁸⁷ Eccles 4

²⁸⁸ Matth 12

²⁸⁹ Outaren, altaren

selve belovende drie guldens / om te gaen raseren ende af-
werpen seker Retrenchement het welck de Vyant hadde op-
gheworpen / recht voor onse laetste Halve-mane; het welcke sy
uyt-voerden met eene by sondere couragie / ruckende alle het
Rijs-werck ende het hout om-verre / onder het faveur van
Granaden die wy na den vyant over-wierpen / van ons Geschut
dat daer op gestelt was / ende van de Musquetten die niet op en
hielden van spelen ende van hagelen op alle de aen-comsten;
ende geduerende desen tijdt en dorste de Vyant zijn neuse niet
uyt-steken / van vreesse dat hem niet en soude ontmoeten 't
ghene dien Creon, daer van de Poëten schrijven / is wedervaren /
de welcke siende zijn dochter heel in den brandt / daer na toe
liep om haer te omhelsen / ende met haer verbrandede; ende
dese dertich cloecke wercklieden speelden soo hare personage
datse inden tijt van twee uren af-braken alle het gene de Vyant
met grooten arbeyt in drie weken hadde op-gemaect; de Vyant
int eynde opgheweckt zijnde door zijne beschaemde ende
schuldige conscientie verstoutede hem om te werpen ontrent de
t'sestich Granaden onder ons volck / dewelcke haer voor eenen
cleynten tijdt deden deylen ende te rugghe gaen / maer corts daer
na weder-keerende vielense wederom aen t'werck /
vergaderende een gheheele mande vol Cogels / die van ons
Canon daer op waren geschoten / ende zy gaen soo voort datse
ontdecken ende in stucken breken twee mijnen die de Vyandt by
-nae hadde op-ghemaect / om daer door te comen aende Punt
van onse halve-mane / met haer brengende vele plancken ende

andere materialen die tottet maken van dese Mijnen waren gebruyckt.

Siet hier eene Belegeringe die daeromme is te miraculeuser om dat wy blijven staen / ende daeromme te glorieuser om dat wy door deselve onsen Vyant overwinnen: Laet ons de waerheyt bekennen ende segghen *dat de hant des Heeren rustet op desen Berghe, ende dat Moab onder hem sal verdorschet werden, ghelijck als stroo ende dreck verdorschet wert, ende hy sal zijne vanden midden onder haer uytstrecken ghelijck als een Swemmer uytstreckt, om te swemmen, ende sal hare pomperye vernederen, metten armen sijner handen, de hooge vesten sijner mueren buygen, vernederen ende inden stoff ter aerden werpen* ²⁹⁰).

²⁹⁰ Esai 15

54. Cap. Resolutie over onse Mijnen, ghevanghens, logement vande Soldaten, munitien in-ghecomen, drie Mijnen ghesprongen, allarm daer op ghevolgt, courage van onse Soldaten ontsteecken ende vermeerdert door de brieven van zijn Excellentie, ordre om t'Garnisoen te logeren ende sorge voor de Fortificatien.

22 september

De courage van onse Soldaten blijft alle daghe op haer gheheel / de wackerheyt ende de sorghe vande Hooffden van desen Garnisoene en hout niet op; de becominge over het ghemeen doet haer vergeten t'gene haer eygen ende bysonder is, dat is haer eten ende drincken / ende haer feest. Alle t'ghene zy achten ende daerse na trachten / is het welvaren van t'Vaderlant: Ten is niet genoeg datmen den Vyant aentast / berooft ende zijne Wercken bederft / maer men moet oock toesien ende neerstich daer op letten datmen beware t'gene men heeft / ende sorge dragen dat de Vyant het selve niet en beschadige: T'is daeromme dat de Heeren vanden Crijgs-raet (verstaende dat den Vyande besich was om te soecken onse mijnen die wy hadden onder de halve-mane aende Zuyt-zijde / gheweldich arbeydende om deselve te vinden) goet vonden die te doen springhen / op dat hy ons niet voor en quame / ende op dat wy zijne mineurs zouden incommoderen ²⁹¹) ende werck leveren.

²⁹¹ Ontrieven.

Ende alsoo de Vyant hadde weder-gesonden eenige van onse Ruyters / die hy hadde gevangen / met conditie dat wy zouden relaxeren ende ontslaen die gene die ons volck vande zijne hadden ghenomen / heeft de geleyde Vergaderinge de sake rijpelijk overwogen zijnde de presentatie die haer ghedaen was / aenghenomen / ende de ghevangens gerelaxeert / uytgenomen eenen Sergeant / die de Soldaten vanden Colonnell de Famars hadden ghekrege / diese wilden bewaren teghens eene van onse Sergeanten die de Vyant hielt sitten inde Stadt van s'Hertogenbosch / totter tijt ende wijle dat d'eene tegen den anderen mochte gelost ende verwisselt werden; daer beneffens wiert geresolveert dat van dien tijdt af het gheheele Garnisoen ghelogeert soude werden buyten de Stadt / ende dat tot dien eynde zouden ghemaect werden Corps-de-gardes die daer toe dienstich eñ bequaem waren.

De Heer Steven Tenijs hebbende alvorens willen vieren den dach van Vasten ende Bidden metten Inwoonders deser Stadt / keert nu weder na Zeelant / naer het uytgaen vanden tijt zijner residentie onder ons / te meer overmits de Heer Huyssens zijne plaetse alreede hadde in-genomen.

Het ghetye ontrent den avont comende brengt ons verscheyden Schepen geladen met munitien van oorloge; de Stadt van Dordrecht voorsiet ons met een groote menichte van Cogels / soo van Musquetten als van Canon; Gorcum sent eenen grooten hoop Buspoeder / het derde Schip gheladen zijnde mette selve kramerye comt van Zeelant; ende opdat onse Bateryen wel

souden versien wesen van menschen sentmen ons van Enchuysen vijftich Bootsghesellen / om t'Geschut te regieren ²⁹²). Na den middach doet ons volck aende Zuyt-zijde spelen drie Mijnen dewelcke veroorsaecten eenen seer heeten allarm / ende datmen soo van d'eene als vand'andere zijde geweldich schoot met musquetten / ende oock met Canon / ende hoe wel de Vyant daer niet veel volcx en liet / soo ist nochtans seker dat onse Mijnen zijne Wercken gheweldich beschadichden / geheel in stucken braken / ende het onderste boven wierpen; men doorhackelt ende door-snijt hem zijnen rugghe / men breeckt ende scheurt zijne Wercken soo datter niet van overich en blijft dan een deel brocken ende lappen / onsen gheduerighen arbeyt dwingt hem sonder op houden tot groote moeyte ende reparatie sonder eynde / krijghen wonde op wonde / schade op schade.

23 september

De memorie ende ghedachtenisse van wel gedaen te hebben is ghelijck hondert Obligatien ende verbintenissen om beter te doen / ende ghelijck Homerus seyt / De deucht is eene ghelucksalicheyt dewelcke wandelt van d'eene tot d'andere; het is veel eerlicker ende prijselicker vaillant ende kloeckmoedich te sijn / als hem selven te roemen datmen soodanich is gheweest / de courage dewelcke op de eere siet vermeerdert alle daghe / zy en gaet niet achterwaerts / noch ghelijck de kreeften doen / nimmermeer en seytse dat zy heeft ghedaen / maer dat zy doen

²⁹² Bedienen.

moet / andersints zoude sy doen ghelijck den Egyptischen hont, dewelcke dronck ende terstont wech liep.

Dit brave Garnisoen en denckt nerghens anders om dan om te vorderen den loop van zijne glorieuse exploiten ende slaet zijne oogen niet soo zeer op t'gene tot hier toe gheschiet is / als wel op t'gene daer noch resteert te doen in toecomende tijden / niet vreesende grooter ongeluck in dese weerelt als het omstooten van zijne Victorien / ende de schandige verscheuringe van zijne Palmen ende Laurier-cranssen: Dese onverwinnelicke courage wiert ontsteecken ende noch soo zeer versterckt / wanneer de brieven vanden Prince van Oraengien inden Crijgs-raet wierden gelesen / daer-inne hy probeert ende oock prijset alle t'gene gheduerende de Belegheringe is ghedaen tot behoudenisse vande Stadt / haer vermanende in sulcke goede devoiren te continueren / met belofte ende versekeringe datse door de ghenade des Heeren haer selven in zeer korten tijdt zouden sien ende vinden geseccoureert; ende dit was eenen gheweldigen prikkel ende gheduerigen morghen-wecker dewelck haer inde ooren klonck midden onder hare ruste ende onder haer vermaeck / een vier het welcke hare herten ontstack / ende deselve dreeff door eene ongeloovelicke cracht tot het werck / t'gene haer was bevolen ende op-geleyt; ende dit gaff een groot contentement aen alle de Inwoonders van dese Stadt / wetende dat het ons niet en sal ghebreken aen het secours van een royael Leger / t'gene in weynige dagen can ghebracht werden ontrent dit quartier: een yeghelick laet hem voorstaen dat hy ons Crijgsvolck alreede op de Heyde van Brabant siet / om de ghene die

ons hadden belegert te bedremmen ²⁹³) / ofte immers (noch versch ende niet vermoeyt zijnde) op het lijff te vallen / die door gheduerich waecken zeer ontstelt / door gheduerige Schermutsinge vermoeyt ende door den onverdragelicken arbeyt ende moeylicke Convoyen die zy daghelicx mosten doen / de lendenen waren ghebroken; daer en is niemant die niet en vint een groot verghenoegen in zijn ghemoet als hy maer en denckt op de eere van t'gene alreede is ghepasseert / maer de hope van het toe-comende over-treft dat alle te samen / ende maect dat wy met eenen blijden geest alle moeyte ende pijnelicken arbeyt overwinnen / even als off daer een stemme uyttē hemel quame ons vercondigē onse verlossinge.

Nochtans om dies-wille dat God de Heere het toecomende ghelijck als met eene dicke wolcke heeft omvangen ende bedeckt / alsoo dat wy mette ooghen van ons teere verstant daer niet en conden door-dingen / ende dat de waerheyt van toe-comende saken niet seeckerlick en can werden voor-seyt soo lange zy onseecker zijn; daeromme gaetmen alle daghe voort op ghelijcke voet / ende stelt ordre op alle dinghen / min noch meer off wy noch geen voordeel ter weerelt en hadden becomen / ernstelick overwegende de onsekerheyt van t'gene ons in verscheyden manieren zoude moghen over-comen: Den Lants-man ende den Zee-man goet weder hebbende / letten op de veranderinge dewelcke zoude mogen voorvallen; de Medecijns examineren neerstich de veranderinghen die gemeynelick inde zieckten sich

²⁹³ Beteutert doen staan

openbaren; ende een voorsichtich Soldaet en is nimmermeer soo gerust off hy en verwacht wel eenige veranderinge.

Dewijle dan de Soldaten soo haest niet connen werden gelogeert inde Trencheen gelijk de resolutie daer van was ghenomen / soo hebben de Crijgs-raet ende de magistraet goet ghevonden eenige uyt het midden van haer te deputeren die de huysen soude gaen door -soecken / ende letten op de bequaemheydt van plaetsen om het Crijgs-volck by provisie wat beter te accommoderē.

Men moet de ghesontheyt / het bloet / nochte het leven niet cleyn achten van die gene / de welcke de Oorloge door langduerige ende moeyelicke oeffeningen tot Leeuwen heeft gemaect; ende dit heeft de Heeren beweecht te doen 'tghene wy nu geseyt hebben; dit beweecht oock onse hooge Overicheden sulcken groote costen te doen aen de Fortificatien: Daer en wert geen gelt gespaert / als de Soldaten maer mogen werden behouden; sy hebben liever een deel gelts te hasarderen tot bewaringe van de Stadt / als een deel menschē; het verlies van een cloeck Helt gaet haer meer ter herten als het verlies van groote schatten; door dese groote oncosten werden veel duysent menschen int leven behouden. De bestede ende aen-genomene wercken hebbē haren voortgang / ende nemen toe van dage te dage: De Halve-mane die weynich tijts te vooren in de gracht van't groote Hoorn-werck buyten de Bos-poorte was af-gesteken / is nu t'eenemael opgemaect / ende daer en is gheen werck begonnen / daer aen niet even seer en wert gearbeydet / daer en ghebreken gheene materialen / noch eenige munitien van

Oorloge daer toe van nooden / want de Schepen en houden niet op de selve alle dage aen te brengen: Het Ammunition-huys van Delf sendt ons twee Schepen gelade met Canon-kogels / Cruyt / Cardousen / Manden / Nagels / en dier-gelijke munitien meer. In sulcker voegen datmen van dese Stadt wel mach seggen 'tghene de Fabulen vertellen van de mane / de welcke hare moeder op een sekeren tijdt badt datse haer wilde maken een cleyn Paltroccken ²⁹⁴) / het welcke wel aen haer lijf soude passen; maer hoe is dat mogelick / antwoorde de moeder / aenghesien ghy nu vol zijt / ende dan in het wassen / ende op een andere tijt int afgaen:

Alle daghe veranderen hier de wachten ende ooc de wercken / daer van eenige van nieuws werden op-gemaect / andere vergrootet / andere gemindert / eenige af-gebroken / eenige weder opgemaect / andere gerepareert ende onderhouden / soo in het eene als in het andere quartier; d'eene en doet nacht ende dach niet anders als aerde om-roeren ende vervoeren / d'andere ordonneert Retrenchementen / een ander maect Mijnen om onder d'aerde na den Vyant te gaen / een ander is besich om Vierwercken te practiseren / ende duysentderhande subtijle inventien / om den Vyant daer mede so vele mogelick is te beschadigen: In somma / het aengesichte van dese Stadt so van binnē als insonderheyt van buyten / verandert van ure tot ure sonder op houden.

²⁹⁴ Paltroc; Tabbaard, kledingstuk van soldaten.

55. Cap. Kussenkens voor de Musquettiers gemaect,
munitie aen-gebracht, drie Mijnen gesprongen,
uyt-val op den vyant, sijn Excellentie comt met
sijn Leger naer Geertruydenberge.

24 september

Ene saecke hebben wy aen te mercken / de welcke niet tegenstaende de menichvuldige veranderinge diemen hier in alle dingen siet / niet en verandert; want gelijk onse Mousquettiers van den beginne sonder ophouden dapperlick op den Vyant hebben geschoten / alsoo gaen sy daer in noch voort nacht ende dach / ende de Vyant doet oock het selve. Insulcker voegen dat dese Stadt gheduerende de belegeringhe seer wel mach vergheleken werden by de onghebluste kalck / de welcke int water geworpen zijnde / wacker wert / ende alle hare brandende crachten te weere stelt tegen de koude vochticheydt van het water / siedende / roockende / op-swellende / sich uyt-breydende / springende / poffende ende krakende; alsoo en siet men hier anders niet dan roock / men hoort dach ende nacht anders niet dan het gheklap van de Musquetten / so wel van de eene / als van de andere zijde van de Stadt; de couragie ende cloeckmoedicheyt van onse Soldaten / in hare herten ontsteken zijnde / wert meer ende meer door het woeden van onse Vyanden op-geweckt / ende doet hen dingen doen die de natuerlicke crachten van hare lichamen te boven gaen / sy hebben meest altijd den Storm-hoet op het hoofd / de Rustinge aen het lijf / de Pijcke ofte Musquet in de handt / niet anders doende dan hare Musquetten laden ende lossen / soo dat hare

handen ende aengesichten soo swart zijn / of sy kool-branders waren / hare borsten zijn door het stooten van de Musquetten seere onstelt / ende ghelijck verplettert; sy voldoen alle de weerelt / uyt-ghenomen haer eygen selfs / soo werden sy ghedreven door eene onversadelicke begeerte / om hen selven wel ende trouwelicken te quijten.

De Burghers sien met verwonderinghe aen dese wonderbare ghewillicheyte ende ghetrouwicheyte van onse Soldaten / de welke soo weynich wercx maecten van hare gesontheyte / ende vande crachten van hare lichamen / dat sy veel liever hadden hare borsten te quetsen / ende alle de cracht van hare leden te verliesen / dan eenichsins in gebreke te blijven. De liefde die ons leert dat wy een yeghelick sullen wel doen / beweecht eenige van de voornaemste onder de Borgerye / eenich middel te bedencken / waer door de vermoeyde en gematteerde Musquetters wat mochten werden verlicht; dit maecte dat soo haest de Vyandt naer de Stadt hadde begonnen te naerden / sy inventeerden / ende deden maken cleyne kussenkens van Lijnwaet ofte dier ghelijcke stoffe / ghevult sommighe met Werck / sommighe met Gruys ende Dier-ghelijcke vullinghe meer / dese kussenkens wierden de Musquetters op de borst vast gemaect / op dat sy door het stooten van de Musquetten niet meer en wierden beschadicht. Dit dede de Soldaten veel deuchts / soo dat van dien tijt aen / 'tghene hen te vooren seer moeyelick ende pijnelick was / niet anders en scheen te zijn als spel ende tijt-verdrijf. Desen cleynen raet, dede groote baet.

Maer om wat tijds te winnen sullen wy gaen sien aencomen een schip uyt Zeelant geladen met desen / ende noch twee andere comende van Dordrecht gheladen met allerley soorte van Rijs. Desen selven morgen-stont met der sonnen op-ganck / hebben de onse aen de Noort-zijde eene Mijne aangesteken / diemen meynde dat de Vyant hadde ghevonden; dese Mijne en heeft niet alleen groote schade ghedaen in de wercken van den Vyant / maer oock vele van zijne Soldaten wech ghenomen / die op soo eene subijte reyse niet en waren verdacht; dese doove Diane legtse alsoo haest in slaep als syse wacker maect / sy begraven haer selven stervende / ende sterven haer selven begravende / ende en hebben voor desen tijt geenen anderen uyt-vaert. Den tijt van ontnuchteren gecomen zijnde / ismen vast besich om den Vyant aen de Zuyt-zijde van de Stadt buyten de Bos-poorte wat anders te koken / men doet daer eene Mijne springen, die een groot deel van des Vyants Halve mane wech neemt / ende maect dat sommige die van honger ende dorst rasen in een oogen-blick tijts alle lust van eten ende drincken verliesen. Onse Mineurs zijn nacht ende dach besich / om onder der aerden dat Vage-vier te bereyden / waer door de Spaensche ende Italiaensche onreynicheden ende vuylicheden ghesuyvert ende gheloutert werden; men speelt ghenoech met den Vyant / maer het staet hem diere / want op desen dach naer den middach / deden onse Mineurs / door last van de Crijgs-overste / eene Mijne spelen aen de Noort-zijde / waer door vele van den Vyant in de lucht vlogen / ende hare wercken seere wierden beschadicht. Daer op vielen de onse in het quartier van den

Vyant met eene groote furie / even gelijk als eenen donder ende blixem / de wercken van den Vyant voorts brekende / ende dootslaen de alle die hen ontmoeteden; de andere de vlucht genomen hebbende / maken de onse plaetse / dit tot buyt mede bringhen vele Spaensche Casacken / kleederen met root fluweel gevoeyert / Gelt vergulde Partisanen / Schoppen / Spaeyen / ende andere Instrumenten / Wapenen / ende Munitien van Oorloghe, die dese Castilianen met groote ende subijte vreesse bevangen zijnde in den brant hadden ghelaten: In desen uyt-val bleef van de onse doot / de Lieutenant van Capiteyn Cousin, ende de Lieutenant van Capiteyn Castilegio, met een Frans Edel-man ghenaeamt de Petibos, eene vande Voluntairissen / waer van te vooren int ghemeen is gesproken geweest; ende wiert gequetst Capiteyn Oom-kees, die zijn Excellentie vant begin van onse Belegeringe hadde doen ghebruycken / om de Wercken te dirigeren / te voorderen / opsicht daer op te hebben / ende te reparerē / naer dat de occasie ende den noot hebben vereyscht. Ende niet tegenstaenste ²⁹⁵⁾ God de Heere dach op dach onse wapenen soo segende / zijnder sommige soo plomp ende ongevoelich / ofte ons Vaderlant soo qualick toe-gedaen gheweest / dat zy oordeelden dat de Stadt sekerlick in handen vanden Vyant zoude gheraken / deselve tot dien eynde vergelijkende by het yser vande bijle int water gevallen ²⁹⁶⁾ / al off de Stadt in sulcken packet ware geraeckt / waer uyt zy niet en zoude kunnen verlost werden. De Coopluyden van Antwerpen

²⁹⁵ sec

²⁹⁶ 2. Reg 6

meynen ons eene koortse op het lijff te jaghen / ende sulcken bresse te maken / datmen te voete ende te peerde inde Stadt soude loopen / met sommige binnen Amsterdam ende Middelburgh last te gheven / uyt haren name veel ghelts te verwedden op het over-gaen van Bergen / ende dat binnen den tijt van drie maenden; maer dat en ontstelt ons niet altoos / want wy weten dat de Heere den moeden kracht geeft, ende stercte genoegh den onvermogenden. De jongen worden moede ende amechtich, ende de jongelingen vallen. Daerentegen die op den Heere wachten, die krijghen nieuwe kracht, dat zy op-varen met vleugelen ghelijck als Arenden, dat zy loopen ende niet amechtich werden; dat zy wandelen ende niet moede worden.

²⁹⁷⁾

Ende daeromme troosten wy ons selven hier mede / vastelicken geloovende / dat al ware het sake wy tot het uytterste waren gecomen / de Heere ons nochtans daer uyt wel sal connen helpen / ghelijck als Elisa het yser dat in het water was gevallen heeft doen boven comen / naer dat hy eenen tack van eenen boom hadde af-ghehouwen ende in het water geworpen. De heere onse God heeft in ons Vaderlant eenen Oraengien-boom doen wassen / de Spaenjaert meynde die door zijne moordadige hant soo af ghehouwen ende uyt-geroeyt te hebben / dat hy gheensins meer en zoude konnent uyt-schieten, maer de over-geblevene tacken / groenen / ende bloeyen soo zeer in onse troubelighe wateren / dat door de ghenade des Heeren / dese Landen / dewelcke schenen teenemael verlooren ende te gronde

te gaen / op comen / ende het hoofd buyten die felle zee-baren steken / onder dewelcke de Spaenjaert deselve hadde meynen te versmooren.

25 september

Op desen selven dach ist dat de man van des Heeren rechterhant die de Heere vast vercoren heeft ²⁹⁸) om onsent wille in verscheyden merckelicke occasien / mijn Heere de Prince van Oraengien (den welcken de Heere dese ghenade heeft bewesen / dat hy hem van binnen heeft doen beminnen ende ghehoorsamen / van buyten vreesen ende met verwonderinghe aenschouwen) met zijn Legher van Schenckenschans af-comt langhs de Wale / ende versamelt alle zijn Crijgs-volck te Geertruydenbergh. Dit gheheele groot lichaem / ende mijn heere de Prince die meerder is dan alle het ghene hy leyt (de overquartieren wel beset zijnde) begeeft hem op den wech om dese Stadt te ontsetten; een seker ende ghewis teecken van zijne voorsichticheydt / neersticheydt / kloeckmoedicheydt / ende ghewoonelicke getrouwicheydt in het wel-bewaren van dese Vereenichde Provintien / den welcken niet alleene toe en comt de naem van een Vader onses Vaderlants, wesende een verteerende vier van alle oproer / een pilaer van gherechticheydt / het steunsel vande autoriteyt; maer oock den naem van een Vader der Soldaten, wesende een Leermeester van alle de gene die onder Mars geborē zijn altijd geresolveert in zijn couragie / ende couragieux in zijne resolutien / constant alsser wat te doen

²⁹⁸ Psalm.80

is / wacker in alle voor vallende occasien / in twijffelachtighe saken verresiende / matich in voorspoet / verstandich in teghenspoet / die inden strijt hem-selven nimmermeer ontstelt / in perijckel even kloeck is / die voor het ongeluck niet en wijckt / die wel weet watmen moet vreesen ende kleyn achten / watmen moet wenschen ende soecken / die een yeder ghelijck doet / ende van alles reden begeert / die seer veirdich is om het quaed aff te keeren / ende het ghene goet is te voorderen. Soo haest dese Prince met zijn Legher begint te roeren / onse herten springhen in onse lichamen van blyschap / ende onse Vyanden beven van vreesse.

56. Cap. Munitien van oorloge aen-gecomen, de vyant doet twee Mijnen springen, uyt-val vande onse, 60 Ruyters wederom gesonden, onse Mijne speelt ende doet des Vyants bersten, de om-ligghende Garnisoenen doen den Vyant spijt, aencomste van het Leger tot Geertruydenbergh, onse Halve-mane wert aende Noort-zijde op gemaect.

26 september

Terwijl en dan zijne Excellentie aff-comt / ende met zijn Leger zijne reyse voortdert / sullen wy oock af-comen ende allengskens het eynde van onse Belegeringe naecken / onderentusschen acht nemende op het gene onder ons omme-gaet. Naer dat wy sullen hebben ghesien een Schip uyt Zeelant aen-comen geladen met Pulver / sullen wy den Vyandt aende Noort-zijde gaen besien / alwaer hy eene Mijne doet springhen / dewelcke gheene schade en dede aen onse Wercken / alleen wiert eene van onse Soldaten gequetst; de Vyandt hadde hem-selven mis-gist ²⁹⁹), ende qualick zijne mate genomen, want de Mijne te kort was / ofte de alte-groote haeste die hy hadde om ons te beschadigen / maect dat zijnen aen-slach tot zijne schande te vroeg voor den dach comt. De vruchten diemen voor den behoorlicken tijdt wil rijp maken / zijn ghemeenelick sonder smaeck ende weerde / alsoo wert het ghene datmen wil verhaesten den ongelucke ende schande tot eene proye.

²⁹⁹ vergist

Diende dan dat zijne mijnen ter eener zijden weynich opereerden / ende dat ter anderer zijden de onse in sijn quartier groote schade deden / sijne Soldaten (ghelijck een deel wolven die tegen den hemel huylen) roepen uyt hare Trencheen met luyder kelen tot ons Crijgs-volck / ghy en zijt gheene Soldaten / maer een deel schelmen ende moordenaers dat ghy soo met ons leeft; indien wy de Stadt meester werden / het kint in s'moeders lichaem sal het moeten becoopen; dit doet de onse lachen / want de gramschap is ydel alsser geene kracht by en is / ende men zoude geene betere musijcke kunnen wenschen dan het krijten ende lamenteren van zijne vyanden. Dit doet ons ghelooven dat zijne mannen schaduwen zijn gheworden / ende dat zijn courage teenemaal is vergaen ende uyt-gheputtet / dat zijn herte is verdwenen / *zijne knien wanckelen, zijne lendenen beven, ende aller aenghesicht en bleeck staen als eenen pot.*³⁰⁰) Dit maect dat wy den Heere prijsen / *die de kracht van des Spaenjaerts sweert heeft wech-ghenomen, ende hem niet en laet overwinnen inden strijt, die zijne reynicheyt verstooret, ende werpt zijnen stoel ter aerden, ende bedeckt met hoon.*³⁰¹)

Desen dach ende nacht passeren alsoo / de Vyant en schermutseert nergens niet / dan alleen met zijne tonge; maer daeghs daer aen / naer dat de Commissaris Schilperoort hadde ontfanghen een Schip comende van Delff gheladen met Musquetten / Schoppen / Musquet-cogels ende Manden / die naer de Bos-poorte gaen / sien dat de Vyant aende Zuyt-zijde

³⁰⁰ Nahu 2

³⁰¹ Psalm 89

eene Mijne doet springhen / dewelcke niet meer uyt en richt dan die van gisteren aen de Noort-zijde / want door alle dese zyne groote moeyte / arbeyt ende worden / wert alleen een Soldaet ghequetst; alle zijn geraes ende getier / is ghelijck het ruyschen van een swerm gestoorde Byen / dewelcke al stralende haren angel verliesen. De Vyant verliest zijnen tijt / verquist zijn gelt / ende brengt zijn volck om-hals om eyndelick alle zijne reputatie ende eere t'samen inden gront te zeylen.

27 september

Ende op dat de Vyant niet en dencke dat wy den geheelen nacht door slapen / ende dat wy geene Mijnen meer voor hem en zouden hebben / ofte dat de moet zoude verloren sijn /ende dat wy om yet te doen zouden moeten wachten op de comste van zijne Excellentie, onse Soldaten vallen op hem uyt aende Zuyt-zijde / t'savonts ontrent den neghen uren / soeckende hem uyt te locken / ende ontrent het vaghevier te krijgen / het welcke onse Mineurs onder de aerde voor hem hadden bereyt / maer hy heeft achterdencken ende vermoeyt ³⁰²) datmen hem soeckt te verraschen / de experientie heeft hem soo vele gheleert dat hy niet lichtelick meer soo naer onse Wercken en comt / niet tegenstaende hem veel schoons wert gepresenteert / hy en kijckt uyt zijne muyte niet / maer blijft in zijne Trencheen bedeckt ligghen / waer uyt hy met zijne Musquetten eenige schoten doet. Daeghs daer aen wiert by de Heeren vanden Crijgs-raet goet ghevonden de t'sestich Ruyters wederom naer Breda te senden /

³⁰² vermoedt

die voor eenen cleynen tijt ons waren toe-ghesonden; soo haest de Ruyters dien last hebben ontfangen / gaen zy schepe ende vertrecken sonder uyt-stel.

Ende om datmen ghewaer wert dat de Vyant eene Mijne maect aende Poort-zijde / niet verre vande onse / hebben de Commandeurs goet ghevonden de onse met den eersten aen te steken / op dat wy van onsen Vyandt tot onse schade niet en werden voor-comen. Dit gheluckte soo wel / dat de Mijne vanden Vyant gheborsten zijnde / hy ghenootsaeckt wert ten minsten twintich passen achterwaerts te deysen / ende aldaer met nieuwe Retrenchementen ende Wercken hem-selven sterck te maken / dewelcke hy in aller haest doet voorderen. De treffelicxste exploicten inde oorloge geschieden met den Vyandt te voor-comen, ende daer en is gheene cloucker wederstant, dan die den Vyande te ghemoete gaet, welckers schaduwe men niet en moet laten comen tot op sijne Frontieren, als men sal willen vry zijn:

Desen reghel wert in onse Belegeringe seer wel onderhouden / in dewelcke men de Vyant tegen gaet / als hy tot ons comt / t'sy boven d'aerde off daer onder / off door Loop-graven off door mijnen / t'sy door stormen off aen-vallen / ofte op eenighe andere maniere; men doet hem altijt die eere aen / datmen hem teghen gaet om de wech te korten.

Wy krijgen tijdinge dat eenige Ruyters van Breda uytgetrocken zijnde om haer avontuere te soecken / eenen Lieutenant met een deel Ruyters van Don Gonsales de Cordua ghevangen hebben gekregen; die van Lillo ende Lijfkenshouck zijn dickwils op de

jacht / ende keeren niet weder sonder goeden vanck; ende dit is het Garnisoen vande Stadt ende vanden Eylande Tholen / gheduerende onse Belegheringe / soo gemeen / dat daer qualick eenen dach ghepasseert is / off zy en hebben eenich exploit op des Vyant's Legher gedaen / vele ghevangens met haer brengende / oock selfs op eenen dach 20, 30 ende 40 Peirden: De wolf vint hem-selven so benart / dat waer hy hem keert hy gebeten / ende zijne huylt menichmael ghescheurt wert / eer hy de jaghers kan ghewaer werden.

Op desen dach kregghen de Heeren vanden Crijgs-raet seker bescheet / dat zijne Excellentie met zijn Legher onderwegen was; de wint was contrarie / ende het stormde daeren-boven seer / soo dat de Schepen maer allengskens avanceerden / ondertusschen dedense haer uytterste beste / quamen tot Geertruydenberge / ende gheraecten noch den 27en deser int Canael van Oosterhout / neder-slaende / boven ende beneden de Steelhoffsche Schanse ³⁰³); dese goede tijdingen doen ons hopen ende vastelicken ghelooven dat onse Belegeringe niet langh sal dueren.

Maer die door goede tijdinghen ende voorspoet al te seer verheugt zijnde haer tot sorgloosheyt laten vervoeren / niet denckende op het ongemack t'gene hen zoude mogen bejghenen / en hebben voor hare eerste tijdinghe niet anders te verwachten als haer eygen verderf ende schande. Daer zijn menschen / soo slecht / soo los van hoofde ende soo qualick

³⁰³ ([N.O. van Oosterhout](#)). Enige toponiem thans nog te vinden is de straat Steelhovensedijk en de aanliggende Schanseind.

getempert (lieden / by maniere van spreken / die de begijne op 't
hoofd / ende de babbe ³⁰⁴) noch op de borst dragen) die geen
mate en houden / ende niet weten hoe-se haer moeten draghen
in voorspoet; alle dingen gaen tot noch toe in de belegeringhe
naer onsen wensch / de nieuwe tijdingen die wy van buyten
crijghen / zijn t'eenemael naer onse begeerte / ten is evenwel
daeromme geen tijde van slapen / maer veel meer tijdt om te
waken ende te arbeyden soo seer als oyt van te vooren: het is
daeromme datmen doet verhoogen / repareren / ende
verstercken aen de Noort-zijde die Halve-mane de welcke soo
was gedisputeert / ende die de Vyant verscheyden-mael
gheweldelick hadde aen-getast men werckt daer aen min noch
meer dan of de belegeringe eerst ware begonnen / meer siende
op het toe-comende / ende op het ghene soude mogen
ghebeuren / als op 't gene was ghepasseert; de voor lichticheydt
doorsnuffelt ende door-boort den tijdt die aen-staet / ende siet
de dingen van verre; de onvoorsichticheydt daerenteghen loont
zijn meester / ende brengt hem tot een bloedich eynde.

Dese stadt mach met goeden rechte genoemt worden eenen
Winckel ofte een Schole van d'Oorloge, ghelijck Xenophon sprac
vande Stadt Ephesis; de plaetse daer Cadmea schijnt gesaeyt te
hebbē hare tanden / een miere-nest van Soldaten / de welcke de
voorsichticheydt als eenen aen-gesteken fackel hebben in hare
herssenen / ende de couragie gelijk een brandende vier in hare
herten / min noch meer als Achilles (daer van Homerus schrijft)

³⁰⁴ Begijn in het hoofd, en een baby voeden; een niet te rijmen beeld.

wanneer hem zijn moeder brachte de wapenen diese voor hem hadde doen smeden by Vulcanus; ende hier sietmen dien grooten / magnifijcken / ende ondoorboorlicken Schildt die Vulcanus smeedde voor Achilles, daer in hy liet graveren ende snijden, den Hemel de Aerde / de Zee / de Wolcken / het Gesternte / den Blixem de Steden / de Leghers / de Vergaderinghen des volcx / ende de Velt-slachten ende in Somma al dat in de weerelt was te sien / willende daer door te verstaen geven / dat de voorsichticheydt ende cloeckmoedicheyht den geest des menschen meer bewaren ende beschutten voor quetsueren als een schilt het lichaem. Achilles ginck ter scholen om hem met desen schilt te leeren behelpen:
Een jonck Soldaet / ende Crijgsman van zijn eerste rustinge / die noyt eenigen Velt-slach heeft gesien als in schilderye / ende van geen gevecht en weet dan van hooren spreken / die gheene winden heeft hooren waeyen / die van onweder bevrijt is gheweest / ende hem selven buyten schoots heeft ghehouden / en soude geene betere schole connen wenschen als dese / om zijn ambacht te leeren.

57. Cap. Munitien van oorloge aen-gebracht, twee uyt-vallen van ons volck, sijn Excellentie maectt alle dingen gereet te Geertruydenberge, andere munitien ingecomen, drie uyt-vallen van ons volck, een Halve-mane gemaect eñ van de onse ingenomē.

28 september

Maer om te hervatten den draet van onse Historie; gelijk het Landt niet moede en wert door het senden van macht ende menichte van munitien van Oorloghe / alsoo en moet het ons oock niet verdrieten daer van notitie te houden / ende het selve elcke reyse te repeteren ende te verhalen om sekere redenen: Den 28^{en} van dese maent werden ons van Delf gesonden twee Schepen geladen met Bus-poeder / met Vriesche Ruyters met hare ringhen ende ketenen / ende daer benefens eene groote menichte van Manden / ende verscheyden andere materialen in onse belegeringe van nooden.

De eere (een prickel ende den hamer van de deucht) dewelcke maectt dat de mensche zijn aengesicht alle tijt draeyt naer den Vyandt / ende hem verthoont op de wercken met de voet in de locht / ende 't Rappier in de hant / beweecht ons volck ontrent ten drie uren na de middach te gaē vespreyen ende eene collatie te houden metten Vyant; want hebbende eene Mijne doen springen aen de Noort-zijde / door het commandement van den Heere van Famars, gaet den alarm aen / onse Soldaten loopen / ende versamelen gelijk een deel byen op het klincken van het

becken / ende men siet se in eenen ooghenblick binnen in de
Trencheen van den Vyant / daer-se hem door het werpen van
Granaden / met schieten van Musquetten / met houwen / steken
/ ende kerven met Pijcken ende Rappieren / selve oock met
Stocken / ende met alles watse in de hant cregen / alsoo
tracteerden / ende onthaelden / dat hy in den tijde van een half
ure / die dese schermutsinghe duerde / wel hondert mannen liet
liggen op de plaetse / sonder de gequetsten die seer vele waren /
ende sonder seventhien gevangens die in de Stadt wierden
gebracht / onder de welcke was een Yrisch Capiteyn ende een
voluntaire genaemt *Semeines*, beyde soo deerlick gequetst /
datse eenige dagen daer na zijn gestorven; midden onder dese
ghevangens wiert bekent een jonck Yrisch man die zijne sententie
al gheschreven mede brachte / ende oock wiert op-gehangen /
om dat hy aan onse zijde gedient hebbende / over-geloopt was
na den Vyant; wy verloren daer vier ofte vijf mannen / ende
hadden acht ghequetsten / onder de welcke was Jonck-heer
Willem van Nassau, die een steeck hadde gecregē boven op zijn
hant / de *Heere van Saint Michel* creech een schoot in zijn
slinker borst / ende den Lieutenant van Capiteyn *Pierre*
Besancon wiert binnen in de Trenche van den Vyant de pijp van
zijn been in stucken geschoten / de welcke vier of vijf dagen daer
nae van de selve quetsure is gestorven; onse Soldaten maecten
haren buyt van Pijcken / Rappieren / Roers / Mousquetten /
Storm-hoeden / Corceletten ³⁰⁵) / Sleuyers / ende van ghelt

³⁰⁵ borstharnas

'tgene sy vonden by de dooden binnen in de Trencheen van den Vyande: Hier en was anders niet te wenschen in onse Soldaten / dan datse wat hart-hoorende hadden gheweest in de alarmen / ende wat soberber in de schermutsinghen; want sy waren soo verhittet om den Vyandt aen te tasten / dat de Commandeurs genoeg te doen hadden om haer tegen te houden / ende het uyt-vallen te verhinderen / ende int uyt-vallen selve drongense soo dick ende soo geweldig aen / datmen immers soo veel wercx hadde om haer te doen retireren; de hoofden waren even besich om kout water te gieten in dese heete ende siedende couragie.

Dese en hadden 't Rappier nauwelicx in de scheede gesteken / ende hare handen waren noch bebloeyt van de schermutsinghe / als die van de Zuyt-zijde haer bereyden om teghens den aenstaenden nacht te gaen troetelen de ghene die int Bosch waren gelogeert / ende die sy soo lustich aentasten met Musquetten ende Granaden / datse ghedrongen waren hare Trencheen te verlaten; ende als sy daer eenige hadden te slapen geleyt / keerdense op haer gemack wederomme met gheene ofte immers kleyne schade te lijden. Ende soo wierden onse crachten (die wel gedeylet waren ten aensien vande plaetsen / maer ten aensien vande wille vereenicht / ende gheleyt door Hoofden die zulcke eenen last weirdich waren) geconserveert ende behouden in haer selven / ende alle ooghenblick gebruyckt ten dienste van het Vaderlant.

29 september

Hierentusschen ghebruyckt den Prince van Oraengien (te Geertruydenberge zijnde) den 28. ende 29. Van dese maent om alle zijne dingen gereet te maken ende ordre te geven op alle t'ghene daer van nooden was tot het beleyt van zijnen Leger; groote laste ende commissien vereyschen eene groote wackerheyt ende voorsichticheyt: *Wijsheyt ende voorsichticheyt is beter als alle de instrumenten van oorloge* ³⁰⁶).

Desen courageusen Prince (wiens eerste voet-stappen zijn gheweest onder de beschermende handt des Heeren / dewelcke hem soo haest de cuirasse ³⁰⁷) ende de wapenen heeft aengetrocken als het Wambays / ende die hem by nae soo haest heeft willen wapenen als kleeden) desen Demetrius van onse Eeuwe weet wel dat zijnen eerlicken ende heerlicken last is swaer ende moeylick / ende daeromme hebbende het werck des Heeren in handen / hy / die tot noch toe van gheen ruste noch ledicheyt heeft gheweten / bemerckte wel dattet voor allen dingen nu gheen tijt en was om te rusten / met het pack op den hals (ghelijckmen seyt) maer dat de neersticheyt / de sorge ende de wackerheyt (dewelcke door langduerige ghewoonte verandert is in zijne natuere) hem behoort te doen vergeten zijn selven ende zijne eyghen affairen: hy beneemt hem-selven de slaep uyt zijne ooghen / vergeet te eten ende te drincken / hout nacht ende dach zijnen geest besich / geen ander oogemerck noch voornemen hebbende van alle zijne gedachten / raetslagen ende

³⁰⁶ Eccles. 9; 18.

³⁰⁷ ruitersharnas

wercken / als de bescherminge van ons Vaderlant / ter eeren
vanden grooten God die sijn recht is ende sijne gerechticheyt; in
sulcker voegen dat hy te rechte wel mach segghen met
Alexander, dat het eynde van zijnen arbeyt is arbeyden.
Maer om niet te schijnen yet anders te doen als te prijzen dien
Man, die niemant inde weereldt / dan t'onrechte en kan
blameren ende misprijzen / sullen wy den draet van onse Historie
vervolghen / ende sien aen-comen twee Schepen van Delff
gheladen met Rijs ende menichte Delen / ende comende daer
naer buyten de Steenbergsche-poorte sullen wy gewaer werden
dat thien off twaelf brave Keirels resolveren wat te gaen krabbel-
vuysten mette Spaenjaerts eer datse hadden ontbeten: soo haest
als sy in hare Trencheen waren gecomen *Seignoor* met haer
spottende / draeyde den rugge / ende verkoos het loopen om
hem-selven te salveren hebbende liever aen ons volck te laten
Schoppen / Spaeyen ende Pijcken / dan na ghewoonte wat op
zijn backhuys³⁰⁸) te krijgen: daer en is geensins aen te twijfelen
off dit heeft gheweldige steken gegeven in het herte vandē
Marquis Spinola.

Onse Soldaten hebben alle daghe de eere aende rechterhant /
marcheren met het hoofd omhoog / met vrolicke ende lachende
ooghen / laten haren Vyant dickmaels met ydele handen / hem
ontblootende van zijne Wapenen / maecken hem een voorhoofd
ende een aenghesichte dat bleeck is van vreesse / ende een herte
dat tziddert ende beeft van benautheyt / alsoo dat hy zijne oogen

³⁰⁸ Bakkes?

niet en derf op-slaen voor eerlicke lieden, even als off hy ware gecondemneert tot eene amende honorable ³⁰⁹) ende verwesen tot eene gheduerige schande.

De waerheyt van dese sake verthoont haer wederomme metter daet / want tusschen drie ende vier uren nae den middach doet ons volck aende Poort-zijde een Mijne springen / ende vallen terstont daer op uyt / loopende tot binnen inde Trencheen vanden Vyant / ende hem met sulcke eene furie aen-tastende dat hy deselve met schande moste verlaten; zy en spaerden noch Granaden noch Musquetten noch Gheschut / ende naer datse hem een goet eynde weeghs hadden ghedreven / met groot verlies van zijn volck / keerdense wederomme midden door de dooden die met menichte laghen ghesaeyt ende ghestroyt op der aerden / d'eene bracht voor zijnen buyt acht ghevangens / d'andere alderhande soorte van Wapenen / gelt ende kostelicke kleederen / diese hadden ghenomen vande gene die deselve niet meer en konden ghebruycken:

Daer quam tijdinghe inde Stadt dat in desen uyt-val was ghebleven een Colonnell vanden Vyant / ghenaemt *Don Sebastiano*: de doot treft alsoo wel de groote als de kleyne / de Leeuw als de Muys / also-wel den Coninck als de Slave / de Cederen van Liban werden alsoo-wel affghehouden als den Ysop ³¹⁰); wy verloren hier den Vendrich van *Capiteyn Cousin*, die het Vendel hadde gekregen naer den grooten uyt-val daer-inne hy

³⁰⁹ Gedoemd tot [Eerlijke betering](#); een straf om eerherstel/ genoegdoening aan het slachtoffer te bieden.

³¹⁰ [Hyssop](#); een felgekleurde struik van 30 tot 60 cm hoog.

hem-selven seer wel hadde gedragen / ende daer benefens een Corporael van *Capiteyn du Bois*, met noch vijff of ses Soldaten / onse ghequetsten warē seven ofte acht / onder dewelcke was Mr. *Hendrick Meyneker*, Capiteyn vande Canonniers / dewelcke wiert getreft met een Musquet terwijlen hy ordre gaf om de Vierwercken na den Vyant te werpen / ende eenige daghen daer na vande quetsuyre storf.

De kracht ende de courage van onse Soldaten en was noyt vermindert / ende haren loop en was nimmermeer aen het eynde / ten ginck met haer niet ghelijck mette *Ossen van Susan*, die geordonneert waren om water te trecken voor den Hoff des Coninck met groote raden / ende een seker getal van omgangen / diemen noch met goetheyt noch met quaetsheyt eenen voetstap verder konde doen gaen: t'is soo verre van daer dat yemant dencken zoude te degenereren ofte te veranderen / ofte eenige onghewillicheyt thoonen; dat daeren-teghen niet eene en wert ghevonden / die niet en verlangt om ghebruyckt te werden / ende die niet soo seer en vreest als dat hy niet eens gheleghentheyte sal hebben om yet goets uyt te rechten / ende een yegelijk soeckt beter ende beter te doen door eene heylige jalousie ende onnoosele nijdicheyt.

Die van het Noort-quartier hadden nauwelicx hare rolle uytgespeelt / off die vande Zuyt-zijde klimmen op de stellagie om hare personagie te spelen; ende geloopt zijnde tot binnen inde Wercken vanden Vyant hebbense haer even ghelijck dees genereuse ende moedige peirden / dewelcke behoort hebbende

t'geclanck vande Trompette / ende daer benefens het prickelen vande sporen gevoeld / vallen aen t'loopen / reken hare zenuwen uyt / de koppen omleegh douwende / roocken / schuymen / briesschen / slaen / stooten ende blasen ghelijck eenen vreesselicken wint / die het al om-verre werpt wat hem ontmoetet; even alsoo wert de Vyande van de onse voor eenen tijt verdreven uyt zijne eygene Wercken / in sulcker voegen dat zy daer door dit voordeel kregghen dat wy daer een nieuwe Halve-mane maecten binnen in die groote Halve-mane / die wy soo langen tijt hadden verlaten / ende die noch van d'eene noch van d'andere zijde en was beseten; dit cleyne Wercxken begonnen zijnde / wiert beset / vergroot ende meer en meer versterckt vande onse die van daer na den Vyant toe-gingen ende avanceerden; voorwaer oprechte navolgers van Alexander, dewelcke zijn gebedt dede tot zijne Goden op den Oever vande groote Zee Oceanus: dat noyt eenich Capiteyn zijne conquesten verder zoude mogen uytstrecken als de zijne; wat tonge, indiense niet wel verstaelt en ware / wat stemme / soose niet vergult en ware / wat aenghenaemheyt ende wel-sprekentheyt / soose niet hemelsch en ware / ende wat redenen / indiense niet uyttermaten krachtich en waren / zouden bequaem zijn om uyt te drucken den loff ende prijs die dit ons Garnisoen verdient heeft ende weirdich is; wie soude gedacht hebben dat daer soo vele tijts zoude zijn door-gelopen / dat soo vele gewelts zoude gebruyckt zijn / soo vele gelts verquistet / ende soo vele bloets vergoten sonder eenen eenigen voet aerde te winnen: wy maecten ter contrarie onse approchen naer den Vyant / winnen

ende nemen de posesie van dese plaetse in spijt van zijn tanden / daer hy noyt heeft dorven in-comen om te verblijven; maer laet ons de waerheyt bekennen / ende de eere gheven aen hem *die heerschet over de onstuymige Zee, die hare baren stillet wanneerse hen verheffen* ³¹¹): hy isset die onsen vyant arresteert ende kort ophout / ende die *de onse tot eenen vasten metalen muer ghemaect heeft* ³¹²): ja God de Heere selve *is eenen vierigen muer rontsom ons geweest, ende heeft hem heerlick midden onder ons bewesen* ³¹³):

Hier moeten wy blijven staen / hier moeten wy alle onse gedachten / woorden ende wercken laten op-`slocken / om gheen ongelijck te doen noch aen den Heere onse God / noch aende menschen / nochte aen ons eygen selven.

³¹¹ Psalm 89; 10

³¹² Jerem. 15

³¹³ Zach. 2

58. Cap. Munitien van oorloge in-gecomen, het Leger van
sijn Excellentie ende vanden Grave van Mansvelt
marcheert, de groote Bateriae vanden Vyant wert
gebroken door her continueel schieten met
Canon, 24000 pont Buspoeder verschoten in drie
daghen, d'Heer Huysens gedeputeert nae
Zeelandt, de Vyandt geatrappeert door onse
Mijne die hy hadde gevonden, *Aelbert Ambrosius*
wonderlick geboren, ende bewaert voor de doot.

30 september

Dese Belegherde Stadt is ghelijck de visch die noch modderich
noch zout en wert door de onstuymicheyt / noch door het zout
vande Zee / jae zy is veel meer ghelijck de Salemander, dewelcke
in plaetse van te verteeren kracht krijcht ende versterckt wert
midden in eene brandende vlamme; sy is ghelijck een wel
geproportioneert lichaem / t'gene heel ghesont / sterck ende
kloeck is / daer het minste en roert off t'geheele doet mede; sy is
wel versien van wapenen / wel ghefortificeert / hebbende
menichte van munitien / ende overvloed van Vivres ende van
Leef-tocht; de waerheyt van dese sake tot hier toe dickwils
bevesticht sijnde / wert op desen morgenstont wederomme
versterckt / als men midden onder vele particuliere Schepen een
siet aenkomen van Delff / gheladen met een groote menichte van
Delen / ende een van Dordrecht / brengende menichte van
Horden; met het selve ghetye komen brieven van Breda die ons
verseecken vande groote preparatien die den Prince van

Oraengien maeckt om ons te komen verlossen; ende zijn Legher breeckt desen laetsten dach vande maent op van Geertruydenberge / marcherende dweers door de stadt van Breda / ende het Legher van de Graef van Mansvelt treckt uyt zijn quartier van de Lang-strate / marcherende op die selve tijt buyten om de selve Stadt / om hem te voegen op de zijde van het Leger van zijn Excellentie, ghelogeert zijnde op den Emmer in de Hage / eñ andere om-liggende plaetsen.

Den Vyant hier van verwitticht zijnde / haest hem selven soo vele mogelick is / om te approcheren naer onse haven die hy ons meynde af te nemen / avancerende ende geweldich vorderende zijne groote ende trotse Baterye die hy hadde beginnen te maecken aen de noort-zijde / ende die de haven recht uyt tot aen het eynde in de lengde conde over-sien; maer ghelijck ons de natuere den blixem van te vooren laet sien / eer wy 't gewelt van den donder gevoelen / alsoo sagen ooc de Heeren vanden Crijgs-raet wel wat de Vyant voor hadde / ende om daer inne by tijts te remedieren en spaerdense gheen costen omdat werck te verhinderen / men dede niet dan schieten nacht ende dach om dat hooge ende superbe gebouw aen te steken / ende met stucken in de lucht te doen vliegen / tot dat oock eenighe stucken van ons Geschut bersteden ³¹⁴) / ende men maeckte aen alle kanten Bateryen om daer op te donderen; men dede de Vyandt wel verstaen dat het swaerder was sulck een voor nemen uyt te voeren als te resolveren ende te besluypen; ons Geschut ende Musquetten waren noyt stille / ende maeckten hem de

³¹⁴ barstten

plaetse somwijlen soo heet / dat hy tot wanhope gebracht zijnde / gedrongen wiert de selve te verlaten.

De Katten weten wel dat daer geen beteren middel en is om haer voor de katte te wachten / als datmen haer een belle aen de oore hange / maer niemant en derf over hem nemen dat te doen; dese plaetse moet in-ghenomen zijn / maer wie sal soo stout zijn om dit te doen?

Soo dickwils als hy wederom begint te wercken / schietmen hem soo schrickelick met Canon na zijn garen / dat hem onmogelick is een hant vol aerde op te werpen / of sy wert soo haest weder gevelt als op-geheven / soo haest verstroyt als versamelt / ende dat met groot verlies van zijn volck; verscheyden van de Overloopers verclaerden dat den Marquis Spinola aen yder man die aen dese Baterye wilde wercken / beloofde thien Patacons van 48 stuuyvers het stuck voor elcke nacht / ende dat de begeerte van 24 guldens te winnen in soo corten tijdt / met veel schoone persuasien die daer wierden by ghevoecht / eenighe lockte tot dit werck / maer dat daer van veertich ende meer daer metten duysteren avont aen-vielen / des morghens ordinairelick gheen ses ofte seven weder quamen / latende de reste begraven liggen in haer eygen werck. Desen doel was onse Canonniers soo gemeen / ende soo wel bekend / datse alsoo wel des nachts als des daechs daer op mickten / ende nauwelicx conden missen / alsse maer een weynich daer op acht namen: Ende men moet hem daer inne niet verwonderen / dat wy de Vyant oeffenen niet alleene tot het sweet / maer oock totten bloede toe / in sulcker voegen datter qualick een voet aerde is in hare Trencheen die

niet gepurpert / ende qualick een grachtgien dat niet root gheverwt en is / want de Officiers die van s'Lants wege de leveringhe ende uyt-deylinghe hebben van't Buspoeder ende andere munitien van Oorloge / hebben ghemerckt ende verclaert datter in drie mael 24 uren is verschoten 't ghetal van vierentwintich duysent ponden Buspoeders tot bescherminge van de Stadt; dit verschricke den Marquis, ende (gelijck de Overloopers getuychden) dede hem uyt-roepen / ende segghen: Sy sullen geheel Hollant verschieten, off alle de Duynen moeten Buspoeder werden.

Onse stadt was gelijk een wolcke in de welcke den donder was gesloten, die niet en dede dan kraecken / rommelen ruyschen / ende tieren / haer selven scheurende ende aen alle kanten openende / haer vier ende vlamme van alle zijden uyt-werpande gelijk den blixem / de welcke gedreven zijnde door de cracht des wints / comt storten op de aerde. Alle het velt beefde / ende de fondamenten van de bergen schuddeden door het geduerich ghewelt van ons donderende Gheschut.

De Romeynen eertijts siende het vier van de Vestalen uytgebluscht / vreesden voor de macht van hare vyanden / ende namen dat by na voor een presagie ³¹⁵) ende voorsegginghe van den onderganck harer Republijcke; maer soo haest als de principaelste van de selve Vestalen hadde gevonden de conste om het selve vier wederom aen te steken door de sonne / begondense te despereren ³¹⁶) om het selve dat haer te voeren

³¹⁵ voorspelling

³¹⁶ Twijfelen, wanhopen

hadde doen vreesen / geloovende dat haer den hemel meer hadde gegeven een apprehensie als ongeluck / ende meer dreyghementen als slaghen:

Alsoo oock dese Stadt / die int eerste weynich was versien / ende gelijk van alle provisie ontbloot zijnde / scheen te inclineren ³¹⁷) ende te neyghen naer hare ruine / nu soo wel gefortificeert / van sulcke brave mannen bewaert / ende so sorghvuldelick / ende overvloedich versien zijnde van Gheschut / ende van Buspoeder / door de wackerheyt van de ghedeputeerde Heeren / is in plaetse van te vreesen / soo verschrickelick ende ontsachelick voor hare Vyanden / eñ voor de ghene die daer voor comen / dat haer het herte davert / het lichaem schuddet / ende het hayr over-eynde gaet staen / als sy de selve maer aen en sien.

Ende hoe-wel daer was genoechsamer provisie van allerhande munitien van oorloge / selve voor vele dagen ende dat naer alle apparentie alle de weerelt oordeelde dat het de Vyant niet lange en soude maken voor de Stadt; soo ist nochtans dat de gedeputeerde Heeren liever ghehadt hebben alle dingen te besorgen lange van te vooren / dan te wachten tot dat de noot haer soude comen te dringhen;

Een wijs man sal altijd soo vele hem mogelick is schouwen de extremiteyten ende acht hem selven nimmermeer soo wel versekert, dat hy meynt dat hem niet eenige veranderinge soude connen bejegenen.

³¹⁷ Neigen, over te hellen

Haer en was niet onbekent de historie de welcke verhaest dat in eenen grooten noot van Vivres ende leeftocht binnen Roomen, Pompejus ging na Sardinien ende Sicilien om provisie te doen van coorn; ende als hy alle neersticheyt hadde gedaen / ende geres was om haestelick weder te keeren na Roomen, verhief hem sulck eenē storm / dat de Schippers ende Piloten vreesden alle in de zee te verdrinckē maer Pompejus eerst int schip getreden zijnde / commandeerde het ancker op te halen / ende seyde over-luyt: *T'is nootsakelick dat wy gaen, ende niet nootsakelick dat wy leven*; woorden voorwaer de welcke getuygenisse geven van eene by sondere cloeckmoedicheyt / ende prijsselicke ghetrouwicheyt tot zijn Vader-lant; maer het hadde beter geweest / daer inne te versien van langer hant / als zijn persoon ende de Stadt te brengen in sulcken extremitteyt.

De ghedeputeerde Heeren dan / overstaende / dat / soo de belegeringe noch lange duerde / daer mochte over-comen een continueel tempeest van vele weken achter den anderen / in dit achter-saysoen van het jaer / daer door de Schepen soudennonnen verhindert werden ons allerhande noodige munitien aen te brengen / vindē goet te deputeren d'Heer Huyssens naede Heeren Raden van Staten van Zeelandt / met brieven van credentie ³¹⁸) gheteyckent by de Heeren *vander Meeren* ende *Huyge*, om aen hare Ed.Mo. te vertoonen de extraordinaire consumptie van het Buspoeder in dese Stadt / ende hoe vele het Lant daer aen ghelegen zy datmen daer inne continuere tot onse

³¹⁸ geloofsbriefven

defensie; ende om daer benefens te verclaren / dat niet tegenstaende de Ed. Mogende Heeren Raden van Staten in s'Graven-haghe ons van alles wel versien niet alleene tot desendach toe / maer oock ordre hadden gestelt op het toe-comende / op dat daer niet en soude gebreken / sy evenwel achten in alle manieren noodich om rijpelic te overwegen ende ernstelic te dencken op die veranderingen de welcke souden connē arriveren tot schade van het Landt / ende de selve door behoorlicke middelen ende gevoechelicke wegen te voor-comen: Te Middelburgh gecomen / ende zijne propositie van hare Ed. Mo. verstaen zijnde / wiert op staende voet resolutie genomen / om ons toe te senden een groote menichte van Buspoeder ende andere munitien die wy meest hadden van nooden / om de selve te hebben in voor-raet tegens den dringenden noot: De voorsichticheyt van de Overicheden in een Lant / is even gelijk de Gout-mijnen diemen in weynighe plaetsen vint / ende die het Landt rijk maken; sy is het begin ende het eynde van alle andere deughden die haer na-volgen / sy is de moeder / de voestersse³¹⁹) / ende de bewaerster van de selve te gelijk; gheluckich is de Republijcke die alle tijt sulck een leytzman heeft.

30 september

De Jagers leeren de krijgh voeren tegen menschen ghelijck sy tegen de beesten doen / d'eene te vanghen door geweld van wapenen / d'andere door subtiliteyt ende listicheyt / ghelijck de gene die sommighe met cracht in-loopen ende overvallen / ende

³¹⁹ opvoedster

andere stricken setten ende laghen legghen om haer soo te vanghen: wy moeten onsen Vyandt crencken ende verderven in alle manieren soo wy best connen / wy moeten om ons selven te beschermen hem den baert scheeren op den nieuwen snof ³²⁰): Tis genoechelick de Vos te betrappen als hy de hoenderen comt stelen / ende de Ratten als sy comen aen de kase; even alsulck een tijt-verdrijf sietmen op desen dach buyten de Bos-Poorte . Want ons volck (bemerckende dat de Vyant hadde gevonden een van hare mijnen / ende dat hy sonder twijffel het Buspoeder soude comen wech halen / vont goet de selve te stoppen / ende gereet te maken om te doen spelen; maer om de Vyant niet te missen / soo maeckense eerst een touwe vast aen de Poeder-tonnen die daer in waren ghesloten / latende het eynde daer van gaen recht door de lengte van de Mijne tot binnen in ons werck / daer-se ghestelt hadden een Sentinelle met expres commandement om niet eenen voet van daer te wijcken; soo haest als desen Soldaet nu de touwe sach bewegen / roept hy de Mineurs die niet wijt van daer en waren / de welcke het vier in de voornoemde Mijne ghesteken hebbende / de selve soo wel deden spelen / dat het Buspoeder negen Mineurs van den Vyant wech nam / die ghecomen waren om dat mede te sleypen / de selve verlossende vande moeyte ende arbeyt die sy int dragen van dien pijnelicken last souden gehadt hebben; ende haer soo subijtelick slapen legghende / datse sonder daer op te dencken soo haest doot waren als ghequetst / ende soo haest begraven

³²⁰ Zijn plaats wijzen volgens de nieuwe situatie/ mode / opvattingen

als doot / ende dat hare vrienden gheen last noch cost en hadden van hare begraefenisse; daerenboven versekerden ons eenighe Over-loopers dat dese Mijne met haer sleypte een gheheele Cortegarde van vijftich mannen die dicht daer by de wacht hadden. Den Vyande mach hier wel segghen dat hy den Draeck ghelijck is / de welcke hem selven onbedachtelick knoopende aen het been van den Olyphant / daer zijn doot vint / daer hy spijsse socht om daer van te leven; ende hy mach hem selven wel vergelijken metten Wolf die door den honger ghedreven wert om lichtveerdelick te loopen daer hy de Schapen hoort bleeten / ende te vallen in eenen diepen put daer hy zijn huyt moet laten voor 't gelach.

Hier uyt ontstaet eenen seer heeten alarm / het Canon soo van d'eene als van d'andere zijde speelde sonder ophouden / vermeerderende hare schoten uyt spijt tegens malcanderen elck om de meeste: de menichte van mousquetten diemen hoorde midden onder dien donder / en krackten anders niet dan of daer eenen grooten hoop zouts int vier ware geworpen / de gheheele locht ende den hemel scheen verandert te wesen in roock ende vlammen; wy verloren hier den Vendrich van Capiteyn Couck, die in dese belegeringe 't Vendel hadde ghecreghen.

Ende ghelijck de ghene die yewers zijn in een huys dat rontsom in brant staet / springen door de Vensters / ende gelijk de wormen met honderden uyt de aerde cruypen als den Hovenier met zijnen voet daer op stampet; alsoo sagen wy doen oock cruypen ende loopen de Soldaten uyt het Leger van den Vyant / de welcke hare Trencheen verlatende / den hoet om hoogh staken /

roepende soo luyde alse conden aen onse Soldaten / ende haer over-gevende d'eene voor en d'andere naer / tot het getal vā tachtentich op desen dach / de welcke alle claechden datse wierden voortgedreven ghelijck de schapen ter slachtinghe / ende datse met stocken wierden gedronghen om te gaen schermen teghens ons Canon / ende te gaen arbeyden aen de wercken sonder eenighen anderen loon als een arm Ammunitiebroot voor twee dagen:

De vreesse ende den honger zijn de ruine van een Legher, het welke niet en can ontgaen een gewisse verstroyinge, so daer inne niet promptelick en werde voorsien.

Het soude ghenoech zijn van dese materie te schrijven / ten ware wy onsen Vyandt wilden gratificeren ende vereeren met de beschrijvinghe van eenen wonderlicken Canon-schoot / ghestiert door Godes merckelicke voorsichticheyt:

1 october

De brieven van Antwerpen verhalen / ende wy hebbent sedert de belegeringe van verscheyden geloof-weerdige lieden verstaen / dat de huys-vrouwe van een Soldaet int quartier van Don Cordua ontrent den Raeybergh gegaen zijnde om water te scheppen beneden aen den voet van den selven bergh / getreft is met een yser geschoten uytte Stadt / haer vattende in het midden van haer lichaem / ende het selve in twee stucken brekende; ende alsoo sy op het uytterste swangher was van kinde / liepen de ghene die daer ontrent waren (desen schoot siende) daer na toe / ende vindende het eene deel hares lichaems gevallen in het water / saghense het kindeken hem selven verroeren ende

beweghen midden onder het inghewant ende de darmen de
welcke op het water dreven / namen het selve haestelick van
daer / ende brachtent int quartier / daer het wel sorghvuldelick is
bewaert ende onderhouden / ende daer nae gevoert naer
Antwerpen / daer het in zijnen Doop heeft ghecreghen den naem
van *Aelbert Ambrosius*, die hem d'Infante heeft doen gheven:
God de Heere heeft hem miraculeuselick bewaert voor 't vier
ende oock voor t'water. Den ongeluckigen schoot die zijn moeder
beneemt het leven / brenght hem seer haestelick uyt zijne
gevanckenisse in dit leven / ende die dient hem tot een
extraordinair gheluck; want d'Infante versiet hem met een goet
pensioen / ende gheeft ordre om hem wel op te voeden / ende
hem te tracteren min noch meer dan als of hy ware de sone ende
het kint van eenich groot heere: ende ghewillelick dese sake is
daeromme te weirdigher ende te ghedenckweirdiger / om datse
is sonder exempel / ende om dat God de Heere den mensche
dickwils wonderbaerlick behoedende voor ongeluck / den selven
bewaert om eenich besonder werck / t gene hy door hem wil uyt-
voeren. De Heere wil dit kint bewaren dat het niet ghelijck en
werde de aderen ³²¹) een soorte van slangen / dewelcke
gheboren ende voort-gebracht sijnde door de doot van hare
moeder / nerghens anders toe en dienende dan om den mensche
te beschadighen door haer fenijn. Ter contrarie doe hem God de
ghenade / dat hy als een oprechten *Cæsar* t'eeniger tijt zijn leven
mach laten ghebruycken ende wagen ten dienste ende voor het

³²¹ De aNderen ?

welvaren van sijn Vaderlant / teghens de vreemdelingen, die het selve dringen tot dese langduerige ende bloedige oorloge; de God Israels dat meer is doe hem de ghenade / dat hy mach ghelijck zijn Moyse, dewelcke in zijne kintsheyt uyt het water ghetrocken ende voor t'verdincken bewaert zijnde / wiert aenghenomen / opgevoet vande dochter Pharaonis ende gehouden voor haren sone; maer *groot geworden zijnde, weygerde hy een sone der Dochter Pharaonis ghenaeemt te zijn, verkiesende liever met Gods volck quaet te lijden, dan tijdelicke nutticheyt der sonden te ghebruycken, achtende de versmaetheyt Christi meerder rijckdom te zijn, dan de schatten van Ægypten:*³²²) de heere doe hem de genade dat hy Ægypten mach verlaten, niet vreesende den toorn des Conincx; dat hy hem-selven t'eenighen tijde mach verthoonen een vyant van alle Affgoden-dienaers / dewelcke naer hout ende steen loopen; eyndelick / de Heere wil hem maken een instrument van zijne eere / om de rechtveerdige sake Israels byder hant te nemen / tegen Pharao ende tegen Ægypten.

³²² Exodus 2; Herbreen 11

59. Cap. Sijn Excellentie marcheert met zijn Leger, en- de versier de Stadt van alderhande ammunitie, de Vyant doet een Mijne springen, neemt eene Halve-mane, maer wert van de onse weder uytghedreven, die deselve in-nemen ende hermaken, Capiteyn Gillis ghequetst zijnde, sterft korts daer nae.

1 october

Ten is niet sonder misterie ende verborgentheyt / dat de Egyptenaers haren Prince af-schilderen door een ooge ende door eenē scepter / ende hem noemen Osiris: want daer mede thoonen se hem dat hy moet wesen als een Argus met vele oogen / altijts te peirde ende op de wacht om het ghemeyne veste: Men seyt van Epaminondas dat hy alleene ginck om te hersien de wapenen ende de mueren / terwijlen die van Theben besich waren met goet cier te maecken / seggende dat hy waeckte ende vastede op dat de andere met goede versekeringe en gerusticheyt drinckē ende slapen mochte.

God de Heere heeft ons gegeven voor een Hooft eñ Gouverneur van ons Vaderlandt een Prince, die anders niet en schijnt te wesen als een ooghe / ten aensien van zijne voorsichticheyt ende wackerheyt / niet anders als een herte ten aensien van zijne onverwinnelicke kloeckmoedicheydt / niet anders als een arm ende scepter ten aensien van zijne onverbrekelicke autoriteyt / ende niet anders als een voet ende been ten aensien van zijne vasticheyt ende gestadicheyt midden onder de fatiguen ende

gheduerige moeyten die hy draecht ende uyt-staet; want
terwijlten het volck ende de gemeynthe rustelick wert gheleyt ende
beleyt van binnen / is hy int velt met zijn Leger / om t'hoofd te
bieden aenden Vyant; terwijlten de Burgers op haer ghemack
leven inde Steden is hy te velde / hebbende den hemel tot een
dack / ende lijdende het onweder ende onghemack des tijts /
ende oock de perijckelen vanden oorloge / terwijlten zijn Legher
selve besich is met het lijff door eten ende drincken te stercken
ende te rusten / waect hy / ende draecht sorge om t'selve wel
te versekeren / het zy dattet moet voort marcheren / off halte
houden ende stil staen / off hem-selven yewers logeren / hy
geleyt het soo wel ende wijdelick dat het is off het nimmermeer
en verlettede ³²³) / ende ghelijck off het altijd ware gecampeert
ende vast lage; des nachts denckt hy op t'gene gedaen moet
werden daegs daer aen volghende / ende des daegs ordonneert
hy t'gene den aenstaenden nacht moet gheschieden; ende indien
het devijs van Apelles ³²⁴) was dat daer niet eenen dach en moste
passeren sonder eenighe linie te trecken; soo mach met seer
goeden rechte desen Prince dit wel nemen voor zijn devijs /
*datter niet een ure en mach voor-by gaen sonder te trecken
eenigen treck van oorloge off van politie.*

De waerheyt van dese sake openbaert haer / niet alleene door de
goede ordre die hy in zijnen Leger heeft gehouden / op desen
eersten October / soo int marcheren naer een plaetse genaemt
Ten houte, als om daer dien aengaenden nacht bequamelick te

³²³ Vertraagde, verzuumde

³²⁴ Apollo

logeren / maer oock door de sorge die hy op den selven tijt heeft gedragen om dese Stadt van alles te versien / op dat wy niet eenen eenighen voet aerde nocte oock een greyntien van die eere ende reputatie die ons dese Belegheringhe gheeft / en souden verliesen; want het is door t'beleyt van zijn Excellentie dat ons gesonden wert van Dordrecht een Schip geladen met Rijs / een ander met Stroo / een derde met groote Palissaden / met dubbele Cartouwen / Affuyten ende honden; van Delff ende eenige andere Steden van Hollant ende Zeelant comen vele Schepen / brengende menichte van Delen / Buspoeder / oude Zeylen om Corps-de- gardes aff te maecken binnen de Trencheen / ende andere nootsakelicke munitien van oorloge.

De Vyant tracht met het in-gaen van dese maent eenen vryen inganck tot onse Wercken te krijghen aende Zuyt-zijde vande Stadt / ende tot dien eynde maect hy eene Mijne ghereet / dewelcke hy doet springen met het kriecken van den daghe / doch daer van en hebben noch onse Wercken noch onse Crijgsluyden die dicht by den Vyandt de wacht hadden geene schade geleden / de oorsake daer van was / dat des Vyants Mijne ontrent twaelff voeten te kort was. Dese faute was een groot gheluck voor onse Soldaten / want andersins souden daer ontrent de twee hondert ghebleven hebben. Al het quaet dat dese Mijne dede / was dat eene van onse Halve-maenkens daer door beschadicht zijnde de Vyant een passagie kreegh / waer door hy met soo grooten furie ende menichte van volcx aen-comt / dat de onse siende dat zy wierden overvallen goet vonden te wijcken / ende voor een weynich tijdts hem de plaetse te

vergunnen / alhoewel zy nimmermeer een voet aerde hen te wille en weten / met intentie van die teenemael ende voor altijt te verlaten; soo verre is het van daer / dat sy ter contraryen in al haer doen even wonderbaerlick ende verschrickelick zijn; want zy den Vyant menich-mael op eenen dach de vier tijden des jaers hebben doen sien; de Lente inde jeucht van hare sterckte de Somer inden brandt ende hitte van hare couragie / den herfst inde vruchten van haren arbeyt / den Winter inde koude ende ysselicke vreesse die zy den Vyant op het lijff jagen. Want so haest de Colonnell Morgan by de wercke comt / werden zy door zijne teghenwoordicheyt gesterckt / ende het Crijghs-volck dat hy op een nieu aen-bracht / gaff hen sulcken couragie dat zy onder het faveur van ons Canon ende Granaden / die met groote menichte den Vyandt wierden toe-geworpen / hem mannelicken aen-tasteden / ende dwongen de Halve-mane te verlaten / ende haren toevlucht te nemen in hare Retrenchementen / van waer sy niet eenen voet meer en hebben dorven versetten ofte roeren om de onse aen te tasten. Gelijk de Dolphijn den Walvisch volgt / om door het Ambregrijs ³²⁵) dat hy van sich werpt versterckt te werden, alsoo maeckt de ooghe van een helt / ende de couragie van de Hoofden / dat de Soldaten hen gelijk als op eenen goeden ende liefvelicken reuck / cort op de hielen volghen. Dese exempelen vermogen meer by de onse / om die tot hare schuldighe plicht te bringen / als de stocken ende Hallebaerden van den Vyant / om de zijne als slaven aen te drijven.

³²⁵ Amber

Dit gevecht duerde ontrent drie geheele uren / ende wierden int magazijn gebracht meer als tsestich Spiessen die de onse op den Vyandt hadden ghebroken; haere doode diemen op het velt sach ligghen / waeren ontrent twee hondert / sonder die ghene diemen niet en sach / de welcke sy daer naer met gemack hebben mogen tellen / brengende de selve in hare Retrenchementen / in de welcke sy noch voor de Stadt begraven liggen. Die Over-loopers bevestigen het selve daer byvoegende dat de Vyant twee Capiteynen ende een groot ghetal van *Alpheros reformados* verloren heeft / want sy in soo grooten ghetale waren / ende stonden soo dichte / dat ons Canon / Vier-vallen ³²⁶) / ende Musquetten niet en conden missen / maer de selve jammerlicken verslonden. Wy verloren daer ontrent 30 mannen / ende hadden ontrent 40 gequetste / onder welcke warē *Capiteyn Clerc*, die haest genesen wiert / ende *Capiteyn Waltorffer*, de welcke met een Musquet in den hals geschoten zijnde / weynige daghen daer aen van de quetsuere is gestorven. De groote Scipio seyde dat hy meer wercx maecte van het leven van eenen Romeyn, als van de doodt van hondert Vyanden. Het heeft Dario meer als hondert-mael leet geweest dat hy Babylon hadde veroverd / siende dat Zopyrus daer was verlempt ³²⁷) gheworden; wy beclagen ende beweenen meer het verlies van sulck eenē cloecken Capiteyn / jae selfs van eene van onse minste Soldaten / als wy werck maecten van de doodt van vele

³²⁶ brandbommen

³²⁷ verlamd

honderden van onse Vyanden; want daer en is qualick een Soldaet in dese Stadt / die niet soo wel en soude connen andere leyden / als vechten / ende alsoo wel commanderen / als ghehoorsamen. Wie en soude geene smerte ghevoelen van dese diepe ende bloedige wonden:

Nochtans en is het verlies van onse cloecke Soldaten / ende het vergoten bloet van de gequetste niet vruchteloos. Ter contrarien is een cloeck Soldaet niet dan veel couragieuser als hy zijn bloet liet; een worstelaer en laet zijne partye niet gaen / al ist dat eene van zijne zenuwen verreckt is / het welcke hy maer een weynich en gevoelt ter wijlen hy verhit is. De kinderen die noch de bagijne dragen / en de sotten die met poppen spelen / ende de cleynhertige die als vrouwen de spille ende het spinne-wiel in de hant nemen / werden in soodanige Tragedien bleeck van vreesse / maer niet die ghene die met hare couragie ende mannelicke resolutie het yser ende vier dragen / gelijk als nieuwe Herculessen tegen die monsters die de gantsche Christenheydt een schrick ende vreesse soecken aen te jagen. Men segt dat de Peerden *Lyspocades* genaemt / wanneer sy noch Veulens zijnde van de Wolf zijn gebeten gheworden / dies te beter ende couragieuser werden.

Alle het sweet ende bloedt dat int bewaren van dere Stadt uytgeperst ende gestort wert / verandert in levendighe endt onuytputtelicke fonteynen / uyt de welcke in der menschen herten vloeyt eene mannelicke lust tot den strijt om haer selven te wreken / ende een soo grooten couragie / die haer ghelijck als

met ooghen doet aenschouwen een triomphe ter eeren van hare cloeckheyd.

Hier vintmen dese heerlicke ende treffelicke antwoorde / de welcke *Crobylus* die ghene gaf die hem vraechden of hy geheel Griecken-lant in wapenen wilde bringen tegen den Coninck van Macedonien: Ja / seyde hy / selfs oock tot rouw-kleederen / uytvaerden / ende lijck-oratien / indien wy willen onse vryheyd behouden / ende niet onder het jock van die van Macedonien geraken.

Want ons volck den Vyandt in zijne holen ghejaecht hebbende / hout hem daer binnen ingesloten / ghelijck eene Schilt-padde de welcke eene harde nepe gecregen hebbende hare pooten niet eens en derft uyt-steken.

Ende ter wijlen sy den Vyant / alsoo met vreesse bevangen zijnde / besloten houden / vermaken sy de Halve-mane die door de Mijne wat schade hadde gheleden / ende makense stercker als sy te vooren was geweest. De vreesse is de peste vā onse zielē / die de selve in weer-hanen verandert / ende alle eere ende reputatie als mes-hoopen ende beddingen langs de aerde sleept; de couragie is de oprechte ende levendige fonteyne van alle vrome ende vermaerde daden. Dese schandighe vreesse maect dat onse Soldaten niet en vreesen / haer herte is als een onverwinnelick bollewerck / een wal sonder bresse / ende buyten het perijckel van escalade tegen de stouticheyt van hare Vyanden. Sy en hebben geen andere vreesse / als die vreesse die den vromen Soldaten eygen is / de welcke daer in bestaet / datmen vreest

zijne Officieren te vervelgen ³²⁸⁾ door na-laticheynt / ofte door soodanige eene daet die de wapenen soude schande aen doen.

2 october

De schermutsinghen van den morghen-stont hebben den Capiteyn van de Switsers doodelicken ghewont; den aenstaenden nacht krijghen wy aen de Noort-zijde dier-ghelijck ongeluck: want de Capiteyn *Gillis de la Fosse*, Majoor van het Regiment van den Heere van Famars, een weynich naer midder-nacht / uyt de Trencheen gegaen zijnde om de Sentinellen perduen ³²⁹⁾ te visiteren / naer dat hy zijne ronde hadde ghedaen / ende wederom naer het quartier keerde / wiert met een mousquet-cogel door beyde zijne kaken gheschoten / ende stierf vijf ofte ses dagen daer naer. Desen ouden Soldaet is van eenen yegelick en beclaecht geweest / soo ten aensien van zijne cloeckmoedicheynt / als ten aensien van den goede dienst die hy het Lant op verscheyden occasien hadde gedaen / ende insonderheynt in dese belegeringhe / in de welcke hy dese zijne reputatie heeft behouden ende vermeerdert.

In zijne plaetse is Majoor gheworden Jonck-heer *Willem de Levin* geseyt Famars, Capiteyn over eene Compagnie Voetknechten onder het selve Regiment; desen heeft zijn Excellentie met dit officie ³³⁰⁾ willen vereeren.

³²⁸ (verm) vervelen

³²⁹ Pardoes, onverwacht

³³⁰ Officie; ambt.

60 Cap. Het Leger van den Prince van Oraengien ende van den Graef van Mansvelt marcheren na Roosendael, de vyant en derftse niet besoecken, het H. Avontmael gehouden, de vyant steeckt sijne quartieren in brant ende begint te verhuysen.

2 oktober

Wy houden den Vyant besich / ter wijlen dat die grooten Crijghsman / de Prince van Oraengien, marcheert om hem te comen benarren / hy marcheert in slach-order over de heye van Sprundel recht naer Roosen-dael / met een grooten treyn / Pionniers / Waghens / Geschut / ende allerley gereedschappen / munitien / ende instrumenten van Oorloge. De extraordinairissche Compagnien van de Garden met meer andere hebben de voor-tocht / daer op volghen drie Regimenten Francoysen / vier Regimenten Enghelschen / een Regiment Schotten / twee Regimenten Hooch-duytsche / een Regiment Walen / een Regiment Hollanders / een Regiment Zeeuwen / ende een Regiment Vriesen. De troupen van den Graef van Mansvelt marcheren aen de lincker-hant van dit Leger / ende comen alle gelijk corts na den middach binnen Roosendael / alwaer sy neder-slaen met twintich Cornette Peerden. Sijn Excellentie belast datmen dadelicken het quartier sal beschanssen; want hy geleyt zijn volck altijd soo sekerlick / dat hy wel mach seggen t'gene Pericles tot die van Athenen seyde / Indien niemant anders als ick / u naer de doot leydet / soo sult

ghy onsterffelick zijn. De Vyant sent ontrent 180 Peerden om dit Leger te besichtighen / ende te besien watmen al maect / de welcke naer by comende / ende met eenighe vande onse schermutserende / lieten twee van hare Ruyters ter plaetse doot / ende namen eene van de onse gevangen.

Men werpt ons die Legers op den hals / ghelijck of het een Cerberus ware met drie hoofden / die noch een vierde hoofd wil tot zijne hulpe nemen; even ghelijck als Juno een monster ghenaeamt Hydra naer Hercules sont / om hem in de wiege te verslinden; want het Leger van Graef Hendrick van den Berge marcheert evē seere om sich by de andere voor onse stadt te vervoegen. Het schijnt dat de Vyant nu sal hebben / 't gene waer naer hy langen tijt heeft gewacht, dit is de dach waer naer hy so seere verlangt. Want gelijk als Benhadad de Coninc van Syrien / geslagē zijnde door eenen cleynten hoop Israelitē die Achab bracht tegē zijn groot Leger / het welcke tot zijne hulpe hadde 32 Coningen; zijne dienstknechten om hem ten eynde van't jaer wederom de wapenen te doen nemen / te velde comen / ende zijne revengie te krijgen / seggen: *Hare Goden zijn Bergh-goden, daerom hebben sy ons af-gewonnen: O dat wy met hen op den slechten velde strijden mochten! wat gheldet, wy wouden hen af-winnen.*

Alsoo en heeft men eenige jaren herwaerts niet anders ghehoort uyt den mondt van onse Vyanden / als onsen Prince uyt-eyschen om teghen hen int velt te comen / sy lieten hare selven voorstaen dat sy hem soudē overwinnen. Hy blijft / seggen sy / altijt gesloten in zijne Retrenchementen en wercken / hy en comt

nimmermeer uyt zijn voordeel / hy en doet niet anders als zijne Frontieren bewaren / ende ghelijck als geduerich in Garnisoen liggen; maer connē wy hem slechts eens int velt krijgen / ende sooverre bringen dat hy ghenootsaect zy slach te leveren / het soude haest met hem / ende met alle zijn arme Geusen gedaen zijn / hare gedachtenisse soude seer haest van de aerde eeuwichlick uyt-geroept werdē. Also spreken sy / haer selven op den mensche verlatende / ende op den vleeschelicken arm, gelijk of de victorie quame van de menichte der menschen / *niet eens bedenckende dat de overwinninge van den Heere comt, ende dat by hem geen onderscheyt en is, te helpen door vele ofte daer gheen cracht en is.* ³³¹) Het schijnt dat sy noyt en hebben hooren spreken van de victorie die Abraham met 118 dienst-knechten van zijnen huysse creech over vier Coningen om zijnen broeder Loch te verlossen ³³²). Ende gelijk als sy de volcomenheyt van de H.schriften loochenen / alsoo schijnt het oock dat sy niet en gelooven dat Gedeon met drie hondert mannen in drie hoopen ghedeylt / het Leger van de Madianiten heeft gheslaghen ³³³). Sy en hebben uyt de Historien niet geleert / dat Darius ende Porus zijn verslagen geweest door Alexander, om dat sy haer meer verlieten op de menichte van hare Criighs-luyden / dan sy haer wel besich hielden met haer volck wel te leyden. Item, dat Epaminondas met vier duysent mannen het

³³¹ Jer. 17:5; Prov 21:31; 2 Chron 14: 11

³³² Gen. 141 14

³³³ Jud. 7

Leger van die van Sparta heeft verslaghen / 't welck wel ses-mael soo sterck was.

Sy spotten met Lodewijck den laetsten Graef van Vlaenderen, de welke de Gentenaers tot den uyttersten hongersnoot ghebracht hebbende / wilde dwinghen blootsvoets ende blootshoofs met de strop om den hals vergiffenisse te bidden van hare rebellie / sonder dat hyse wilde versekeren dat sy in genaden soudē aengenomen worden; den welcken vijf duysent van dese arme ende miserable menschē op het lijf vallen / niet anders als hare wapenen ende desperatie hebbende / gelijk als een deel hongerige Leeuwen / ende vechten soo dapperlick ende desperatelick / datsy zijn Leger / sterck zijnde 40 duysent mannen / te schande maken / ende hem tot binnen de stadt Brugge vervolgende / dwinghen zijn Casteel te verlaten / ende hem selven in het bedt-stroo van eene arme vrouwe verborgen hebbende / desen jammer van zijne Ondersaten doen aenschouwen / tot dat hy des anderen daechs zijne kleederen ende gedaente verandert hebbende / hem selven geluckich acht alsoo te mogen ontcomen / ende zijn leven behouden.

Wel aen / hier is nu die ghene naer den welcken ghy soo langhe verlangt hebt, hier is die groote Mauritius van Nassouw, ghy hebt hem daer ghy hem soo menich-mael hebt ghewenscht / hy is te velde /ende hy ghevet u soo schoon als oyt; nu salmen sien wat dit monster van uwe Catholijcke Ligue, so lange onder de vleugelen vanden Paus gebroeyt / eñ eyndelick door de practijcke vande Loyoliten in Hooch-Duytslant uyt-gebroeyt / sal uytrichten;

nu salmen de uytcomste sien van alle uwe bravaden / dewijle ghy versamelt ende in Brabant ghebracht hebt / alle de macht die de Paus / de Keyser / de Coninck van Spaengien / Hooch-Duytslant / Neerland / ende andere meer hebben connen by-bringhen. Waerom en neemt ghy dan dese stadt van Bergen niet gelijk als eenen appel diemen int voor-by -gaen pluckt / om daer naer ons cleyn Legher in te slicken / 't welck maer een in-bijt en is voor soo vele duysenden die in dese Provintie by een zijn ghecomen. Hier siet ghy dien genereusen Prince voor aen zijn Leger marcheren / ghelijck een glinsterende Comete / ghelijck een Mars met blixem ende donder gewapent / jae gelijk als eene Sonne verciert met vele blinckende sterren. Hier is onsen Gedeon met des Heeren sweert in zijne hant / de welcke op de Heye van Brabant blickende / den Vyandt indachtich maect den slach van Vlaenderen / daer hy het alles naer wensch hadde naer dat hy hadde geslagen / ende volghende zijne gewoonelicke trouweloosheyt vermoort de Schotten ende Zeeuwen / hebbende ons Legher in zijn lant / van vooren beset met zijn machtich Leger / van achteren met de zee / alwaer het nochtans den Heere der Heyr-crachten heeft belieft ons weynich volck soo miraculeuselicken te seghenen / dat de Erts-Hertoghe Albertus seer blijde was als hy den wech hadde gevonden / om eerst de tijdinge van zijne nederlaghe binnen Brugge te bringhen / ende Don Francisco de Mendoza dat hem het leven wiert gheschoncken / om zijn rantsoen in den Hage te comen maken / tot ontslaginge van alle die onder de tyrannie van Spaengien gevangē waren.

Inden naem van desen Heere der heyr-crachten begeeft onsen David hem te velde / tegen den grooten Goliath ende alle zijne Philistijnen; ten is zijne sake niet die hy by der handt neemt / maer de sake des levendigen Gods; daerom en vreest hyse niet, ende en verschrickt niet, want de Heere onse God gaet met hem, dat hy voor ons strijde met onse vyanden ons te helpen ³³⁴). Hy ist die de alder-cleyinste sterckte geeft om de alder-grootste t'onder te bringen alst hem belieft.

Onderentusschen moeten wy bekennen / dat wy geduerende de vrede den feest des Heeren niet en hebben gehouden / maer onsen lust hebben ghevolcht tot na-deel van zijne eere / ende onse begerlickheden hebben volbracht / denckende alleen op ons selven / ende niet op den Heere. Wy hebben hem de roeden ghepluckt ende ter hant ghestelt wy hebben zijne hant gewapent om ons te straffen; ende nu ist den tijdt dat de feest-dagen verstoort werden / nu hoort men een gheluyt van andere musijcke als van de Fleuyte / de dreyghementen van den Almachtighen / de vruchten van zijnen blixem / in somma de Phiolen van zijne gramschap zijn op de aerde uyt-ghestort; de kinderen Gods moeten met lijdsaemheydt daer van haer deel drincken / de droessem wert onderentusschen bewaert voor zijne vyanden.

God de Heere zijn volck in Egypten gecastijt hebbende / bereyt hen eene verlossinge ende den Pharao eenen onderganck; hy belast hen het Pascha te houden tot een teecken van hare verlossinge / ende ordonneert hen dit als een remedie teghen

³³⁴ Deteronomium 10

het mistrouwen / onverduldicheydt / ende wanhope / soo nochtans dat sy het sonder bittere kruyden niet en mogen eten, alsoo terwijl wy de bitterheyt van dese castijdinghe smaken / met alssem gespijst ende met galle gedrenckt werden, ende met tranenbroot gespijst, ende gedrenckt werden met eene groote mate vol tranen ³³⁵), en vergheten nocte en versuymen wy niet op desen dach onder het rumoer van dese bloedige belegeringe / met den Heere onsen God een feest te gaen houden / celebrerende volgende den gewoonelicken order van dese Gemeynthe het H. Avontmael onses Heeren ende Salichmakers Jesu Christi / om met de spijsse van de offerhande onses Paeschlams / voor ons geslachtet / versadicht te werden.

Dit remedie is seer crachtich / om de bittere wateren die over ons uyt-gestort zijn te doen verdrooghen / ende daerentegen de ghenade des Heeren / ende de lieffelickheyt van zijnen segen rijckelicken te vercrijgen. Want door desen middel ist / dat Christus in ons wonende / ons tot hem bekeert / ende ons in hem / ende hem in ons verandert / op dat hy in ons leve / ende wy hem moghen leven / om naer dit sterffelick leven eeuwichlick in hem te leven; het ware eene al te groote ondanckbaerheyt tegen God / indien wy soo souverainen remedie niet en ghebruyckten / als sy ons van den Heere aen-geboden wort. Soo haest en hadde het volck Israels in Egypten het Pascha niet ghehouden ofte sy en wierden den selven nacht uyt hare slavernie verlost. Daerom wert desen nacht den Heere gehouden, dat hy se uyt Egypten-lant geleyt heeft, ende de

³³⁵ Jer. 23: 15; Psalm 80.6

kinderen Israels sullen hem den Heere houden, sy ende hare nacomelingen ³³⁶).

Alsoo wy den voor-middach onse zielen aen de tafel des Lams hadden gespijst keeren wy na de middach wederom naer onse gewoonte tot dit feest der dancksegginge / al eer dese oeffeningen van lof ende danck ghe-eyndicht zijn / onse Stadt die voor het laetste sucht ende claegt / snackt na den voorspoet / die haer voor des Stadts poorten schijnt te presenteren. Die in de buyten-wercken / en op des Stadts wallen de wacht hebben / werden gewaer dat de Vyant begint te packen ende te sacken om op te cramen. Ontrent den drie uren nae de middach seeckt hy zijn Noort-quartier in brant / zijne Waghens ende kerren vol gheladen / ende zijne Ruyterye by een bringende om tsamen nae het ander quartier vande Stadt te trecken. De in-Woonders vande Stadt siende dat het vier in des Vyants quartier meer ende meer aen-ginck ende grooter wiert / ende dat het Crijgs-volck / soo te voete als te peerde met grooter haesten ende confuselicken naer het ander quartier trecken / beginnen te gelooven dat den Vyant van sinne is op te breken / ende de Stadt t'eenemael te verlaten. Ende om hem noch meer te doen haesten sentmen hem eenige Canon coghels toe / die hem als sporen dienen om zijne peerden wacker te maken ende doen galopperen.

Men siet voorts den gheheelen dach anders niet als dese Hasen die hare Leghers hadden verlaten aen de hielen wel ghewapent zijnde over het velt sonder ophouden haer besten loopen / soo

³³⁶ Exodus 12: 31. 42

lange den adem can verdragen om achter den Rayberch te geraken.

Nochtans zijn sy soo eerlick van herten / dat sy hare quartieren in brant stekende daeromme hare Retrenchementen niet t'eenemaal en verlaten / maer blijven voor dien nacht daer noch in / ende besettense met hare gewoonelicke wachtē / terwijl dat de andere verhuysen.

Met den avont begint den Vyandt zijn ander quartier aen de Zuyt-zijde in brant te steken / belast onderentusschen zijne Soldaten uyt de Approchen niet te wijcken / maer in de Trencheen goede wacht te houden / ende den gheheelen nacht naer gewoonte met Mousquetten te schieten. Dit vier aen beyde de zijden van de Stadt op hooge berghen ontsteken zijnde / wert van het geheele lant daer ontrent ghesien; de vlamme van dit vier climt soo hooghe / ende maect sulck een licht in de lucht / dat de reverberatie ofte reflexie van dien ghesien wert tot in het midden van Hollant.

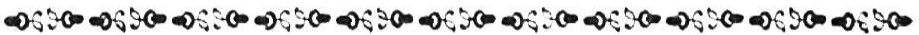
Die van Hollant ende Zeelant dit siende zijn in roere / niet wetende wat dencken / elck segt het zijne / d'eene is van d'een / d'andere van een ander ghevoelen / d'eene oordeelt dit / d'andere wat anders. Den meesten hoop gelooft dat hy opbreeckt om zijn Excellentie ende den Graef van Mansvelt slach te gaen leveren.

Wy verblijden ons in het vier dat de Vyandt op de bergen gemaect heeft / ghelijck als in een triomphe voor de gantsche Weerelt / om alle volcken soo van't een als van't ander eynde van de selve / te doen aenschouwen de schandighe vlucht van des

Vyandts trots Leger / ende de onverwinnelicke couragie van ons Garnisoen / maer principalick de verschrickelicke reputatie van dien strijdtbaren Prince, die niet ghewent en is de vreesse te sien dan op de hielen van zijne Vyanden.

De Historien leeren ons dat Cassander van Alexa ander gedreycht zijnde / met eene vreesse wiert bevanghen / de welcke so diepe in zijn herte drong / dat langen tijt daer naer hy die Coninck van Macedonien was de Griecken genoeg onder zijn gewelt hebbende / wandelende door de stadt Delphis ende daer eenige beelden siende / ende onder andere eene van Alexander, die alreede doot ende int graf verrot was / daer van soo wiert verschrickt / dathem de hayren te berghe stonden / ende in langen tijt niet wederom en conde tot hem selven comen.

Om onsen Vyant te doen beven en is niet anders van nooden dan de schilderye van onsen Prince hem voor oogen te stellen / jae maer de minste tijdinghe van zijne comste / zijnen naem en moet maer eens ghenaeamt werden om hem van vreesse so veel druppelen sweets te doē sweeten / alsser zant is op die hooge bergen daer hy op is gelogeert.

ONTLEGERINGHE
VAN
BERGEN-OP-ZOOM.

61. Cap. Vlucht van den vyant sijne quartieren verla-
tende met allerley goet, dat hy de belegherde tot buyt laet,
die hare dooden onbegraven vinden, sijne siecken in
den brant gelaten werden in de Stadt gebracht; men
predickt int Noort-quartier, de Heeren *Man-*
maker ende *Huyffens* comen aen, Danckseg-
ginghe gherefolveert.

3 october

Cleomenes de laetste Coninck van Lacedemonien is van weggen
zijne cloeckmoedicheyte met groote verwonderinge aengesien
geweest / om dat hy met de cleene macht van de eenighe stadt
Sparta, niet alleen wederstaen en heeft de macht van die van
Macedonien, ende principalick van soodanigen als was Antigonus
Coninck van Peloponesien, ende andere die de cloeckheyte van die
van Lacedemonien vyant waren / maer oock om dat hy den Vyant
altijt in zijn eygen lant hadde aen-getast.

Dese Stadt van Berghen bringt ons buyten ons selven / als wy
beginnen te overdencken dat sy het geweld van Spaengien ende
Duytslant heeft wederstaen / dat een hant vol volcx daer in
beslotē den Vyant so wel het hooft biet / dat sy drie ofte vier
Legers die haer op het lijf comen vallen / desperaet / ende soo
uytsinnich maect / dat sy van spijt tegen de mane vallen / ende
na soo veel ghewelts / die schande moeten lijden / datsy den

Nassouschen Helt ter plaetse daer hy hem presenteerde niet en hebben derven te gemoete gaen / ende soo lange verwachten dat sy alleen het topken van zijn groene pluyme op de Heye van Wouwe soudē sien.

Wat is in de oorloge Amende honorable ³³⁷) doen? ten is niet erghens in een Vierschare bloots hoofts zijn / ter aerden neder knielen / ofte met een wit kleedt bekleedt zijnde eene brandende toortse in de handt hebben; maer op het Tonneel van Christenrijck / van Europa / jae selfs van de gantsche weerelt staen proncken / het hoofd met schande bedeckt / den glinsterenden glans van zijne reputatie uyt-gebluscht zijnde / de triumph-teeckenē van zijne Hooch-Duytsche victorien langs der aerden slepende / ende den naem van cleyn-herticheyt dragende so lange de weerelt sal staen.

Die met ernst alle de omstandicheden van zijn vertreck sal willen ondersoecken / ende daer van sonder passie oordeelen / sal moeten bekennen dat het hem seer profijlich eñ nootsakelick was aende Noort-zijde op te breken; maer in plaetse van op zijn Soldaets zijne retraitte te maecten / is hy als eenen blooden hase gaen loopen / ende wy moghen wel ten rechten seggen: Heere ghy zijt ons ghenadich gheweest, wy hebben op u verwacht, ghy zijt onsen arm gheweest vroech, daer toe onsen heyl ter tijde der droeffenissen: De volckeren zijn gevloten voor den grooten rumoer, ende de heydenen verstroyt om dat ghy u hebt verhoogt, ende men sal u op-rapen ghelijck als men de

³³⁷ [Eerlijke betering](#); een straf om eerherstel aan het slachtoffer te verschaffen.

sprinckhanen op-raept, ende daer op springen gelijk als de kevers doen ³³⁸).

Want soo haest de dach aen-comt gaen onse Soldaten in zijne verlatene Trencheen / ende wandelen voorts tot in zijn quartier / waer zy eenige Corps-de-garden vinden noch wel versien van Musquetten / Pijcken / Rustingen ende andere Wapenen / met eene menichte van Canon-coghels / Buskruyt ende andere munitien van Oorloghe meer.

Als het nu schoon dach geworden was liep alle de werelt uyt om buyt / soo wel Burgers als Soldaten / ende vonden Wagens / kerren / levende Schapen / ghekoockt vleesch / Broot / Wijn / Bier / Tafelen / Bancken ende meer andere meubelen / soo van hout als van yser / eene groote menichte van Schoppen / Houweelen / Picken / hou-messen ende andere gereetschap / soo van Timmer-luyden als van Smeden / sonder de Wapenen die daer in grooten overvloed waren / ende het gene dat door het vier geduerende den tijt van twaelff uren was verbrant.

Ontrent den middach verlaet de Vyant oock zijn Zuytquartier / ende leyt zijne trouppen soo te voete als te peerde naer Woensdrecht langs de Zee-kant / daer blijft hy staen / hem-selven in sekere Valeyen verbergende / een deel van zijn volck hem alleen verthoonende op eenen Bergh by Stalperzant ³³⁹). Ende ghelijck als de Inwoonders vande Stadt van s'morghens vroegh uyt het poort-quartier niet anders en hadden ghedaen als

³³⁸ Esai 33

³³⁹ (verm) thv Zandfort, N. van Hoogerheide

grooten buyt halen ende slepen; alsoo doen zy het selve oock in dit quartier / het welcke soo wel als het andere van alles was versien; het schijnen Byen te zijn die met honderden uyt-gaen / ende wel gheladen wederom komen / d'eene met een wagen vol / d'andere met zijne kerre / d'andere niet zijn Peert / d'andere met een korde-wagen met alderley materialen ende munitien van oorloghe gheladen / d'andere Brent op zijn rugge eenige Rustinghen / met eenen pot op het hoofd / een Musquet ofte twee inde handt / ofte soo veel Pijcken ende Rapieren als zy dragen kunnen.

Dese Stadt treckt meer profijts uyt des Vyandts Legher als sy oyt hadde derven hopen. Dit duerde alsoo meest eenige dagen / al off de berghen niet anders als munitien ende wapenen waren gheweest / jae selfs den geheelen volgende Winter / ende tot Mey toe is qualick eenen dach voor-by gegaen / ofte de Inwoonders ofte lantsluyden van buyten hebbē eenige wapenen ofte munitien van oorloge gevondē.

Wie zoude oyt hebben kunnen gelooven / dat die gene die hem-selven roemde meester van het velt te zijn / hebbende so machtigen Leger / soo haest zijn quartier zoude verlaten / ende soo vele wapenen achter laten / datmen daer mede eenige duysenden zoude kunnen wapenen? Wat zoude hy gedaen hebben waert dat hy het achter-laten van so veel goets wilde excuseren / soo en kan hy geensints verantwoorden dat hy syne dooden heeft laten ligghen / om / ofte vande beesten ofte van het vier verteert te worden / makende alsoo het velt van Brabant gelijk de Eylanden van de Sirenen daermen de oevers siet

bedeckt ligghen met verslagene lichamen / ende wit van doots
beenderen. Dit en is voor onsen Vyant noch niet altoos / hoe-wel
de heydenen ende barbaren hen-selven daer van souden
schamen, maer zijne onmenschelicke ende barbarissche
ghewoonelicke wreetheyt openbaert haer selven niet dan al te
vele / als hy zijne ziecke Soldaten int midden vanden brant laet
liggen / ende ooc eenige vrouwen die maer eerst van kinde
waren gelegen. Noyt heeftmen droevigher spectacel nocte een
Leger gesien dat met meerder schande is op-gebroken. Want hier
vintmen eenen man / daer eene vrouwe doot-krank op het velt
liggen / die om het vier te ontgaen wech zijn gekropen / andere
heeftmen ghevonden die in hare Hutten op haren leger waren
verbrant / de macht niet gehadt hebbende omden brant te
ontgaen / andere half verbrant suchten ende kermen / naer de
doot verlanghende. Die gecomen waren om te sien waer den
Vyant hadde geleghen / medelijden hebbende met dese arme
ende miserabele menschen / doen haer besten om deselve te
helpen / ende doen so vele datter meer als 30 so mans als
vrouwen die kranck waren inde Stadt werden gebracht / vande
welcke sommige in Gasthuys / sommige in andere plaetsen
wierden gelogeert / ende wierden alle wel getracteert / tot dat zy
met order wederom wierden gesonden / naer die gene diese soo
schandelicken ende trouwlooselicken hadden laten liggen;
Soudemen oock zijne overwonnene vyanden qualick tracteren?
Ghy en zultse niet slaen segt Elisa tot den Coninck Israels / *Set hen
broot ende water voor dat zy eten ende drincken, ende laetse tot
haren Heere trecken: Doe wert eene groote maeltijt bereydet,*

ende doen zy ghegeten ende gedroncken hadden, liet hyse gaen dat zy tot haren Heere togen, naer die tijt en quamē de Crijgsluyden der Syriers niet meer in Israel. ³⁴⁰⁾ God belast ons dat wy onse vyanden sullen goet doen / ende zijne belofte is eene scherpe spore om ons daer toe op te wecken. Hongert uwen vyant, so spijs hem met broot, dorst hem soo drenckt hem met water, want ghy sult kolen op sijn hoofd hoopen, ende de Heere sal het u verghelden. ³⁴¹⁾

De natuerlicke wreetheyt van onsen Vyant geeft genoeg te kennen / dat hy al eene andere wet ende een ander gheloove heeft / naer-dien hy gheene swaricheyt en maect zijne vrienden / die kranck ende swack zijn te verlaten / ja geene swaricheyt en maect het vier te ontsteken waer door zy tot asschen verbrant werden. Busiris ende Phalaris zouden hen-selven hier van schamen / waer van d'eene zijne wreetheyt bethoonde teghen de vreemdelingen / d'andere tegen die gene die ter doot veroordeelt waren. Ende dewijle de schrick eene gemeene plage is die over de Tyrannen ende Vervolgers comt; wie en sal van onsen Vyant niet seggen / ghelijck als Samuel seyde van het Legher der Philisteen het welcke door Jonathan verstroyts ende verslagen was / daer quam een verschricken inden Leger op den velde, ende in het gantsche volck des Legers, ende de stroopende roovende Rotten verschricken oock, also dat het lant beefde, want het was eenen schrick van God. ³⁴²⁾

³⁴⁰ Regteren 6

³⁴¹ Prov. 25

³⁴² 1 Samuel 14

Dit en is noch maer een beginsel van swaricheyt . De tijt sal noch comen / dat hy selfs door het vier / waer mede hy geheel Christenrijck in brant meynde te steken / verbrant sal werden; ende de messen die hy gemaect heeft om veel onnoosel bloet te storten / sullen zijn eygen inghewant door-snijden.

Wee doch u, ghy verstoorder, meyndy ghy en sult niet verstoort werden ende ghy verachter, meyndy men sal u niet verachten: Wanneer ghy het verstooren ge-eyndicht hebt, so zuld y oock verstoort werden; wanneer ghy des verachtens een eynde gemaect hebt, soo salmen u wederom verachten. ³⁴³⁾

Dese Stadt heeft hare krenckten ende droevighe daghen gehad; maer desen dach is een dach der ghesont-makinge / waer door zy tot hare voorige ghesontheyt gheraect / hare herten ende handen tot den God harer verlossinghe op-heffende / den welcken zy de kalveren van hare lippen op-offert; wie en sal niet geerne alle zijne linnen versamelen / om de vermaerde ende onderganckelicke reputatie van dese verlossinghe by een te houden / dcwelcke ghelijck als de schoone stralen vande Sonne haer selven de geheele werelt door uytgespreyt heeft:

Daeromme is oock s'morgens eene predicatie van dancksegginge geschiet int Noort-quartier / daer de Francoysen de wacht hadden; waer op den selven dach by de Heeren vanden Magistraet breeder wiert gelet / op dat alle de solemniteyten in soo vermaerden dancksegginghe vereyscht mochten behoorlicker waer-ghenomen werden.

³⁴³ Esa 33

Terwijl het volck niet en doet dan gaen ende komen / soo veel buyts bringende als zy slepen kunnen / ende de wegen bequaem ghemaect werden om wagens te ghebruycken / komen inde Stadt de Heeren Mannemaker ende Huysens, dewelcke onderwegen de tijdinge van onse verlossinge hadden ghekregeen door die gene die de selve tijdinge gingen dragen aende Heeren Raden binnen Middelburg. Den tijt vanden Heer Huysens uyt zijnde / vergheenschap hy even-wel den Heer Mannemaker Ridder, representerende de eerste Edele ende eerste Raedt in Zeelandt, die in zijne plaetse komt / hebbende de selve commissie ende instructie van het lant / die de andere gecommiteerde Heeren tot noch toe gehad hebben / om alles wat de Belegeringe van dese Stadt aen-ginck te helpen stieren ende beleyden.

Ende ghelijck alreede eenen grooten hoop volcx vande naestgelegene Steden ende plaetsen was gecomen om dese Stadt die nu vanden Vyant was verlost te besien; also ontmoet de heer Huysens s'anderen daechs s'avonts na Hollandt reysende eene ontallicke menichte van Schepen / vol menschen die eene sonderlinge begeerte hadden dese schouwplaetse te sien / daer soo veel menschen bloedt was vergoten geweest. Men laet daerom niet een schip t'ontladen 't welck s'daechs te vooren van Delft was gecomen / gheladen met eene groote menichte van Delen / ende noch een ander schip comende van Middelburgh / in hebbende veel Buscruyt ende andere munitien / die het Lant niet op en hout ons toe te senden / niet tegestaende de Stadt was ontset.

God de Heere de weerelt bouwende / gaet gheheel anders te wercke / als de menschen doen wanneer sy bouwen. De menschen beginnen van het fundament / maer God begint van het dack; hy heeft de hemelen uyt-ghebreydet aleer de aerde wiert gegrondet. Godes natuerlicke wercken dienen ons tot onderwijsinghe in de geestelicke / op dat wy dese order volgen so wel in tegenspoet als in voorspoet / altijd eerst sorge dragende voor de hemelsche dingen / de aertsche sullen daer nae volghen / om daer op te dencken / niet uyt liefde ofte lust / maer uyt noot / voor soo vele vereyscht wert / op datmen tegen de zijne niet wreet / ende het Vader-landt ofte sich selven niet Vyant en zy. Alle dingen zijn geschapen tot Godes eere / van daer moeten wy beginnen / ende daer mede moet al ons doen besloten werden.

De Heere sprack, soo waerachtich als ick leve, soo sal alle de weerelt der heerlickheydt des Heeren vol zijn; ende ick sal geheylight werden aen dien die hen tot my naerderen, ende voor allen volcken sal ick heerlick worden ³⁴⁴).

Om zijn eere te verbreyden set hy de Coningen af / ende verwoest de Coninckrijcken in zijnen toorne / gelijk als hy tot Pharao heeft gheseyt / *daerom hebbe ick u verweckt dat mijne cracht aen u verschijne, ende mijnen naem vercondicht wort in allen landen* ³⁴⁵).

De Heere heeft onse vyanden met verwerringe gedagen / haren raet te niete gemaect hy heeft se verblint ende verstroyt in de

³⁴⁴ Num. 14 ; Lev. 10.

³⁴⁵ Exodus 9: 16; Rom 9: 17.

gedachten van hare herten: hy heeft gemaect dat de machten van de weerelt / teghen dese plaetse stootende / verbroken ende vermorselt zijn geweest / gelijk als glas tegen een rotzsteen / *sijn verschricken voor ons henen sendende, ende alle het volck vertsaecht makende daer wy henen quamen, ons alle onse vyanden in de vlucht geven* ³⁴⁶).

Daer en soude niet onredelicker zijn / dan dese weldaden onses Gods in den put der vergetenheyt ofte ondancckaerheyt te begraven. Het is onmogelick dat God niet op eenige Wijse en soude vereerlickt werden / want die God niet ghewillichlick de eere en sal gheven die hem toecomt / die sal het tegen zijnen danck moeten doen; indien hy door ons niet er wert ge-eert / soo sal hy in ons ge-eert werden. Op dat wy dan vercondigers werden van zijne eere / ende niet exempelen van zijne rechtveerdicheydt / de heeren van den magistraet hier op rijpelick gelet hebbende / vinden goet met advijs van de ghecommitteerde Heeren den naest-comenden dach / wesende den 4^{en} deser / te ordonneren / om met alle solemniteyten dese gheluckige verlossinghe te vieren ter eeren Gods / alle het volck ernstelick vermanende haer selven daer toe behoerlicken te schicken / ende te laten vinden daer het woort Gods gepredickt / ende de heere openbaerlicken ghedanckt sal werden.

³⁴⁶ Exodus 23: 27.

62. Cap. Halte van den vyant tot s'anderen daechs, de kijkers comen met groote menichte, sijn Excellentie comt na Bergen, brieven van de Commandeur van Steenberg en aen den Marquis, Dancksegginge uyt-ghestelt tot den naesten dach, de ghedeputeerde Heeren ende Magistraet groeten de Princen, die de Quartieren aen de zuyt-zijde gaen besien; twee Tambouren van den vyant gecomen, sijn Excellentie gaet de Quartieren aen de noort-zijde besien, ende keert weder na Roosendael; Wercken gheslecht, de vyant marcheert, niet gewonnen hebbende noch met geweld, noch met verraderie, men laet hem ongemolesteert trecken.

4 october

De Vyant wert ter neder geset / ende door den schrick gevelt / ende siende dat dē moet van sijn Crijgs-volck is verflaut ende vervallen / bijt hy op sijn tanden / de galle overloopt hem / ende sijn geest is door spijt / quellinge ende toornicheyt ontstelt. Hy hout halte tot s'anderēdaegs / ende hier mede braveert hy / ghelijck een overwonnen Hane die op sijn mesput gaet craeyen / ende meynt also sijn vertreck te excuseren by allen dien het selve qualick maeckt; maer het is eene blauwe excuse als het meer aen de wille dan aen de macht schort. Geen kleet / hoe schoon het oock soude moghen gecouleurd sijn / sal zijne schande soo connen bedecken / datmen soude oordeelē dat zijne

halte eerlick zy geweest / daer sy niet anders en is gheweest als de bravade van eenen die voor loopt / ende het gekef ende geknor van eenen hont die geslagen zijnde ergens in een gat cruypt / om alsoo buyten perijckel zijnde / zijne tanden te thoonen. Indien hy de waerheyt wilde seggen / hy soude selfs moeten bekennen / dat hy hier toe is gedwongen geweest / dewijle hy andersins niet en wiste hoe hy zijn Canon ende munitien van Oorloge binnen Antwerpen ende Mechelen soude krijgen. Daeromme doet hy voorsichtelicken dat hy hem in soo danighe plaetse logeert / die van natueren ende ghelegentheynt advantagieus is / tot de welcke men qualick eenigen toe-ganck can krijgen / om dat sy van achteren mette zee van vooren met hegghen ende kanten is beset. Dewijle het hem ghenoechsaem speet dat hy ons soo veel beuyts hadde achter-gelaten soo en conde hy niet min doen / dan in eene sekere ende vaste plaetse neer-slaen / om 't gene hy noch metter haesten hadde ghesalveert / buyten perijckel te bringen.

s'Merghens vroech soo haest de poorten open gaen / comt het volck met groote menichte ende ghedruys in de Stadt / men siet den geheelen dach van allen kanten uyt Hollandt ende Zeelandt niet dan Schepen soo dicht op malcanderen aen-comen / dat van het Hooft tot binnen de Haven niet anders als een bosch en schijnt te zijn. Elck doet zijn besten om hem selven van logement te versien / maer het getal van die gene die onse Stadt comen besien is soo groot / dat sy alle in de huysen niet en connen geherberghet werden / daeromme logeren vele in de Schepen daer sy mede zijn gecomen. Men soude seggen dat geheel

Hollant ende Zeelant uyt-ghelaten is / om dit plaetse te comen besien / die haer selven met soo vele Canon ende mousquet-schoten heeft laten hooren den tijdt van elf weken.

Mijn Heere de Prince verstaen hebbende dat zijne comste den Vyant alreede sulcken schrick hadde aen ghejaecht dat hy was gaen vluchten / heeft lust om de ghestalte soo van de Stadt als van de Wercken van beyde zijden te sien; hy comt dan naer dese plaetse vergheselschap zijnde met mijn Heere den Prince Hendrick Fredrick zijnen broeder / eñ mijn Heere den Graef van Mansvelt, met meer andere hoofden / Colonnellen / Heeren van qualiteyt / Capiteynen / ende andere Officieren van zijn Leger / ende wierden ghevolght van dertich Compagnien Ruyters.

Ontrent Wouwe gecomen zijnde / verstaet hy dat de Vyant van s'merghens vroech eer den dach aen quam het Casteel hadde verlaten; vorder comende op de heye die niet verre van onse Stadt is / wert by van zijn Excellentie gebracht een Soldaet van den Vyant / comende van Steenberghen in Boere kleederen ³⁴⁷) / met brieven van den Commandeur aldaer / aen den Marquis Spinolam, in de welcke stont / dat hy nu van allen kanten van zijnen Vyant was omcinghelt / ende dat zijne plaetse niet en was bastant om veel teghen-standt te doen / niet wetende hoe hy met eeren daer uyt soude gheraken; te meer om dat hy wel siet dat de Marquis van de Stadt was af ghetrocken / ende niet en wiste waer hy neder geslagen was / om yemant aen hem te senden. Versoeckt daeromme dat de Marquis hem gelieve te

³⁴⁷ Naer het seggē van sommige is dit geschiet int wederkeerē van sijn Excellentie naer Roosendael.

laten weten wat hy sal doen / ende waer naer hy in allen gevalle hem sal hebben te reguleren.

Daer en is niemant so slecht die niet en soude connen mercken / dat dit een ghewis teecken ende suffisant bewijs was / dat de Marquis sonder desordre niet en was op-getrocken / met soo grooten vreesse bevangen zijnde / dat hy den tijt niet en hadde om alle zijne wapenen ende munitien mede te nemen uyt zijne quartieren / nocte zijn volck in ordre te doen marcheren / ghelijck als de regelen van de Crijgs-ordeninge mede bringhen / veel min schriftelick ofte mondeling de Garnisoenen van Steenbergen ende Wouwe van zijn vertreck te verwittigen / ende ordre te stellen waerna hy haer selven voortaan soudē hebben te reguleren.

Ten rechten machmen vanden Vyant seggen t'gene de Priesters tot de Philistijnen seyden / *het is eenerley plage geweest over u alle, ende over uwe Vorsten* ³⁴⁸). Eenerley schrick heeft de groote ende de kleyne bevanghen / ende zy tsamen achten haer selven geluckich te zijn / dat zy daer soo goeden koop af-gecomen zijn. De autoriteyt vanden Marquis is soo verswackt / zijne eere soo gekrockt / ende zijne hoogheyt soo gedaelt / dat selfs de Sacke-draghers haer niet en ontsien qualick van hem te spreken / ende oentlick met hem te spotten. De tongen selfs van sommige Preeck-heeren zijn ghelijck als Swavel-stocken ende Blaes-balcken / om dit misnoegen ende oproer meer ende meer te ontsteecken.

³⁴⁸ 1 Samuel 6: 4

De koninck heeft oock eyndelick genootsaeckt gheweest een plaester op dese wonde te leggen / heeft daeromme met ghedruckte Placcaten doen publiceren dat een yegelick hem soude wachten van des Marquis vertreck van Berghen qualick te spreken. Dit mom-aensicht dient om de vermetenheyt ende roeckeloosheyt van Spaengien te decken / ende en is anders niet als eene fenijnige nagel / dewelcke de wonde open crabbelt ende belet te genesen. Een pampieren harnasch is inde oorloge spottelick / kloucke daden zijn van nooden om sich selven tegen lasteringe te bevrijden / dit dient veel meer om hen vuyl te maken dan te verschoonen. Sijnen glasen Hooghduytschen voorspoedt moste tegen desen eersten stoot gebroken werden; dese Rave die met andere vogelen pluymen soo braveert moste eens gepluckt ende met oneeren bedeckt worden. Het is recht dat den ghenen die andere verdruckt hebben, verdruckinge vergolden werde ³⁴⁹). Ende dat die ghene die met eene onverdragelicke trots heyt alle de weerelt hebben bespot / vanden vloeck des Heeren achterhaelt werden / om een schousel, een sprecwoort, ende een spot te zijn onder alle volcken ³⁵⁰). Alsoo weet de Almachtige te zijner tijt de machtige inden slijck der oneeren te stooten / ende den geringen de hant te bieden. Hy isset die Pharao t'onder bringht / ende inde Roode Zee laet versmooren. Hy slaet Achab in zijne grimmicheyt; jaecht Senacharib met het sweert zijner wrake van Jerusalem / op dat hy schandelicken door de moordadige handen van zijne eygene

³⁴⁹ 2 The 1:6

³⁵⁰ Deuteronomium 28: 37

kinderen omme-come; stoot Nebucadnezar van zijnen Konincklicken stoel / dat hy het gras vanden velde ete; ende plaecht den hooveerdigen Tyran Herodem met gewormte. Hy isset die alleen met zijn ghesichte de hooveerdige ooghen vernedert / de aldermoedichste onder de aerde sent / ende alsoo haer trotse aenslagen doet sticken.

Maer om wat van propooste te veranderē, laet ons buyten de Stadt gaen / ende den Heer Gouverneur / Colonnellen ende andere Hooft-officieren van onsen Garnisoene volgen / die zijn Excellentie te gemoete gaen / ende laet ons dien onverwinnelicken Helt sien aen-komen / die van eenen yegelicken van herten wert verwacht. Alle het volck stelt hemselfen aen om vroyelick te zijn; wien isser / diens herte door blijdschap niet open en gae / wiens herte en wert met vreugt niet ontsteken om hem te ontfanghen ende wellecom te heeten: Dat nu dien lieffelicken dauw / die uyt onse ooghen vlietet soetjens over onse wangen rolle / gelijk zy die van Macedonien dede / als zy saghen dat Alexander den scepter van Darius inde hant hadde / ende gelijk het met Damararo van Corinthen ginck / dewelcke siende dat Alexander inde Stadt Suse was / de tranen over de ooghen loopende / riep / dat de Griecken die nu doodt waren van een by sonder vergenoegen waren berooft / om dat zy Alexander niet en konden sien sitten op den konincklicken stoel van Darius.

De blyschap over zijne komste ende het geluck wenschen tot de aen-comste van dese Sonne kan lichter gelooft dan beschreven werden. Al waren de straten van dese Stadt so breed als de wech

Appia, soo souden zy noch te smal zijn voor het volck dat desen Prince tegen gaet / ofte over-al volgt. Daer en zijn geene hoofden nocte knien ghenoech om hem te groeten; men hoort niet dan een geraes van blyschap / segeningen ende geluck-wenschingen over zijne komste.

Al dit rumoer van volck gaende ende komende soo van buyten als binnen de Stadt om des Princen komste wille / maectt dat de solemnele Dancksegginge niet en wert ghedaen volghende de resolutie daer van daegs te voren ghenomen. De gedeputeerde Heeren vande Staten Generael met de Heeren vanden Magistraet vinden daeromme goet de Dancksegginge tot s'daegs daer aen uyt te stellen / als wanneer het met beter moete ende order tot stichtinghe ende groot-makinge van des Heeren naem sal kunnen geschiede.

Dit aldus gheresolveert zijnde / gaen zy den Prince by de Woutsche-poorte wellecom heeten / van waer zy (sonder inde Stadt te komen) soo onse als des Vyandts Quartieren gaen besien / ende stellen order om des Vyandts ende onse wercken / die zy achten onnoodich te zijn / te slechten. Boven op den Raeyberg gecomen zijnde sagen zy een deel van des Vyandts volck soo te Voete als te Peerde / die op de selve plaetse halte deden / naer dewelcke eenighe Canon-schoten vande Woutsche-poorte ende van een half-maenken daer buyten wierden gedaen / sommige vielen te kort / Sommighe midden onder des Vyandts volck. Sijn Excellentie belast een stuck Gheschuts ofte twee op den Raeyberg te brengen / om daer mede te beter vanden Vyant

oorlof te nemen: maer om dat de approchen vanden Vyandt noch niet en waren gheslecht en was het niet wel doenelick / ende den dach nu verre ghegaen zijnde / alsoo de voornoemde Princen geresolveert waren wederom naer Roosendael te keeren / wiert belast niet te roeren / maer het Canon voor eenen tijt over-al op de Bateryē vande Stadt te laten blijven gelijk het doē was.

Onderentusschen komt al ons Crijgs-volck inde wapenen ende wert langs onse Wercken in orden gestelt met hare vliegende Vendelen / ende stonden troupe op troupe als eene dichte hegge / tusschen dewelcke de heeren henen marcheren. Sijn Excellentie geeft met woorden ende ghelaet te kennen dat hy groot contentement hadde in het devoir het welcke zy alle t'samen hebben gedaen int wel-bewaren van de Stadt. Soo haest hy binnen comt tot zijn middach-mael werden alle de Mousquetten tot sijnder eeren drie-mael gelost.

Naer dat mijn Heere de Prince hadde gegeten ende van de tafel was op-ghestaen / wierden twee van des Vyandts Tambours by hem gebracht / dewelcke onder anderen gevraecht zijnde wat den Marquis hadde beweeght soo haestelick de Stadt te verlaten / gaven voor antwoorde hare schouderen op-treckende / dat zy het niet en wisten. Ghy komt / seyde zijn Excellentie, met uwe rodomontaden ³⁵¹), al off ghy binnen drie daghen de Stadt zout winnen, ende dan gaet ghy loopen gelijk een deel arme bloetjens; het is / seyden zy hier op / de Fortuyne vande oorloge; neen, antwoorde de Prince, het en is dat niet, maer t'is dat ghy

³⁵¹ Bluf, grootsprekerij

eene quade saecke hebt. Want ghewisselicken het beste magazijn / het sterckste Legher van een Prince ende den rijksten schat die hy hebben kan tot betalinge / is / dat hy eene rechtveerdige sake hebbe / ende het dan alles niet de ydele Fortuyne / maer Gode bevele / vryelick met Cæsar segghende / het lot is gheworpen. Die God voor zijn recht heeft en sal vanden hemel niet begeeren of hy en sal het vercrijgen / ende zijne gebueren en sullen hem niet weygheren / wat vreest hy: ende van wien en wert hy niet ghevreest?

De krijghs-luyden aende Poort-zijde stellen haer selven met vlieghende Vendelen in orden / om zijn Excellentie, die haer quartier van eynde tot eynde gaet besien / wel te onthalen. Alle zijn doen ende propoosten ghetuygen ghenoechsaem / dattet alles wel naer zijnen sin is / ende naer dat hy met alle vriendelickheydt ende tourtoisyn ³⁵²) de Officiers ende de Soldaten van dat quartier hadde ghecaresseert / om dat sy haer soo cloeckelick ende trouwelick hadden ghedraghen in het beschermen van de Stadt / ende vertrock om de Approchen ³⁵³) van des Vyants quartier aen de noort-zijde te gaen besichtigen / het Crijgs-volck segt hem Adieu met drie salven Musquetaden. Het quartier vanden Marquis ghesien hebbende / treckt zijn Excellentie vergheselschap met de voornoemde Princen na Roosendael / de Ruyterye volcht langs de Woutsche heyr-bane / om hem op de Heye te ontmoeten.

³⁵² plichtplegingen

³⁵³ Naderings-loopgraven

Van dien tijt aen begostmen des Vyants wercken te breken / om verre te werpen / ende te slechten / ende een yegelick hielt hem besich met hout / yser / wapenen / munitien / ende alle soorten van materialen / die in des Vyants Trencheen / Bateriaen / ende Quartieren ghevonden wierden op te rapen.

Men siet dat den Vyant halte gehouden hebbende / par force, om zijns Canons / ende Leger van Soetelaers wille naer Put marcheert / ende de limiten van het Marquizaet begint te verlaten om een andere plaetse te soecken / waer hy met zijn verscheurt ende verhacket Leger mochte overwinterē.

Een dinck is aenmerckens weerdich / 't welck dese Stadt fatael schijnt te wesen; het fenijn light in de steert van de slanghe / op het scheidende van de marct moetmen hem voor de beurse-snijders wachten. De Prince van Parma dese stad belegert hebbende 1588 / en weet gheenen raet om die met het Leeuwen-vel te krijghen / daeromme treckt hy het Vossen-vel aen / ende practiseert eene verraderye / door de welcke hy hem meynde meester te maken van onse Noort-schanse / dit gemist ende als desperaet gheworden zijnde / breeckt zijn Legher op / ende verliest alsoo de reputatie die hy door alle zijne victorien hadde vercregen / ende en wint nae dien tijdt niet meer in Nederlandt. Een Italiaen verandert wel van plaetse / maer niet van manieren. Onsen Vyant dan siende dat hy dese Stadt niet en conde vermeesteren, heeft voor het laetste willen te wercke stellen / 'tghene hy voor desen wel meer hadde geproeft te Deventer ende Geertruydenberge / ende wert van een Soldaet een Coopman / meynde sommige te doen veranderen ende van

hare getrouwicheyt afkeerich te maken. Desen Italiaenschen Banckhouder ³⁵⁴) meynt eenighe naer zijnen wille te berijden / ende met het aes van mildicheyt de verraderye ende ontrouwe te doen in-slicken. Hy derft de beste dienaers van het lant met goude woorden wel aen-gaen / belovende veel schoons ende seer groot advancement / ja hy en ontsiet hem niet die met eene gulde wolke te omvangen / gelijk als Jupiter om de schoone Danaë te ontschaecken. Maer hy en wint op dese Bellikeuse ³⁵⁵) ende trouwe Geest en niet altoos / zy sijn van hare jonckheyt aen den dienst des lants toe-ge-eygent gheweest / ende souden liever ergens in een slach dan in eene conferentie sijn; daer-beneffens sijn sy van al te goeden huysen / ende hebben de wapenen alle te lange met grooter eeren gedragen / om haer selven-ende hare nae-comelighen met den schandelicken ende odieusen name van verraderye te becladden. Sy weten wel dat van hem gheene andere courtoisie en is te verwachten / dan die Cyclops in Homero den Ulissi presenteerde voor den goeden Wijn die hy hem hadde gegeven; *Ick sal u (segt hy) laetst van allen eten.*

Indien het Peert van Don Lowijs conde spreecken / het en zoude niet min segghen / Philippus van Oostenrijck wiert verraden van drie van sijne Capiteynen / die hem als men slach zoude leveren / wijs maecken dat de Keyser (door den welcken zy waren gecorrompeert) de sterckste was; Philippus vertreckt; de Verraders eyschen vanden Keyser t'gene hy hen hadde beloofd /

³⁵⁴ Spinola was een Italiaanse bankier

³⁵⁵ krijgshaftige

hy geeft het haer in valsche munte; ende als zy van dese betalinghe klaegden / *gaet henen* (seght hy) *die haren Prince ontrouw zijn moeten met valsch gelt betaelt werden.*

Dit verraet int beginsel ende als noch inde wiege liggende, gestickt ende versmoort zijnde / sal (door des Heeren ghenade) even ghelijck dat vanden Prince van Parma, een recht schoffhecken zijn het welcke den loop vande victorien vanden Marquis Spinola sal steuyten.

De laetste conquesten vandē Prince van Parma waren in Vrancrijk / het welcke getroubleert ende beroert was door de inlantsche oorlogen die Spaengien daer hadde verweckt / ende daer nae stervende / wiert hy ghevoert naer Italien. De laetste victorien vanden Marquis Spinola heeftmen gesien in Duytslandt / het welcke de Spaengiaert in combustie ende inden brant heeft gestelt / wie weet off hy oock niet haest en sal keeren naer Italien ende wie weet off hy in plaetse van dese Stadt te belegeren niet liever zoude hebben willen doen een reysken nae Genua, om hem met zijne vrienden wat te vermaecken. Hoe het zy / wy moeten ons te vreden houden met het gene ons God de Heere voor tegenwoordich geeft / ons in hem verblijdende ende vrolick sijnde, dat hy onse vyanden te rugge heeft ghedreven, datse zijn ghevallen, ende om-gecomen voor sijnen aengesichte ³⁵⁶).

T'is eene groote ondanckbaerheyt tegens God / te dencken dat dese Victorie kleyn is; sommige lieden murmureren ende preutelen dat ons Leger den Vyant niet op het lijff en valt / ende

³⁵⁶ Psalm 9

hem teenemaal uyt-roept; Vele verhittet zijnde door eenen onbedachten yver verlanghen daer nae / raden sulcx / ende roepen niet anders dan oft de victorie ware in hare handen: ten is daer mede niet te doen noch gewonnen / datmen hem-selven gaet werpen in perijckel om te thoonen de grootheyt van zijne courage; t'is eene groote lichtveerdicheyt eene sake te willen aen-grijpen daer sonder twijffel het perijckel grooter ofte ten minsten alsoo groot is als de hope om deselve uyt te voeren / niet tegenstaende de victorie veel glorieuser ende heerlicker wert gheacht alse met perijckel wert verkregen. Sulcke fauten zijn verdraechelick in een Soldaet / dewelcke gelijk die van Lucullus, wil sterven off rijck zijn; off gelijk Jason Phereus, die de doodt soeter achtete als zijn pijn: maer in een Overste zijn sulcke haesticheden berispelick / selve oock als hy victorieus is / want indien hy by geluck over-blijft in persoon / so sal evenwel de lichtveerdicheyt een millioen andere doen pericliteren ³⁵⁷). De fauten vande groote en sijn nimmermeer cleyn, en konnen seer beswaerlic inden oorlog werden gerepareert.

Ten is gheen minder eere voor een bellikeus ³⁵⁸) Prince zijne passien te breydelen / als zijne vyanden den rugh te doen keeren / in t'heetste van een ghevecht ende slachtinghe de dertelheyt van een victorieus Soldaet weten te matigen / ende de moedicheyt van zijn vyant te temmen door zijne patientie. Desen grooten Crijgsman weet te winnen, ende (t'gene veel meer is) zijne victorie wel te gebruycken; hy heeft wel gheleert uytte

³⁵⁷ In gevaar brengen, riskeren

³⁵⁸ Belliqueux; krijgshaftig, strijdlustig.

Historien / dat Sertorius al fickelende ³⁵⁹) zoude gheleert hebben aen Pompejus wat het Oorloghen was / indien den ouden ende ervarenen School-meester Metellus hem niet hadde te hulpe gecomen. Daer isser vele die wel Cæsars souden zijn in courage / maer die het soo wel niet en gheluckt als Cæsar.

Wie sal soo sot zijn en gaen volghen dese Kranen die ghewoon zijn inden Herbst wech te vliegen: indien onse Stadt is in versekeringe / ende (gelijckmen seyt) binnen de mueren van Semiramis indien se boven wint is / ende van het onweder bevrijt / moet ons dat niet ghenoech zijn: ende ware het niet eene groote dwaesheyt zijn Leger te gaen stellen in hazard / om zinnen Vyant aen te tasten / die voordeel hadde niet alleene ten aensien van plaetse / maer oock ten aensien van volck die ongelijck meerder waren als d'onse? De victorien werden dickwils gedreycht met ruine / ende soo dier gekocht dat de cost de lust doet vergaen / ende den smaeck verliesen; ende daeromme behoort men die voor wijse te achten / die het bloet van hare Vyanden sparen / om te sparen het bloet van hare Ondersaten: Een Prince moet toe-sien dat hy niet furieus en zy ghelijck Cotijs den Coninck van Thrace, ofte bloet-gierich ghelijck Sylla; ende dencken dat meesten-deel de victorie niet soo geluckich en is / of sy en wert int eynde beschreyt ende beweent beyde van den overwinner ende van de overwonnene: Ende waer toe soude het dienen te gaen slach leveren aen den Vyant / als men al schoon hadde eenich voordeel / ende apparentie om hem te slaen: Neen, neen, seyde de Prince van Oraengien, ten is niet noodich

³⁵⁹ Al hakkend, slordig makend.

te slaen, sy sullen haer selven ghenoech slaen; want inder daet ende waerheyt en soude het niet anders sijn als den Vyant verlichten / hem verlossen van die ghene dien hy een groote somme van penningen schuldich was / ende die lieden doot slaen die hem den aenstaenden Winter souden op-eten ende totte beenderen toe aff-knaghen; het ware in somma hem benemen de moeyte om vele gemiscontenteerde te vreden te stellen / ende sijne groote trouppen te accommoderen tegens den Winter die hem over t'hoofd hingh: T'is beter het seecker te kiezen voor het onseker / ende de Vyant te slaen door de Vyant selve; want ghelijck daer seyde dien victorieusen Julius Cæsar, Ten is niet minder eere voor een Prince te overwinnen door Raet als door Wapenen.

Daer-en-boven moet een Overste zijn eyghene ervarentheyt meer gelooven als de raserye des volcx / ofte oock de dertelheyt der Soldaten. Want somwijlen (niet wetende wat slaen is) soeckense te slaen / ende seer en dickwils haer ambacht met schande ende ruine van die gene die haer gelooft ende geleyt hebben: Pompejus kan daer van geven ghetuygenisse / dewelcke ghedrongen zijnde door zijne Schoon-sonen (meer bequaem om Joff-vrouwen te onderhouden als om de krijgh te hanteren) slach te leveren / hadden (int aengesichte ghequetst zijnde) soo grooten vreesse om te komen in d'onghenade vanhare Meesterssen / datse veel liever wilden hare eere verliezen / dan de goede gratie van de gene diese beminden. Soo dangereus isset te volghen de persuasie ³⁶⁰) van t'volck / t'gene dickwils wel

³⁶⁰ advies

soo veirdich is om in den slach te gaen loopen als daer toe te raden: t'is beter gelijck Fabius Maximus neffens zijnen Vyant te marcheren / ende hem dringhen om te segghen t'ghene Hannibal van hem seyde / dat de wolcke die op de bergen sit int eynde sal resolveren in regen. Men moet den tijt waer nemen / ende zijne aen-slaghen met reden beleyden / ende hem-selven niet geheel in perijckel stellen / al heeftment al nae zijnen wensch ghelijck Alexander. T'gheluck en wil niet geleyt zijn na de passie van lichtveirdighe lieden.

D'insolentie ende de dertelheydt in een Velt-overste werd dickwils verweckt door zijn goede fortuynen / ghelijck die gemeynelick ghenoeemt wert / omdat hy zijn geluck niet beter en weet te digeren ende te verdouwen als Tantalus. T'is een faute van verstant eenen goeden voorspoet te misbruycken / ende hem te verhooveerdigen over dinghen die ons inden Oorloghe wel gheluckt zijn; de Victorien van Hannibal ende Pompejus waren haer eyghen ruine ende onderganck / ende zy en hadden noyt machtiger vyanden als harē voorspoet: Den voorspoet is ghelijck de glazen dewelcke hoese klaerder zijn ende meer blincken hoese brooser zijn.

De menschen bevinden alle dage door de veranderinghe / dat teghenspoet spruyt uyt voorspoet / ende voorspoet uyt tegenspoet; maer ghelijck de grootherticheyt het verdriet dies te meer draecht hoe het swaerder is / alsoo menageert de voorsichticheyt den voorspoet dies te meer hoe het werck datse voor heeft onsekerder is.

De eere volgt gemeynelick dien diese niet en soeckt / ende die deselve vliet. Desen genereusen ende prijs-weirdighen Prince / een Vyant van alle ydele glorie / is ghenoech van alle de werelt bekend / hy is wel te bieden metten Laurier-krans die hem de Heere der heyrsharen heeft op t'hoofd geset; indien hem t'herte jeucte van de ydelheyt des weerelts / gelijk Cæsar, hy soude meer mogen seggen als Cæsar in zijne Pontijcque triomphen / wanneer hy met eene groote magnificentie siet voor hem draghen het sommier ende een kort-begrijp van alle zijne Victorien / in dese drie woorden / *Veni, Vidi, Vici*, dat is te seggen / Ick ben gekomen, Ick heb ghesien, Ick heb gewonnen, want hy soude met goeden rechte mogen seggen / *Veni non vidi & tamen vici*, dat is / *Ick ben gecomen, ick en heb niet gesien, ende evenwel overwonnen*: Isset niet een groote victorie zijnen Vyant te doen loopen eer hy van hem is ghesien? hem eer om verre gheworpen te hebben als geslagen? sulcken grooten hoop met de beenen om hooge te werpen / ter hy de selve met eenen vingher heeft aen-geroert? zijne vyanden te doen onder liggen / sonder in haer bloet te besoedelen noch zijne conscientie / noch de handen van zijne Soldaten? door eene bysondere ghenade van God te vercrijghen eene victorie sonder wreechtheyt / ende een triumphes sonder dertelheyt?

Siet hier een Laurier-crans die alle tijt sal groen zijn op het hoofd van desen doorluchtighen Prince die zijnen Vyant heeft doen delogeren ende opbreken alleen door 't gheruchte van zijne comste; maer ten is hem geen minder eere dat hy zijne victorie

niet heeft willen vervolgen / ende hem laten passeren om de borse ³⁶¹) van Spaengien wat te geesselen; de grootherticheyt ende cloeckmoedicheyt van een Veldt-overste en verthoont haer niet alleene voor in het aengesichte van eene stoute bataille / wel verciert zijnde met pluymen op't hooft / ende zijn volck moedt gevende om den Vyant op't lijf te vallen; maer sy blijkt veel meer uyt rijpe overwegingen ende resolutien / door de welcke hy schouwt het perijckel daerinne by hem selven soude mogen stellen / zijn staet versekert / ende

Zijnen Vyant crencket: Indien Themistocles wilde dat men zilvere bruggen soude makē voor de Soldaten van Xerxes, niet teghenstaende sy in route waren ghebracht / ende t'eenemael verstroyt / vreesende dat haer den dwanck ende noot soude desperaet ende mismoedich maken / ende met meerder furie doen vechten / ende wel wetende dat het periculeus ende gevaerlick is / ghebeten te zijn van eene beeste die sterft / ende een Vyant te slaen die tot wanhope gebracht is; soo isset voorwaer treffelick ende wel voorsichtelick gheleydt van desen bellikeusen Prince ende strijtbaren helt / dat het gheen tijt en was slach te gaen presenteren aen den Vyant / maer om hem gouden bruggen te maken; ghedachtich zijnde dat God de Heere strafte de lichtveerdicheyt van Flaminius aen het staende water van Trasimene; de welcke trots zijnde ende al te hooch ghevoelende van zijne crachten / door zijne hartneckige resolutie wilde gourmanderen ende veranderen een onwederroepelick besluit:

³⁶¹ beurs

In summa / nademael de Vyant dit affront ende dese schande hadde gecregen / dat hy gedrongen was op te breken / ende zijne Quartieren die soo geweldich waren gefortificeert / te verlaten / soo en conde hy (om hem selven te wreecken / ende zijn eere te repareren) niet minder doen als reghel-recht gaen na Roosendael / zijn Excellentie het hoeft bieden / ende zijn Leger (het welcke hem maer daechs te voren hadde beginnē te begraven) aentasten.

Vergevet ons / ghenadich Heere ende Vorst / indien onsen yver ons doet bedrijven de faute van Icarus. Augustus Cæsar de welcke van sommige wiert geheeten het Troetel-kint vande fortuyne / wiert gram als yemant zijnen lof ging beschrijven die daer toe niet capabel noch bequaem en was: Alexander de groote en wilde niet dat eenen anderen Schilder hem soude afmalen als Apelles. Slaet uwe ooghen op den selven; hy en dede niet dan schreyen als hy quam by het graf van Achilles; *Gheluckich, o Heldt, zijt ghy (seyt hy) die gecregen hebt sulck een uytnemenden Sanger van uwe groote daden als Homerus.*

Heere des hemels die doet blincken in een Prince dese glinsterende strale van de deucht / verleent ons een Sanger die den lof / prijs / ende eere die hy weerdich is can intoneren ende doen clinckē veel delicateser als Apollo, veel treffelicker als Linus, veel vloeyender als Pindarus, ende veel geleerder als Homerus! Sullen dan Achilles ende Uliesses hebben haren Homerus, Eneas ende Augustus harē Virgilius, de Capiteynen van Roomen haren Titus Livius? ende sal den grootsten Capiteyn van de weerelt / die voor alle dese niet eenen voetstap en behoeft te wijcken / sal die

zijn gelijk Busiris in Virgilio illaudatus, dat is te seggen / sonder lof ende sonder Sanger? Laet het ons toe / genadich Heere ende Vorst / dat wy kussen uwe victorieuse handen / ende dat wy oprechtelick seggen ons ghevoelen met consent van uwe Excellentie, ende vercondigen voor de na-comelinghen dat dese laetste acte niet eene is van de minste die uwe Excellentie heeft gedaen: Den roem daer van blijft aen den grooten God van eeuwicheyt tot eeuwicheyt / den dienst aen het Vader-lant / de eere aen uwe Excellentie / soo langhe de weerelt staen sal ende het wel-varen aen dese Stadt.

63. Cap. Solemnele dancksegginge gheschiet binnen ende buyten de Stadt, comste van Graef Ernest, vieringhe door de geheele Stadt.

5 october

De heylighe asistentie ende bystant van onsen God heeft ons schip vast gehouden tegens 't ghewelt ende de raserye van alle de winden van Castillien die daer op hebben getreft; het heeft de Heere ghelieft ons te besoecken / 'tis goet dat hy ons gecastijt heeft voor eenen tijdt / dat hy tegens ons heeft gestreden / aengesien hy voor ons heeft gestreden: Hy heeft ghestreden teghen ons / doch door menschen met menschelicke wapenen / gheproportioneert ende over-een-comende mette crachten die hy ons heeft gegeven: hij heeft ons gecastijt met menschen, roeden, ende met slagen van de kinderen der menschen ³⁶²), ende over sulcx als een Vader / ende niet als een Vyandt / ende om ons te verderven; maer hy heeft onse Vyanden onderdruct door zynen crachtigen arm / ende de selve vreesselick geslagen; met zijne slincker-hant heeft hy ons aan-ghetast / ende met de rechter-hant de slaghen geschut. Ende also ('t gene seer is te verwonderen) is de swackste overwinner / ende nochtans niet te verwonderen als wy sien op den crachtighen arm van den stercken God die ons heeft geholpen.

't Is desen selven God de welcke zelours ende yverich zijnde over zijne eere / gelijk hy ons alle dingen gheeft / oock wil dat wy bekennen dat het al van hem comt / ende ghelijck hy zijne

³⁶² 5 Samuel 7

schouderen geleent heeft in alle onse aenslagen / alsoo en wil hy niet dat wy door ondanckbare hooveerdye ende hooveerdighe ondanckbaerheyte / de eere van onse overwinninge toe-schrijven onse eygen crachten / maer dat al de glorie daer van come tot hem / ende dat wy seggen met den Prophete / *'t Is enckel bedriegerye metten heuvelen ende mette veelheyte der bergen; waerlick Israel en heeft gheen hulpe dan alleen aen den Heere onsen God* ³⁶³): *Hy isset dien wy moeten geven de eere van onse behoudenisse / want de rechter-hant des Heeren is verhooght, de rechter-hant des Heeren behout de overwinninghe* ³⁶⁴).

Wat connen wy dan beters doen als na te volghen het exempel van Josaphat, na dat de Moabiten ende Ammoniten waren verslaghen? Daer staet *dat Josaphat quam met sijnen volcke haren roof uyt te deylen, ende onder hen vonden veel goets, kleederen ende costelick gereetschap, datset niet en condon dragen, ende deylden drie dagen lanck den roof uyt, want dies was vele* ³⁶⁵):

Aen den vierden dage quamen sy te samen in den Dale des lofs, want aldaer loofdense den Heere, daer van heet de stede het Dal des lofs tot op desen dach. Alsoo keerde een ygelick van Juda ende Jerusalem wederom, ende Josaphat voer aen de spitse, datse na Jerusalem togen met vreuchden, want de Heere hadde hen een vreughde gegeven aen hare vyanden, ende togen te Jerusalem met Psalteren, Harpen, ende Trompetten, ten huysse

³⁶³ Jeremias 3

³⁶⁴ Psalm 118

³⁶⁵ 2 Cronycken 20

des Heeren; ende de vreesse Gods quam over alle Coninckrijcken inden lande, doe sy hoorden dat de Heere tegens de vyanden Israels ghekrijght hadde. Alsoo was het Coninckrijck Josaphats stille, ende God gaf hem ruste rontom.

Dit is den derden dach van onse verlossinge; het volck en heeft niet gedaen als vele buyts versamelen en in de Stadt brengen: God heeft ons gegeven blyschap over onse Vyanden /den schrick des Heeren is ghevallen over hare landen; t'is daeromme tijt te openen de poorten der gherechticheyt, om daer in te gaen, ende den Heere te loven; t'is tijt dat wy versamelen soo binnen als buyten de Stadt / om daer aff te maken een Stadt van segeninge / ende op dat de bergen ende dalen souden ghemaect werden tot bergen ende valeyen van benedictie: De gewoonelicke ure gecomen zijnde is ordre ghegeven / om niet alleene te versamelen ter plaetse ordinair het volck binnen de Stadt / maer oock daer byten / binnen de Retrenchementen soo wel van t'eene als van t'andere quartier / in sulcker voeghen dat de Dancksegginge solemnelic is geschiet / ende daer is gepredickt binnen de stadt / daer de Hooge Overicheden / Crijgs-oversten ende Magistraten haer hebben laten vinden mette Inwoonders / ende een groot ghetal van Vreemdelingen: van gelijcken is eene Vermaninge geschiet voor de Fransche Natie ende voor de Walen int quartier vanden Heere van Famars, ende daer benefens eene inde Nederlandche sprake in 't quartier van den Heere van Lokeren; de Engelsche ende Schotsche Predikanten deden oock haer devoir yeder in zijn quartier.

Soo haest als den Gods-dienst was ghe-eyndicht quam regelrecht uyttet Leger van zijn Excellentie in onse Stadt Graeff Ernest Casimir van Nassouw, vergeselschap met vele Heeren / Hooffden / Capiteynen ende Officiers, ende naer dat hy inspectie hadde genomen soo vande Stadt van binnen als oock van alle onse Buyten-wercken / ende de Quartieren vanden Vyant / van d'eene en d'andere zijde / keert hy nae den noen wederomme naer Roosendael. Alle de weerelt is begeerich om dese plaetse te sien / daer de Verdruckte den Verdrucker heeft verdreven / de geoffenseerde den offenseerder / ende de besprongene den bespringer; zijne ruine is onse behoudnisse / zijn verlies onse victorie / zijn beroovinge ons cieraet / zijn doot ons leven / zijne schande onse eere / zijn torment onse ruste / zijn droeffheyte onse vreugde / zijne benautheyt ons vergenoegen / ende zijn schreyen ons triumph-liet.

Naer het aen-komen van vele Schepen van alle kanten geladen met eene ontallicke menichte van Liefhebbers / die begeerich waren om de Stadt te sien / ende naer het lossen van twee Schepen / daer van t'eene was ghekomen van Delff / het andere van Ter Vere / brengende eenige stucken Geschuts / menichte van Cogels totte selve / ende oock van Musquetten / Granaden / Buspoeder ende Lonten / begonde den avont te ghenaken / ende gereetschap gemaect te werden tot het lijck ende de begraeffnisse van onse partye / op dat wy niet en souden schijnen teenemael vergeten te hebben los grandos & idalgos del Rey, die haer leven hebben ghelaten op het eer-bedde. Men

vierde door de geheele Stadt / de Inwoonders vande selve triumpheerden treffelic / haer verheugende een yegelick met zijne vrienden die uyt de na-buerige landen waren overgekomen. De Heeren vande Magistraet deden aen-steken een groot ghetal van Lanteirnen ende gaven ordre om deselve te hanghen om-hooge rontsom de galerye van den Toren / insulcker voegen dat **den Pijnappel** scheen gekroont te zijn met eene brandende kroone dewelcke soo te water als te lande van verre conde gesien werden in de duysternisse van den nacht.

Indien God de Heere de stadt van Leyden in Hollandt verplicht heeft tot eene solemnele jaerlicksche dancksegginge / so moetmen in der Waerheyt bekennen dat hy niet minder ghedaen heeft aen de stadt van Bergen in Brabant; daer is eene wonderlicke over-een-stemminge ende extraordinaire ghelijckenisse tusschen dese twee Steden / de welcke behoort te dienen tot eenen stercken bandt van correspondentie ende vrientschap tusschen haer beyden; want het is genoegh bekend dat de stadt van Leyden is belegert door Francisco Valdez Maestro del Campo int Jaer 1573 / wel vroech in den Herbst / ende dat hy sonder eenich geweld daer op te doen gedrongen is geweest daer van te wijcken ende op te breken; ende dat hem God de Heere s`jaers daer aen volghende (als hy ontrent vijf maenden daer voor hadde ghelegen / ende de inwoonders haer selven cloeckmoedich ende constant hadden gethoont in hare uytterste ellende) miraculeuselick heeft doen verhuysen. De stadt van Bergen belegert zijnde door den Prince van Parma in den Jare 1588 in den Herbst / wiert verlost int eynde van ses

weken door den extraordinairē reghen die de Heere
ghebruyckte om hem daer door als met stocken van daer te
drijven; nu in den Jare 1622 den 18 Julij comt Paulo Baglioni
Maestro del Campo hem selven camperen voor onse Stadt / ende
hoe seer hy gesterckt was met soo vele troupen Ruyterye als
Voet-volck die den Marquis Spinola daer nae by brachte / niet
tegenstaende alle de groote ende wijt-streckende wercken / soo
vele approchen / stormen / ende gewelt / niet tegenstaende alle
het vergotene bloet / is hy gedrongen de vlucht te nemen /
bevangen zijnde subijtelick van een schrick daer mede hem God
de Heere sloech:

Alsoo dat dese Steden van nu voortāen soo langhe alsse in wesen
sullen zijn / wel tegens malcanderen mogen seggen: Wacht u
slechts ende bewaert u ziele wel dat ghy niet er vergeet de
geschiedenissen die uwe oogen gesien hebben, ende datse niet
uyt uwe herten en comen alle uwe leef-dage, ghy sultse uwen
kinderen ende kints kinderen cont doen ³⁶⁶). Jae een yghelick
van de selve segghe tot hem selven: Dat zy verre van ons dat wy
afvallich werden van den Heere, dat wy ons van hem soudē af-
wenden, ende eenen Altaer bouwen ten offer, ten brant-offer,
ende ten spijs-offer, ende anderen offeren buyten den Altaer des
Heeren onses Gods die voor sijne wooninghe staet ³⁶⁷).

Dat meer is / onse rechter-handt moet liever haer selven
vergeten / ende onse tonghe cleven aen 't verhemelte des monts

³⁶⁶ Deuteronomium 4

³⁶⁷ Josua 22

als dat wy souden vergeten de wercken ende de daden van onsen God / ende den lof die wy hem daer voor schuldich zijn.

64. Cap. Steenberghe were weder ghecregen, vier Compagnien blijven daer in Garnisoen, de Marquis marcheert na Maestricht, de troupen ende Officiers vertrecken uyt de Stadt, munitien van oorloghe comen in, de wercken werden gheslicht, de ghedeputeerde Heeren vertrecken, het Quartier wert gemaect te Calmpthout, het besluit der Historie.

6 october

Soo lange als onse Soldaten het Rappier konnen draghen in de vuyst / soo lang dragense couragie int herte / ende gebruycken het selve tegens haren Vyant; wy hebben in dese Belegheringe ghesien de Rondasse aenden arm / t'Rappier inde hant / een ander mettet Roer / een ander mette Pijcke / d'andere met een Vleghel vol van scherpe yzers / een ander met steenen / een ander met Vier-ballen / een ander met Peck-reepen / een ander mette Schuppe / een ander mette Spade / een ander met Hout / een ander met Rijs inde hant om te verhooghen / ende de beschadichde weder op te maken / een ander hebben wy sien timmeren mettet ciment van zijne stoutmoedicheyt op het graf vanden Vyant nieuwe halve-manen / oprechte Triumph-teeckenen van hare roode victorie: t'is soo verre van daer dat alle dese fatiguen ende alle desen arbeyt yet soude hebben vermindert van hare courage / van hare krachten ofte

gauwicheydt / dat ter contrarie dese gewoonte verandert is in hare natuere / ende datse gelijk zijn geworden de gene die in de Sonne gaen / ende sonder daer op te dencken haer haesten / een koleur krijghen ende van verwe veranderen: daer en is niet soo krachtich als de gewoonte / ende de gestadige ervarentheyt; Mithridates was soo gewent tot tegen-vergift / t'gene nae zijnen naem genoemt is / dat het hem onmogelic was hem-selven te vergeven / alsoo dat hy de doot soeckende door t'vergiff die niet en konde vinden / ende dat het vergift voor hem gheen vergift en is ende op hem niet en vattede.

Soo is het ooc gestelt met ons Garnisoen / moeyte ende onruste en is haer geen moeyte noch onruste meer door de ghewoonte / zy zijn als een Diamant die het vier ende den hamer van dese Belegeringe niet heeft kunnen breken / ghelijck de Palm-boom die door geen gewichte ende last int arbeyden en kan krom gemaect werden / ende ghelijck een roose dewelcke niet en verliest van zijnen reuck staende midden onder de doornen.

Ter contrarie sietmen dat de victorie de crachten van onse Crijghs-lieden verdubbelt / jae drie-mael meerder maect / ende datse sonder eynde vermenichvuldigen ende aen-wassen door den gestadigen voorspoet / alsoo dat / t'gene men seyt van dien grooten Capiteyn Philopoemus, dat den vrede hem nerghens anders toe en diende als om op de oorloge te dencken / wy oock wel mogen segghen van ons Garnisoen / want de ruste van dese drie daghen diende haer om te dencken ende te verlangen naer eenich prijsselick exploit: Ende voorwaer / t'is nootsaeckelick dat een Soldaet die eer-gierich is ende begeerich om d'eene eere

aen d'andere te knoopen / nimmermeer het flericijn in sijne handen en hebbe / insonderheyt als hy alreede verkregen heeft reputatie door den gheluckigen voorspoet van zijne wapenen: wie en soude anders niet segghen dat Pompejus hadde een kloecker herte als het onse / veel stercker ende volstandiger / verlangende zijne conquesten ende victorien niet te eyndighen als op de kant van zijn graff / wie en soude hem in alle plaetsen van eere niet willen geven de voor-hant / ende het voor-sitten? Want hoewel hy int aff-gaen van sijne dagen commissie hadde vande Romeynen, op het versoeck vanden Tribunus Manilius, omn te oorlogen tegens de koningen Tigranes ende Mithridates, rimpelde de schelen van zijn oogen / ende sloech op zijn heupe ende op zijn dye / ende gelijk verdrietich zijnde over alle die groote lasten d'eene over d'andere / berste in de teghenwoordicheyt van zijne vrienden uyt in dese woorden / ende riep op zijn Heydens: O Goden ! sal ick niinmermeer wesen aen het eynde van soo veelderhanden arbeydt? hadde het niet beter geweest voor my te zijn een gering ende onbekent persoon, als sonder ophouden in den krijch met het harnasch aen't lijf? Sal ick nimmermeer den tijt sien dat ick mach leven met mijn wijf en kinderen in mijn huys? Evenwel seyt de Historie dat de blyschap van zijn herte haer openbaerde in zijn aenghesichte / ende dat het bewegen ende flackeren van zijn oogen ghenoech te kennen gaf dat hem sulcken eerlicken last wiert op-geleyt met zijn wel-gevallen ende groot vergenoegen.

Alsoo oock ons Garnisoen (hebbende ongelijck veel meer couragie als het oyt onruste hadde ghehadt gheduerende de belegheringhe / ende verstaende dat de Prince van Oraengien gheresolveert was de stadt van Steenberghen weder in te nemen) is t'eenemael bereyt om dat werck selfs aen te grijpen / ende bidt daeromme zijn Excellentie dat sy niet alleene en mogen hebben de eere van dese Stadt wel te hebben ghedefendeert / maer datse oock die hebben weder ghecregen die de Vyant van't Lant hadde ghenomen / ende daer van hy soo seer hadde gheroemt: Sy verlangden om die pluymen uyt te trecken die desen Raven hadde gestolen / na datse hem den beck ende de clauwen soudē hebben open gebrokē / ende om te doen blijcken voor alle de Weerelt dat de Canon ende Musquet-schoten die de Vyant op dese Stadt hadde gedaen / waren gelijk de steenen van Deucalion ende van Pirrha, daer van de Poëten seggen dat de menschen zijn ghecomen; daer en isser niet eene de welcke niet en heeft de resolutie van dien vaillanten Craftinus, de welcke viel op het Leger van Pompejus met eene troupe uytghelesen volck / seggende: Ick sal maken, mijn Capiteyn, dat ghy my sult bedancken levende of doot.

Het vier beproeft het gout / de onruste de cloeckmoedige lieden / de gestadige bewegingen zijn haer ghelijck een schole van eere / de welcke is de eenich gheboren sone van de deucht / ende een delicate spijse ende voetsel van de alder-braefste geesten.

Dese niet min redelicke als couragieuse /ende soo wel couragieuse als eerlicke begeerte haer by den Prince gheaccordeert zijnde / vertrecken op woensdach den sesten van

dese maent ontrent 40 Compagnien te voet uyt dese stadt / yder onder het commandement van hare Colonnels ende andere ordinaire Crijghs-oversten / eñ daerenboven drie Cornetten Peerden / met ses stucken Geschut / ende menichte munitien van oorloghe van allerhande soorte / om de welcke te doen voeren zijn Excellentie hadde gesonden een goet getal Wagens uyt zijn Leger / die alle te samen vergaderden niet alleene op de groote Marct / maer oock op de Vis-marct; dese troupen marcheren na Steenberghen / om haer selven te logeren aen de zuyt-zijde / ende sien dat de heer Graef Ernest Casimir van Nassouw ghecomen zijnde uyt het Legher van Roosendael met eenige troupen ende ses andere stucken Geschut hem selven logeert aen de noort-zijde / alwaer hy hem laet hooren / ende eenige vliegende schoten doet ter wijlen de troupen van Bergen innemen seker Fort 't gene de Vyandt hadde gemaect op den wech naer het Zuyden / om te bewaren de aen-comste van die zijde.

7 october

S'anderen daechs / naer dat Capiteyn Blangerval, Commandeur van dese plaetse / hadde vernomen de toe-rustinghe die gemaect was om hem aen te tasten / geeft de zelve over met appointment in de handen van onse Hooge Overicheden / onder de selve conditien die besproken waren als Capiteyn Borrewater de selve hadde ghelaten in handen van den Vyant / in sulcker voegen dat hy ten selven daghe daer uyt trock met vier Compagnien te voet ende eene troupe van 50 of 60 Peerden / met hare volle wapenen / brandende Lonten / vliegende Vendels

/ ende menichte van Waghens voor hare bagagie / ende wierden de selve gheconvoyeert tot de plaetse diese te samen hadden besproken.

De onse trecken in de Stadt met vier Compagnien te voet / daer van d'eene was Capiteyn Nicolaes van Brederode, den welcken het commandement van de Stadt is toe vertrouwt; wy vonden daer twee metale Falconetten die de Vyant daer hadde gebracht / eē groote menichte van Meel / Graen / Gerste / ende andere dierghelijcke provisie daer inne versamelt / de welke corts daer aen tot profijt van het Lant verkocht zijn; alsoo dat dese plaetse veel rijcker ende beter versien / is wederghecomen aen de Mo. Heeren Staten Generael / alse geleverd was aen den Vyant / alhoewel het selve was tot coste ende schade van de arme Lantslieden van die contreyen / de welke ten roove ende plonderinghe waren over-gegeven; want op wien het valt het spel te winnen of te verliesen / den armen Huysman moet de ballen betalen.

De vier gheseyde Compagnien daer binnen blijvende in Garnisoē / keert de Heere Graef Ernest Casimir van Nassauw met zijne troupen Geschut eñ munitien van oorloge wederom na Roosendael van d'eene zijde / en die van Bergen van d'andere zijde op-brekende / comen ontrent den avont met haer Gheschut / Waghens / ende provisie wederom in haer Garnisoen.

Ten selven dage cregen wy noch een schip van Delf met menichte van desen / Palissaden / Buspoeder / kogels van Canon ende oock van Musquetten Ysere pinnen; Van gelijcken quam een van Dordrecht geladen met Rijs / Gaerden / ende Staecken / ende

daer benefens twee Schepen vol Stroo / daerenboven wiert
noch door ordre van de gedeputeerde Heeren in de Stadt
gekocht een groote menichte soo groote als cleene Balcken.

8 october en later

Het Legher van den Vyant marcheert heel vertreckelick na
Maestricht / daer den Marquis Spinola eenen ruymen tijt
verblijft; het saysoen vol van regen ende onweder en wildt hem
niet favoriseren om zijnen triumphelickē in-tre te doen in de
stadt van Bruyssel. En dit en was hem niet noodich aengesien hy
door geheel Brabant hadde gelaten ontallicke teeckenē van
victorie / de welcke aen alle Weerelt vercondichden de
heerlickheydt van zijne Heroicque exploitē; want behalven het
schoone spectacel dat wy hebben ghehadt van zijne siecken ende
verlatene dooden / van de welcke onse Stadt noch tegen-
woordich is belegghert soo aen d'eene als d'andere zijde / en
vontmen daer naer op alle wegen niet als van zijn siecke Soldaten
/ van hare troupen verworpen ende verlaten / suchtende ende
cruypende ghelijck een deel wormen langs de aerde / een groot
ghetal van doode lichamen sonder begraeffnisse / ende van
carognes³⁶⁸) van peerden die van armoede arbeyt / ende
onmatige onruste waren gestorven; de Huyslieden en clagen niet
alleene dat zijn volck die gheheele landt-streke ontsteken hebben
met smettelicke sieckten / eñ boven al met eene disenterie ofte

³⁶⁸ Carongje, pry, kreng

rooden buyckloop / daer van vele van de op-gesetene zijn gestorven; maer sy clagen insonderheyt over de exactien / over het geweld / af-dringingen / uyt-perssingem / ende andere meer dan Barbarische wreetheden / door de welcke hare Dorpen zijn uyt-geput ende verdorven: Ten is niet om seggen hoe velerhande vloecken het arme volck van Brabant heeft uyt-gebraeckt / ende noch alle dage uyt-spout over dit Leger / ende insonderheyt over die misput ende die stinckende gote daer alle de vuylicheyt van Duytslant is door-gelopen / die vervloecte Canaille de Crabaten, in alle manieren ghelijck zijnde den Duyvel van der hellen / die nimmermeer en scheydt van een plaetse sonder daer eenighen stanck te laten, 't zijn dese vervleeschte Duyvels daer hem alle de weerelt aen stoot / roepende met luyder kele: Wel dien dien u vergheldet als ghy ons gedaen hebt; wel dien die uwe jonghe kinderen neemt, ende verplettertse aen de steenen ³⁶⁹).

14 october en later

Na desen tijt wiert ordre gestelt omde Compagnien van dese Stadt te senden naer andere Garnisoenen om aldaer te overwinteren ende te rusten / ende zijn tot dien eynde uyt den name van de Heeren Gedeputeerde ende van de Magistraet eenige Borgers geauthoriseert om te besorgen dat een yeghelick wel soude werden geaccommodeert / so wel de Officiers van het Lant die in dese belegeringe waren gebruyct als oock de Compagnien / van bequame Schepen om de selve wech te voeren met hare wapenen ende bagagie; de Compagnien vande Colonnels ende

³⁶⁹ Psalm 137

Officiers vande Regimenten vertrocken eerst / d'andere worpen het lot om alle confusie te weeren / ende vertrocken alsoo yder op zijn gebeurte soo haest als daer Schepen waren te becomeen. Ende hier toe quamen wel te passe de schepen die ons noch alle dage groote menichte van munitien aen-brachten; want soo haest de selve aen-quamen / wierdense ontladen op datse met eenige Campagnien souden vertrecken, men continueerde noch int senden van alle sorte van munitien / min noch meer als in de meeste hitte van de belegeringhe / op dat het Ammunitie-huys wel soude versien wesen; in sulcker voegen dat wy dese Stadt seer wel mogen vergelijcken met dien man daer van Plutarchus spreeckt / die van zijnen Vyant met een Rapier wiert gesteken dweers door zijn lijf / en de met eene door een apostumatie ³⁷⁰) ende inwendighe sweire die hem sonder twijfel seer haest soude hebben doen sticken ende versmooren / indien desen nieuwen Chirurgijn die niet hadde doen bersten: Int beginsel van dese belegeringe was onse Stadt wel sieck / ende in sulcken staet dat wy alle daghe met vreesse verwachteden om onversiens overvallen te werden; maer dese steke die ons den Vyant heeft gegeven / meynende ons 't herte te doorbooren ende in ons bloedt te doen sticken / heeft ons gedient tot een Lancette ende Vlijme / om onse inwendighe sweiren door te steken / ende tot een Corrosijf ³⁷¹) om onse wonden te suyveren / tot een Purgatie ³⁷²) om ons te ontlasten van vele vuylicheden / tot een Medecijne

³⁷⁰ Zwellung, gezwel, zweer.

³⁷¹ Bijtends, scherp, in-etend.

³⁷² Zuivering, zuiverdrank.

ende heylsamen Balsem om het wel-varen van onse Stadt te versekeren.

Hier toe diende grootelicx de residentie van de gedeputeerde Heeren Staten, de welcke noch blijvende voor leeckeren tijt / sonderlinghe sorge droeghen om te doen slichten alle de wercken niet alleen in de Quartieren van den Vyant / maer oock in de onse / om het velt wederom te brengen in zijn voorigen staet / uytghenomen 't groote Hoorn-werck buyten de Bospoorte / 't gene in zijn geheel blijft met kijck-inde-pot ende 't gene daer aen cleeft / ende daerenboven noch vier andere Hoorn-wercken / dienende om te bewaren de principale aencomsten rontom de Stadt. De heer Manmaecker vertreckt den 14 na Zeelant / maer de Heeren vander Meere ende Huyge blijven tot den 23 October / ten welcken dage sy reysen na den Hage.

Den Prince van Oraengien hout het velt met zijn Leger te Roosendael totten 21 van de maent / in welcken tijdt hy niet ledich / maer na zijne gewoonte besich is / soo mette sake van Policie als van Oorloge. Ende also voor eenige weken seker misverstant was geresen aengaende het houden van't quartier te vooren ghemaect by den Admirant van Arragon, eerst tusschen de Gouverneurs van Heusden en s'Hertoghen-bosch / ende daer naer oock tusschen alle andere / in sulcker voegen dat de ghevangenen aen beyden zijden wierden op-gehouden / ende daer inne soo hart gepersisteert / dat geene Trompetten ofte Tambours soo van d'eene als van d'andere zijde / om de selve te lossen uyt-ghesonden / yet wes conden verwerven; Wiert in dese

gelegencheyt aen beyden zijden voor-geworpen datmen behoorde eenige ghequalificeerde persoonen by den anderen te laten comen / om te sien of daer gheenen middel en ware te vinden / om de Soldaten (die nu soo langen tijt geseten hebbende / door armoede ende ongemack vergingen) gevoechelick te relaxeren, ende is eyndelick geacordeert dat de plaetse van tsamen-comste soude wesen het Dorp van Calmpthout recht tusschen de twee Legers van zijn Excellentie ende den Marquis Spinola.

17 oktober

De Prince van Oraengien committeert tot dese handelinghe den Heere van Brouchum Ritmeester ende Drossart van Bergen op den Zoom / ende neffens hem Capiteyn Tinen overste Lieutenant van den Heer van Brederode; de Marquis Spinola deputeert van zijne zijde den Ritmeester Oupremont, ende Capiteyn Fourdin commanderende over drie vry Vendelen elc van vijf hondert mannen; zijn Excellentie schickte zijn Trompet om de ghesanten van den Marquis te convoyeren / den Marquis sant van gelijcken zijn Trompet om de ghesanten van zijn Excellentie te conduiseren; Graef Willem Frederick van Stierum accompaneerde de ghesanten van den Prince van Oraengien met 25 wel gemonteerde Harquebusiers / den Ritmeester Oupremont hadde met hem 25 Harquebusiers van zijn eygen Compagnie; ende als sy te gelijck op den gheraemden tijdt te Calmpthout quamen / bleven de troupen van d'eene ende d'andere zijde teghens malcanderen over stille staen / ende de

gesanten af-gheseten zijnde groeteden malcanderen feestelick /
ende ginghen te samen in een huys om in handelinghe te treden.
De Vol-machten aen beyden zijden geopent / ende de Artijckelen
van het oude quartier ghe-examineert zijnde wiert van onser
zijde gesustineert dat de Gouverneurs van de zijde van den
Marquis Spinola 't quartier hadden ghebroken / ofte immers
grootte oorsaecke tottet breken van't selve hadden ghegheven /
die van d'andere zijde dreven het contrarie; eyndelick alles op
een zijde settende / wiert geaccordeert ende geresolveert dat
het oude quartier gemaect by den Admirant van Arragon ende
by zijn Excellentie in alle zijne poincten soude werden
onderhouden.

Daer op wiert preparaet ghemaect om een maeltijdt met
malcanderen te eten / yder bracht zijne provisie by / Prins
Hendrick van Nassauw hadde eenige van de Officieren van zijnen
huyse mede ghesonden met een service van zilver-werck ende
wel versien van spijse ende oock van wijn.

Over tafel sittende ende in discours comende / wiert ghesproken
van de andere Officieren de welcke int oude quartier niet en
waren vermelt / ofmen de selve in dit tegenwoorddige niet en
soude begrijpen / ende wiert de sake op 't papier gebracht soo
haest als men van de tafel was op-gestaen, doch alsoo de
ghesanten van beyden zijden geenen last en hadden om wijder te
handelen ende verder te gaen als het quartier van den Admirant
van Arragon mede bracht heeft den Heere van Brouchum
Ritmeester ende Drossart van Bergen op den Zoom / den
Lieutenant Colonnell Tinen, ende den Ritmeester Oupremont,

Capiteyn Fourdin gheschickt een yder na hare Principale / de welcke alle 'tgene van hen lieden was geconcipteert / oversien ende overwogen hebbende / het selve volcomelick hebben geaprobeert; ende alsoo Capiteyn Tinen onder wegghen cranck was gheworden / wiert in zijne plaetse by den Prince van Oraengien af-gheveerdicht den Lieutenant Colonel Hacquet, ende is alsoo het quartier van beyden zijden ghesloten sonder eenighe preeminentie ³⁷³) / in der manieren als volcht.

1. Eerst, dat het selve generael quartier ghemaect den **14 Meye 1602** voortaan in alle sijne poincten sal werden onderhouden.
2. Dat om te maecten een eynde, ende verlossinge van de Soldaten als nu ghevanckelick op-gehouden, soo van d'eene als van d'andere zijde, is geacordeert, datse alle sullen werden ontslegen, mits betalende haer rantsoen ende de costen van 25 dagen, na den taux ordinaris ³⁷⁴) van't quartier generael.
3. Dat alle Soldaten die niet en sullen wesen op gehouden den voornoemden tijt van 25 daghen, sullen betalen naer advenant des tijds van hare op-houdinge.
4. Dat alle ghevanghenen, soo van d'eene als van d'andere zijde, begrepen in dit tegenwoordich geschrift ende int voornoemde quartier generael, sullen werden gherancoent,

³⁷³ Vooraanstaande personen

³⁷⁴ Gebruikelijke tarieflijst

ende het rancoen ³⁷⁵) betaelt binnen den tijd van den 24 deser maent.

5. Ende of eenich Capiteyn in ghebreke bleve ten voorsz. dage van den 24 Octobris sijne Soldaten te lossen na luyt deses tegenwoordigen accoorts, blijft de selve verbonden te betalen de costen der dagen die over-strijcken sullen na den 24 Octobris.
6. Ende sal soo wel van d'eene als van d'andere zijde belast werden aen alle Capiteynen ende Officieren datse niet naer en laten te senden het rancoen ende oock de costen van hare gevangene Soldaten achtervolgende dit accoort.
7. Ende alsoomen int quartier generael niet en vint in welcke ofte wat plaetsen de voornoemde quartieren behooren gehouden te werden, verstaet men dat de selve behooren ghehouden te werden in alle plaetsen daermen contributie is betalende, met toe-latinge van de gene diese besitten, ghelijck oock in neutrale landen.
8. Ende alsoo int selve quartier generael vele Officieren meerdere ende mindere, in de Legers gagie treckende soo van d'eene als van d'andere zijde, niet en zijn begrepen; wert verclaert, dat voortan alle de ghene int selve niet zijnde begrepen, van wat qualiteyt die wesen mochten, verplicht de Legers van d'een of d'ander zijde te volgen, sullen ghenieten het quartier, mits betalende ses maenden harer gagie, uytghenomen de twee Generaels.

³⁷⁵ Ransoen: losgeld

9. Ende om dat in een artijckel van't quartier generael staet eene clause dat de Capiteynen ofte andere Crijgs officiers, hebbende anderen vasten last als die van der oorloghen, niet en souden zijn begrepen int selve generael quartier; wert verstaen dat de sulcke sullen zijn begrepen int quartier van haer Crijgs-bevel, sonder eenich ander rancoen te betalen.
10. Ende alsoo int selve quartier generael egeene mentie ³⁷⁶) en is gemaect van loopers ofte boden; is gheaccordeert dat alle boden ofte loopers gevangen zijnde te peerde, rancoenneerlick ³⁷⁷) sullen zijn voor het rancoen van een Soldaet te peerde, ende die te voet gevangen werden voor het rancoen van een simpel Soldaet; doch dat onder sulck pretext hen niet en decken eenige lieden van qualiteyt, de welke soodanige officien na recht niet toe en comen noch en raken.
11. Is oock geaccordeert, datmen verstaet dat alle verraders, verloopene, gevonniste, ende by Justitie gebannene, niet en sullen begrepen zijn in het voornoemde contract ofte accoort, ende sullen nochtans ghehouden zijn quartier te doen, aen alle die gene diese van d'eene of d'andere zijde gevanckelick krijgen, behalven datmen aen haer-lieden eenich quartier te doen zy gehouden.
12. Ende alsoo int quartier generael genoemt is een Auditeur van't Gheschut, daer egeenen en is, wert verstaen, ende is geaccordeert, dat onder 't selve artijckel begrepen sullen zijn

³⁷⁶ Melding

³⁷⁷ Voor dezelfde losprijs

de Auditeurs van particuliere Garnisoenen, Regimenten, ende Tertios; ende aengaende den Auditeur generael ende sijne Greffiers van het Leger sijner Majesteyt Catholijcke, mitsgaders de Fiscael ende Greffiers van het Leger der Staten Generael van de vereenichde Nederlanden, de sulcke sullen zijn begrepen int achtste artijckel, rakende de meerder ende minder Officieren, eñ andere die niet begrepen en zijn int voorgaende quartier generael.

Wy hebben hier te vooren aen-gemerckt vele ghedenckweerdige vruchtē die onse belegeringe heeft voort gebracht; maer dit is onder anderen oock eene diemen niet cleyn en moet achten / dat daer door zijn wech ghenomen vele onordentlichkeiten ende confusien / die nergens anders toe en dienden dan om den Oorloch van het Nederlant te maecken tot een kot van alle wreetheden / ende Barbarische onmenschelickheden; 't is een groote sake te vinden ende te bevestigen eenigh ordre midden onder de disordre ende verwerringhe van den Oorloge / door de welcke d'eene ende d'andere partye wert gehouden binnen de palen van reden ende billickheyt / verwachtende dat het den grooten God believe sal dese arme Belgische landen / t'eenigher tijdt van dit sware jock der oorloge te ontlasten / de roede van zijne gherechticheydt / daer mede hy haer castijt / int vier te werpen / ende de selve te herstellen in hare eerste ende florerende gerusticheyt / *verlossende den armen die tot hem schreyet, ende den ellendighen die gheen hulper en heeft*³⁷⁸).

³⁷⁸ Psalm 72

Onderentusschen / wy sijn volck ende de schapen sijner weyden, dancken hem eeuwelick; ende vercondighen sijnen roem voort ende voort; gedenckende aen de daden des Heeren ende aen sijne voorleden wonder-wercken, sprekende van alle sijnen doen, ende segghende:

O God uwen wech is heylich, waer is soo een machtich God als ghy zijt? ghy zijt een God die wonder-wercken doet, ghy hebt uwe macht bewesen onder de volcken, ghy hebt u volck geweldelick verlost ³⁷⁹). De wateren sagen u God, de wateren sagen u ende angsteden hen, ende de diepten daverden; de dicke wolcken goten water, de wolcken donderden, ende de stralen voeren daer henen, het donderde in den hemel, uwe blixemen lichteden den aerdbodem, her aerdrijcke verroerde hem ende beefde daer van ³⁸⁰).

Ghy Heere voert de cloecken ghelijck als eenen rooff, ende maeckt de richters dul, ghy ontbindet der Coningen bedwanck, ende gordet met eenen gordel hare lendenen. Ghy giet verachtinge op de Vorsten ³⁸¹), ende later den stercken faelgeren; u Heere behoort de majestyts heerlickheyt, overwinninghe ende danck, want alles wat inden hemel ende op aerden is dat is uwe, uwe is het rijcke, ende ghy zijt verhoogt over alle dinck, uwe is rijckdom ende eere, ghy heerschet over

³⁷⁹ Psalm 79; Psalm 72

³⁸⁰ Job 12

³⁸¹ 3 Chron. 29

alle dinck, in uwe hant staet alle kracht ende macht, in uwe hant staet het een yeglicken groot ende sterck te maken.

Nu onse God wy dancken u, ende roemenden naem uwer heerlickheyt, want wat zijn wy van u isset altemael gecomen, ende van uwer hant hebben wy het u gegeven; wy sullen den heylsamen kelck nemen ende uwen name prediken ³⁸²), ende onse gelofte betalen voor allen uwen volcke in den hoven van uwen huysse ende midden van Jerusalem:

Wy dancken u Heere van gantscher herten, ende vertellen alle uwe wonderen; wy sullen ons verblijden ende in u vrolick zijn, ende uwen name loven ghy Alderhoogste ³⁸³), om dat ghy onse vyanden hebt te rugge gedreven, zy sijn gevallen ende omgekomen voor uwen aengesichte, ghy voeret ons recht ende sake uyt, ghy zijt geseten op den stoel als een recht Richter, ghy scheldet de heydenen, ende brenget de godloosen om, haren naem verdelgt ghy altoos ende eeuwelick, de sweerden des vyants hebben een eynde, de steden hebt ghy om gekeert, ende hare ghedachtenisse is omgekomen met hen, wy sullen alle uwen prijs vertellen inde poorten der dochteren Zion, wy sullen ons verheugen over de verlossinge die ghy ons hebt ghegeven: de heydenen sijn versoncken inde kuylen diesy toegerichttet hadden, haren voet is gevangen in het net datse hadden, men bekent dat de Heere recht doet, ende de godloose is verstrickt int werck zijner handen. Wy sullen eeuwelick verkondigen ende lof-singen den God Jacobs, segghende / uwe rechterhant ô Heere doet

³⁸² Psalm116

³⁸³ Psalm.9.

groot wonder, uwe rechterhant heeft de vyanden te morsele geslagen ³⁸⁴), ende met uwe groote heerlickheyt hebt ghy uwe weder partye gestortet, ende als ghy uwe grimmicheyt uyt liet, verteerde hy die als stoppelen, door u blasen deden hen de wateren op, ende de vloeden stonden op hoopen ³⁸⁵), de diepten wentelden van malcanderen midden inder zee.

De vyant dachte ick wil hen na-jagen, haer grijpen, ende den rooff uyt deylen, ende mijnen moet aen hen koelen, ick wil mijn sweert uyt-trecken, ende mijn hant salse verderven; doen liet ghy uwen wint blasen, ende de zee bedecktese, ende sy soncken onder als loot in machtighe wateren. U ô Coninck der eeuwen, onverganckelick, onsienlick ende alleen wijse God sy eere ende prijs inder eeuwicheyt ³⁸⁶), Amen.

³⁸⁴ Psalm 73.

³⁸⁵ Exod.15.

³⁸⁶ 1 Tim. 1.

Dancksegginge tot onsen grooten God, over de gelukkighe ende onverwachte verlossinghe der belegerde Stadt van Bergen op Zoom.

God! die menighmaal voor s'Vyants wreede handen,
End groote tyranny bewaart hebt dese Landen,
Wy seggen u weer danck, ons tongen bersten uyt
Om uwen naam, end' loff te roemen overluyd.
Ghy hebt ons wederom met blydschap doen aanschouwen
Uw'lieffelick ghesicht, end' bystand in benouwen,
t'Vermaarde Bergh-op-Zoom, de sleutel van ons Land,
Is wonderlick ontset, ontlegert door uw'hand.
Die Stadt die ghy wel eer voor veelderley aanslaghen
Bewaart hebt, end' beschermt voor s'Vyands valsche lagen,
Die Stad die ghy wel eer seer krachtich hebt beschut
Doe Parma loos end' kloeck hier voren werd gestut.
Ghy gaaft den Vyand in verkeerd'end' domme sinnen
Wanneer hy quam gherent om dese Stad te winnen,
Ghy bond zijn wreedheyd in, end 't stormen in't begin
Tot dat der Staten volck daar was ghekomen in.
Ghy hebt den Vyand met een tuymel gheft gheslaghen,
Op dat hy te vergheefs zou stormen alle daghen,
Ghy hebt hem door uw'macht besloten in zijn perck
Dat hy in't gantsch beleggh bleef steken in zijn werck;
Ghy hebt zijn eygen volck met groote dicke hoopen
Tot binnen in de Stad doen daaghliçx over-loopen,
Ghy hebt door haar de Stad doen weten waar hy lagh,

Waar dat hy naarder quam, waar dat hy ons ontsagh.
Ghy hebt de Stad versien met moedighe Soldaten,
Die nimmermeer noch eer, noch trouwigheyd vergaten;
Ghy hebt daerin gestelt Beleyders kloeck end' trouw,
Die niet en lieten na al watmen dencken sou;
Ghy hebt ons Buyten-werck soo wijslick doen beleyden,
Dat altijd met verlies de Vyand moeste scheyden,
Ja slechts een hoopken sands, een halve ronde Maan
Hebt ghy soo veel ghevechts voor ons doen wederstaan.
Ghy hebt haar Mijnen selfs ons eygen leed doen wreken,
End'midden in haar volck van achter uyt doen breken;
Ghy hebt door uwe sorgh de Haven steeds bevrijd,
Soo datmen uyt end'in kond komen t'aller tijd.
Ghy hebt de winden selfs tot onsen dienst ghesonden
Om binnen in de stad te spijsen soo veel monden,
De winden vochten selfs, end' midden in het slaan
De roock y
vlieght van ons wegh, end tast den Vyand aan.
De Heeren van uw'volck, de Vaders vande Landen
Die hebt ghy over ons doen als met sorghe branden,
Ghy bond haar weer in een, om met ghevoegde macht
Voor dese Stad en plaats te thoonen al haar kracht.
Soo haast en was de lucht in Brabant niet ghevlogen
Dat Mars van onse Eeuw' quam met zijn Heyr getogen,
Of waren gansch bedwelmt, end' met een dom geraas
Verliesen al haar werck, end' liepen als een haas.
Waar dat ick keer of wend' mijn sinnen end' ghedachten

T'is over-al uw' werck, wanneer-men't wel wil achten,
Niet ons, ô Heer, niet ons moet komen toe de eer,
Maar u alleen, ô God, end' onverwinlick Heer.

Wy prijsen uwen naam met herten end' met sinnen,
Wy loven u met mond, end met den geest van binnen,
Wy segghen, uwe hand heeft *Spinolam* belet,
Wy roepen, uwe hand heeft Bergh-op-Zoom ontset.

1622

O God, ô groote God, o Heere der heYrscharen,
Hoe groot Is VWenaam ! end ' kond / VLX 00Ck Verk Laren,
ALSghY Ia heden noCh tot Berghen hebt ghedaan,
Waar door de Vland seLfs staag sal Ver Wondert staan.

1622

ICk Berghen ben ontset, besChVt Voor Spaansche banden, ICk
ben door Godes Macht tot voordeel van de Landen.

A. Hofferus.

Aenden Leser.

Indien in dese Lijste (vervattende de namen der genen die in onse Belegeringe zijn gheweest) de qualiteyten van een yeder, niet alle, ofte naer behooren pertinentelick en zijn uytgedrukt:

indien oock yemant hem-selven daer in vint ghestelt achter soo danighe een persoon dewelcke naer hem behoorde te volghen, om den graet ende de plaetse die hy inden Krijgh besidt:

de Autheuren versoecken dat dit haer niet en werde qualick affghenomen, noch ten quade mis-duydet, gheloovende dat zy sulcx met opset niet en hebben ghedaen, om yemant te verkorten, onteeren, off verachten; maer dat zy met alle neersticheyt ghetracht hebbende om van alles wel onderricht te zijn, oock in alle oprechticheyt ende eenvoudicheydt op't papier hebben ghestelt soo vele als zy hebben kunnen vernemen ende bekomen, wijsende daerom den Leser liever op de substantie van dese Historie, dan op dese omstandigheden, temeer om dat zy gheen professie en doen de selve op't nauwste te observeren.

Namen van de gedeputeerde Heeren die van wegen het Lant
gheduerende de belegeringe in onse Stadt hebben
geresideert, ende in de Crijgs-raet gepresideert.

D' Heer Nicolaes vander Meeren, Borgemeester van Haerlem / uyttet
Collegie van de Hooge ende mogende heeren Staten
Generael.

D'Heer Rutger Huyge, Borgemeester van Arnhem / uyt het Collegie van
de Ed.Mog. Heeren Raden van Staten.

D'Heer Clemens van Baersdorp, uyt het Collegie van de Ed.Mog.Heeren
Raden van Staten.

D'Heer Geeraet Willemsz van Teylingen, uytte gecommiteerde Raden
van de Provintie van Hollant.

D'Heer Adriaen Manmaker Ridder / representerende de eerste Edele /
ende eerste Raedt in Zeelant.

D'Heer Steven Cornelis Tenijs van wegghen de Stadt Middelburgh
gecommiteerde Raedt van de Ed. Mogende Heeren Staten
ende Admiraliteyt van Zeelant.

Meester Johan Huyssen Cattendijck, Ridder, Heere van Monsterhouck
/ etc. van wegen de stadt Goes ghecommiteerde Raet vande
Ed. Mogende Heeren Staten ende Admiraliteyt van Zeelandt /
ende President in den Rade van Vlaenderen onder 't gebiet
vande Ho. ende Mogende Heren Staten Generael.

D'Heer ende Mr Jacob Campe, van wegen de stadt Vere
gecommiteerde Raedt van de Ed. mogende Heeren Staten
ende Admiraliteyt van Zeelant.

Namen van de gene die ten overstaen van de voornoemde Ed.
Heeren het Collegie van den ordinairen Crijgs-raedt
hebben ghemaect.

Lowijs de la Cathulle Heere van Ryhoven, Gouverneur der Stadt ende Forten van Berghen op den Zoom / Colonnell over drie Regiment en Cavallerye / ende Ritmeester over een Compagnie Cuirassiers.

Sir Robert Henderson, Colonnell over eē Regiment Schotten / commanderende in alle de buyten-wercken van't Zuyt-quartier.

Philips de Levin Heere van Famars, Colonnell over een Regiment Walen / ende Gouverneur van Ravesteyn / commanderende in alle de buyten-Werckē van't Noort-quartier.

Sir Charles Morgan, Colonnell over een Regiment Engelschen / commanderende in alle de buyten-wercken van't Zuyt-quartier.

Adolph Philips de Hornes Baron van Loockeren ende Angest / Colonnell over een Regiment Nederlanders.

Lambert vander Wel, Colonnell over een Regiment Cavallerye / ende Ritmeester van een Compagnie Cuiralliers,

Pierre du Four, Escuier, Heere van Metz / Colonnell over een Regiment Cavallerye / ende Ritmeester van een compagnie Cuirassiers.

Willem vander Rijt, Ridder / Heere tot Brouchem / Drossart der Stadt ende marquisaetschap van Bergen op den Zoom / Colonnell over een Regiment Cavallerye / ende Ritmeester van ten Compagnie Cuirassiers.

Alan Courtis, Lieutenant Colonnell over een Regiment Schotten.

Capiteyn Johan Couck, als Lieutenant Colonnell over een Regiment Engelschen geduerende de belegeringe.

Capiteyn Jacques de Chantraine geseyt Broucqsaux, als Lieutenant
Colonnel over een Regiment Nederlanders geduerende de
belegeringe.

Pierre de Baldray geseyt la Case, commanderende als outste Capiteyn
over de Fransche natie geduerende de belegeringhe.

Capiteyn Walter Bruce, commanderende als Colonne over soude
Garnisoen / ende Generael van't Gheschut geduerende de
belegeringhe.

Capiteyn Gille de la Fosse, Sergeant Majoor over het Regiment van
Colonnel de Famars.

Sir David Balfour, Sergeant Majoor over het Regiment van Colonnel
Henderson,

Capiteyn William Courtenay, als Sergeant Majoor over een Regiment
Engelschen geduerende de belegeringe.

Capiteyn Geeraet van Ylem als Sergeant Majoor over het Regiment van
den Heere van Lokeren gheduerende de belegeringhe.

Capiteyn Gipson, als Generael van de Artillerye geduerende de
belegeringhe.

Jaecques Heckaert, Sergeant Majoor van het ordinaris Garnisoen.

Hugo vander Mast, Auditeur.

Dese waren gheassisteert yder met twee Capiteynen van hare divisie
die het haer geliefde daer toe te ordineren.

't Collegie van de Magistraet van Bergen op den Zoom
de Anno 1622.

Mijn Heere den Drossardt
Brouchum.
Doctor Paschasius Turck
Borgemeester buyten der
bancke.
Mr Jan de Bergaigne
Borgemeester binnē der
bancke.

Schepenen.

Cornelis Adams Bollaert.
Jaecques van Heusden.
Franchoys Vroetschap.
Johan Joachims.
Carel Carellen Schuler

Jan de Schafter
Mr. Jan Anthonij de Rouck
Jacob Israels Turck.

Rent-meesters.

David van Oosten.
Mr. Abraham Buydens.
Den Secretaris Danckaert Basijn
Dē Griffier Coynelis vander
Moelen

Wees-meesters.

Willem Adams Bollaert.
Gillis Rubbens.
Hendrick de Rovere.

Lijste van de Compagnien die in dese belegeringe geweest zijn
soo te voet als te peerde.

Cavallerye

De Compagnie:
vanden Heer van Ryhoven,
Gouverneur
van den Ritmeester van der Wel
van Mons. du Mets
van den Heere Drossardt Brouchum
Infanterye

Francoysen

De Compagnie :
van Pierre Baldray geseyt la Case
van Capiteyn Beauste
van Espalingues /nu de Tour
van Menillet
van Capiteyn du Bois
van Villetard
van Cousin
van de Glandes

Engelschen

De Compagnie :
van Sir Chartes Morgan Colonnell
van Cornel Ogle
van John Cooke Sergeant Majoor
vã WilliamCourtenay
SergeantMajoor
van Sir Thomas Winne
van Sir George Blundel
van Sir Michel Everard
van Sir John Borrowes

van Sir Eduard Conway
van Thomas Freyer
van Francis Wodhouse
van Henry Meolis
van Henry Clarcke
van William Buttler
van Capitepn Lovelesse /nu Hollis
van Thomas Ames
van Henry Kilgray
van Robert Hyat
van Ferdinand Karey
van Thomas Ogle
van Christopher Applegate
van Thomas Jorcke

Schotten

De Compagnie :
van Sir Robert Henderson Colonnell
van Alan Couttis Lieutenant Colonnell
vã Sir David Balfour Sergeant
Majoor
van John Humme
van Capiteyn Lindesay
van William Schott
vã George Sitton /nu Caddel

Walen

De Compagnie:
van den Heere van Famars Colonnell

van Gille de la Fosse
SergeantMajoor
van Gelaude la Forette
van Guillaume de Levin geseidt
Famars/ Sergeant Majoor
gheworden in de belegeringe
van Johan de Castilegio
van Pierre Besancon
vã Guillaume de Boshuysen

Nederlanders Hoochduytschen ende

Zwitsers &c

De Compagnie:
van Don Emanuel
van den Landt-graef van Hessen
van den Rijn-graef
vanden Heer van Lokeren Colonnell
vã Graef Aelbert vãn Nassou
van Jaecques de Chantraine geseidt
Broncqsaux
van Walter Bruce

van Geeraert van Ylem
van Bernardt Pluchardt
van Hans vanden Bosch
van Jan Eggels
van Nicolaes Brederode
van Capiteyn Cæfar van Cruningen
van Capiteyn Waltorffer
van Daniel van Hattem
van Robert de la Sale
van Moerbeke
van Pieter Both
van Pudwels
van Walter van Brienem
van Seger van Middachten
van Christiaen Buvry
van Willem de Vries
van Thomas de Rache
van Capiteyn Piron
vã Capiteyn Serooskercke
van Reynier Rutten van Ameroy
van Cornelis Laureyssen

Lijste van de Volontaires

Franchoyzen

Den hertoch van Candale
Den Grave van Bethune
De Baron Montaterre
De Baron de Vitau
De Baron de Navaille
De Baron de Bialas
De Heeren van Arnaux twee
ghebroeders
Mons. de StMichel
Mons. de Vilette
Mons. Cauque
Mons. Chantelou
Mons. de Villar
Mons. de Bertigny
Mons. Desguios
Mess du Breul twee
ghebroeders
Mons. Petit Bos
Mons. Cramax

Engelschen

De Baron van Montjoye
Sir Charles Rijtche zijnen
broeder
De broeder van My Lord
Wentworth
Sir Pieter Manwood
Sir John Spanwood
Sir John Butler

Schotten

Sir James Liwiston
William Cobozy Baron van
Tempil
Mons. Achiumuty Edelman van
den Coninck

Nederlanders

Joncheer Willem van Nassau
Govaert le Leon
Cornelis Wylant
Jan de la Sale
Mons. Anthonius Rosa

Lijste van den Treyen

Capt. Walter Bruce

Generael van de Artillerye

Capiteyn Gipson

idem

My Heyndrick Meyneker

Capiteyn van de Canonniers ende meester van't Vier-
Werck int Noort-quartier.

Mr. Johan Philips Bottegater

meester van't Vier-Werck int Zuyt-quartier.

Acht Edel-lieden van't Gheschut.

Twee-en-tsestich Canonniers.

Oorlogh-Schepen

Capiteyn Marinus Hollaers

Vice-Admiraal van Zeelant.

Capiteyn Willem Willemsz van Amsterdam.

Capiteyn Juynbol van Rotterdam.

Capiteyn Jacob Calis uyt Zeelandt.

Adriaen van Schilperoort Commijs van s'Lants Magazijn / ende
Commissaris ordinaris van de Monsteringe.

Sr. Wigbolt de Wael Commijs ende Contrerolleur generael over alle de
Fortificatien.

Salomon Borre

Commijs ten Comptoire van den Heer Ontfangher Doublet /
ende Pagadoor van de bestede wercken.

Cornelis de Jonge

Clercq van de E. Ghedeputeerde Heeren.

Anthonij de Baudout met Abraham zijn sone

onder-Commijsen van s'Lants Magazijn met sestien
Conducteurs.

Ingenieurs

Mr David Orliens

Mons. Trestorang

Mons. Albertus Claer

Mr Thomas Ruth

Mons. Byvoort

Capiteyn Raphael Clerck

Johan Dexter

Capiteyn Heyndrick Oom Kees

Capiteyn Jan Piro Ingenieur vande koffer-wercken

Elck van dese hadde zijne bysondere Conducteurs.

Mineurs

Capiteyn Gillis Louet met 24 van zijne gasten.

s' Lants Timmer-lieden

Den Lieutenant met ontrent dertich van zijn volck. Behalven de Timmer-lieden ende Smits van de Stadt die oock dagelicx wierden gebruyckt.

Lijste van't Krijgs-volck van den Vyant, soo vele als wy daer van kennisse hebben becomen.

Voet-volck.

Spaengiaerts.

Het Regiment van Don Inigo de Borgia.

Regiment van Simon Anthonio.

Het Regiment van Diego Meria.

Nota. Dat eenige van dese Regimenten andere Colonnels hebben / welckers namen ons onbekent zijn. Het Regiment van Don Gonsales de Cordua / zijnde Spaenjaers / wert hier niet by ghevoecht / om dat het in den Legher a part marcheert met Don Gonsales.

Portugesen

Het Regiment van Louijs Olivares Maestro del Campo

Italianen

Het Regiment van Marcello Judici

Het Regiment van Paulo Baglioni

Nota. De Regimenten van Campo la Taro ende van Spinelli werden hier niet ghestelt / om datse marcheren onder het Leger van Don Gonsales de Cordua.

Bourgignons

Een nieuw Regiment onder den Baron de Beauvais

Een ander Regiment onder Mons. de Masieres / ghedient hebbende voor Gulick Anno 1621

Nota. *'t Regiment van Balancon zijnde Bourgignons / wert hier niet by gevoecht om dat het marcheert onder het Leger van Don Gonsales de Cordua.*

Engelschen, Schotten, ende Yren

Het Regiment ³⁸⁷⁾ van den Grave van Argeill

Het Regiment van My Lord Vos

Het Regiment van den Grave van Tiron

Walen

Het Regiment van Ducq de Borneville

Het Regiment van la Fonteyne

Luycker-walen

Het Regiment van Barbarcon

Hoochduytschen

't Regiment van den Hertoch van Aerschot

't Regiment van den Prince van Chimay

't Regiment van den Hertoch van Nieuburch

't Regiment van den Marquis van Brandenburch

't Regiment van den Grave van Alheim of een ghedeelte van dien

't Regiment van Fugger

Nota. *De Regiment en van den Grave van Embden / als mede van den Grave van Yrenburch / en werden hier niet ghestelt / om datse marcheren onder het Leger van Cordua.*

³⁸⁷ sec

Nederlanders

Het Regiment van Wijngaerden of een gedeelte van dien
Een groot ghetal van Vendelen / welcke zijn van drie ende vier hondert
mannen.

't Legher van Don Gonsales de Cordua

Voet-volck

Spaengiaerts

Het Regiment van Don Gonsales sterck 16 Compagnien

Italianen

't Regiment van Spinelli / ende van Campola Taro maec- kende tsamen
38 Compagnien

't Regiment van Verdugo / ende van den Grave van Bucquoy
maeckende te samen 28 Compagnien

Bourgignons

Het oude Regiment van den Heere van Balancon sterck 13 Compagnien

Hoochduytschen

't Regiment van den Grave van Embden / en het Regiment van den
Grave van Ezenburch maken te samen 30 Compagnien

't Leger van den Heer van Anholt

Voet-volck

veerthien Compagnien

Ruyterye

De Marquis Spinola 30 Compagnien

Don Gonsales / daer van Don Philippe de Silva Generael was / oock 30 Compagnien

Graef Hendrick van den Berge 28 Compagnien

De Heer van Anholt / eerst 't Regiment van Cratz sterck 10 Compagnien

't Regiment van Lindtloo oock 10 Compagnien

't Regiment van den Heere van der Niers oock 10 Comp^{en}

De Cravaten waren 5 Compagnien.

Behalven dese warender noch twee Regimenten Peirden / 't eene vanden Hertoch van Saren / ende 'tandere van den Hertoch van Holsteyn / elck van thien Compagnien / elck Regiment sterck ontrent duysent Peirden.

Over-loopers

Zijn uyt s'Vyants Leger door de Stadt gepasseert 2500 mannen van alderhande natien / behalven de ghene die door Tholen / Prince-lant / Seven-bergen / Breda / Lilloo / ende voorts door Brabandt naer het land van Luyck ghelopen zijn.

GEVADE.

De navolgende Latijnse teksten staan in het originele drukwerk nagenoeg voorin; vanwege de veronderstelde kleinere interesse is deze in deze versie naar achter verschoven.

In Historiam

De Obsidione, & Liberatione Bergae ad Zomam

A

Reverendis viris

D. Lamberto de Rijcke,

D. Jobo du Rieu,

D. Nathane Vayo.

Urbis ejusdem Pastoribus editam.

*Edita Bergensis dum moenia, concutit urbis,
Et coeptum calidè Cantaber urget opus:
Magnanimo unanimes Belgae sub Principe contra
Undique congesto milite bella parant,
Luditur humano de sanguine, plurima vitae
Prodiga Mauortis fulmine turba cadit.
Non tumulanda jacent adversis corpora vallis,
Singula in hostiles ingeniosa neces.
Nec fatis est mucrone mori, quibus iste pepercit
Abdita sub terris subdola flamma vorat.
Defendunt nostri, muros oppugnat Iberus,
Sors una ep geminis vincere, siue mori.
Scilicet his Patriam decuit defendier oris,
Hoc deturbanusm Spinola Monte fuit.*

*Annuit, O patulâ clemens Deus accipit aure
Quas pia fundebat Belgica terra preces.
Auriacus vixdum Princeps in Valle-Rosarum
Visus erat, nullum pectus in hoste fuit.
Praecipitem pavor altus agit, metuensque videri
Turpiter obsessis subtrahit arma locis.
Vidimus arva, quibus tentoria fixit arenis
Spinola, qua tumidus parte Velasco fuit:
Cordua quod tenuit !atus, & tot nomina gentiis
Cantabrae Austriacis subdita Principibus.
Vidimus accenso castrorum incendia coelo,
At leuiter stractas igne perire casas,
Semiamimesque viros, desertaque corpora passim,
Que Ducisü infidit barbara flamma cremat,
Pars jacet in flammis, pars postibus haeret adustis,
Et vix urentes effugit ulla manus.
Pars gemit, & tristi depascitur arida morbo,
Pocit & hostitem praeterentis opem.
Barbara fors! etiamquam detestamur in hostem,
Cujus adhuc nobis tristis imago subit .
Vidimus arma, timens que non collegit Iberus,
Haec spolia obsessus plurima miles habet.
Egregiam laudem, & spolia ampla sponderat hostis
Quae fibi, militibus das pia Berge suis,
Ringitur invictâ nunc hostis ab urbe fugatus,
At nos laetitiae publica signa damus.
Et jam pertotum victoria voluitur orbem,*

*Nostraque dum narrat nomina, fama stupet.
At pia posteritas tantos ne nesciat ausus .
Peruigil Authorum cura, laborque facit.
Nostra patent ist is, atque hostica castra tabellis,
Hîc etiam caedes, sed sine caede, vides.
Non animos pascunt incertae murmure linguae,
Sed narrant oculis plaeraque visa suis.
Hinc sacrata sidem semper praesentia testem
Et merita, & grati plena favoris erit.
At quod non oculis, ut non metit omnia visus,
Nimirum hoc illis publica fama dedit.
Hîc quid amata Deo Prudentia posstl in armis,
Et quantum valeat Vis animosa leges.
Sic focium quondam Diomedes fertur vlysem
Vt meritum reliquis ante-tulisse viris.
Gaude, Berga, tuo iam milite, Martia gaude
Turba, quod in laudes sit tuba tanta tuas.
Quae tuba per seros te posteritatis honores
Transferet ut meritis laurea digna tuis.
Stant pro te Auriacus, Scriptumque, ô mascula Berga,
Ast hoc te calamo vindicat, ille manu.
A. Hofferus.*

**Ejusdem, Proso popaieia, Bergae ad Zomam ad nomina
Ducum qui urbem eandem obsederunt.**

*Spinola Dux, natusque Hispanâ gente Velasco,
Et procul hostili Cordua natus humo:
Conjuncto validam me cingunt milite Bergam,
At malè tentatae nomina sortis habent,
Spinola Spinosa me dicat, vela Velasco
Pandat, & ad Boetis flumina castra locet.
Cordua Cor panidum sibi, sed mihi forte fuisse
Narret, & immoto maenia stare loco.
Spina tegat primum, velent sua vela secundum,
Cordua dicatur Corde carere viri.
Opprobrium Ducibus tribus immortale creauit,
I stud at inuicto debeo Berga Deo.*

**In propugnaculum femilunare, quod vacant,
diu à neutrâ parte occupatum.**

*Vallus erat, mediae constructus imagnie Luna,
Vltima qui nostrûm meta, laborque fuit.
Pellimur hinc victi, rursus pelluntur Iberi,
Nec vallum pars iam nostra, nehostis habet,
Stat medius, dubioque secatur certamine partes., -
Pugnaque de vili cespite crebra fuit.
Nec spatium nobis, spatium nec linquitur hosti
Funera quo mandat Berga, vel hostis humo,
Donec Mauritio propius jam castra mouente*

*Nostra authore Deo lis resoluta fuit,
Sunt haec infausti feralia signa Gradiui,
Dum, que hostis vicit, dextra tenere nequit.*

**In canem qui à domino fuo aberrans, in hostium castra transit,
moxque horis aliquot exactis non fine praedâ redit, ore gefans
facculum globis sclopetariis repletum**

*Mira canam: adversos miles dum tendit in hostes
Anglicus, à tergo fortè molossus erat.
Pugnatur, multumque incrudescente Gradiuo
Transit aberrando in castra inimica Canis.
Mox redit, & diras, lethalia pondera, glandes
Ad Dominum, fati praescius, ore refert.
Scilicet ipse suis occidi debuit armis
Hostis, & ista suae signa videre fugae.*

Ejusdem Authoris Chronologica ³⁸⁸⁾ ³⁸⁹⁾

1622	<i>ACer In obsessos grassatVr Splnola VaLLos ACer & obsessis CadIt IdeM SplnoLa VaLLis.</i>
1622	<i>MILle qVas-CeLeber ClrCVndat SplnoLa Bergas Horrendâ PrInCeps obsIdlione LeVat.</i>
1622	<i>HlspanIs erepta LVpls qVod, Berga, trIVMphes, Non tIbl, sed nostro gLorla danda Deo.</i>

Aliud Chronologicum a N.V. positum ³⁹⁰⁾

Millenus flueret dum sexcentesimo annus
Nascenris Christi, dum bis decimusque secundus.
Octavâ decima Quintilis luce; superbus
Obsidet Ambrosius Bergas: timor occupat ipsum
Principis adventu; subito, tremuloque recessu,
Cum lux Octobris fulgeret tertia, muros
Deserit obsessos, & praedâ ditat opimâ.

³⁸⁸ Chronogrammen of jaardichten waren destijds populair, waarmee een schrijver zijn kennis en vaardigheid demonstreerde. In een jaardicht moeten alle letters die een Romeins cijfer voorstellen en die in de tekst voorkomen, daadwerkelijk gebruikt worden. Met deze letters en cijfers wordt een jaartal aangeduid. Zie ook [Wikipedia](#)

³⁸⁹ Chronogrammen van dezelfde auteur.

³⁹⁰ Een ander chronogram, geplaatst door N.V.

Aliud positum a J.D.R.

Espagne nous assaVt de sa poignante Esplne,
Pensant noVs abysMer au LaC de Proserpine:
Tu L'as O Roy des Roys battu de ton fouët,
Le rendant d'Vn ChaCVn Le fabLe & Le louët.

Uw autre do mesme Auteur

Le Pape, L'EMpereVr, L'EspagnoL s'enVoLa,
qVand nostre prInCe aLLa poVr Chasser SpinoLa.
J. D. R.

Victri Bergae.

Vldit ut infuetas turbata Brabantia flammis,
Profusoque fibi Batavum insultare cachinno,
Dum Bruxella faces, pariterque Antverpia fentit
Non exspectatos imis penetralibus ignes;
Obstuiquit, scelus indignum ! patiemur inultae
Non patiemur, ait : juvat ire & vindice dextrâ
Vltrices fatiare minas, populumque furentem
Obruere, & nostris arcere penatibus hostem.
Nec mora; conscribit turmas atque undique cogit
Auxilia, ut laetos vastet cultoribus agros.
Berga videbatur nimium vicina Brabantis,
Hanc petit, haec visa est dextrâ superara potenti
Vindictae positura modum : mit agmine facto,
Quaque potest urbem numero milite cingit.

Tendit in obsessos Hispani prodigus aeris,
Militis haud parcus, parvâ mercede merentis.
Barbaries quid Ibere juvat ? quid proficis istâ?
Quid tibi tam large diffuso sanguine partum ?
Berga immota manet tanquam Marpesia cautes
AEquoreis objecta minis, objecta procellis.
Ecce fidem Batavam, redit in praecordia virtus
Pristina, & Hispani manet altâ mente reposta
Saevities, dirique odium crudele Tyranni.
Scandere munitum generoso milite Montem
Hoc opus, hic labor est. Ut sesquipedalia verba
In ventos abijisse videt, nec bruta timeri
Fulmina, & accessus canto constasse cruore;
Spinola se iungit turmis, atque agmina ducit.
Illius exhaustas acuit praesentia vires,
Incenditque, pudor ! per mille pericula parvo
De spatio sterilis tantum certatur arenae.
Praecedit Dux ipse suis Morgemius, omnes
Admonet, & varijs instigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans, cogitque ad preliâtardos.
Rursus in Hispanum sese Hindersonius agmen
Conijcit, & pulchram properat per vulnera mortem.
Te quoque Famadi famâ super aethera notum
Indictum reor esse nefas , tu prodigus aurae
AEtchercae, in medium ruis imperterritus hostem.
Tu reficis feffos, tu castris pellis Iberum.
Instat Iber, geminatque minas, duplicatque furores,

Incassum furit, Aethnaeos mons evomit ignes,
Instantesque Lupos adyti penetralibus arcet.
Atque ea diversâ Berg dum parte geruntur,
Defessosque levans peregrino ex hoste recepcis
Agminibus, vires lapsas restaurat Iberus;
Nec victum statuisset suo defistere caepto,
Fama volans subito cursus detorsit ad aures
Principis Auriaci; venit miseratus geni
Militis, atque diu durâ obsidione gravati,
Et caput obsessis Augustum ciurbus offert.
Ut videt Auriacas (stupefactus nomine solo
Aut famâ percultus Iber) properare cohortes,
Et castris vicina fuis mox castra metari;
Imperiosa timor res est, fugit ocyus Euro,
Dumque sua in cineres vertit tenoria miles,
(Plurima pro patriâ pugnando vulnera passus)
Pro pudor! in medio flammis consumitur igne.
Tantae molis erat caput eripuisse periculis,
Quassatamque ratem tuto committere portu.
Laus tibi, summe Deus, cuius sub Numine Princeps
Militat, & solo vultu profligat Iberum.
Tu tibi sacratum valido munimine Montem
Cingis, & ille tuâ fuit inexpugabilis arte.
Mite patrocinium causam ne defere nostram,
Et largire animum tanto pro munere gratum.

obsi dec hispanVs bergaM. pVdor !eCCe reCedit
JLLO qVo faCta est Libera LeI da die.

Aliud

tertIVs oCtobris bergaM obsidone CrVentâ
Liberat, ILLO hI LarI LeY da reLICta die est.

Lud. à Kinschot.

**Brevis narratio de Bergizoml óbsidione, nee non
amica-de ejusdem solutione Gratulatio**

*Hesperiae vidēre Acies tot adesse triumphos,
Diversasque sibi tandem succumbere Gentes;
Hinc cristas sumpsēre novav, hinc cornua in ipsum .
AETHERA sant ausae non fando extendere fastu,
Indignante poli Domino, rerumque Monarchâ.
Non tulit Hispanae superi Moderator Olympi
Tante molis opus timidum, & molimina tanta.
Namque ea Gens animo dum concipit omnia sceptris
Subdere scepra suis, dum totum territat Orbem
Marte, minisque, dolisque, vagâque libidire, Vt enfes.
Belgarum in jugulos ardesces stringit, @ ira
Plus quàm Tartareâ furit, ac victricia jactat
Signa: repentino (sunt haec Miracula !) fato
Contudit hunc populum summi clementia coeli,
Dum Furiis veluti, facibusque agitatus Averni,
(Eumenidum comitante choro) tua moenia quassat
Berga potens; at tu impavidum fers pectus in Hostes
Beticolas, nostri sitientes sanguinis undas.
Tempus erat, quo flava Ceres ridebat aristis,
Arvaque jam laetis spondebant larga colonis
Munera, ter seno rutilabat Julius ortu:
Cum subitò innumerae Bergam obsdēre phalaanges
Austriae, & saevo loca proxima mihte complent.
Undique concursus magmus spectatur, IBERUS*

*Torva tuens, indigna crepans, munimine firmo
Undique se cingit, jamjam voto occupat Urbem;
Convocat huc omnes, retinet mora nulla vocatos,
Frendet eques, frendetque Pedes, mea Patria cunctis
Est odio Hesperiiis, odio est his Berga Tyrannis !
Obsessi contrà ire fremunt, volat ocyùs aurâ
Flammea glans, tormenta sonant crepitantia, & aër
Fumeus involvit Pugnantes, falmina dicas
Et tonitru omne genus ruere alto a culmine, terras
Absumptura, viros, pecudes, camposque propinquos.
Magnanimi Heroës sternuntur, Martia corda
Tum demum apparent; stat luce coruscus aënâ
Bellator Bergensis ovans, Cantabrica stipans
Funera funeribus, dum propugnacula, Vt Urbem
Defensare ardet, frustrà obnitente catervâ
Adversa, frustra que globos, ignita que tela
Grandinis in morem, rapidi ceu fulrninis instar
Ejaculante procul. Stat vis invicta Cohortis
Auriace, fremat usque licet crudelis Iberus.
Sic noctes lucisque feri certamina Martis,
Hostilesque acies non fractâ mente repellunt
Nostrâ pare viri, pro Liberate tuenda.
Hac ita diversâ sed dum regione geruntur,
Dum nequit Hispanus vel rvi, vel fraude, minisve
Tantillum superare foli, dum sumus inanis
Est labor, & tantum bulle tumor, arma nec enfes,*

*Nec quicquam prodesservalent tela ignea àcerbis
Boeticolis, animique cadunt (vah!) turpiter Hosti;
Famaque dum sumptit (quâ ni rvelocius) alis
Nassovium advertare refert audacter Achillem:
Spinola non ausa faciemque aciemque tueri,
Arma nec adversis opponere fortiter armis
Principis Auriaci; sua dat tentoria flammis,
(Res indigna viro !) furtimque Metallica manáat
Arma at que aera trahi, ne postea vivat inermis.
Protinus erumpit Bergensis turba, videtque
Cantabrum fugisse gregem, miratur, & imo
Pectore, & unanimi grates agit ore Tonanti.
Híc galeae, gladiique jacent, calcantur Iberi,
Seminecesque trahunt artis, hic Famina prolem
Semianimis gemitu ferme ustam (heu!) monstrat abora
Vix lachrymis caruēre gene spectantum, Vt Orco
Uno ore, uno animo tantos dixēre Tyrannos
Supplicioque rotae digos, poenaque Promethēi.
Sic natale solum mihi Berga., favore soluta
Obsidione fuit Patris coelestis, ut orta est
Oflobris niveis lux tertia digna lapillis.*

Ludebam 29 Augusti 1623

Abrahamus Merius Bergizomius.